szálasiék bilincsben

Zinner Tibor
Róna Péter

II.

A magyar nép nevében

ZINNER TIBOR—RÓNA PÉTER

SZÁLASIÉK BILINCSBEN

Zinner Tibor—Róna Péter

Szálasiék bilincsben

II.

A magyar nép nevében

Lektorálta

STRASSENREITER ERZSÉBET
KORNIS PÁL

© Zinner Tibor—Róna Péter, 1986

Lapkiadó Vállalat
Budapest

ISBN 963 272 008 3
963 272 010 5

Veesenmayer és „az új rend"

1

1945 novemberében tartott tárgyaláson Imrédy Béla háborús bűnös tevékenységét így jellemezte SULYOK DEZSŐ népügyész.

Röviddel a parlament átalakulása után megtörtént a háború kitörése. Ettől kezdve Imrédynek nem volt egyéb feladata, mint a háborúra való uszítás, a nép lelkének előkészítése a háborúhoz való csatlakozásra. Egy darabig ment ez magában a Magyar Élet Pártjában. Mikor azután Telekiben felébredt a történelmi lelkiismeret és nem engedte, hogy Imrédy Béla a párton belül folytassa ezt a működését, akkor Imrédy kilépett onnan és 1940 októberében megalakította a Magyar Megújulás Pártját. Ennek egyik első teendője az volt, hogy szövetségre lépett a Pálffy Fidél vezetése alatt álló magyar nemzetiszocialista párttal, azzal az aljas Pálffy Fidéllel, aki később, amikor a németek bejöttek Magyarországra, az itt letartóztatandó magyar politikusok jegyzékét kiszolgáltatta Veesenmayernek és a Gestaponak.

Ettől kezdve Imrédy tevékenysége nem egyéb, mint rálicitálás a hivatalos magyar külpolitikára. Így jutott el végre oda, hogy külföldi kapcsolatok útján a németeknek a bevonásával iparkodott felborítani azt a helyzetet, amelyet a saját erejéből nem tudott felborítani. Hogy hogyan jutott kapcsolatba Veesenmayerrel, az egészen mindegy. Fontos, hogy Veesenmayerben — az itt elhangzott vallomás szerint — kétségtelenül az Imrédy Bélával folytatott beszélgetés érlelte meg azt az elhatározást, hogy Magyarországon be kell avatkozni, mert különben Kállaynak óvatos, kétfelé játszó politikáját gyökeresen megváltoztatni nem lehet. Kétségtelen, hogy Imrédy Béla volt az, aki az eszmét, a gondolatot, az indítást megadta a németeknek a Magyarországra való bevonulásra...

A Veesenmayer-féle vacsora tulajdonképpen Magyarországnak a németek részére történt elárultatásával egyértelmű.

Amikor a vádlott rájött arra, hogy támadásai Kállayval szemben nem vezetnek eredményre és megtörnek Horthy sziklaszilárd elhatározásán és nem hajlandó Kállay kezéből kivenni a hatalmat és azt neki átadni, hogy tehát nem tudja megvalósítani azt a célját, hogy Magyarországot teljes egészében odaállítsa a németek mellé, akkor érlelődött meg lelkében az az elhatározás, hogy ami nem megy belső erőkkel, azt megvalósítja külső segítséggel. Veesenmayerrel folytatott beszélgetésének kétségtelenül ez volt az értelme, célja és ez is lett a következménye. Nem lehet vitás egy pillanatig sem, hogy az Imrédyvel folytatott beszélgetés döntő jelentőséggel bír ezen a téren s az, hogy a németek ide 1944 márciusában bejöttek, döntő mértékben Imrédy tanácsára vezethető vissza.

Nem kétséges az, hogy amikor Veesenmayer ezt a beszélgetést lefolytatta, rövidesen visszatért Németországba, itt több tanácskozást másokkal nem folytatott és csak 1944 márciusában jött vissza a német csapatokkal együtt. Elképzelhetetlen tehát, hogy más indítóokok is közrejátszottak volna, hogy Németország akkori vezetői ebben a kérdésben Veesenmayerre hallgattak és az ő tanácsait követték, kétségtelen abból, hogy 1944. március 18-án Salzburgban Hitler Veesenmayert kinevezte magyarországi követévé és teljhatalmú megbízottjává. Magát a tényt dokumentálja, hogy mindaz, ami német vonalon ebben az irányban történt, Veesenmayer előzetes információi és tanácsai alapján történt.

Veesenmayer pedig Imrédyvel beszélte meg a teendőket Magyarországon. Az események tárgyi, történeti és logikai kapcsolata tehát megdönthetetlen: Imrédy volt az értelmi szerzője az 1944 márciusában bekövetkezett magyarországi német megszállásnak.

Az amerikai hatóságok, a háborús főbűnöst, EDMUND VEESENMAYERT 1945. november 2-án Magyarországra szállították, hogy tanúként kihallgassák a magyar háborús bűnösök perében. Imrédyről már másnap vallomást tett.

Nevezettet 1940 elején ismertem meg egész fölületesen, amikor is egy német politikai bizottság tagjaként néhány napig Budapesten tartózkodtam. Közelebbi ismeretségbe vele 1943. év tavaszán kerültem, amikor is a német külügyi hivatal megbízásából három hétig tartózkodtam Budapesten az itteni politikai viszonyok tanulmányozására. Ez alkalommal több ízben együtt voltam Imrédy Bélával, akinek megbízatásomat nem mondtam meg, de aki ezt a beszélgetések során nyilvánvalóan felismerhette. Az általa kapott felvilágosítások a magyar belpolitikai viszonyokról kifejezték azt az aggodalmát, hogy a kormány kiállása

A mátyásföldi repülőtérre tanúként érkező Veesenmayert a politikai rendőrség vezetője, Péter Gábor várta

a közös ügy mellett nem eléggé egyértelmű. Felfogása szerint a magyar gazdasági és katonai erő csak töredékesen vettetett be a háborúba, különösen azt gyanította, hogy jelentősebb élelmiszertartalékok állnak rendelkezésre, amivel a német birodalmat meg lehetne segíteni. Ez a több napra húzódó tanácskozásunk semmilyen eredményre nem kellett, hogy jusson, de én azzal a benyomással tértem vissza, hogy Imrédyben a birodalomnak megbízható barátjára számíthatok. Ilyen értelemben tájékoztattam Berlint. Imrédy a hadihelyzet tekintetében meglehetős nyugtalannak mutatkozott s igyekeztem lehetőség szerint megnyugtatni.

Következő találkozásunk ugyanaz év őszén történt, novemberben, amikor a hadihelyzet további jelentős leromlása természetesen Imrédyben is fokozta az ez irányú nyugtalanságot. Miután a hadihelyzet tekintetében saját magam sem voltam teljesen nyugodt és biztos, nem is tudtam őt sem tökéletesen megnyugtatni, habár a készülő, titkos fegyverekre való hivatkozással aggodalmait némiképpen lecsökkentettem. Őszi megbeszélésünk során a helyzet romlása folytán természetesen fokozódott a Kállay-kormánnyal szemben érzett bizalmatlanságunk is. Imrédy nem javasolta ugyan a saját személyét, de megbeszéléseink során éreztette, hogy magát alkalmasnak tartaná ilyen szerep betöltésére, részben azért is, hogy a legszélsőbb jobboldalt a kormányhatalomtól távoltartsa. Kifejtette előttem, hogy az ő személyét, illetve politikai irányát német segítség nélkül aligha lehetne kormányra juttatni, de figyelmeztetett a magyar nép, különösen a magyar polgárság különös érzékenységére jogi kérdésekben, tehát szükségesnek tartotta, hogy az alkotmányos formákat mindenképpen megtartsák. A maga részéről kifejtette, hogy erőszakos beavatkozást helytelennek tartana, és mindenkor hangsúlyozta a magyar állam teljes szuverenitásának gondolatát.

Az első pár nap úgymond tájékozódó jellegű kihallgatásait, a dr. TIMÁR ISTVÁNNAL német nyelven folytatott „beszélgetéseket" azonban hamarosan alaposabb, minden lényeges momentumra kiterjedő jegyzőkönyvezés váltotta fel. Elsősorban arról faggatták VEESENMAYERT, hogy miképp alakultak magyarországi kapcsolatai, kik voltak azok a kollaboránsok, segítőkész németbarátok, akik az ő működését — már jóval a német megszállás előtt — egyengették.

Jegyzőkönyv

felvétetett 1945. november 7-én Edmund Veesenmayerrel folytatott kihallgatásról.

1. Mikor járt először Magyarországon?

1937. novemberében jártam először Magyarországon, mint gazdasági szakember. Abban az időben a Schenker Szállítmányozási cég felügyelőbizottságának tagja voltam Berlinben. Abban az időben a Schenker cég balkáni országokban volt képviselői találkoztak Budapesten, ez a látogatásom politikával nem állt összefüggésben és három napig tartott.

2. Mikor kapcsolódott be a politikai életbe és mikor kezdett magyar kérdésekkel foglalkozni?

1939-ben, a háború kitörése után kapcsolódtam be a politikai életbe. Az előtt az alternatíva előtt álltam, hogy a katonasághoz menjek-e, oda jelentkeztem is, illetve a sorozáson alkalmasnak találtak, de a Külügyminisztérium igényt támasztott szolgálataimra és így külügyi szolgálatba léptem. Előbb propagandavonalon mozgó kérdések kidolgozásával foglalkoztam. Ezután kaptam a megbízást, hogy Killinger követtel együtt a balkán államokban utazást tegyek és hogy benyomásaimról jelentéseket tegyek. Ennek a megbízásnak az alapján jöttem 1940 januárjában másodszor Budapestre. Ekkor 4-5 napig tartózkodtam Budapesten. Feladatom magyar vonatkozásban az volt, hogy a Magyarországon különböző irányban, sokszor egymással ellentétben dolgozó németek munkájára vonatkozó megfigyeléseimről beszámoljak és ezeket lehetőleg összhangba hozzam, helyesebben a mi feladatunk csak a megfigyelés és az erről szóló jelentés megítélése volt, de utasítási jogunk nem volt. Ebből az alkalomból találkoztam Budapesten az általam Berlinből már régebben ismert Mecsér Andrással és akkor ismertem meg — Kelenffy telefongyári igazgató révén — Vörös Jánost. Én ugyanis Berlinben az International Telephone and Telegraph Company berlini érdekeltségének felügyelőbizottsági tagjaként, tagja voltam ezen vállalat budapesti érdekeltségének, a Standard Villamossági Rt. és az ehhez tartozó Telefongyár Rt. igazgatóságának, és

innét ismertem Sziklai Ernő és Kocsis János Standard igazgatókat, valamint Kelenffyt. Utóbbit helyesbítem akként, hogy Sziklait és Kocsist lehetséges, hogy csak később ismertem meg. Találkoztam ekkor Szentirmay Félixszel is, akit már korábban Berlinben megismertem. Amikor Budapestről visszautaztam Bécsbe, a vonaton ismerkedtem meg véletlenül a velem együtt utazó Albrecht főherceggel.

1940. április 5-én és 6-án ismét Budapesten voltam Killingerrel együtt, de alighogy ide érkeztem, visszahívtak, mert új megbízást kaptam.

1943 márciusáig magyar ügyekkel nem foglalkoztam. Ekkor Ribbentroptól azt a megbízást kaptam, hogy jöjjek Magyarországra a politikai helyzetet tanulmányozni. Ez a látogatásom kb. 3 hétig tartott. Ezen idő alatt ismerkedtem meg a jobboldali nemzeti ellenzék vezető politikusaival, Imrédyvel, Rátzcal, Ruszkayval, Kunderral, Zimmer Ferenccel. Általában nagyon sok emberrel ismerkedtem meg, részt vettem nagyobb vacsorákon és társadalmi összejöveteleken is. Imrédyvel részt vettem egy visegrádi kiránduláson, Rajnissal is megismerkedtem.

Ennek az itt-tartózkodásomnak a végén, Berlinbe való visszaérkezésünk után összefoglaló jelentést adtam, amelyben az akkori helyzetet a következőképpen vázoltam:

Előbb általános képet adtam, melyben azt vázoltam, hogy a háború totalizálásából Budapesten még aránylag keveset lehet észlelni. Azután helyzetképet adtam az egyes pártokról, úgy, ahogy az egyes exponenseinek előadásából adódott, és kutattam viszonyukat a parlamenthez. Másodkézből információt adtam a kommunistákról és a szociáldemokrata pártról. Másodkézből azért, mert ezekkel a körökkel nem érintkeztem. Információimat főleg Mecsértől, de magyarországi német részről is kaptam és az lett a véleményem, hogy a magyarországi kommunista mozgalom nem nagyon erős. Rámutattam azokra a véleménykülönbségekre, melyek az egyes polgári pártok között fennállottak és rámutattam arra a hierarchiára, amely Horthyból és az egész úri rétegből indult és igen erősen befolyásolta a magyar politikát. A magyar nemzetiszocialistákról és a nyilaskeresztesekről nem tettem jelentést, mert ezekkel az érintkezést nem vettem fel, utasításom volt, hogy ezekkel a szélsőséges pártokkal ne lépjek érintkezésbe, nehogy a magyar hivatalos körök és a német kormány közötti kapcsolatokat károsan befolyásoljam.

Ezután 1943 novemberében voltam ismét Budapesten, mégpedig kb. 3—3 ½ hétig. Most utólagosan az előző budapesti tartózkodásommal kapcsolatban eszembe jut, hogy felvettem a kapcsolatot Bárdossyval is, mégpedig Ribbentrop kifejezett kívánságára, aki Bárdossyt igen nagyra becsülte. A novemberi itt-tartózkodásom alkalmával nagyjában ugyanaz volt a megbízatásom, mint

márciusban, különös tekintettel arra, hogy a katonai helyzet közben romlott és világosan lehetett észlelni Magyarországon olyan jelenségeket, amelyek a háború folytatása ellen irányultak. Kb. ugyanazokkal a személyekkel érintkeztem, mint előzőleg, de megismerkedtem újakkal is, pl. Jurcsekkel, Jarossal, gróf Bethlen Istvánnal, Mocsáryval, dorogi Farkas Ákossal és másokkal. Ekkor ismét Berlinbe való visszaérkezésem után adtam jelentést. Véleményem az volt, hogy a Kállay-kormány, különös tekintettel Kállay személyére, olyan irányt vesz, mely a Németországgal kapcsolatos nagyobb tartózkodás jegyében állott. Az volt a benyomásom, hogy legszívesebben azt látták volna, ha a nyugati hatalmakkal kapcsolatban sikerült volna valamilyen megegyezésre jutni. Rámutattam arra, hogy a katonai helyzet rosszabbodásával számolni lehet esetleg azzal, hogy Magyarország külön utakon fog járni. Az egyes politikai személyeket lényegileg ugyanúgy ítéltem meg, mint márciusi látogatásomról tett jelentésemben, mégis Imrédyt jelöltem meg, mint a legkomolyabb és német szempontból megbízható tényezőt. Jelentésem tekintélyes részét a gazdaságpolitikai szempontok taglalása tette ki, meggyőződést szereztem ugyanis arról, hogy Magyarország több árut szállíthatna Németországnak, mint amennyit akkoriban szállított, különösképpen olajat, bauxitot és élelmiszereket. Ezt a felfogásomat informátoraim is alátámasztották, akik szintén azt mondták, hogy a fennálló rendszer nem használja ki Németország irányában az összes lehetőségeket. Részletesen foglalkoztam azzal a kérdéssel, hogy a megállapodás szerinti clearingrendszer nem kielégítő Németország szempontjából, mivel Magyarország állandó többletszállításban volt, és a keletkező klíringösúcsra való tekintettel a magyar kormány időnként korlátozta a német szállításokat. Szükségesnek láttam, hogy az árucsere-forgalomra vonatkozólag más megállapodás jöjjön létre.

Ezen látogatásomat követőleg már 1944. március 19-én jöttem Budapestre ugyanazon a vonaton, amelyen Horthy kormányzó jött vissza Hitlertől, és a vonaton ismerkedtem meg személyesen Horthy kormányzóval.

3. Kik azok, akik Magyarországon az Ön véleménye szerint a kémelhárítás terén német érdekek szolgálatában tevékenykedtek?

Canaris admirálistól tudomásom volt arról, hogy a magyar és német kémelhárító szervek egymással karöltve dolgoznak, értesüléseiket kölcsönösen kicserélik. Tudomásom volt arról is, hogy éveken át működött itt egy hivatalos német kémelhárító szervezet, Schultz ezredes vezetésével és hogy ez a magyar honvédelmi minisztériummal volt összeköttetésben.

Gazdasági téren különböző cégek és személyek kétségtelenül dolgoztak a németeknek, mégpedig:

a) a Schenker cég Stefán nevű vezérigazgatója, aki Kienasttal dolgozott

együtt, amíg ez itt volt. Kienast az SD részére dolgozott és 1944-ben Winckelmann adjutánsa lett;

b) Szentirmay Félix, aki Ottó Braunnal dolgozott;

c) egy kerékpár- és varrógép-kereskedő, akinek nevét nem tudom;

d) az I. G. Farbenindustrie magyarországi képviselete;

e) a Donau Dampfschiffahrtgesellschaft;

f) az UFA filmvállalat, amely a német propagandaminisztérium irányítása alatt állt;

g) az Interkontinentale Szállítmányozási Vállalat;

h) a Bauxit Trust, különösen ennek zsidó származású vezérigazgatója, Hiller József és a németek megbízásából itt volt Vestrick nevű igazgató;

i) a Reichsbahnzentrale;

j) a Creditanstalt Wiener Bankverein;

k) kétségtelen összeköttetés volt a németek és a Basch Ferenc által vezetett Volksbund mozgalom között, erről azonban Winckelmann többet tud, mert a külföldi német mozgalmak közvetlenül Himmlerhez tartoztak;

l) dr. Klöckner, aki a Mercur Bankhoz került, amikor a bankot a Finanzkontore Berlin átvette;

m) Markotay igazgató a Weiss Manfred gyárban;

n) a Győri Vagongyár;

o) Wünscher Frigyes, Ottó Braunnal tartotta a kapcsolatot;

p) a GYOSZ-nál *(Gyáriparosok Országos Szövetsége)* volt egy német nevű igazgató, kinek nevére nem emlékszem, a Gellért-hegyen lakott valahol, a házat még meg is tudnám mutatni;

r) nem jut eszembe annak az embernek a neve, aki egy zsidó textilgyárban dolgozott, Magyarország egyik legjobb teniszjátékosa volt, két gyermeke volt és Budán, közvetlenül a Margit híd után jobbra egy ház negyedik emeletén lakott. Ottó Braunnal dolgozott együtt.

A politikai és a gazdasági élet különböző szektoraiból akadtak informátorai a képzett, a közép-európai népek történelmét jól ismerő, a magyar művelődéstörténet számos kérdésében is jártas Veesenmayernek. A katonák is támogatták tájékozódásában, többek között Ruszkay Jenő, aki a Honvédelmi Minisztérium VI/2. hírszerző osztályának volt egy ideig a vezetője, 1939-től tábornagy. Egy évvel később nyugalomba vonult, s a Pálffy-féle nemzetiszocialista pártnak lett az egyik vezetője.

EDMUND VEESENMAYER Ruszkay Jenő szerepét és személyiségét így jellemzi:

Ruszkay Jenőt, ha jól emlékszem, 1943 márciusában ismertem meg. Arra már pontosan nem emlékszem, hogy hol, lehet, hogy a Gellért Szállóban, de lehet az is, hogy Ottó Braunnál. Őt úgy ismertem meg, hogy nekem kifejezett kívánságom volt a szélsőjobboldali nemzeti ellenzék köréből minél több embert megismerni és ezen nevek között így merült fel Ruszkay neve is.

Az első találkozásunk után, ugyanaz év novemberéig nem is láttam. Novemberben informáltatni akartam magam, hogy milyen a hangulat. Környezetem azt ajánlotta, hogy Ruszkay alkalmas az információk megadására és így találkozót kértem tőle a Gellért Szállóban. E találkozás alkalmával főleg azt akartam megtudni, hogy Magyarország háborús potenciálja ki van-e használva a végsőkig, hogy a tisztikar szívvel és lélekkel szolgálja-e a háborút és Németországot, vagy pedig csak kényszerűségből. Tudni akartam, hogy Magyarország háborús erőfeszítése fokozható-e. Mindezen kérdésekre nézve Ruszkay olyan értelmű információt adott nekünk, hogy Magyarország Németországgal szemben nem jár el hű szövetségesként. Magyarország háborús tevékenységében és Németország támogatásában csak addig a minimumig megy el, ameddig a külső forma végett és a látszat megőrzése céljából el kell mennie, de tisztikara a háború és Németország szempontjából megbízhatatlan és ha Magyarország valóban igénybe venné a még meglevő tartalékait és összes háborús tényezőit, úgy erőfeszítéseit még lényegesebben fokozhatná. Ez volt Ruszkay véleménye. Az egész beszélgetésből az volt a lényeg, hogy ő felkínálkozott nekem Németország kiszolgálására, ami nekem nem is volt szimpatikus, mert énnekem magamnak is megbízhatóbbak azok az emberek, akik saját hazájukhoz hűek. Ruszkay nem tartozott ezek közé. Éppen azért Ruszkayval szemben gátlásaim támadtak ezen magaviselete miatt. Ruszkayt a fentieknél fogva nem tartottam megbízhatónak.

Ruszkay személyére vonatkozólag különben több oldalról kaptam információkat. Így például Vörös Jánostól azt hallottam, hogy Ruszkay megbízhatatlan, nincsen egy egyenes célkitűzése, konjunktúralovag, aki nem meggyőződése, hanem érdekei szerint cselekszik. Úgy emlékszem, Vörös János említette nekem azt is, hogy Ruszkayt korábban, ha jól emlékszem, Ranzenbergernek hívták, és saját jószántából magyarosította meg nevét, anélkül, hogy erre kényszerítették volna, amelyet Vörös annak jellemzésére említett meg, hogy akkor Ruszkay spontán magyarosodott, most pedig mégis a németek felé orientálódik. Ezt mint ellentmondást említette, és mint jellembeli hibát.

Ilyen és ehhez hasonló véleményt sokat hallottam Ruszkayról, azt is hallottam, hogy korábban a kormányzó környezetéhez tartozott, de onnan piszkos körülmények között távolították el, amely eltávolításban már nem tudom milyen összefüggésben, páncélszekrény, pénz és akták is szerepeltek. Tudtom-

mal valami ilyen ügy miatt bocsátották el a hadsereg kötelékéből is, de lehet, hogy csak nyugdíjazták. Állítólag valami becsületügyi eljárás is volt ellene. Fegyelmezetlen embernek ítélték meg, aki a honvédségben sem tudott fegyelmet tartani. Ilyen és ehhez hasonló véleményeket hallottam, amelyek egymástól fokozatban eltérőek voltak, a negatívtól egész a pozitívig.

A fent említett páncélszekrény-, pénz- és aktaügyet Mecsér említette nekem, aki azonban Ruszkayról kevésbé elítélőleg nyilatkozott, és véleménye szerint, ha Ruszkay egy megfelelő elfoglaltságot vagy hivatalt kapna, amely ambícióját, hiúságát és képességeit kielégíti, akkor ezt a feladatát megelégedésre el tudja látni...

...Ruszkay személyére vonatkozólag még meg kell jegyeznem, hogy ő a velem való tárgyalások folyamán Magyarország szuverenitására soha sem volt tekintettel és éreztette, hogy ha ő kerülne katonai vonalon a csúcsra, úgy a háború tartamára Németország Magyarország által a legjobban volna kiszolgálva. Meg kell jegyeznem, hogy Ruszkay személye Horthy és Sztójay előtt is szóba került. Én említettem meg nekik Ruszkayt, hogy véleményt provokáljak és megtudjam, hogy vannak beállítva vele szemben. Horthy Ruszkay nevének már csak az említésére is leintett azzal, hogy Ruszkay kvázi becstelen. Sztójay véleménye valamivel konsziliánsabb volt, de ő is éreztette velem, hogy nem szívesen veszi Ruszkayt, mert ő olyan ember, aki mindenhol nehézségeket csinál...

A volt hírszerző osztályvezető, magas beosztású állami hivatalnok, gazdasági vezető Ruszkay Jenő és barátai támogatása után nem csoda, ha Veesenmayer 1943 decemberében alapos elemzést küldhetett a Külügyminisztériumba. A jelentést úgy is értékelhetjük, hogy hatására az út már egyenesen a megszálláshoz vezetett.

A jelentést VEESENMAYER 1943. december 14-én juttatta el Steengracht külügyi államtitkárhoz.

Szíves tudomásulvétel céljából csatoltan megküldöm legújabb magyarországi jelentésem másolatát és annak három mellékletét. A jelentés december 10-e óta a birodalmi külügyminiszter úr előtt fekszik. Tekintettel arra, hogy a jelentés igen kényes kérdéseket tárgyal, azt javasolnám, hogy a jelentés egyelőre ne kerüljön tovább, és az csak személyes tájékoztatásul szolgáljon.

...A jelenlegi háború nagy világnézeti ellentéte természetszerűen Magyarországra is komoly terhelési próbát jelent nemzeti, fizikai és lelki szempontból egyaránt, és Magyarország mai helyzete bizonyítja, hogy a próbát nem állja. Annál groteszkebben hat, ha a birodalomtól való félelemből Kállay és társai

készek arra, hogy Magyarországot kiszolgáltassák Anglia vagy Oroszország akaratának, és ugyanakkor azt állítják, hogy le kell küzdeni a nemzeti ellenzéket, mert az Magyarországot elárulja a birodalomnak. A félelem éppenséggel nem világnézet, mint azt egy ismert német tábornok megírta. De a félelem — hogy gyávaságról ne is beszéljünk — alapvető vonás, amely a felelős magyar politikusokat és a magyar polgári tömegek nagy részét jellemzi.

Néhány széljegyzet:

A magyar nemzeti himnuszt Erkel, egy kölni német írta: Budapest szinte minden épületét, a hidakat is ideértve, németek alkották. Német volt a leghíresebb magyar festő (bajor származású), a leghíresebb magyar költők szlovákok voltak. Gömbösben is német vér folyt. A német nyelv, a német zene és a német kultúra a múltban és még ma is, a legfontosabb helyen állnak Magyarország életében. 1925-ig a kormányzó maga is csak törve beszélt magyarul, és több oldalról hitelt érdemlően arról értesültem, hogy ha szenvedélyessé válik, még ma is inkább németül, mint magyarul beszél. Bemehetünk a legelőkelőbb budapesti bárba, és megállapíthatjuk, hogy a konjunktúra folytán bőségesen adagolt dzsesszt és swinget belső részvétlenség fogadja, míg a régi bécsi dalok és a bécsi valcer elnyűhetetlenül diadalmaskodik. Ha éjszakánként magyar tisztekkel mulatunk, feledésbe merül az „éljen Hungária", „éljen Horthy", és győz a „Heil Hitler". (Borban az igazság!) El kell ismerni, hogy Magyarország a sportok terén csúcsteljesítményeket ér el, de ezt közelebbről vizsgálva megállapítható, hogy az ifjúság, nemzeti tevékenységre nem lévén lehetősége, ott fejti ki aktivitását. A ma Budapesten kedvelt adoma, mely szerint az optimistát a pesszimistától az különbözteti meg, hogy az előbbi angolul, az utóbbi azonban oroszul tanul, Magyarország egész tragikumát mutatja, éppen úgy, mint a legkedveltebb magyar dal is, a Kossuth-nóta, melynek utolsó szakasza így hangzik: „Ha még egyszer azt üzeni, mindnyájunknak el kell menni..."

...A zsidó az első számú ellenség. Az 1,1 millió zsidó az ország ugyanolyan számú szabotőrét is jelenti, és legalább ugyanannyi, ha nem kétszer annyi azoknak a magyaroknak száma, akik a zsidók csatlósaiként a szabotázsra és kémkedésre irányuló nagyszabású tervek megvalósításában segítőtársaik és külső álcázóik. Egy példa: teljesen helytálló, hogy a legtöbb német—magyar tárgyalás külsőleg az elképzelhető legkellemesebb módon zajlik le, úgyhogy egy német tárgyalásvezető, a szokásos asztali felköszöntő keretében kijelentette, hogy olyan szellemben folytak a tárgyalások, amely gyakran eltörölte a tárgyaló felek közti határt. Attól tartok, hogy itt összetévesztették a külső formát a tartalommal, a türelmes papírt a durva gyakorlattal...

...Csodálatos, hogy milyen jól működik a zsidók hírszolgálata. 24 órán belül

mindenről értesülnek, nem utolsósorban a birodalom legintimebb eseményeiről. Nyilván kitűnően működő titkos adóállomások vannak Magyarországon üzemben...

...De a birodalom ma a létért küzd, és nem tudom elképzelni, hogy a háború egyre fokozódó súlya mellett tartósan megengedhetné magának azt a fényűzést, hogy érintetlenül hagyjon ilyen szabotázsközpontot. A birodalom politikájában itt hálás és kényszerítő feladat adódik, ha hozzányúl ehhez a kérdéshez és azt tisztázza. Annál is inkább, mert ez nem katonai, hanem szinte kizárólag politikai kérdés. Ha az ellenfélen félelem és gyávaság vesz erőt, elegendő a világos szó, a kemény követelés, amit alátámaszt a német hadosztályok és harci repülőrajok említése. Véleményem szerint ez elegendő az ellenfél elbuktatására, mert határai mentén Magyarországnak nincs egyetlen barátja sem, annál inkább van elkeseredett ellenfele. Magyarország háromszorosan érzi magát fenyegetve:

1. az orosz arcvonal közelebb nyomulásával,
2. Tito oldalról fenyegeti,
3. terjed a kommunizmus az országban...

Magyarországon három olyan kérdés van, melyeknek tanulmányozása különösen fontosnak tűnik nekem:

1. A kormányzó és a felette uralkodó klikk.
2. A nemzeti ellenzék.
3. A hadsereg.

1. Hogy a fent vázolt irányú fejlődés lehetővé vált, már önmagában is teljesen világosan mutatja, hogy a kormányzónak nincs hatalma, nincs helyes ösztöne, és hogy mennyire eszközévé vált a felette uralkodó klikknek. De egyben rámutat a sok kiindulási pont egyikére, arra ugyanis, hogy erélyes politikával a birodalom a kormányzó személyét a szemben álló erőktől elszakítsa és a birodalom politikai céljaira hasznosítsa. Ennek a klikknek gróf Bethlen a szellemi irányítója, és Keresztes-Fischer jelenlegi belügyminiszter kimagaslóan a legerősebb alakja. Az előbbiben a kormányzó a vele egyidős, magas intelligenciájú partnert és egyben az úriember fogalmának teljesen félreértett megtestesítőjét látja, amely ma gyakorlatilag légüres térben lebeg, és amelyet csak beképzelt arisztokrata agyvelők elképzelései tekintenek az erő és a hatalom kifejezőjének. Mert a legitizmus, melynek zászlóját ezek az uraságok magasra tartják, már halott, és pszeudo-zsidó-legitimista alakzattá fajult. Keresztes-Fischerben azt a férfit látja a kormányzó, aki taktikai úton fényesen szétverte a félt nyilaskeresztes mozgalom fenyegető kísértetét. Mert mégis ez volt az egyetlen mozgalom, amely harckészséget mutatott, és különb volt félig örmény, félig szlovák származású vezetőjénél, Szálasinál, aki éppen ezért tönkre is tette őket.

A kormányzó lényében tulajdonképpen katona, de csakis katona. Tudatosan sohasem fogja becsületszavát megszegni. Ha ma Ferenc Józsefről beszél, ezt a legmélyebb hűséggel teszi, és sohasem mulasztja el, hogy a legmélyebb hódolattal „őfelségének" címezze. Ő tehát katona, akinek hajdani vezére — helyesebben szólva ura, akit nem követett újabb úr — halott. Amilyen jó katonás szelleme, olyan siralmasak politikai képességei. Nemcsak nem ért sem a kül-, sem a belpolitikához, de belső ellenszenvvel viseltetik a politika iránt, és — azt hiszem — boldog lenne, ha holnap megint csak katona lehetne. Ha a német politika aktív irányt venne, véleményem szerint céljának arra kellene irányulni, hogy a kormányzót közvetve a Führer katonájává tegye, és ezt el is érhetné, ha ebben a legnagyobb ügyességgel és rugalmassággal járna el. Ha a kormányzót megszabadítanák környezetétől, és annak helyére a Führer, a birodalom és a feladatokkal megbirkózni képes birodalmi megbízott kerülne, akkor lényegében gyakorlatilag már meg is oldottuk a magyar kérdést. Egy magas állású magyar tábornok legutóbb a következőket mondotta nekem: „Ha ma a képviselőházba megyek és zsebemből előveszem a kormányzó kéziratát, amelyben az áll, hogy kinevezett a kormány új elnökévé, egy órán belül mögöttem áll a parlament tagjainak többsége."

Ezt a kijelentést nem tartom túlzásnak. A kérdés velejére tapint, feltárja az uralkodó rendszer értékét és a jelenlegi parlamentáris-demokratikus felépítmény értéktelenségét. Maga az úgynevezett kormányzópárt sem képez osztatlan egységet, mert három csoportra hasadt: ezek egyike németbarát, a másik németellenes és a harmadik kifejezetten konjunkturista. Ezzel kapcsolatban mulatságos volt meghallgatni a kommentárokat, amelyeket ahhoz a jachthoz fűztek, amelyet a Führer ajándékozott Horthynak 75. születésnapjára. Csodálták ugyanis a Führer kitűnő érzékét, aki ajándékával kifejezésre juttatta, hogy végszükség esetén a magyarság vezetői mindenkor a törökországi menekülés útját választották, amelyet a kiirthatatlanul nomád vérű magyarság őshazájának tekint.

Ezzel magyarázható a németellenes körök udvarlása, hogy a kormányzót áruló politikájukhoz megnyerjék. Tudják róla, hogy sohasem lesz hajlandó Badoglio nyomába lépni. Ennek következtében hónapok óta éjjel-nappal folyik a kormányzó „megdolgozása"... A kormányzó személye ma már nem kielégítő kezes arra, hogy Magyarországot visszatartsa a birodalom elárulásától.

2. A magyar kormányt csak közbenső megoldásként és reálpolitikai célszerűségként szabad értékelni, még abban az esetben is, ha azt a mai nemzeti ellenzék viszonylag legjobbjaiból állítanák össze. A birodalom részére csak akkor lesz teljes értékű, ha a kormány mellé, helyesebben fölé, német megbí-

zott kerül, megfelelő formában. A nemzeti ellenzék mind személyi kérdésekben, mind a nézetek különbözősége folytán belsőleg sokkal megosztottabb, semhogy bármely későbbi időpontban a birodalom céljainak útjában álló egységet alkosson. A német védnökség alatt álló nemzeti kormány beiktatásával elérhető előnyök igen értékesek lehetnek.

3. Továbbra is a hadsereg az egyetlen tömegszervezet, amely politikailag csak feltételesen van a rendszer-kormány kezében. Vezetősége és a csapatok azonban erősen fertőzöttek, és jelen állapotában nem az az eszköz, amellyel minden további nélkül katonai diktatúrát lehetne létesíteni. A keleti arcvonalon elszenvedett fizikai és morális csapásokat sem heverte még ki teljesen.

Egyetlen egy dolog biztos — és ezt különböző magas katonai körök önként és nyilvánvalóan szándékosan, nyomatékosan hangsúlyozták — egyetlen magyar katona sem fordítaná fegyverét — még parancs esetén sem — német katona ellen. Ez a hadsereg világos állásfoglalása, és ebben a pontban egyetért a kormányzóval.

Összefoglalás:

1. A magyarországi fejlemények olyan pontra érkeztek, amely parancsolóan megköveteli a gyors és erélyes cselekvést.

2. Minthogy a magyar kérdés megoldása, ha az egyáltalán lehetséges, csak a kormányzóval együtt hajtható végre, ebből a szempontból is eljött az ideje, hogy megszüntessük Magyarország önállóskodásának állapotát.

3. Magyarországot mint fontos közlekedési térséget, és alkalmas gazdasági segédeszközt főleg mezőgazdasági szempontból, teljesen és egészében be lehet és be is kell illeszteni a birodalom hadigazdálkodásába.

4. A jelenlegi magyar kormánypolitika és propaganda olyan alakot öltött, amely a birodalom állandó, burkolt provokációját mutatja. Ha erre válaszunk elmarad, azt magyar és ellenséges részről is a gyengeség jelének tekintik, és az annak megfelelően hatna a ránk nézve egyébként hasznos elemekre is.

5. A megfelelő következményekkel járó aktív birodalmi politika semmilyen szempontból sem jelent veszélyt a birodalom bármiféle későbbi politikájára, mert Magyarország nemzetté válása még kezdeti állapotában van, és még évtizedekig tarthat, míg az érettség bizonyos fokát eléri.

6. Nem kell a velünk szövetséges magyar peremállamokat érintő bármilyen komoly természetű negatív kihatástól tartanunk, mert a bolsevista veszély túl fenyegetően függ az egész délkeleti térség felett.

7. Különféle okokból, ütött az óra, hogy a zsidókérdéshez alaposan hozzányúljunk. Ennek tisztázása előfeltétele, hogy Magyarországot beiktathassuk a birodalom harcába, melyet védelméért és létéért folytat.

8. A 3. sz. mellékletben gyakorlati javaslatok kerülnek kifejtésre azokról a lehetőségekről, miként lehetne a magyarországi mai helyzet megváltoztatását elérni, és milyen előfeltételek tűnnek szükségesnek Németország részéről esetleges nehézségek vagy későbbi visszaesések elkerülésére.

Javaslatok és kezdeményezések

I. A feladatok alapvető kitűzésében jelentésemre utalok.

II. Fontos a legelőnyösebb időpont megválasztása. Mielőbbi cselekvés indokoltnak látszik. Amennyiben az oroszok a tél folyamán további tért nyernek, fokozódna Magyarországon a bolsevizmus miatti aggodalom. Egyébként egyaránt kedvező időpont adódik a megtorlást megelőzően, vagy azzal egyidejűleg, felhasználva az akkor ismét fellépő habozást.

III. Az úgynevezett magyar megoldást sok szempontból előnyben kell részesíteni, tisztára német hatalmi megoldással szemben.

IV. Már most meg kell kezdeni az ellenfél rendszeres felőrlését, a lelki masszázst.

V. A nemzeti ellenzék néhány ismert tagjának, esetleg a kormánypárt megfelelő németbarát tagjainak meghívása a birodalomba.

VI. A kormányzó meghívása a Führerhez.

A fő cél elérésére, hogy Horthyt a kormány megfelelő irányzatú átalakítására rábírjuk, alapvetően a mézesmadzag és korbács módszerét kell használni, és annak alkalmazása során, véleményem szerint az alábbi pontok érdemelnek figyelmet:

1. Az általános katonai helyzet ismertetése.
2. Az összes európai baráti erők felsorakoztatásának szükségessége.
3. A jelenlegi kormány eltávolítására irányuló ultimátumszerű követelés, annak részletes indokolása nélkül.
4. Az új miniszterelnök személyének kijelölése.
5. Utalni kell a belső és külső kommunista veszély komolyságára, melynek elhárításában a kormányzó még egyszer történelmi, soha vissza nem térő szerepet játszhat (Kun Béla).
6. A kormányzó családi-dinasztikus terveinek óvatos elfogadása.
7. Éles hadüzenet a Habsburgoknak (amit a kormányzó örömmel üdvözölne).
8. Magyar szabad kikötő lehetősége Fiumében (Horthy tengernagy szíve vágya).
9. Ígéret az úgynevezett udvari zsidók megkímélésére.

VI. A budapesti német követség újjáalakítása.

(A VI. pont az eredeti dokumentumban is kétszer szerepelt.)

VII. Egy messzemenő meghatalmazásokkal felruházott politikai különmegbízott meghatározott időre szóló esetleges kiküldése.

VIII. A kormányzó állandó katonai tanácsadójaként egy különösen magas rangú tábornok kiküldése.

IX. Az új kormány legmegfelelőbb tagjait az új miniszterelnökkel történt gondos egyeztetés után kell kiválasztani.

X. A Belügyminisztérium betöltésére a magyar mentalitás beható tanulmányozása után, és tekintettel e tisztség rendkívüli fontosságára, különleges javaslatom van. Ebben, a Kun Béla vezetése alatt állt kommunista uralom leverésének idején bevált módszereket veszem alapul. Ezek szerint a belügyminiszter hatásköre átmeneti időre, közvetlenül a kormányzó alá rendelt különmegbízottra lenne átruházandó. A kialakítandó öt kerület élére ő nevez ki széles körű meghatalmazással felruházott biztosokat, akiknek az eredeti magyar javaslatok szerint „vérebeknek" kell lenniük. Megállapításom szerint a megfelelő személyek rendelkezésre állnak.

XI. Szükséges, hogy előzetes megállapodás szerinti terv alapján azonnal kézbe vegyük a zsidókérdést.

XII. Minthogy számításba kell venni Budapest bombázásának lehetőségét, a kellő időre vadászvédelme biztosítandó. Egyidejűleg közölni kell az ellenséggel, hogy a bombák által megölt minden egyes magyarért 100 gazdag zsidót fogunk agyonlőni, és azok vagyonát a károk jóvátételére fordítjuk.

XIII. Haladéktalanul gondoskodni kell az elesettek hozzátartozóinak és a hadirokkantaknak német minta szerinti ellátásáról.

XIV. A jelentésemben javasolt légiókat azonnal fel kell állítani, és azokat a birodalom elsőrangú felszereléssel lássa el.

Veesenmayer s. k.

2

Felmerül a kérdés, milyen okok játszhattak szerepet Hitler vezér és kancellár döntésében, hogy a német haderő megszállja Magyarországot. Hisz az ország politikai vezetése 1942 tavaszán eleget tett a német követeléseknek, s a pusztulásba küldte a 2. magyar hadsereget. Kállay Miklós miniszterelnök a Magyar Élet Pártja nagyválasztmányának gyűlésén a Sportcsarnokban kijelentette: „Nemzeti és állami létünk biztosítása a legfőbb cél, amelyet a vállalt kötelezettsé-

gek hűséges betartásával szolgálunk. A Kárpátok medencéjében mindig béke volt, amíg abban összefogó, a népeket összetartó erők működtek." Majd kijelentette: „A legszentebb kötelességem az, hogy az elveszett helyett új hadsereget adjak ennek az országnak, új életet a háború szenvedőinek és új hitet, ha van, az elcsüggedő magyarnak!"

A nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások, a sztálingrádi győzelem, a háború menetének gyökeres fordulata a tétovázás végét, a vonakodás fokozódását kellett volna, hogy magával hozza Magyarországon. Kállay tett is, meg nem is lépéseket, de ezek nem voltak elégségesek ahhoz, hogy Magyarország kiváljon a fasiszta táborból. A német vezetés szinte másodpercnyi pontossággal értesült a gyenge kapcsolatfelvételi kezdeményezésekről, s egyre inkább arra az elhatározásra jutott, hogy ha Magyarországot nem sikerül a politikai és gazdasági nyomás módszerével, a korbács vagy a revíziós mézesmadzag eszközeivel féken tartani, akkor meg kell szállni. Miután a revíziós kérdésekben Hitler egyértelműen a háború utánra „halasztotta" a döntést, maradt a korbács politikája. Igaz, a német vezetők között nem mindenki ítélte meg úgy a magyar népet, mint Göbbels, aki azt írta naplójában, hogy *„...mindig szemmel kell tartani a magyarokat, ők az árulás mesterei"*. Ezt a célt szolgálta már 1943 tavaszán Veesenmayer budapesti látogatása. A budapesti út és a vele kapcsolatos beszámoló elkészülte, április 30-a között azonban Adolf Hitler magához kérette a kormányzót, s eléggé egyértelműen közölte vele fenntartásait, elvárásait.

Mit látott Veesenmayer 1943 áprilisában Magyarországon? A Nürnbergben Veesenmayerrel szemben hozott *ítélet indoklásában* a megoldatlan zsidókérdést emelik ki, mint a látogatást kiváltó okot.

...A helyzet nem javult, és erre Veesenmayert küldték Magyarországra, hogy tartson vizsgálatot és 1943. április 30-án hosszú jelentést intézett von Ribbentrophoz, melynek egy példányát május 19-én megkapta, és kézjegyével ellátta Himmler is. Jelentésében Veesenmayer azt állította, hogy a magyar csapatok kudarcai keleten a tél folyamán szükséges következményei voltak a magyar állam és nép hozzáállásának; a magyar hivatalos körök e kishitű viselkedésének kulcsa elsősorban a magyar zsidóságban rejlik, amely a lakosság egészének majdnem tíz százalékát adja, és harmincöt százalékát a budapestieknek. A zsidóság befolyása sokkal nagyobb, mint amire számbeli aránya mutatna, állította, hogy Magyarország az európai zsidóság mentsvárává lett, mivel azt

reméli, hogy a velük való jóakaratú bánásmód védelmet jelent majd Magyarország érdekei szempontjából a háború végén. Ez magyarázta meg Kállay miniszterelnök viselkedését is, aki kifejezte azt a szándékát, hogy helyrehozza azokat az igazságtalanságokat, amiket elődje elkövetett a zsidók ellen.

Veesenmayer eléggé kritikus volt Horthyval szemben, mondván, hogy az egyetlen közös álláspontja a birodalommal antibolsevizmusa volt. Szálasit és mozgalmát gyengének és hatástalannak jellemezte, Albrecht főhercegről pedig az volt a véleménye, hogy csak olyan mértékben lehet értékelni, amilyen mértékben ki lehet használni bármilyen célra. Imrédy és Bárdossy az egyetlen, akit komolyan figyelembe lehet venni egy nacionalista kormány létrehozásánál, de csak akkor, ha Németország megadja nekik a megfelelő támogatást. A jelenlegi kormánnyal szembenálló erők nem voltak képesek olyan állandó visszhangot teremteni a felnövekvő nemzedékben, mely hatékony harcot tenne lehetővé a zsidók ellen és az ellen a rendszer ellen, amit létrehoztak. Magyarországon nincs a horvát usztasákhoz hasonló erő. A helyzet olyan, hogy a tengelynek nagy veszélyt jelenthet, minél tovább húzódik a háború. A magyar rendőrség és csendőrség nagyon hatékony, de láthatóan hű Horthyhoz és a fennálló kormányhoz, és így aláásni gyakorlatilag lehetetlen. Fel kell ismerni, hogy itt ellenféllel van dolgunk, aki nagyon ravasz, és mesterien tud élni a hatalmával. Kállay a zsidók mellett van, és ráadásul ellentétben áll Németországgal más kérdésekben is, például abban, hogy a birodalom etnikailag germánokat soroz az SS-be. Bármilyen változás az akkori magyar kormányban csak akkor lehet sikeres, ha Bethlen, Kállay és a zsidók — Chorin és Goldberger — nemcsak hatalmi posztokról, hanem egészen is eltűnnek...

....Veesenmayer ajánlotta a kormány alapos átformálását a kormányzón keresztül és nem nélküle, vagy ellene. Javaslata, hogy a vezető klikket távolítsák el és olyan emberekkel helyettesítsék, akik képesek állandó és a tengely szempontjából jótékony hatást gyakorolni a kormányzóra. Ha Imrédy és Bárdossy szóba jönne a vezető posztok kapcsán, figyelembe kell venni, hogy ezek az emberek vörös posztó Horthy számára, így megfelelő előkészítő lépéseket kell tenni, vagy más jelentős nyomást gyakorolni a birodalom részéről. Végül a kezdeményezés, végrehajtás és annak védelme állandó külső — más szavakkal birodalmi — nyomás alatt kell, hogy megtörténjék.

A nürnbergi ítélet megállapítja, hogy Horthy Führer főhadiszállásán tett 1943. áprilisi látogatása után sem változott meg a zsidókkal szembeni hivatalos magyar álláspont. A magyarok nem hajtották végre a német követeléseket. Ezért újra jött Veesenmayer, s decemberi jelentése, amely már 10-én ott feküdt Ribbentrop asztalán, igen

kényes kérdéseket érintett. S ebben megfogalmazódott a hírhedt veesenmayeri „széljegyzet", amely szerint *„...minden magyar paraszt, munkás vagy katona, akinek bevetése bennünket tehermentesít, erősíti a birodalomban a Führer tartalékait. Minden értünk vérző magyar a mi véráldozatunkat csökkenti, erősíti tartalékainkat a további hadviseléshez, és segít abban, hogy erőinket megőrizzük a háború utáni nagy feladatok megoldására."*

A Wehrmacht apparátusa Hitler döntése után nem sokat teketóriázott. Az olasz kiugrás után elkészült a Margarethe-terv, Magyarország megszállásának tervezete, a Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht bejegyzései szerint 1943. szeptember 30-ra. Nem teljesen kidolgozott terv volt, főbb vonalaiból mégis kiderül, hogy — a német politika szokásos módszereinek megfelelően — szerepet szántak ebben a románoknak és szlovákoknak is, úgy, hogy feladataik „lényegében egybeesnek politikai célkitűzéseikkel".

Azok a gyenge kísérletek, melyek a nevezetes „hintapolitika" fogalmába tartoznak, a háborús helyzetnek a németek számára kedvezőtlenebbé válásával a döntés szálait nem tartották meg a magyar kezekben.

Jagow 1943. december 31-én már azt táviratozta Ribbentropnak, hogy a *„magyarok állhatatlanok és megbízhatatlanok, ezért szoros és tartós megkötöttségük nélkül nem jutunk előre"*. A kormányzót és a kormányt tehát szorosabban a birodalomhoz kell kötni.

Joggal állapították meg a Wilhelmstrassén Hitler és Horthy 1944-es találkozójának előkészítésekor, hogy érdemben nem javult a helyzet. Az eltávolodás folytatódik, így *„a birodalmi kormány nem mondhat le arról, hogy szükségképpen teljesen megbízható garanciákat kérjen arra nézve, hogy ilyen ügyek semmi esetre sem fognak megismétlődni"*. A félelmük persze megalapozott volt, amit egy 1944. október 2-án kiadott *büntetőindítvány* is bizonyít.

M. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága I. — I. 42./44—36. sz.

Másolat

Vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes és társai bűnügye. — Bizalmas!

Büntetőindítvány

A m. kir. honvéd vezérkar főnöke, mint illetékes parancsnoknak 1944. évi október hó 2-án H.I.42/44—36. sz. alatt kelt vádparancsa alapján büntetőindítványt teszek a szabadlábon lévő

I. vitéz Szombathelyi Ferenc, aki Győrött 1887. évi május 17-én született, mosoni illetőségű és budapesti lakos, róm. kat. vallású, nős, 1 gyermek atyja, anyja: Knausz Ferencné szül. Szombathelyi Anna, a m. kir. honvéd vezérkar főnökség állományába tartozó vezérezredes,

II. vitéz nemes dési Bajnóczy József, aki Szinérváralján 1888. évi február hó 27-én született, budapesti illetőségű és lakos, rf. vallású, nős, 3 gyermek atyja, anyja: Brémer Mária, a m. kir. honvéd vezérkar főnökség állományába tartozó vezérezredes,

III. Ujszászy István, aki Nagykőrösön 1894. évi augusztus hó 3-án született, ugyanottani illetőségű és budapesti lakos, református vallású, nőtlen, anyja: Nemes Molnár Terézia, a m. kir. államvédelmi központ állományába tartozó vezérőrnagy,

IV. Kádár Gyula, aki Debrecenben 1898. évi december hó 16-án született, ugyanottani illetőségű és budapesti lakos, református vallású, nős, 1 gyermek atyja, anyja: Filep Róza, a m. kir. honvéd vezérkar főnöke II. osztályának állományába tartozó vk. ezredes és

V. Lovag Kern Károly, aki Hantán 1907. évi szeptember hó 17-én született, ugyanottani illetőségű és budapesti lakos, róm. kat. vallású, nős, 2 gyermek atyja, anyja: Schkublics Karolina, a m. kir. honvéd vezérkar főnöke II. osztályának állományába tartozó vk. őrnagy ellen

a Ktbtk. 134. §-ának 1. bekezdésébe ütköző szolgálati bűntett miatt

mert

Budapesten, 1944. év elején szolgálati kötelességüket szándékosan megszegték azáltal, hogy a Magyarországgal hadiállapotban lévő angolszász hatalmak és Magyarország között kötendő különbéke előkészítése érdekében e hatalmakkal állítólag a magyar kormány egyes tagjai, illetve közegei által kezdeményezett érintkezésbelépésben jogtalanul közreműködtek, illetve parancsot adtak a fenti célból e hatalmak Délolaszország-i katonai főparancsnoksága által kiküldött s a Mura vidékén, 1944 évi március hó 16-án repülőgépről ejtőernyővel magyar földre érkezett három amerikai tiszt fogadására, valamint a velük való tárgyalásra s a német katonai hatóságok előtt idejövetelük céljául annak a valótlan körülménynek a felhozatalára, hogy az amerikai tisztek Tító szerb partizán vezérhez akartak repülni és csak tévedésből ugrottak magyar földre, mely kötelességszegésből háború idején a szolgálatra az a hátrány származott, hogy a német véderő Magyarországra bevonulni s itt a honvédséggel szemben kényszerintézkedéseket foganatosítani kényszerült.

A büntetés kiszabását a Ktbtk. 134. §-ának 1. bekezdésében foglalt második büntetési tétel, a Ktbtk. 136. §-a és a Ktbtk. 22. §-ának 1. pontja alapján indítványozom.

Indítványozom továbbá

1.) a főtárgyalás elrendelését és a vádlottak előállítását...

Budapest, 1944. évi október hó 2-án *dr. Csürös hb. ezredes sk.*

A másolat hiteléül:
P.H. irodavezető *olvashatatlan aláírás.*

Miközben a magyar kabinet és vezetés ily magas rangú tagjai is szerepet játszanak a jövő alakítgatásának terveiben, a kormány azt is figyelte, hogy mit csinálnak a németek. Mint Jagow, budapesti német követ március 14-i Berlinbe küldött jelentéséből tudjuk, a magyar illetékes katonai vezetők már 1944. március 13-án érdeklődtek a Bécs—Eisenstadt térségében történt katonai csapatszállítmányok okáról. A németek persze tagadtak, s kiképzésre hivatkoztak. Ugyanakkor a Führer már február 28-án kiadta a parancsot a megszállásra, s 29-én megkezdődött az összevonás. A Magyarországra bevonuló csapatok parancsnokát, Maximilian von Weichs vezértábornagyot a magyarok már ismerték. Ő is járt a Donkanyarban, onnan ismerte Jányt. Feladata azonban most nem a magyar—német fegyverbarátság megerősítése volt, hanem annak megszállással kikövetelt, brutális kikényszerítése. Igaz, mint naplója tanúsítja, nem nagy örömmel vett benne részt: „...számomra ez az egész dolog nem kellemes...". Kezdeti félelme azonban alaptalannak bizonyult. Míg a magas rangú katonatiszt 1944. március 8. és 11. között még az alternatívákat latolgatta, addig április 1-én már a Toscát, 2-án a Pillangókisasszonyt, — kicsit kellemetlen közjáték: 3-án délelőtt és este a légitámadást —, de 9-én már a Nyugat leányát, 10-én a Bajazzókat látta, hallotta. Április 15-én a müncheni filharmonikusok adtak hangversenyt Budapesten, 18-án pedig az Othellót tekintette meg. Április 24-én visszautazott Belgrádba.

Ha nem tudnánk, hogy Magyarországon Sztójayék e közben minden korábbi mulasztást pótolva hozzák zsidóellenes rendeleteiket, ha nem tudnánk azt, amire von Weichs is utalt, hogy megkezdődött az ország bombázása, német közreműködéssel folytatódott a politikusok, baloldaliak ezreinek letartóztatása, akkor azt hinnénk, hogy a magyarok legfőbb gondja most a műélvezet. Csakhogy más a megszálló optikája és más a megszálltaké...

De von Weichs emlékeiben szaladtunk csak előre. Az eseményekben még ott tartunk, hogy a magyarok valami miatt gyanakszanak, s ekkor Jagow táviratot kap RIBBENTROPTÓL.

Kérem, ezen távirat kézhezvétele után azonnal, ha arra mód van, még ma, szerdán este jelentkezzen a kormányzónál azzal a kéréssel, hogy még ma fogadja, és közölje vele a következőket:

A Führer egy idő óta Obersalzbergben tartózkodik, és a különböző hadszíntereken folyó katonai műveletekkel kapcsolatban itt-tartózkodása alatt néhány szövetséges hatalom államfőjét ide meghívta. E látogatások célja a különböző országokkal akuttá vált kérdések, valamint az általános politikai helyzet megbeszélése. Ilyen megbeszélések folytak Antonescu marsallal, a horvát miniszterelnökkel és külügyminiszterrel. Holnapra a bolgár kormányzótanács tagjainak rövid látogatását tűzték ki. A Führernek szándékában áll meghívni a kormányzót is ide látogatóba, hogy vele a keleti hadieseményekkel összefüggésben felmerülő kérdéseket, valamint a kormányzónak a Führerhez írt levelét megbeszéljék. A Führer, akit az utóbbi napok fontos tárgyalásai erősen igénybe vettek, úgy tervezte, a jövő hét elejére hívja meg a kormányzót, hogy vele a sürgős kérdéseket nyugodtan megtárgyalja. A hadműveletek alakulása azonban arra kényszeríti a Führert, hogy a tervezettnél korábbi időpontban térjen vissza a főhadiszállásra. Minthogy sürgősen szükségesnek tartja, hogy elutazása előtt a kormányzóval átfogó megbeszélést tartson, sajnálatára kénytelen mai meghívását rövid határidőhöz kötni. Örömmel fogadná, ha a kormányzónak módjában állna péntek este, de legkésőbb szombat reggel megérkezni. A végleges rendelkezések kiadása miatt a Führer legkésőbb csütörtök délig, lehetőleg 1 óráig kéri a kormányzó végleges válaszát. Kérek ennek megfelelő távirati vagy távbeszélő jelentést.

Ribbentrop

3

Hogy mi történt 1944. március közepén Klessheimben, azt Horthy több alkalommal elmondta mindazoknak, akikkel közvetlenül érintkezett az 1944. március 19-e utáni vészterhes napokban, s azoknak is, akik a német megszállás körülményeire tőle a későbbiekben felvilágosítást kértek. A fáradtan hazatért kormányzó összehívta a koronatanácsot, melyen ő, valamint a kíséretében levők beszámol-

tak a tárgyalásokról, Hitler diktátumáról, mely nem volt a szó igazi értelmében vett tárgyalás. A magyar politikusoknak nem volt lehetőségük arra, hogy „alkudjanak", a megszállás tényét a Führer eldöntötte, csapatainak visszavonására nem volt hajlandó, legfeljebb a megszállás körülményeiről vagy annak alakításáról lehetett volna vita. Csak az volt a kérdés, hogy a megszállással szemben kifejtünk-e ellenállást, vagy sem. Nem tettük. HORTHY a következőkben számolt be az eseményekről a felvett jegyzőkönyv szerint:

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága

megnyitván a koronatanács ülését, utal arra, hogy a koronatanácson most megjelent urak valamennyien tudják, úgy a miniszterelnök úr, mint az ő kíséretében Hitler vezér látogatása alkalmából megjelent külügyminiszter és honvédelmi miniszter urak részletes közlése alapján, hogy tulajdonképpen mi történt a most lefolyt két nap alatt. Életének talán legnehezebb napját élte át a tegnapi napon. Március 15-én este az operaházi ünnepi előadás után audienciát kért tőle Jagow budapesti birodalmi német követ, azon indoklással, hogy Hitler vezér részéről sürgős közléseket kell tennie. A követet fogadván, az előadta, hogy Hitler vezér meghívja a Kormányzót, hogy keresse fel őt Schloss Klessheimben, mert meg szeretné vele a világhelyzetet beszélni és az Oroszországban harcoló magyar csapatok visszahívásának kérdését. Elnézést kér, hogy levelemre nem tudott válaszolni, de beteg volt. Érkezésemet péntek estére vagy szombat reggelre kéri, mert sürgősen a főhadiszállásra kell utaznia. A Kormányzó úr a meghívás vétele után azon elhatározásra jutott, hogy a meghívásnak nem tesz eleget és nem megy ki a kért megbeszélésre. Másnap, március 16-án délelőtt 11 órakor mégis magához kérette a miniszterelnököt, a külügyminisztert, a honvédelmi minisztert és a honvéd vezérkar főnökét, hogy megbeszélje velük a meghívás tényét és annak esetleges következményeit és azt, hogy milyen érvek szólnak amellett, hogy eleget tegyen Hitler Adolf meghívásának, avagy nem. Szóval milyen érvek szólnak pro és kontra.

Végül is azon elhatározásra jutott, hogy jobb lesz, ha kimegy, mert különben csapataink nem kerülnek vissza. Most is az a nézete, hogy más okokból is jobb volt, hogy így határozott.

17-én este indult el a külügyminiszter úr, a honvédelmi miniszter úr és a honvéd vezérkar főnöke kíséretében. Ottani tartózkodása alatt jelen volt Sztójay Döme berlini követünk.

18-án, szombaton reggel érkezett meg Hitler vezérhez, aki gépkocsin őt a klessheimi kastélyba elkísérte. Érezte, hogy más az atmoszféra mint az az eddigi látogatások alkalmával lenni szokott.

Amidőn Hitler a tárgyalási terembe bekísérte, Schmidt követ is követte Hitler vezért, mire ő Hitlerhez fordulva azon óhajának adott kifejezést, hogy akkor ő is kéri a kíséretében levő miniszter urak jelenlétét. Erre Schmidt követ elhagyta a termet és így négyszemközt folyt le az ő és Hitler közötti megbeszélés.

Hitler a megbeszélések elején előadta, hogy Németország az olasz árulás folytán milyen katasztrofális helyzetbe került. Ő tudta, hogy az olaszok részéről árulás készül és ma is bántja lelkiismeretét az, hogy a helyzetet az olaszokkal szemben előbb nem tisztázta. Nem tűrheti, hogy a háta megett ismét árulás történjék. Biztosítani kell tehát magát minden eshetőségre. Olyan benyomásokat nyert, hogy Magyarország átáll az ellenséghez. Ezt a Kormányzó Úr a leghatározottabban tagadásba vette. Nekünk magyaroknak ezer év óta nincs folt a becsületünkön, árulók nem voltunk, mire Hitler azt válaszolta, hogy neki olyan értesülései vannak, hogy Magyarországon az átállás gondolatával foglalkoznak. Kormányzó Úr azzal válaszolt, hogy ő ismeri az ország helyzetét, ő azt a legjobban tudja elbírálni, hogy mi az ország helyzete. Hiába érvelt Hitler vezérrel szemben, a köztük folyó érvelés kezdett mindig élesebb és élesebb lenni. Tiltakozására és azon utalására, hogy Magyarország a Német Birodalom által tervbe vett egy ilyen katonai megszállással szemben hogyan tudna ellentállni, Hitler azt válaszolta, hogy neki van elég rezervája, hogy ezzel szemben kellő hatással fellépjen, de itt volnának még a magyarok ellen a románok, a szlovákok és a horvátok is, kik egyidejűleg behatolnának Magyarországra. A Kormányzó Úr erre azt válaszolta, hogy jobb volna, ha ezen tartalék diviziókat Hitler az oroszok elleni harcra használná fel. A Kormányzó Úr ezután felállt és felment lakosztályába. Hitler nemsokára felüzent, hogy huszonnégy személyre van egy ebéd szervírozva, akar-e a Kormányzó Úr ezen részt venni, vagy kisebb körben ebédelni? A Kormányzó Úr azt üzente, hogy azon esetben, ha Hitler folytatni kívánja délután a tárgyalást elfogadja a meghívást az ebédre, különben nem.

Délután folytatódott a megbeszélés Hitler vezérrel. Megmondta Hitlernek, hogy mindenre gondolt, de Hitler ilyen lépésére nem. Kérte, hogy revideálja álláspontját és elhatározását. Utalt arra, hogy a magyar nemzet az egyetlen, amelyik hozzá és a Német Birodalom irányában barátságos érzelmekkel viseltetik. Hitler erre azt válaszolta, hogy ő csak biztosítani akarja a hátát. A Kományzó Úr újabb érveket hozott fel és ismételten kérte Hitlert, hogy milyen érvek alapján vádolja ő a magyar nemzetet és kéri őt, hogy a német kormány írásban közölje az illetékes magyar miniszterelnökkel, vagy külügyminiszterrel a németek rendelkezésére álló vádanyagot. Hogy a vádak milyen alaptalanok, bizonyítja az, hogy például állították, miszerint Kállay miniszterelnök fogadta

Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas egyetemi professzort és megbízatást adott neki arra nézve, hogy ankarai külföldi útja alkalmából egy esetleges különbéke érdekében próbáljon tárgyalásokat kezdeni az ankarai angol és amerikai tényezőkkel. Pedig az igazság e kérdésben az, hogy Szent-Györgyi Albert professzor audienciát kért a miniszterelnöknél, előadta, hogy tudományos előadás megtartása céljából hívták meg őt Ankarába és a miniszterelnök elhatározásától teszi függővé azt, hogy kimenjen-e vagy nem, és hogy szabad-e neki kimenni avagy nem? Kállay miniszterelnök ezen alkalommal látta először Szent-Györgyi professzort és azóta sem beszélt vele. Majd a magyar sajtó állásfoglalását kritizálta Hitler. A Badoglio-kormány árulása alkalmával a magyar sajtó egy szóval sem ítélte el az olasz árulást és azt agyonhallgatta. Mussolini elismeréséről sem írt és a sajtóban olyan cikk is megjelenhetett, amelyet Szvatko Pál az Esti Magyarország egyik számában elkövetett. Újabb vád volt, hogy Magyarország a zsidókérdésben semmit sem tesz és nem hajlandó a nagyszámú magyarországi zsidósággal leszámolni. Itt felemlítette Hitler azt, hogy Finnországnak csak ötezer zsidaja van és ez is milyen aknamunkát végez Finnország további helytállása ellen.

A Kormányzó Úr válaszában utalt arra, hogy ha a sajtóban kifogásolni akarják a megjelent cikkeket, úgy könnyű találni a lapokban olyan részleteket és megjegyzéseket, amelyeket különböző szemszögből kifogásolni lehet, úgymint ugyanazt a színdarabot, vagy filmet, az egyik kedvezően kritizálja, a másik pedig lerontja. Ezután még egyszer próbálta a Kormányzó Úr rábírni Hitlert, hogy a német csapatok Magyarországba való bevonulását ne engedje meg és gondolja meg azt, hogy mennyire indokolatlan akkor, amidőn a szerintük a szövetségesekhez átállani szándékozó Magyarországon sem egy robbantás, sem sztrájk és semmiféle actio nem volt és nem történik. Ha a németek most megszállják katonailag Magyarországot, ez az angolszászok nagyméretű bombatámadásait is vonhatja maga után. Ebből csak hátrányok fognak származni Németországra nézve is, mert megszűnhetik a vasúti forgalom, tönkre mennek a gyárak és felütheti fejét egy partizánmozgalom is. Minden érvelés Hitlerrel szemben eredménytelen volt, mintha borsót szórt volna a falra. Ezek után kérte Hitlert, hogy délután hat órakor elutazhasson. A németek ezzel szemben felkérték, hogy írna alá egy proklamációt, amely szerint a németekkel való egyetértésben és az ő hozzájárulása után jöttek be Magyarországba a német megszálló csapatok. Ezt a leghatározottabban megtagadta. Kijelentette, hogy életében sohasem hazudott, azt most sem teszi meg. Utalt arra is, hogy Magyarország alkotmányosan megválasztott kormányzójának aláírása csak a m. kir. miniszterelnöknek ellenjegyzésével érvényes.

Miután az idő múlt és értesítés nem érkezett, leküldött és megkérdezte a németeket, elutazhat-e, avagy fogolynak tartsa magát? Végül is Dörnberg

követ közölte vele, miután a légiveszély elmúlt, hogy 8 órakor indulhat a vasúti szerelvény.

A délután folyamán Csatay honvédelmi miniszter és Szombathelyi vezérkari főnök Keitellel folytattak megbeszélést, míg a külügyminiszter Ribbentroppal beszélt. Végül Ribbentrop feljött hozzá azzal, hogy Hitler vezér akar vele beszélni. A Kormányzó Úr Hitlerhez ment és hozzáfordult azon kérdéssel, hogy Ön akar-e velem beszélni? Látta ebből, hogy Hitler javítani akar a szituáción. Hitler felkérte a Kormányzót, hogy maradjon meg a helyén, azt semmi esetre sem hagyja el. Ő, Hitler Adolf, Magyarországot mindig igen szerette, még gondolatnak is nevetségesnek tartja azt, hogy a németek Magyarországból provinciát akarnak csinálni. Csehország esete más. Csehország a német-római császársághoz és később az osztrák császársághoz tartozott mindig. Ezután kijelentette, hogy Antonescu román kondukátort magához rendelte, aki a hozzá intézett kérdésre és felszólításra, hogy Románia a mostan folyó oroszok elleni nagy erőfeszítésekhez újabb hadosztályokat adjon, ezen kérést azzal tagadta meg, hogy Románia ezt nem teheti, mert a magyarok őt hátba akarják támadni. Még ma fog táviratozni Antonescunak, hogy azonnal vonuljon fel hadosztályaival az oroszok ellen. Hitler ezután kikísérte a különvonathoz a Kormányzó Úr Őfőméltóságát, barátságos mosollyal vett tőle búcsút. Úton hazafelé Jagow budapesti német birodalmi követ kért kihallgatást a vonaton a Kormányzó Úr Őfőméltóságától és bejelentette, hogy budapesti követi állása alól fel lett mentve és a kormányzó különvonatán van már utóda is, Veesenmayer követ. Jagow hangoztatta, hogy ő mindent megtett a magyar —német barátság kimélyítése érdekében, de főleg a magyar sajtó magatartását vették neki rossznéven. Jagow ezután kiment és bemutatta az új német követet, majd távozott.

Az új követ volt az első, aki konkretizálni kezdte a németek terveit. Kifejtette, hogy a Német Birodalom nincs bizalommal a Kállay-kormánnyal szemben és egy olyan kormányt kíván, amelyben megbízhatik.

A németeknek az volt mindenesetre a szándéka, hogy kicsaljanak az országból a bevonulás napjára, hogy az ellenállást ne tudjam megorganizálni és elrendelni. Talán jobb volt így, mert nagyon sok vérbe és talán hazánk elvesztésébe került volna.

A miniszterelnök úr, akinek oly sok hálával tartozik és aki mindig százszázalékig bírta a bizalmát, beadta most nála a kormány lemondását. Azt hiszi, a mai helyzetben mindnyájan egyformán gondolkozunk. Kénytelen a kormány lemondását elfogadni és kéri a kormány tagjait az ügyek ideiglenes vezetésére.

Előrelátható, hogy a németek most mindenféle követelésekkel fognak előállni. Mindenbe beavatkoznak. Nyilvántartják, hogy mennyi szenünk van.

Mindent fognak követelni, de nem arannyal fizetnek mint a románoknak, hanem márkával. Örökké a háború nem fog tartani. Isten segítségével megküzdünk a nehéz szituációval. Ha az orosz beözönlene az országba, az még rosszabb volna. Mindig optimista volt és ezért bízik az ország jövőjében. Felkéri a honvédelmi és külügyminiszter urakat, akik az ő kíséretében voltak a Führernél, adják elő véleményüket...

Horthy kétségbeesett közlését kiegészítették azok, akikkel Klessheimben volt. Hozzászólt KERESZTES-FISCHER belügyminiszter is, aki beszámolt a megszállás első óráiról. Ezek is komor és vészjósló hírek voltak.

...A belügyminiszter úr kénytelen kijelenteni, hogy a maga részéről már egy percig sem tudná az ügyeket vezetni. A németek máris kivették a belügyminiszter hatásköréből az összes rendőrségi funkciókat. Megszállták a budapesti főkapitányság épületét, ott három szobában berendezkedtek, a telefonösszeköttetést megszakították, a német Gestapo emberei ma délelőtt a miniszterelnökségi palotában gróf Bethlen Istvánt akarták letartóztatni, a Gestapo emberei a felsőház és képviselőház több tagját letartóztatták és ismertebb közéleti emberek közül körülbelül negyvenöt személyt. Zsilinszky Andor (Endre) képviselőt, aki védekezett, két golyóval megsebesítették. Nagyszámú géppisztolyt hoztak be az országba, azokkal bizalmi embereiket itt felfegyverezték, körülzárták Budapest egész területét, és egy zsidót sem engednek ki a városból, ilyen körülmények között semmi esetre sem tudja és akarja vinni az ügyeket. Vidéki városokban is gazdag zsidók közül túszokat szednek, a fővárosi üzemeket megszállták, kiürítik a Margitszigetet, úgyszintén az összes iskolákat is ki akarják üríteni. Megállapítható tehát, hogy amíg a budapesti német követség katonai attaséja Greiffenberg Generalleutnant intézkedéseket ígér ezen túlkapásokkal szemben, a Gestapo az ország szuverenitását semmibe véve, önálló akciókat hajt végre.

A Kormányzó Úr Őfőméltósága kéri a kormány propozícióját arra nézve, hogy a német Gestapo ezen önkényes és a Führernél folytatott tárgyalások megállapodásaival szemben álló akciói mielőbb megszűnjenek, hajlandó magához hívatni a német katonai attasét és kérni annak azonnali intervencióját.

A miniszterelnök úr tekintettel arra, hogy a kabinet már lemondott, legmegfelelőbbnek tartaná, ha a honvéd vezérkar főnöke magához hívatná a német katonai attasét.

A Kormányzó Úr Őfőméltósága szerint tisztázandó volna, hogy végeredményben ki parancsol a németek vonalán? Fontosnak tartana egy deklarációt is a nemzet részére. Szerencsétlen hazánknak valamit kellene mondani.

A Kormányzó Úr Őfőméltósága ezután bezárja az elnöklete alatt megtartott koronatanács ülését...

A korábban Magyarországon járt Veesenmayert Horthy nem ismerte még, most megtörtént a találkozó. A német diplomata most már nem inkognitóban érkezett Magyarországra, mint érdeklődő vagy felügyelőbizottsági tag, hanem a kormányzó különvonatán. *Kinevezési okmányában* többek között ez áll:

1. A birodalom magyarországi érdekeit a jövőben a nagynémet birodalom teljhatalmú magyarországi megbízottja fogja figyelemmel kísérni, aki egyben a követ címet viseli.
2. A birodalom teljhatalmú megbízottja felelős a magyar politika minden fejleményéért, és utasításait a külügyek birodalmi miniszterétől kapja. Feladata elsősorban, hogy elősegítse olyan új magyar kormány megalakítását, amely eltökélte, hogy a háromhatalmi egyezményből folyó szövetségesi hűségét lojálisan és a végső győzelemig megőrzi. Ezt a kormányt a birodalom teljhatalmú megbízottja lássa el iránymutató tanácsaival, és képviselje nála a birodalom összes érdekeit.
3. A birodalom teljhatalmú megbízottja gondoskodjék arról, hogy az ország teljes közigazgatását — a német csapatok ott-tartózkodásának idején is — az ő irányítása alatt álló kormány intézze, azzal a céllal, hogy az ország minden erőforrását, elsősorban gazdasági lehetőségeit, a közös hadviselés érdekében maximálisan kihasználja.
4. Magyarországon működő bármilyen német polgári szerv csak a birodalom teljhatalmú megbízottjával egyetértésben létesíthető, azok neki vannak alárendelve és tevékenységüket irányítása szerint végzik.

Az SS és a rendőrség német erőkkel végrehajtandó magyarországi feladatainak ellátására — elsősorban a zsidókérdés rendőrségi vonatkozásaiban — a birodalom teljhatalmú megbízottjának törzséhez nyer beosztást egy magasabb SS- és rendőrségi vezető, aki a megbízott politikai utasításai szerint jár el.
5. Amíg német csapatok tartózkodnak Magyarországon, addig e csapatok parancsnoka gyakorolja Magyarországon a katonai felségjogokat. A parancsnok az OKW (*Oberkommando der Wehrmacht*) főnökének van alárendelve, és tőle kapja utasításait. Az ország belső területének és meglepetésszerű külső támadás elleni katonai biztosítása a csapatok parancsnokának feladata...

Veesenmayer első budapesti lépéseiről, feladatairól RITTER követ feljegyzést készített. Ebben írja többek között a következőket:

Ma éjjel 2 óra 15 perckor (másfél órás vonatkésés) az alábbi utasítást adtam távbeszélő útján Veesenmayer úrnak:

1. Veesenmayer maradjon Budapestig a vonaton.

2. Jagow március 19-én a lehetséges legkorábbi időpontban — ne a magyar külügyminisztérium, hanem a kormányzói kabinetiroda útján — tudassa felmentését és kérje, hogy még a délelőtt folyamán búcsúlátogatást tehessen, és egyidejűleg az új követet és birodalmi teljhatalmú megbízottat bemutathassa. A követ és birodalmi teljhatalmú megbízott utasítást kapott a Führertől, hogy lépjen a kormányzóval összeköttetésbe.

3. Veesenmayer azután mutatkozzon be a kormányzónak mint követ és birodalmi teljhatalmú megbízott, és tájékoztassa őt arról a Führertől kapott megbízatásról, hogy a kormányzóval együtt hajtsák végre az új magyar kormány megalakítását. A kormányt Imrédyvel kell megalakítani. Veesenmayer említsen meg ezenkívül néhány más nevet is, akik iránt a birodalmi kormány bizalommal viseltetik. Veesenmayer lehetőleg még előzőleg lépjen ezekkel a személyiségekkel érintkezésbe, de látogatása után feltétlenül azonnal keresse fel őket, és terjessze a kormányzó elé az új kormány névsorát.

A teljhatalommal rendelkező Veesenmayer (bár ezt a hatalmát tagadta, Budapesten és Nürnbergben is) — mint korábbi jelentéseiből kitűnt — Bárdossyban és Imrédyben, a volt miniszterelnökökben látott fantáziát. Bennük vélte felfedezni a szubjektív biztosítékot arra, hogy ne katonai parancsuralmat, hanem együttműködésen alapuló magyar—német hatalmi konstrukciót hozzanak létre. Különösen Imrédyben bízott. VEESENMAYER erről vallott már első budapesti kihallgatása alkalmával, 1945. november 3-án.

Az 1944. márciusi eseményekről én magam csak akkor szereztem tudomást, amikor Horthy már Salzburgban volt és amikor engem követté neveztek ki. Tapasztalataim alapján felhatalmást kértem és kaptam a külügyi hivataltól, hogy Imrédyt javasolhassam miniszterelnökké. Ezt még útban Budapest felé a vonaton meg is tettem, de Horthytól határozott elutasítást kaptam. Megérkezésem után, március 19-én elsősorban Imrédyvel vettem fel az érintkezést, akivel közöltem a kormányzó elutasítását. Imrédy nem tiltakozott az ország megszállása ellen, de azt tanácsolta, hogy a megszállás minél rövidebb ideig tartson, mert ezt látta közös érdeknek. Miután miniszterelnöki kinevezést nem kapott, nem emelt kifogást az ellen, hogy pártjának tagjai részt vegyenek a kormányzásban. 1944 májusában a kormányban levő gazdasági miniszterek

egymás közti versengése folytán nem sikerült a számomra kívánatos gazdasági eredményt elérni. Ennek megváltozását reméltem Imrédy kinevezésétől.

A Veesenmayernek szóló utasításban benne volt, hogy a Klessheimben járt magyar személyiségek közül senkit sem szabad letartóztatni. A Budapesten maradt, a „tanácskozáson" részt nem vett Kállay Miklóst sem. A követ erről megállapodott Kaltenbrunnerrel, aki viszont Himlertől kapott átfogó utasítást.

1945. november 2-án az amerikai hatóságok Veesenmayert nem egyedül adták át tanúvallomások tételére a magyar hatóságoknak. Vele együtt érkezett Otto Winckelmann rendőr tábornok is. 1946 májusában — mikor úgy tűnt, hogy mindkettőjüket kiadják Magyarországnak mint háborús bűnöst, s nemcsak mint tanúk lesznek kihallgathatók — mind Veesenmayerrel, mind Winckelmann tábornokkal úgynevezett gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyvet vettek fel. A jegyzőkönyvekből, WINCKELMANN vallomásából szinte percnyi pontossággal rekonstruálható — persze német szemszögből, de az igazságot tükrözve — a megszállás története, a kormányalakítás időszaka.

Magyarországi beosztásomra vonatkozólag előadom a következőket: 1944. március közepe felé Himmlerhez rendeltek, aki közölte, hogy engem választottak ki arra, hogy Magyarországon magasabb SS- és rendőrségvezető (vezértiszt) legyek. Megkérdeztem tőle, hogy hogyan jöhet egy ilyen Magyarországra, mivel Magyarország a mi szövetségesünk és nem megszállt terület. Ő azt válaszolta nekem, hogy Horthy a legközelebbi napokban Hitlerhez jön és hogy majd azzal mindent megbeszélnek. Azután feltettem a kérdést, hogy ott mi lenne a feladatom. A feladatom lenne — mondta —, hogy biztosítsam a Magyarországon működő és neki — Himmlernek — alárendelt szervek munkájának egyeztetését a birodalom más szerveihez és a magyar szervekhez. A magyar szervek természetesen önállóan és felelősségteljesen hivatalukban maradnak. Vonatkozik ez különösen a rendőrségre, mint minket érdeklő szervre. A továbbiakban az lenne a feladatom, hogy Himmler kívánságait akár a követen keresztül, akár közvetlenül a számításba jövő magyar szervekhez továbbítani. Ugyanígy azoknak a kívánságait a számításba jövő német szervekhez közvetíteni és amennyire lehetséges, teljesíteni. Állásom hasonlítana a katonai attasé és egy magyarországi állomásparancsnok (Standortältester) állásához. Az egyes szervek szolgálati menetébe nem lenne beleszólásom, mivel ezek az illetékes főhivatalokból egységes irányvonalakat kapnak, ame-

lyek természetesen nem különbözhetnek minden területen az illető magasabb SS- és rendőrségi tiszt kívánságai, vagy beállítottsága szerint...

Himmler azokkal a szavakkal bocsájtott el engem, hogy a helyzet teljesen megváltozhat, ha Horthy nem egyezik meg Hitlerrel. Ebben az esetben tőle (Himmlertől) majd további parancsokat kapok, s lépjek érintkezésbe v. Weichs tábornagy vezérkarával Bécsben...

1944. március 17-én érkeztem meg Bécsbe, és március 18-án azt a parancsot kaptam, hogy március 19-ére virradó éjjel gépkocsival utazzam Budapestre, hogy ott a német követségen Kaltenbrunnerre várjak. Ő Horthyval és az új követtel dr. Veesenmayerrel március 19-én dél felé fog Budapestre érkezni. A határ átlépése előtt még az a hír érkezett, hogy Horthy a magyar szerveknek, különösen a katonaiaknak azt a parancsot adta, hogy ne tanúsítsanak ellenállást a német alakulatoknak Magyarországra való bevonulása ellen.

1944. március 19-én reggel nyolc és kilenc óra között értem a német követségre. Ott addig vártam, amíg Kaltenbrunner és Veesenmayer megérkezett. Ez tizenhét óra felé történt. Kaltenbrunner közölte velem, hogy neki Himmler érdekeit kell védenie, amíg egy új magyar kormány létesül és az a veszély, hogy Magyarország mégis elhagyja a szövetséget, elhárul. Azt mondta, hogy mint a biztonsági rendőrség (Sicherheitspolizei) vezetőjét, dr. Pifradert hozta magával, továbbá a bécsi biztonsági rendőrség parancsnokát, Hubert, aki legjobban ismeri a magyar viszonyokat. Ezáltal alkalmam nyílik először is betekintést nyerni a részemre teljesen ismeretlen körülményekbe. Amikor majd már átvettem a hivatalomat, dr. Pifrader vele ismét elutazik Berlinbe és dr. Geschke, aki addig a biztonsági rendőrség felügyelője (Inspektor der Sicherheitspolizei) volt Drezdában és aki közben szintén megérkezett, lesz a biztonsági rendőrség parancsnoka.

Dr. Kaltenbrunner 1944. március végéig vagy április elejéig maradt Budapesten. Elutazása előtt beiktatott hivatalomba. Magyarországi működése alatt foganatosította az ismeretes letartóztatásokat. A vezető dr. Pifrader volt. A letartóztatások alapját képező listákat március 18-án este véletlenül láttam Bécsben, amikor dr. Höttl, Huber és a biztonsági rendőrség néhány más vezetője között megbeszélés tárgyát képezték...

Winckelmann már Endre László és társai perében, az 1945. december 22-én tartott főtárgyaláson válaszolt azokra a kérdésekre, amelyek a magyarországi letartóztatásokkal voltak összefüggésben. Számos terhelő bizonyíték mellett felmerült itt Höttl s a többi német felelőssége is. Ők — mint tudjuk — még tanúként sem kerültek Magyarországra, WINCKELMANN azonban Baky László szerepéről, felelősségéről pontos információkkal szolgált.

Elnök: *Említést tett arról, hogy tanú úr különösképpen Bakyval érintkezett.*
Winckelmann: Igen.
Elnök: *Itt is mondjon példákat arra nézve, hogy ténylegesen miben nyilvánult ez az érintkezés?*
Winckelmann: Először is dr. Höttl közvetítése révén baráti kapcsolat. Azután például felmerült egy panasz, hogy valamely német hatóság túlkapásokat követett el. Ekkor Baky vagy személyesen mondta meg ezt nekem, vagy Kienast útján. Közbiztonsági szervezetek közti súrlódások elsimítása.
Elnök: *Bakyban a német kormány megbízott és támogatta őt?*
Winckelmann: A német kormány megbízott Bakyban, mert például Kaltenbrunner eljárt abban, hogy Baky legyen államtitkár.
Elnök: *Mi volt az oka annak, hogy a német kormány megbízott Bakyban?*
Winckelmann: Valószínűleg Höttllel való ismeretsége.
Elnök: *Höttl befolyásos ember volt?*
Winckelmann: Igen, volt befolyása. A Reichssicherheitshauptamt hatodik hivatalához tartozott, mégpedig a G. csoporthoz. Székhelye Bécsben volt és az egész délkelet-európai tér felett hatáskört gyakorolt. Az összes országokba ő tette helyükre a megfelelő egyéneket, például Magyarországon is.
Elnök: *De mi volt a feladata?*
Winckelmann: Hírszerzés.
Elnök: *Tudja-e tanú, hogy Baky, mint hírszerzéssel megbízott funkcionárius, magyar politikai vonatkozásban híreket szolgáltatott Höttlnek?*
Winckelmann: Nem tudom megmondani, de feltételezem, mert nagyon jó barátságban voltak és gyakran voltak együtt.
Elnök: *Október 15-i szerepéről tud-e Bakynak?*
Winckelmann: Igen, én magam írtam egy levelet Veesenmayernek. Himmlertől megkaptam az utasítást, gondoskodjak róla, hogy Baky bekerüljön a kormányba. Az előző napon operáltak, úgyhogy nem voltam abban a helyzetben, hogy felmenjek Veesenmayerhez, ezért írtam neki.
Elnök: *Himmler előtt milyen alapon volt Baky ilyen kedvező színben?*
Winckelmann: Tudomásom szerint Himmler nem is ismerte személyesen Bakyt, valószínűleg Kaltenbrunner állott tehát a háta mögött.
Elnök: *Emlékszik-e tanú rá, hogy abban a levélben, amelyet október 17-én Veesenmayer írt Bakynak, érdemeire hivatkozik, és arra, hogy Baky ezekben a sorsdöntő napokban hogyan viselkedett, csendőrcsapatait miként utasította, úgyszintén a rádióadókat is rendelkezésre bocsátotta?*
Winckelmann: Igen. Ezt Geschke jelentette. Geschke azt mondta nekem, hogy Baky kijelentette volna, hogy magyar csendőrök sohasem fognak Németország ellen harcolni.

Elnök: *Csak ennyit, hogy sosem fog. Ez nem azonos azzal, hogy kívánságaiknak megfelelően vezette a csapatokat?*
Winckelmann: Bakynak akkor már nem volt vezető szerepe, mert sem államtitkár, sem a csendőrség vezetője nem volt.
Elnök: *Akkor miért írta leveleiben? Ez az, amire céloz, hogy túlzások vannak benne?*
Winckelmann: Igen, ez az. Geschke azt jelentette, hogy itteni Dienststelléjének a rádióadó Baky közvetítésére állt rendelkezésre...
Elnök: *Van további kérdés?*
Deák népbíró: *Arra szeretnék választ kapni, hogyan állították össze az elfogottak névsorát, kitől kapták meg a listát a baloldali politikusokról?*
Winckelmann: Ahogyan később megtudtam, a lista Höttlnél volt. Höttl és dr. Pifrader ezeknek a listáknak az alapján saját maguk eszközöltették itt a letartóztatásokat.
Deák népbíró: *Köszönöm...*
Politikai ügyész: *Említette Ön azt, hogy Jaross miniszter úr egyes esetekben, sőt, sok egyes esetben kért szabadlábra helyezéseket. Van-e tudomása arról, hogy általában protestáltak volna a német rendelkezésre történt letartóztatások ellen? Egyáltalán a letartóztatások ellen?*
Winckelmann: Azok ellen, amelyek mindjárt az elején történtek?
Politikai ügyész: *Egyáltalán az elv ellen?*
Winckelmann: Igen.
Politikai ügyész: *És ezt szintén továbbította?*
Winckelmann: Igen.
Politikai ügyész: *És mi volt a válasz?*
Winckelmann: Mindig megmondtam Geschkének, Himmlernél is tiltakozni fogok, ha nem hagyja abba az önkéntes letartóztatásokat...
Politikai ügyész: *Mi az oka annak, hogy akiket elvittek, nem kerültek vissza?*
Winckelmann: Azok, akiket akkor letartóztattak?
Politikai ügyész: *Akiket kezdetben letartóztattak.*
Winckelmann: A Reichssicherheitshauptamt nem adta ki őket. A Lakatos-kormány még egyszer megkísérelte és egy csomó ember számára meg is kapták az ígéretet, hogy ki fognak jönni. Akkor azonban jött a Szálasi-kormány, így ez megint elmaradt, de nem a németek hibájából.
Politikai ügyész: *Az ön tudomása szerint általában milyen erőkkel volt itt az SS? Ha a magyar hatóságok nem támogatták őket odaadóan, keresztül tudták volna-e vinni a zsidók táborokba vitelét?*
Winckelmann: Azokkal az erőkkel nem.
Politikai ügyész: *Tudta-e Baky, hogy Höttlnek hírszerző beosztása van?*

Winckelmann: Igen.
Politikai ügyész: *Köszönöm...*

Joseph Göbbels már 1940 novemberében azt írta naplójába, hogy a magyarországi *„...korrupt feudális rendszer oly messze van tőlünk, mint a Nap a Holdtól. Semmire sem fogunk soha menni Magyarországgal. Egyszer meg kell semmisítenünk”.* Ezt a gondolatot folytatta 1942 márciusában, amikor így írt: *„...pillanatnyilag nincs lehetőségünk arra, hogy a magunk elképzelésének megfelelően a magyar kormány átalakítására bármilyen hatást gyakoroljunk, mert az elkövetkező hetekben és hónapoknak sokat követelünk majd a magyaroktól, tehát jó hangulatban kell őket tartani. Amit azonban ma elmulasztunk, azt holnap még pótolhatjuk”.* Pótolták is. Otto Winckelmann vezetése alatt négy Waffen SS divizió, háromszáz

Winckelmann Sztójay és minisztertársai társaságában

Sicherheitsdienst- és Gestapo-ügynök és ugyanennyi rendőr érkezett az országba. Feladatuk az volt, hogy a már ismert lakcímekről, a feltételezett búvóhelyekről összeszedjenek mindenkit, aki az ő megfogalmazásuk szerint „Németországnak nem barátja".

WINCKELMANN már idézett gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyvében ezt követően a kormányalakításról vallott.

...1944. március 19-én délután Kaltenbrunnerrel együtt a német követségen voltunk. A követ előszobájában ültünk, akivel Kaltenbrunner beszélni akart. Hogy Kaltenbrunner mit akart a követtől, azt nem tudom. Láttam, ahogy Veesenmayer egy úrral bement a szobájába, Kaltenbrunner azt mondta nekem, hogy ez Imrédy — amiről később magam is meggyőződtem — és akinek az lett volna a feladata, hogy megalakítsa az új magyar kormányt. Én megkérdeztem, hogy mi köze van Veesenmayernek az új magyar kormány megalakításához. Kaltenbrunner azt mondotta, hogy Veesenmayeré az a német részről jött megbízás, hogy olyan kormányt alakíttasson meg, amely a német kívánságoknak megfelel. Kaltenbrunner továbbá közölte, hogy Imrédy személye tekintetében Horthy részéről nagy nehézségek várhatók, mivel Horthy annak idején közölte, hogy semmi esetre sem akarja, hogy Imrédyvel dolga legyen...

Hosszabb várakozás után sikerült Kaltenbrunnernek Veesenmayerrel beszélni. Kaltenbrunner közölte velem, hogy Veesenmayer azt mondotta neki, hogy Imrédy azt a feltételt szabja, hogy Horthy őt (Imrédyt) egy megbeszélésen fogadja. Nekem az volt a benyomásom, hogy Kaltenbrunner nincs egészen Veesenmayerrel megelégedve, egyrészt Imrédy miatt, másrészt a tárgyalás módja miatt a követségen, ami által kétségtelenül kompromittálásnak kellett történnie. Ezt úgy értem, hogy nekem akkor az volt a felfogásom, hogy ha Veesenmayer az, aki belefolyik abba, hogy Imrédy legyen a miniszterelnök, akkor ez magyar részről nem egy független kormányalakítás, hanem egy német nyomásra történő. Kaltenbrunner azonban nem mondta meg nekem, hogy ő hogyan képzeli el a fejleményeket. Azután elmentünk az Astoria Szállodába, ahol kisebb nehézségek után a harmadik emeleten jelöltek ki nekem szobát. Nagyon fáradt lévén, korán lefeküdtem és másnap reggel — 1944. március 20-án — az iránt érdeklődtem, hogy hol van Kaltenbrunner. Megállapítottam, hogy az Astoria Szállodában hivatalt rendezett be magának. Ő maga nem volt ott és azt mondták nekem, hogy a követségre ment, én utána mentem, azonban nem találtam ott. Veesenmayernek akkor, előttem nem ismert természetű megbeszélései voltak, úgyhogy én a szállodába visszamentem. Ott megkaptam Kaltenbrunner meghívását azzal, hogy 12 vagy 13 órakor legyek a szálloda

előcsarnokában. Addig szobámban maradtam. Az említett időpontban az előcsarnokban találtam Hubert, a bécsi biztonsági rendőrség parancsnokát, aki nekem bemutatott egy Hain nevű urat, akiről akkor csak azt közölték, hogy a magyar rendőrség tagja és aki később a politikai rendőrség vezetője lett. Később odajött Kaltenbrunner és együtt kimentünk a Városligetbe ebédelni, körülbelül nyolcan voltunk, tudomásom szerint az egyedüli magyar Hain volt. Arra a kérdésre, hogy miért éppen Haint szemelték ki arra, hogy a hét német tiszttel együtt tartson, az a feleletem, hogy Hain Péter Hubernek volt barátja és ezen a réven került a társaságunkba. Ebéd közben felhívták figyelmemet egy valamelyik szomszéd asztalnál ülő férfira, akire Kaltenbrunner azt mondotta, hogy ez Rajniss, Európa legjelentősebb újságírója. Úgy tudom, hogy Kaltenbrunner figyelmét Rajnissra Hain Péter vagy Urbán (dr. Höttl munkatársa) hívta fel. Ugyanaznap este ismét Kaltenbrunnerrel vacsoráztam, a vacsorán Kaltenbrunner és néhány úr, az ő karából vett részt. Emlékszem, hogy dr. Höttl és Pifrader ott voltak a vacsorán.

Ha nem tévedek, 1944. március 21-én kedden délelőtt Kaltenbrunnerrel a német követségen jártam, arra már nem emlékszem, hogy délelőtt, vagy délután tudtam-e meg, hogy Imrédy volt ugyan Horthynál, de visszautasította, hogy kormányt alakítson. Imrédy azonban pártja tagjainak megengedte, hogy a jövendő kormányba belépjenek. Emlékszem egy beszélgetésre, amit Kaltenbrunner a követségen Rátzcal folytatott. Kaltenbrunner azt az ajánlatot tette, hogy Rátz legyen a belügyminiszter, amit Rátz felháborodottan visszautasított, szavainak az értelme az volt, hogy hiszen akkor dolgoznia kell...

Veesenmayer terve nem sikerült: Imrédy nem lett újból kormányfő. A tényleges és designált volt miniszterelnök, a vele kapcsolatos kombináció sikertelenségéről 1945. november 9-én a politikai rendőrségen szomorúan úgy nyilatkozott, hogy bár ő maga nem lett kormányfő, ő volt az, aki a Csatay vagy Sztójay alternatívát felvetette. IMRÉDY megfogalmazásából úgy tűnt, mintha büszke lett volna arra, hogy Sztójay mellett foglalt állást.

Horthy kormányzó március 20-án délelőtt fél tizenegyre rendelt magához. A kormányzói kihallgatás előtt egy rövid negyedórai beszélgetésem volt Csatay honvédelmi miniszterrel, aki Horthyval együtt volt kint Hitlernél. Ő röviden tájékoztatott a Horthy—Hitler találkozó eredményéről, lényegileg úgy, ahogyan később Horthy vázolta előttem a történteket.

Minthogy Horthynál már körülbelül öt éve nem voltam kihallgatáson, nehezen indult meg a beszélgetés, amelynek elején Horthy kijelentette, hogy nem

felelnek meg a valóságnak azok a hírek, mintha ő nem szeretne, vagy gyűlölne engem. Elmondotta, hogy első tárgyalása Hitlerrel a reggeli órákban folyt le, amikor is Hitler szemrehányásokat tett neki, mert különböző másirányú orientációról jutottak hozzá hírek, és közölte, hogy a magyar kormánynak kétszínű politikáját tovább nem tűrheti, nem akar itt is az olaszokhoz hasonló meglepetést és ezért a német csapatok be fognak vonulni Magyarországra. Horthy — közlése szerint — ez ellen tiltakozott és kijelentette, hogy a lemondás gondolatával foglalkozik. Ez a délelőtti tárgyalás ekként eredménytelenül végződött, majd délután, ebéd után újabb megbeszélés volt, amely szintén eredménytelen maradt. Délután hat órára volt kitűzve Horthy különvonatának visszaindulása, azonban ezt folyton halogatták úgy, hogy Horthy végül is megkérdezte, hogy fogolynak érezze-e magát, azonban megnyugtatták, hogy a vonat indulását csak légiriadók késleltetik. Este Hitler személyesen felkereste Horthyt szobájában és ennek a megbeszélésnek eredményeként Horthy beleegyezett abba, hogy a német csapatok megkezdjék bevonulásukat Magyarországra, illetve tudomásul veszi ezt és kiadja a rendelkezést, hogy a németeknek ne álljanak ellent, mire Hitler közölte, hogy azonnal értesíti Antonescut, hogy a román csapatoknak a készenléte tárgytalan. Horthy nem beszélt erről, de én úgy értelmeztem ezt, hogy amennyiben Horthy végképp ellenállt volna, úgy Hitler terve szerint nemcsak a német csapatok jöttek volna be Magyarországra. Horthy nem magyarázta meg, hogy tulajdonképpen estére miért engedett előző elutasító álláspontjából, de Csatay előző felvilágosításai alapján úgy láttam, hogy a vele volt katonai és polgári tényezők — Csatay honvédelmi miniszter, Szombathelyi vezérkari főnök és Ghyczy külügyminiszter, vagy Szentmiklóssy, a külügyminiszter helyettese — beszélték rá arra, hogy ne álljon félre. Ezt helyesbítem akként, hogy értesülésem szerint csak a katonák — Csatay és Szombathelyi — beszélték rá erre.

Horthy azután közölte velem, hogy Veesenmayer azt a német kívánságot terjesztette elő, hogy engem nevezzen ki miniszterelnöknek, ő azonban ezt nem tartja helyesnek, azért, mert én a parlamenti ellenzék vezére vagyok, tehát egy kisebbségé, és ő csak az alkotmányos többség bizalmát bíró személyt nevezhet ki. Én azt válaszoltam, hogy engem nem kell erről meggyőznie, mert ebben a helyzetben sem testemnek, sem lelkemnek nem kell a miniszterelnökség. Ezután arról beszélt, hogy egy színtelenebb egyéniséggel kívánja betölteni ezt a pozíciót, és így került szóba Sztójay és Csatay. Végül is Sztójay személyében állapodtunk meg, és Horthy felkért arra, hogy ezt a felfogását Veesenmayerrel közöljem. Horthyt egyébként erősen megviselték a történtek.

Ezután felkerestem Veesenmayert és átadtam Horthy üzenetét. Ezután a kormányalakítással kapcsolatos tárgyalásokból kikapcsolódtam, de kedden

este, amikor már kialakulóban volt a kormánylista, Veesenmayer újra magához kéretett. Minthogy a terv szerint pártomnak három tagja volt kombinációba véve, és álláspontom az volt akkor, hogy pártom tagjai lehetőleg ne vegyenek részt a kormányban, kértem Veesenmayert, hogy hagyja ki őket, de ő ragaszkodott hozzájuk. Ezután még felkerestem Sztójayt is, akinek ugyanezt a kívánságomat előadtam, ő nem foglalt határozottan állást, annál is inkább, mert a kormányzó elfogadta azt a felfogást, hogy a kabinetben ne csak a kormánypárt tagjai vegyenek részt, és így pártom tagjai közül Rátz Jenő miniszterelnök-helyettes, Jaross Andor belügyminiszter és Kunder Antal kereskedelemügyi miniszter lett...

WINCKELMANN az 1944. márciusi eseményekért semmi felelősséget nem vállalt. Úgy tüntette fel magát, mint akinek semmi köze nem volt a Budapesten és az országban történtekhez, mintha nem állt volna mögötte az a neki alárendelt jelentékeny fegyveres erő, amire már utaltunk. Mint vallomásában elmondta, amíg Kaltenbrunner Budapesten tartózkodott, neki nem lehetett szerepe. Közvetlenül még akkor sem, amikor valamennyi Magyarországon vezető beosztásban levő német személyiség visszatért Obersalzbergből, ahol beszámoltak Hitlernek az addig elért eredményekről, a letartóztatásokról, a Sztójay-kormány megalakulásáról, a kibontakozás irányáról.

Ebben az időpontban kezdődtek Sztójayról, mint jövendőbeli kormányelnökről a beszélgetések. Veesenmayer ezzel kapcsolatban Kaltenbrunnernek megjegyezte, hogy Sztójay ezt határozottan visszautasítja. Ha nem tévedek, 1944. március 22-én délelőtt vagy délben, amikor Kaltenbrunnerrel ismét a követségen jártam, láttam Sztójayt Veesenmayer dolgozószobájába bemenni. Ezen, vagy a következő napon alakult meg a Sztójay-kormány. Tagjai közül addig Sztójayt és Rátzot ismertem.

A következő napok egyikén dr. Höttl, Kaltenbrunner utasítására egy találkozást beszélt meg a főkapitányságon Faragho, Baky és köztem. Én mind a kettőt üdvözöltem és közöltem velük, hogy ki vagyok. Faraghoval röviden a magyar csendőrségről beszéltem, amely iránt azért érdeklődtem, mert eddig a Hauptamt Ordnungspolizei-ban szolgáltam, beszéltünk a német és magyar csendőrség közötti különbségről. Bakyval csak nehézkesen tudtam beszélni, mivel nagyon rosszul beszélt németül. Közöltem vele, hogy azt hallottam, hogy ő arra van kiszemelve, hogy a belügyminisztériumban a rendőrségi ügyek

államtitkára legyen. Tudomásom szerint ez volt Himmler egyedüli kívánsága az új kormánnyal kapcsolatban, amelyet mint ilyent, Kaltenbrunner közvetít Veesenmayernek.

A teljes tétlenség következő napjait azzal töltöttem, hogy körutazások révén megismerjem Budapestet. Meglátogattam von Weichs tábornagyot és vezérkari főnökét, akit Foertschnek hívtak. Felvettem ezenkívül a kapcsolatot feleségem Budapesten élő rokonaival is, Zohs Vilmosékkal, Budapest V., Nádor utca 13.

Eljáró rendőrtiszt felhívja gyanúsított figyelmét, hogy az eddig előadottakban személye háttérbe van tolva. Az eseményeket nem saját személyének szempontjából állítja be, hanem az eseményről harmadik személyben beszél, egyben felhívja gyanúsítottat, hogy első időben, amidőn feltehetőleg a legtöbb dolga volt és a legtöbb teendő, erre nézve tegyen vallomást, hogy a legelső időben a német megszállás után mi volt a szerepe. Gyanúsított erre vonatkozólag előadja:

Ki kell jelentenem, hogy egyáltalán semmi szerepem nem volt, az idő teljes tétlenségben múlt, mindaddig, amíg Kaltenbrunner Budapesten tartózkodott. Az övé volt a kezdeményezés és aktivitás és én, a találkozások és megbeszélések alkalmával, csak mint megfigyelő voltam jelen. Kaltenbrunner április első napjáig tartózkodott Budapesten.

Március végén Veesenmayert, Kaltenbrunnert, von Weichs tábornagyot, Greiffenberg tábornokot és engem Hitlerhez Obersalzbergbe rendeltek. Veesenmayer és Weichs Hitlernek rövid előadást tartottak a magyarországi helyzetről és az új kormányalakításról. Hitler a kettejük által tett intézkedésekkel meg volt elégedve. Azután még óvta őket Horthytól, akiről azt mondta, hogy nagyon ravasz és szívesen játszik öreg szenilis urat.

Néhány nappal Obersalzbergből való visszatérésünk után Kaltenbrunner elhagyta Magyarországot. Előző ígéretével ellentétben még itt hagyta dr. Pifradert mint a biztonsági rendőrség parancsnokát. Tiltakozásomra megígérte, hogy Pifradert körülbelül tizennégy nap múlva vissza fogja vonni. Azt mondta, hogy ennyi időre még szüksége van dr. Geschkének, akiben nem bízik túlságosan, hogy bedolgozza magát. Arra a kérdésre, hogy miért tiltakoztam Pifrader ellen, előadom, hogy nekem ő nem volt szimpatikus, túl vad volt és túlságosan képviselője annak a vonalnak, amelyet Kaltenbrunner és Höttl képviselt. Pifrader ezután néhány nap múlva, kocsijával nekiment egy fának és agyrázkódást szenvedett. Ezzel aztán megszabadultam tőle.

Pifrader vad vonala alatt értem a német megszállás utáni letartóztatásokat és különbenis nem tartottam helyesnek az osztrákoknak Magyarországgal szembeni álláspontját, mert az volt az érzésem, hogy veszélyeztetik Magyarország

függetlenségét abból a gondolatból kiindulva, hogy talán a régi Osztrák—Magyar Monarchiát akarják visszaállítani, én azért gondoltam ezt, mert politikával soha nem foglalkoztam.

Azon a napon, amelyen Kaltenbrunner elutazott, én a vezető személyiségek közül Jarosst ismertem meg egy, a belügyminisztériumban tett rövid látogatás alkalmával. Kaltenbrunner ugyanis Jarosst és Bakyt lakásomra kérette, hogy tőlük elbúcsúzzon...

4

Veesenmayer Imrédy mellett Bárdossyban bízott leginkább. Nem csalódott, mert a háborús összeütközések, a világháborúba sodródás felelőse 1944 tavaszán arra is vállalkozott, hogy elkészítse a Sztójay-kormány nyilatkozatát.

A parlamenti bemutatkozó beszédet — a minisztertanácsi jegyzőkönyv szerint — maga a miniszterelnök fogalmazta, más források azonban arra utalnak, hogy Antal István propagandaminiszter írta.

A német megszállás közvetlen célja az volt, hogy Magyarországot távol tartsa az antifasiszta koalíciótól. A németek azt is remélték, hogy még tovább fokozható az ország gazdasági kizsákmányolása,

Sztójay Döme m. kir. miniszterelnök

hogy még nagyobb katonai részvétel kényszeríthető ki, s nem utolsósorban régi vágyuk teljesítése is napirendre kerül: megoldódik a magyar zsidókérdés.

A Sztójay-kormány programja azonban mintha erről tudomást sem vett volna. Pedig akkor már nemcsak a rendeletek jelentek meg; folyt a deportálásokat előkészítő gettózás, és a deportálás is elkezdődött.

A parlamentben akkor mutatkozott be a kormány, amikor az első szerelvények már megérkeztek Waldseebe, azaz Auschwitzba. Auschwitz nevét a térképen hiába keresték. Aki a deportáltaktól Waldsee feliratú lapot kapott, nem tudhatta, hogy ott szeretteire mi vár.

A magyar kormányfő, SZTÓJAY programját, hosszú, dagályos, feltétlen németbarátságot kifejtő gondolatait a minisztertanácsi jegyzőkönyvek őrzik. Részleteiben is megdöbbentő mindaz, ami belőlük kiderül.

A miniszterelnök-helyettes úr ezután bejelenti a minisztertanácsnak, hogy a miniszterelnök úr elkészítette beszédét, amelyet a képviselőháznak folyó évi május hó 24-én tartandó ülésén fog elmondani és amelyet másnapon ugyanezen szöveggel a felsőházban fog előadni.

A miniszterelnök-helyettes úr felkérésére Haeffler István miniszteri tanácsos úr, a sajtóosztály vezetője felolvassa a miniszterelnök úr beszédének szövegét:

„Tisztelt Képviselőház! Az országgyűlés és a közvélemény előtt ismeretesek azok a körülmények, amelyek most két hónapja a kormányváltozáshoz és az elnökletem alatt álló minisztérium megalakulásához vezettek. Ennek a kormánynak csak most van módja az országgyűlés két Háza előtt az alkotmányos szokásoknak megfelelően bemutatkozni és az általa vallott elvek, követett célok és választott utak tekintetében felfogását kifejezésre juttatni. Az volt ugyanis a kormány álláspontja, hogy előbb keresztül kell vinni néhány, a kormány politikai irányát világosan meghatározó, alapvető fontosságú intézkedést, s csak ezek után ideállni a törvényhozás színe elé, tájékoztatást adni azokról az irányelvekről, amelyeket az ország vezetésében szem előtt fog tartani...

...Az a nézetem, hogy ezekben a nehéz és sorsdöntő időkben nem szépen hangzó és meggyőző programokra, hanem erélyes és gyors cselekvésre van szükség.

Azt hiszem, hogy azok a rendszabályok és intézkedések, amelyeket a kormány az elmúlt hetekben gyors egymásutánban tett és ma is szinte napról

napra hoz, meggyőzhetik a tisztelt Házat és az ország egész közvéleményét arról, hogy ez a kormány nem az előre bejelentett programok és munkatervek, hanem a becsületesen és gyorsan végzett munka és alkotások kormánya kíván lenni.

S most, amikor a kormány szándékairól és terveiről akarok szólni, engedjék meg nekem a tisztelt képviselő urak, hogy a törvényhozás termében első ízben elhangzó miniszterelnöki megnyilatkozásomnak legelső helyén, legelső szavaimmal nemzetünk védereje, a magyar királyi honvédség felé forduljak, a magyar királyi honvédség felé, amely test a mi testünkből és vér a mi vérünkből s lélek a mi lelkünkből.

Ki kell jelentenem, hogy kormányunk minden szándékának, minden törekvésének, minden munkájának és elhatározásának középpontjában ez a honvédség áll. Megadni a honvédség számára mindazoknak az erkölcsi és anyagi előfeltételeknek maximumát, amelyeknek birtokában ütőképessége, harci készsége, vitézi szelleme, fegyverzete és vezetése a legtökéletesebbé tehető. Másrészt minden lehetőt megadni honvédeink hozzátartozóinak, a hadirokkantaknak, a hadiárváknak és általában a háború által sújtott családoknak is, hogy érezzék a nemzet legmesszebbmenő szerető gondoskodását. De egyben, tisztelt Képviselőház, megadni a magyar honvédség számára lelkünk minden szeretetét és testvéri magyar szívünk minden meleg érzését.

Szálljon e pillanatban is minden hitünk, minden bizakodásunk és minden imádságunk a Kárpátok előterében heroikus harcot vívó szeretett katonáink felé, akik őseink áldozatos példaadása nyomán most is vérük hullásával védik ezt az ezeréves földet, és mint annyiszor az elmúlt viharos századok folyamán — Európát, a nyugati kultúrát és az egész művelt emberiséget.

És méltán, tisztelt Képviselőház, mert a bolsevizmus elleni küzdelem minden erővel való folytatása ma számunkra az egyetlen lehetséges reálpolitika, mert itt a lét és nemlét kérdéséről van szó. Győznünk kell és győzni fogunk, mert különben elpusztulunk!

E küzdelemben, amint tudjuk, nem állunk egyedül. Ott harcol mellettünk hatalmas baráti szövetségesünk dicső múltú hősies hadserege, amelynek teljesítményei egyedülállóak, amelynek ereje megtörhetetlen és biztosítéka közös győzelmünknek...

...A magyar és a német katona vállvetve küzd azzal a régi, hagyományos és hűséges fegyverbarátsággal, amely az első világháborúban szinte szállóigévé vált s amely ma fényes megújhodásban tündököl...

...Tisztelt Képviselőház! A magyar kormány külpolitikájának tengelye a hármashatalmi paktumhoz és az antikomintern paktumhoz való tartozásunk, s ezen belül legelsősorban a nagy német birodalomhoz való viszonyunk. Ez a

viszony egyszerű, világos, őszinte és becsületes, a bensőséges férfias bátorság és a félreértést nem tűrő együttműködés, a hűséges, áldozatkész szövetséges viszonya, amelyet nem csupán érdekeink teljes közössége, hanem érzelmeink, hajlandóságaink azonossága tesz teljessé, és sok-sok évszázad tapasztalata, közös munkája és közös küzdelme próbált ki és tett vihart állóvá. Ez a tiszta és bensőséges magyar—német viszony nem politikai latolgatások és diplomáciai sakkhúzások légkörében született meg, hanem a történelem, a földrajzi helyzet, a természet és a lélek ezernyi adottsága által kifejlesztett sorsközösség.

Az első világháború fegyverbarátsága mellett a Párizs környéki békediktátumokban is közös volt sorsunk, és örök időkre él bennünk a magyar hála mélységes érzete azért, mert a trianoni béklyókból való kiszabadulásunkat elsősorban a hagyományos magyar—német barátságnak, vagyis a német népnek és a német nép nagy vezérének, Adolf Hitlernek köszönhetjük...

...Az új politikai és világnézeti iránynak tengelyében a népi és szociális Magyarország megteremtésére irányuló elszánt akarat áll. Az az út, amely az új Magyarországhoz vezet, megalkuvást, kitérést és tétovázást nem ismerő, egyenes és tiszta, a keresztény erkölcs alapján álló jobboldali és fajvédő politika útja.

Nagy feladat áll előttünk, tisztelt Képviselőház! Meg akarjuk valósítani a jobboldali és fajvédő politika minden elvi és gyakorlati célkitűzését, a zsidókérdés gyökeres megoldásától kezdve a gazdasági, társadalmi, szociális, népnevelési, jogalkotási és jogszolgáltatási reformokig, amelyek mind csak egyetlen központi célra irányulnak: a nemzeti közösségbe szervesen összefogni és tervszerű nemzetalkotó és társadalomépítő munkára megszervezni az összes egészséges és eleven népi magyar erőket...

...A kormány ezen őszinte törekvésének csakis egy körülmény szabhat határt és ez a jelenlegi háború parancsoló követelménye. A háborút meg kell nyernünk és meg is fogjuk nyerni. Erre irányul minden törekvésünk és minden gondunk. Erre a célra kell — mint már hangoztattam — mindent összpontosítanunk. Ennek kell mindent kíméletlenül alárendelnünk.

A nemzet ma két arcvonalon küzd: kint a Kárpátok keleti lejtőin, a tűzvonalban és a belső fronton, a hátországban. Egyforma katonai fegyelemre van szükség mindkét helyen. Idehaza az angolszászok bombázásainak ártatlan testvéreink esnek áldozatul. Azt remélik, hogy ilyen módszerrel és destruktív propagandával összetörhetik azt a hazai belső frontot, amelyre hősi honvédségünk küzdelme támaszkodik.

Tudom, hogy a tisztelt Ház és az egész nemzet egyetért abban, hogy hazai belső frontunknak sziklaszilárdnak kell lennie. Meggyőződésem, hogy a belső rend, a fegyelem, a nyugalom és a termelés biztonsága ellen irányuló minden

esetleges kísérlet eleve meghiúsulna minden jó hazafi ösztönös ellenállásán. De ha mégis felütné fejét ilyen törekvés, vagy a nemzet egységének megbontására irányuló bármilyen próbálkozás, arra az államhatalom kérlelhetetlen eréllyel és szigorral fog lesújtani.

Ismétlem — százszor is, ha kell — csak egy cél lehet előttünk: a háborút megnyerni és evégett az összes ütőképes magyar erőket fegyelmezett egységben összefogni...

...Amikor honvédeink nehéz harcokban állnak odakint, idehaza nincsen jogában senkinek e harc esélyeit sem kishitűséggel, sem kétkedéssel, sem bizalmatlansággal, sem pedig duzzogó vagy számító félreállással nehezíteni.

Vegyen ez a nemzet hitben, kötelességteljesítésben és bizakodásban példát a legelső magyar emberről, az ország Főméltóságú Kormányzójáról, aki mindenkor a magyar férfi, a magyar katona ősi erényeinek megtestesítője. Kövessük őt a cselekvés, a küzdelem és a bizakodás útján hűséggel és odaadással, abban a biztos tudatban, hogy amint negyedszázados országlása alatt újjáépítette a forradalmakban és Trianonban összeomlott nemzetet, az elkövetkező időkön is épségben, baj nélkül fog átvezetni bennünket. A hagyományos magyar hűség és a vezére iránt érzett ősi magyar tisztelet jegyében sorakozzék a nemzet az ő fennkölt személye mögé, s kövesse bizalommal az általa kinevezett magyar kormány útmutatásait...

Ha a hadüzenetek esetében felmerült a képviselők, a miniszterek, a miniszterelnök felelősségének kérdése, felvetődött a német megszállást követő eseményeknél is. A berlini követből lett miniszterelnököt, Sztójayt dr. DÉCSI GYULA hallgatta ki. Az egykori rendőr őrnagy emlékeit idézzük:

Sztójay Döméről és magatartásáról szólnék inkább, arról az emberről, akiről a korabeli bonmot úgy szólt, hogy biztosabb a német győzelemben, mint maga Hitler. Ambrózy Gyula, a kormányzó kabinetirodájának főnöke vallotta tanúkihallgatása során, hogy a hivatalos üdvözlő sürgönyöket is minden alkalommal át kellett szövegeznie, mert Horthy nem volt hajlandó a dagályos stílusú, és a német győzelemben kitartóan bízó kitételeket tartalmazó dokumentumokat aláírni. Ugyancsak ő beszélt arról is, hogy Sztójaynak ez a beállítottsága már követ korából ismert volt. Jelentései kritikátlanul átvették a Harmadik Birodalom göbbelsi szólamait. Ez odáig fajult, hogy Ambrózy a követjelentések felolvasásakor Sztójay jelentéseit csak kivonatosan ismertette.

Amikor gyanúsítottként elém került, körülbelül 60 éves, őszes, kopaszodó öregúr volt, aki emlékeim szerint közepes átlagműveltséggel rendelkezett. A

k.u.k.-tisztekből *(kaiserlich und königlich: császári és királyi)*, Horthy-tisztekből, tábornokká avanzsált felső katonai vezetők tipikus példánya volt. Esetenkénti korlátoltságát csak fanatikus némethűsége múlta felül. 1925-től 1933-ig berlini katonai attasé, majd Gömbös miniszterelnöksége idején, 1935-ben követ lett. Vallomása szerint azzal a megbízással küldték ki, hogy mindent kövessen el a Németország és Magyarország közötti jó viszony kiépítésére és a németek bizalmának helyreállítására. Előadása szerint e megbízás teljesítéséért mindent megtett, annál is inkább, mert teljesen megegyezett személyes meggyőződésével. Gyanúsított kihallgatása során előadta, hogy attaséként, majd követként mindenkor Horthy és az egymást követő kormányok utasításait teljesítette, és a magyar—német baráti viszony elmélyítésén fáradozott. Ő maga is úgy vélte, hogy csak német segítséggel lehetséges Magyarország revíziós igényeinek megvalósítása. Sőt, Magyarország geopolitikai helyzete sem tesz lehetővé más utat, mint a Németországhoz való közeledést. Ezért berlini működése során mindent elkövetett, hogy a németeknek egyes hazai körök tevékenysége által kiváltott bizalmatlanságát kiegyenlítse, és a Harma-

dik Birodalom vezetőinek százszázalékos bizalmát megszerezze. Vallomása során ezt általánosságban elismerve, a magyar érdekek állandó szem előtt tartására hivatkozott, sőt konkrét esetekben arról is szót ejtett, hogy „ellenállt" a német követeléseknek. Így például 1939 végén egyetértett Teleki Pál miniszellen. Arra is hivatkozott, hogy 1944 márciusában a német megszállás miatt szemrehányást tett Ribbentropnak, de nem tudta lebeszélni sem őt, sem társait a Margarethe-terv végrehajtásáról. Miniszterelnöki megbízatását is csak Horthy hosszas kapacitálására vállalta, mert a németek eljárását a magyarsággal szembeni árulásnak tekintette, s egyébként is már hosszabb ideje beteg volt. Csak a kormányzó könyörgésére vállalta el végül. Ebben a nehéz helyzetben végig arra törekedett, hogy a megrendült magyar—német viszonyt és a bizalmat helyreállítsa. Legfőbb teendőjének azt tartotta, hogy a megszálló Wehrmacht, Gestapo- és SS-erőket vonják vissza, s az ország nyerje vissza szuverenitását és cselekvőképességét. Többször kérte a németektől, Veesenmayertől a letartóztatott magyar politikusok és tisztek szabadon bocsátását és visszaadását.

A zsidókérdéssel kapcsolatban kifejtette, hogy az nem az ő miniszterelnöksége alatt merült fel, hanem a németek szinte hisztérikusan, évek óta követelték a zsidókérdés megoldását a magyar kormánytól. Emiatt történt az, hogy a megszállás utáni egyik első minisztertanácson a németek követelését ismertette — bár a kormány tagjai előtt ez nem volt titok — s ezután fogadták el a német megszállást követő első zsidórendeleteket. Ez után a németek már mindent Jarossal és államtitkáraival beszéltek meg. Ő maga a honvédelmi és a belügyminiszteri jelentésekből értesült a deportálásokról (mint a hadműveleti területek biztosításának szükségességéről és a „munkaerők" kiszállításáról), amit kénytelen volt tudomásul venni, bár megkísérelt tiltakozni Veesenmayernél, különösen a nők és gyermekek elhurcolása ellen, de a zsidók „erős családi érzésére" hivatkozó magyarázatot tudomásul vette. A magyar közegek atrocitásairól szóló hírek kivizsgálására egyébként kiküldte Endre László államtitkárt, akinek jelentését ugyancsak tudomásul vette.

Amikor 1944 júniusában felmerült Auschwitz neve, Veesenmayertől magyarázatot kért, akinek tagadó, s az egészet az ellenség propagandájának minősítő magyarázatában nem kételkedett.

A körülbelül két hétig tartó kihallgatásról készült harminc-egynéhány oldalas jegyzőkönyvnek — emlékeim szerint — ez volt a lényege. Szenvtelenül és tárgyilagosan, minden ellenvéleményemet félretéve foglaltam vallomását jegyzőkönyvbe. Egyébként ez volt a gyakorlatunk a háborús és népellenes főbűnösök elleni nyomozás során is. Éspedig nemcsak azért, mert tartottuk magunkat

a jegyzőkönyvi formula szövegéhez, amely a kikérdezést úgy indította, hogy: „...kíván-e valamit védelmére előadni", s ezt követőleg a terheltek nyilatkozatát foglaltuk jegyzőkönyvbe anélkül, hogy megkívántuk volna tőlük, hogy minden bűnt vállaljanak. Bűncselekményeik bizonyítását a nyomozás feladatának tekintettük, ami annál is könnyebb volt, mert az egész ország emlékezett a közvetlen megelőző években lezajlottakra, rendelkezésre állt a korabeli sajtó, sajtónyilatkozatok, és beszereztünk különböző dokumentumokat stb.

Temészetesen tisztázni kívántuk azonban az egyes szereplők személyes felelősségét is. Tanúkihallgatásokat is folytattunk. Nem elégedtünk meg a főbűnösök egymás ellen tett terhelő vallomásaival, hanem kihallgattuk tanúként mindazokat, akiknek vallomásaiból más kép, a valóság rajzolódott ki. Így Edmund Veesenmayer elmondta például, hogy Sztójay 1944. március 20-án vagy 21-én jelentkezett nála, s megkérte, érdeklődje meg Berlinben, mi a német hivatalos körök álláspontja miniszterelnöki kinevezéséhez, amit Horthy szeretne. Valójában tehát sorsdöntő elhatározásához is előzetes német hozzájárulást szerzett be. (Ő persze ezt másként vallotta.) Veesenmayer azt is előadta tanúvallomásában, hogy Sztójay annyira németbarát volt, hogy ahányszor csak ellentét volt a kormányzó és a németek álláspontja között, mindig a német nézeteket tette a magáévá, a legteljesebb megértést mutatta a német szempontok iránt. A német igények legteljesebb megértése jellemezte. Így járult hozzá a szuper németbarát gazdasági miniszterekkel (Jurcsek, Kunder és Reményi-Schneller) az addigi klíring kikapcsolásával és a „háborús hozzájárulás" bevezetésével az egész magyar vagyonnak, lényegében minden ellenszolgáltatás nélkül Németországba történő szállításához, vagy a Messerschmidteknek, a német vadászrepülőgépeknek a kőbányai sörgyári pincékben történő gyártásához stb.

Veesenmayer persze könnyen vallott, akárcsak Winckelmann. Miután tudták, hogy őket a magyar népbíróságok nem vonhatják felelősségre, gátlástalanul — de nem túlozva — mutatták be magyar „munkatársaik" igazi arculatát. Tanúvallomásaikat mások is megerősítették. Így például Ambrózy Gyula, a kabinetiroda volt vezetője elmondta, hogy Horthy Sztójayt azért nevezte ki miniszterelnöknek, mert a németek előtt igen posszibilis Sztójay kormányfővé választása még jobban aláhúzta azt, hogy Klessheimben diktátum és nem tárgyalás történt, s úgy vélte, hogy a jelentéktelen és politikailag színtelen egyéniség kinevezésével a németbarátok tábora nem fog bővülni. Ő is megerősítette, hogy Sztójay Horthyval szemben is mindig a német érdekeket képviselte. Gátolta a Belügyminisztérium vezetőivel kapcsolatos személyi konzekvenciák levonását, amikor már Horthy is szükségesnek látta a deportálások leállítását, megpróbált minden lehető huzavonát stb.

„De facto Magyarország ura"

1945 novemberében hazaérkezett a Szovjetunióból a volt berlini Magyar Követség szovjet hadifogságban levő személyzete. Őket is kihallgattuk. Részletesen beszámoltak Sztójay berlini magatartásáról, szervilis szerepléséről.

Mindent elkövettünk, hogy az általunk összegyűjtött nyomozati anyagok, amelyek tőlünk átkerültek a Budapesti Népügyészségre, kielégítő alapul szolgáljanak a vádemelésre, és hogy a népbírósági tárgyalás a népügyész és a politikai ügyész által előterjesztett bizonyító anyag alapján meghozhassa a magyar nép nevében az igazságos, bizonyítékokkal alaposan alátámasztott ítéletet.

Nem hiszem, hogy Sztójay és társai tisztában voltak azzal, amit tettek. Cselekedeteiket a nemzet érdekében valónak tüntették fel. Információknak természetesen birtokában voltak. Ismerték a szövetségesek megnyilatkozásait a világháborút követő felelősségre vonással kapcsolatban. Kezeik között voltak a pápa, az államfők, diplomaták tiltakozó sora. Tárgyalni voltak kénytelenek a magyar egyházak protestáló vezetőivel. És mégis, megtettek mindent, ami az országvesztés fogalmába beletartozik. Nem mérték volna fel borzalmas cselekedeteik súlyát, a hitleri éra annyira fanatizálta őket? Kérdések sorát tehetnénk fel, mint ahogy tettük 1945—1946-ban, s most a múltat újra felelevenítve, négy évtizeddel később. Quislingek voltak valamennyien, a különbség csak abban mutatkozott meg közöttük, hogy a németbarátság és antiszemita tettek foka mekkora volt. Hatalommal és elnyomással szolgálták azokat, akik az országot megszállták. Igaz, Nürnbergben jól fogalmaztak 1949 tavaszán, amikor Veesenmayert Magyarország „de facto urának" minősítették. Így részben igaz Sztójay védekezése is, aki mindig azt hajtogatta, hogy „parancsra tettem". Ám a nyugalmazott altábornagyban még a szikrája sem merült fel annak a

lehetőségnek, hogy valamit másként, valóban hazája érdekében tegyen. Egész szemléletének, a katonai drill, a néptől elszakadt, ki tudja milyen világban élő embernek jellemzésére hadd idézzem az 1945. november 19-én felvett jegyzőkönyvből a záró sorokat:

„Negyvenkét évi tényleges katonai és diplomáciai szolgálatom alatt mindenkor a nemzet és az államfő érdekét szolgáltam önfeláldozóan, s miniszterelnöki teendőimet is mintegy katonai, ill. hivatalnoki funkciónak éreztem. Belpolitikával soha nem foglalkoztam, semmilyen pártnak tagja vagy híve nem voltam, az összes pártok kibékülését és szenvedély nélküli, pártpolitikai elfogultságok nélküli hazafias együttműködését törekedtem megvalósítani."

Kihallgattam Sztójay ügyében Veesenmayert és számos politikust. Nyomozásaink során igyekeztünk minden bizonyítékot összeszedni, ami csak rendelkezésre áll. Megelőzve a tárgyalások igencsak heterogén összetételű közönségét, mi kihallgatók valamennyien — ki-ki vérmérséklete szerint — újra átéltük a tizennyolc-húsz hónappal és két-három évvel korábbi eseményeket. Ostoba, provokatív védekezést, agresszív hangvételt is használtak velünk szemben egyesek, például Endre. Mi azonban sem fizikai, sem egyéb kényszert nem alkalmaztunk velük szemben, higgadtan és fegyelmezetten láttuk el feladatunkat: a nyomozás lefolytatását az ügyek tárgyalásának előkészítését. A legmegdöbbentőbb élményem talán az volt — amit azóta is alig tudok megmagyarázni —, mennyire hiányzott belőlük minden emberi vonás, a felelősségérzet, tetteik következményeinek belátása és a bűnbánatnak leghalványabb nyoma. Belevitték hazájukat az eleve kilátástalan háborúba, az utolsó pillanatig kiszolgálták német gazdáikat, kiszolgáltatták nekik az egész országot, mindent elkövettek, hogy a földig rombolják az országot, szenvtelenül nézték, hogyan pusztul a frontokon a magyar katona, a légi támadásoktól és az ostrom által a békés lakosság, gázkamrába hurcoltak félmillió magyar zsidót; majd megélték a teljes összeomlást: és még ekkor sem döbbentek rá, hogy mit tettek, miben voltak részesek.

A háborús és népellenes főbűnösök között úgyszólván senki sem akadt, aki tetteinek következményeit látva, megbánást tanúsított volna. Mindazok közül, akiket én hallgattam ki, összesen ketten voltak kivételek: Matolcsy Mátyás, aki eltévelyedését felismerte és belátta emberi, írói és politikai felelősségét, valamint Erdélyi József, aki előbb Erdélybe menekült, majd nem bírva lelkiismeret-furdalását, hazajött Budapestre, önként jelentkezett az Andrássy út 60-ban és előadta: mélységesen megbánta, hogy múltját elárulva, hagyta, hogy forradalmi hevületét, lázadó népi érzelmeit és naivitását a jobboldali politikusok kihasználják, s azért is vezekelni kíván, hogy a Solymosy Eszter vére megírására aljasult.

„Az értékes bábfigura" Veesenmayerrel

VEESENMAYER elégedett volt Sztójayval, a „bábbal" és kabinetje tevékenységével. 1944. május 7-én, még be sem mutatkozott a kormány, amikor Ribbentrop asztalán ott volt már a volt berlini követről kiállított gauleiteri jellemzés.

Április 25-én a Führernél tartott beszámolómban jelentést tettem Sztójayról. A belpolitika kérdéseiben bölcs emberként értékelhető, ezért egyre inkább az a véleményem, hogy az erők játékában Sztójay mint miniszterelnök, nagyon értékes bábfigura számunkra. Sikerült őt eddig minden lényeges kérdésben megnyernem és meggyőznöm, és kitűnő viszonyban vagyunk annak ellenére, hogy állandóan újabb követeléseket vagyok kénytelen támasztani. A vadásznapprogram terén a nehézségek egész sorát csak úgy sikerült felszámolnom, hogy annak védnökségét Sztójay elvállalta. Velünk tart más területen is, így ő volt a tegnapelőtt bemutatott *„Jud Süss"* című film patrónusa, bár ezzel szembekerült a kormányzóval. Kifejezte hajlandóságát, hogy a birodalmi külügyminiszter úr által elrendelt, az Egyesült Államokba irányuló nagy népi propagandaakció keretében beszédet intéz az Amerikában élő magyarsághoz. Ha a belpolitika terén nem tartja be mindenkor a megkívánt tempót, bizonyos megértést kell vele szemben tanúsítanom. Sok éven át Magyarországtól távol tartózkodott, és most újból bele kell magát élnie az itteni viszonyokba. Ehhez járul még, hogy egy régi rendszert, súlyosabb megrázkódtatások elkerülésére, csak lépésről lépésre lehet és kell leküzdeni. Sztójaynak nem könnyű kormánya tekintélyét megszilárdítani, mert itt teljes erővel folyik a pártok, csoportok és érdekek

harca; s ez nem mindig mentes bizonyos külső befolyásoktól, amelyeknek kiküszöbölése ez idő szerint némi erőfeszítést igényel részemről. Mindezek ellenére bizonyos tények arra mutatnak, hogy a kormányzó, ha nagyon habozva és viszolyogva is, lassanként enged Sztójaynak. Minden rendelkezésemre álló eszközzel folytatom az eddigi politikát, mert azt tartom az egyedül hasznos útnak, mely a nemkívánatos megrázkódtatások kiküszöbölésével a legjobb eredményhez vezet.

Veesenmayer

A követ panaszkodott Ribbentropnak, mert „szegény Sztójaynak" nem sikerült áthidalnia a különböző pártok, csoportok közötti ellentéteket. Ennek lett „áldozata" a későbbiekben Imrédy is. VEESENMAYER — sokat idézett november 3-i politikai rendőrségi jegyzőkönyvében — erről így vallott:

...Imrédy állítólagos zsidó származása ismeretes volt előttünk, de ez oly kis mértékű volt, hogy a német törvények semmilyen korlátozást nem állítottak fel előtte. Ennek ellenére ezt használta fel tudtom és beleegyezésem nélkül Winckelmann, hogy Imrédyt augusztusban megbuktassa, főként azért, mert a közismert Weiss Manfred-ügyben élesen szembehelyezkedett vele. Emiatt én magam felújítottam lemondásomat Berlinben. Egyébként a magyarországi zsidókérdés rendezéséről közvetlen tudomásom nem volt, nem az én hatáskörömbe tartozott és még hallomásból sem tudtam elgázosítás és hasonló eljárásokról. Fel kell tennem tehát, hogy Imrédy és a magyar kormány tagjai sem tudtak erről, kivéve Endrét és Bakyt.

Endre ugyanis tudtomon kívül egy ízben Berlinben járt és nyilván zsidókérdésekről tárgyalt. Mikor Imrédy augusztusban lemondott, visszavonult a politikai élettől, csak pártja vezetőinek adott olyan utasítást, hogy igyekezzenek magatartásukkal lehetőleg minden nehézséget a német politika útjából elhárítani. Az ezután következő időben, tudtommal már túlnyomórészt nem tartózkodott Budapesten, úgy hogy csak egyszer vagy kétszer találkoztam még vele.

Más előadnivalóm nincs, vallomásomat minden kényszer nélkül tettem. A jegyzőkönyvemet dr. Balassa Erich megesketett tolmács németre lefordította előttem, azt utána írtam alá...

Pedig a zsidótörvények elfogadtatója, az egykori miniszterelnök sok kísérletet tett a hatalom újbóli megszerzésére. Figyeljük csak SULYOK DEZSŐ vádbeszédét:

...Tragikus azonban — ha egyáltalán az ő életében tragikumról beszélni lehet —, hogy mikor Veesenmayer 1944 márciusában Horthy Miklósnak Imrédy Bélát ajánlotta a miniszterelnöki kinevezésre, Horthy Miklós visszaemlékezve Imrédynek arra a magatartására, amelyet fiának kormányzóhelyettesi megválasztásánál tanúsított, mereven és megingathatatlanul szembehelyezkedett Veesenmayer javaslatával. Imrédy tehát nem érte el a célját, nem kapta meg a miniszterelnökséget. A hatalom ezúttal újra és ismét kicsúszott a kezéből. Más ember az ő helyében, az ő múltjával és az ő adottságaival ezt úgy tekintette volna, mint figyelmeztető szót, hogy vissza kell vonulnia, ezen a vonalon nem szabad tovább megmaradni. Ő nem úgy tekintette, és ha nem lehetett miniszterelnök, pár hónappal később, május 3-án beérte azzal, hogy ugyanebben a kormányban Sztójay vezetése alatt gazdasági csúcsminiszter lett.

Mi láttuk itt Sztójayt. Személyesen tapasztalhattuk azt, hogy milyen csekély képességekkel van felruházva, és milyen kevés értelemmel bír a dolgok lényegének megítélésénél. Imrédy Béla vállalta azt a megalázó szerepet, hogy ennek a szellemileg mélyen alatta álló embernek a miniszterelnöksége idején másodrendű szerepet vállaljon a kormányban. Ebben az időben megalakult a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség. Ez volt Imrédy Bélának az utolsó nagy gesztusa az országrontás terén. Soha ki nem irtható és fékevesztett gyűlöletet akart beleplántálni Oroszországgal szemben a magyar tömegek lelkébe...

IMRÉDY teljes intellektusával a Sztójay-kormány mellé állt, sokat szerepelt gyűléseken, beszédeket mondott. A KABSZ (Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség) 1944. június 26-i gyűlésén a Szövetség jelvénye, a halál jele alól is.

Barátnak és ellenségnek egyaránt tudni kell, hogy úgy akarunk élni, ahogy ezredév óta a magyar mindig élni akart: becsületesen, büszkén, szabadon. Akik annyiszor tettünk hitet városaink, falvaink pusztulásával, drága, s nem bőven csergedező vérünk ontásával, mérhetetlen testi és lelki szenvedésekkel, hogy nem vagyunk önös érdekek kergetői, mint nemzet sem, hanem egy nagy hivatás letéteményesei, amelynek teljesítéséért a gondviselés után az európai nemzetek közösségének tartozunk számadással —, most is megköveteljük, hogy higgyenek nekünk nagy és kicsi nemzetek Európában és Európán kívül egyaránt, szükség van ránk és ezért a Gondviselés nem fog elhagyni, ha van bizalmunk önmagukban, hitünk ügyünk igazságában és elszánt akaratunk, hogy a háború minden poklán keresztülverekedjük magunkat a győzelem felé.

Tudjuk, hogy jövőnknek még sokkal tartozunk, mert a jövőnk csak az igazság jövője lehet, és nekünk bent is igazságot kell tennünk, hogy végre

„A halál jele alól hirdetjük..."

legyen ez a nép. Jön az új világ, jön a jobb kor, a halál jele alól hirdetjük, hogy jön a győzelem, de addig, míg kezünkben nincs, számunkra nincs más gondolat, nincs más akarat, nincs más törvény, csak egy: a harc!...

SULYOK joggal folytathatta okfejtésében, hogy Imrédy feltétlen németbarátsága a fokozottabb háborúba sodródást, a kommunista- és szovjetellenes politika igenlését jelentette, követelte.

Imrédy Bélának nem volt és nem lehetett más gondolata, mert különben érthetetlen, hogy egy ilyen gesztusra határozza el magát egy vesztett ügy mellett, amikor már mindenkinek tisztában kellett lennie azzal, hogy itt nincs segítség. Németország végleg elveszett. Mégis távoznia kellett, egyrészt azért, mert ekkor már minden elveszett és ekkor Imrédy Bélának már nem lehetett több szerepe a színpadon, másrészt mert újból elővették az ő zsidó származását, és a németek, akiknek nem volt rá tovább szükségük, mint kifacsart citromot — módszereikhez híven — félretették. Szálasinak, aki éppúgy versenyt futott a németek kegyeiért, mint ő, ekkor felvirradt.

Ha most ezután arra a kérdésre kellene választ adnom, mit teszek tehát vád tárgyává Imrédy életéből, akkor azt kellene mondanom, vád tárgyává teszem

egész életét, azt az életet, amit itt megpróbáltam röviden, néhány mondatban vázolni...

Így helytállt az ebbe a csoportba tartozó vádpont, hogy a Sztójay-kormányba történt belépésével ugyancsak elősegítette az országnak a háborúba való fokozottabb belesodródását. Erre vonatkozólag tegnap kérdést intéztünk Veesenmayerhez, aki azt mondta, hogy a fokozott gazdasági erőkifejtés ebben az időben már lehetetlenné vált, mert az egyre nagyobb erővel folyó, tomboló légitámadások a magyar ipar kapacitását jelentékenyen lerontották. Ennek ellenére azonban ők látták Imrédy Bélának legjobb szándékát — ezt a kifejezést használta —, legjobb akaratát, hogy Magyarország erőkifejtését fokozza és ha ez nem sikerült, ez nem őrajta, hanem külső körülményeken múlott. Kétségtelen az is, hogy mint miniszter, a Sztójay-kormányban vezető állásban tevékenységet fejtett ki, s ezzel elősegítette az országnak a háborúba való fokozottabb belesodródását.

5

Sztójay és társai elnyerték méltó büntetésüket, kiszolgálóik úgyszintén. Aki azonban a szó legszorosabb értelmében a bábokat mozgatta, Edmund Veesenmayer nem. Amíg Budapesten őrizték, az Andrássy út 60-ban tartózkodott. A politikai rendőrségen a németül kitűnően beszélő dr. TIMÁR ISTVÁNNAL találkozott a legtöbbször ő is és Winckelmann is.

A vizsgálatokban és a bírósági tárgyalások során egyes ügyekben nagy szerepet játszott Veesenmayer német követ és meghatalmazott miniszter, valamint Winckelmann SS-tábornok tanúvallomása. Ez utóbbit — lévén SS-tábornok — inkább a HM Katonapolitikai Osztálya faggatta.

Winckelmannról csak annyit tudok, hogy Veesenmayerrel ellentétben, őt kihallgatói ostoba, szolgalelkű, kegyetlen katonának tartották, aki a háború után sem ébredt tudatára azoknak a szörnyű bűncselekményeknek, amelyeket — a többi között — itt Magyarországon is elkövetett.

Veesenmayert, aki 1944. március 19-től, mint Hitler teljhatalmú megbízottja, Németország budapesti követe volt, viszont többször én hallgattam ki, s ezekről a „beszélgetésekről" jegyzőkönyvek készültek. Később a kihallgatásokat az általam írásban, vagy szóban közölt kérdésekre vonatkozólag munkatársam, Takács Péter Pál őrnagy, majd Zalai Sándor rendőrnyomozó főhadnagy, csoportvezető folytatták. Veesenmayer — mint ismeretes — kimagasló szere-

pet játszott 1944-ben a magyar történelem, főleg a nyilas hatalomátvétel szégyenteljes napjaiban.

Szálasi Ferenccel és pártjának tagjaival azonban 1944. március 19-e előtt nem vette fel az érintkezést. Vallomása szerint ugyanis az volt Berlinből az utasítása, hogy a német és magyar kormány közötti jó viszonyt a Szálasiékkal való érintkezés felvételével ne rontsa meg. Állítása szerint 1944 április elején az Úri utcában, a volt német követségen ismerkedett meg személyesen Szálasi Ferenccel, tehát később mint Horthyval, akivel az utolsó Hitler—Horthy találkozó után, 1944 márciusában ugyanazon vonaton utazott Budapestre, ezúttal már nem a Külügyminisztérium félig-meddig titkos ügynökeként, hanem magas rangú diplomataként.

A Veesenmayertől általam és munkatársaim által felvett jegyzőkönyvek elég bőséges adatot tartalmaznak arról a jelentős szerepről, amelyet Veesenmayer 1944-ben a magyar történelemben játszott, ezért feleslegesnek tartom, hogy ezekből a jegyzőkönyvekből egyes részleteket kiemeljek. Inkább arra törekszem, hogy Veesenmayer személyének rövid jellemzését néhány további adattal kiegészítsem. Azt hiszem, nem túlzás a megállapítás, hogy 1944. március 19-től december elejéig a magyar belpolitika legfőbb irányítója volt. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó Rátz Jenőnek Zalai főhadnagy előtt tett kijelentése: „...a megszállás ideje alatt valamennyi német között Veesenmayernek volt a legtöbb érzéke a magyar kérdések iránt".

A kihallgatásokat német nyelven folytattam, csak a jegyzőkönyvek felvételénél vettem igénybe tolmács közreműködését. Mai kifejezéssel élve, Veesenmayer nagyon „jó fej" volt. Fiatal kora óta meggyőződéses híve a nemzetiszocializmusnak (mint előttem vallotta: nem a propaganda hatása alatt lett náci). Ugyanakkor azonban rendkívül intelligens ember, akinek közgazdasági diplomája volt és az irodalomban, történelemben, valamint a politikában is nagyon jártas volt. Már a 30-as években a kelet-európai államokra specializálta magát és különböző „fedő" megbízatásokkal már 1944 előtt többször járt Magyarországon. abból a célból, hogy tanulmányozza a politikai helyzetet és személyi kapcsolatokat építsen ki a politikai jobboldal, főleg a szélsőjobboldal legprominensebb képviselőivel. Ő is — éppúgy mint Szálasi — lenézte, dilettánsnak tartotta Horthyt és vezérkarát, ugyanakkor azonban nem sokra becsülte Szálasit és a többi szélsőjobboldali vezetőt sem. Egész magatartásában és nézeteiben az a nagyfokú megvetés nyilvánult meg, amit Hitler nyomán a náci vezetők az egész magyar nép és kultúra iránt mutattak, tanúsítottak. Nem is titkolta, hogy ők szolganépnek tekintik a magyart, amelynek kultúrájában egyedül az értékes, amit tőlük, a németektől vettek át. Fanatikus antibolsevistaként meg volt győződve arról, hogy a náci Németország bukása után az Egyesült Államokra

és európai szövetségeseire hárul az a feladat, hogy a bolsevik áradattal szemben Európát megvédjék a kommunizmustól.

Veesenmayer természetesen jól tudta, hogy az irányadó nemzetközi egyezmények alapján őt az amerikaiak csak tanúkihallgatás céljából szállították Magyarországra, de azért nagyon félt attól, hogy alkalmazni fogják vele szemben azt a nemzetközi megegyezést is, amely szerint a háborús bűnösöket abban az országban kell felelősségre vonni, amelyben a háborús bűncselekményeket elkövették. Így tudta, hogy minden jogi alap megvan ahhoz, hogy Magyarországon felelősségre vonják, és akár fel is akaszthatják. Bízott azonban az amerikaiakban, és igaza is lett. A magyar kormány minden erőfeszítése ellenére végül is vissza kellett őt adnunk, nem állíthattuk őt magyar népbíróság elő. Németországban előbb húszévi börtönre ítélték, majd büntetését tíz évre csökkentették, végül hároméví börtönbüntetés letöltése után szabadon engedték. Szabadulása után egyetemi tanár lett, és tudományos pályafutásának befejezése után halt meg.

Visszatérve Veesenmayer magatartására, megítélésem szerint ő volt a legértelmesebb és legjelentősebb egyéniség, akit a régi világ emberei közül kihallgattam. Mint tanúhoz természetesen olyan kérdéseket intéztünk elsősorban, amelyekre adott válaszai mások bűnösségét támasztották alá. Válaszaival nem is kívánt másokat menteni, de gondosan ügyelt arra, hogy tanúi minőségének adott válaszait minél szűkebb körben lehessen ellene felhasználni, ha netán mégis vádlott lenne belőle. Ez abban nyilvánult meg, hogy politikai irányító munkáját minden tekintetben közvetítésnek tüntette fel a német külügyminisztérium és a magyar vezetők között. Ugyanakkor — semmiféle szerepet nem ismert el katonai, gazdasági ügyekben (például a Weiss Manfréd családdal kötött tranzakció terén), és főleg határozottan visszautasított minden felelősségvállalást a zsidónak tekintett magyar állampolgárokkal kapcsolatban elkövetett súlyos bűncselekmények vonatkozásában. Szerinte az ő szerepe abban állt, hogy minél alaposabban tájékoztassa a német külügyminisztériumot az itteni politikai helyzetről, javaslatokat tegyen feletteseinek, de csaknem kizárólag személyi vonatkozásban, és a jelentéseire kapott válaszok és utasítások alapján gondoskodjék a német külügyminisztérium Magyarországra vonatkozó utasításainak a végrehajtásáról. Ez pedig — tekintet nélkül az utasítások jellegére — az ő álláspontja szerint neki kötelessége volt, hiszen ezért küldték Budapestre.

Mindaddig, amíg tanúi minőségben hallgattuk ki, ezt a magatartást nem is nagyon lehetett kifogásolni. Különösen, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy mindazokban a népbírósági perekben, amelyek tárgyalásán kihallgatták, a vádlottakra túlnyomórészt terhelő vallomást tett és ezzel tagadhatatlanul komoly szolgálatokat tett az illetékes magyar hatóságoknak.

VEESENMAYER sok értékes adatot, tényt szolgáltatott a népbírósági felelősségre vonás jogi megalapozásához. Sok politikusról, katonatisztről mondott fontos információt, így Vörös Jánosról, Kéri ezredesről, Faragho Gáborról, Miklós Béláról, valamint Peyer Károlyról, Varga Béláról és Gróf Teleki Gézáról.

Többek között megkérdezték VEESENMAYERTŐL, hogy mit tud Hitler sorsáról és mi a véleménye Horthyról.

„...Hitler sorsa tekintetében háromféle verzióról van tudomásom. Az egyik szerint felrobbantotta magát. A másik verzió az, hogy Éva Braunnal elbujdosott. Ez a sajtóban publikált verzió főleg azon alapult, hogy Éva Braun egy levelet írt szüleihez, amelyben azt írja, hogy rá ne legyen gondjuk, mert nagy barátjával együtt biztos helyre fog eljutni. A harmadik verzió szerint Hitler oroszok kezében van, de az oroszok ezt nem hozzák nyilvánosságra.

Az én legjobb meggyőződésem szerint Hitler öngyilkos lett. Nézetem szerint ezzel súlyos bűnt követett el a német néppel szemben, helyesebben árulást, mert Hitler halála folytán most tulajdonképpen az egész német népet egyetemlegesen teszik felelőssé, míg ha Hitler életben maradt volna, módjában állt volna a szövetségesek előtt részletes védekezést előadni, és akkor a német nép felelőssége mindenesetre csökkent volna a világ előtt...

...1944. március 19-én azon a különvonaton utaztam én is Budapestre, amelyen Horthy jött Hitlernél történt látogatása után, Jagow mutatott be neki. A vonaton közöltem vele, hogy a német birodalmi kormány Imrédyt látná legmegfelelőbbnek a magyar miniszterelnöki székben. Erre Horthy indulatosan válaszolt: „Imrédyt, azt a zsidót?" Ez a válasz annyira megdöbbentett, hogy csak formális választ tudtam adni abban az értelemben, hogy az én tudomásom szerint Imrédyben legfeljebb olyan kevés zsidóvér van, hogy még a nürnbergi törvények szerint is, ha német állampolgár volna, ott közhivatalt viselhetne.

Ezután 1944. október 16-ig, körülbelül tizenkétszer találkoztam Horthyval. Ezek a találkozások egy kivételével mind hivatalos jellegűek voltak. Megbízólevelem átadása után Horthy meghívott feleségemmel együtt teára délután 5 órakor, ezen a teán Horthy felesége is jelen volt.

Az első megbeszélések az új kormány megalakítása körül mozogtak. A továbbiak főleg katonai kérdések körül forogtak. E tekintetben Horthy újabb fegyvereket és hathatósabb német segítséget kívánt, később pedig azt kívánta, hogy a frontokról a magyar csapatok lehetőleg vonuljanak vissza a magyar területek védelmére. Egyik látogatás során bemutattam Horthynak az ő kívánságára Winckelmann és Keppler Obergruppenführert, akik Sztójaytól nyert

tudomásom szerint megnyerték Horthy tetszését. Horthy előre közölte velem azt is, hogy elhatározta a Sztójay-kormány leváltását és hivatalnok-kormány kinevezését. Én akkor közöltem vele Berlin kívánságát, hogy a mellettünk feltétlenül kitartó miniszterek: Reményi-Schneller, Jurcsek, Szász stb. maradjanak bent a kormányban, magyar érdekből is.

Az október 15-i események előtti hetekben két ízben voltam Horthynál, és kifejeztem — különböző híresztelésekre utalva — a német birodalmi kormány aggodalmait, amelyek szerint Magyarország esetleg különbékére készül. Horthy mindkét alkalommal ünnepélyesen kijelentette, hogy ha erről szó lenne, úgy ezt kellő időben előre fogja közölni a német kormánnyal. Egyik alkalommal felállt székéről és ünnepélyesen azt mondotta: „Csak nem képzeli, hogy én román vagyok?"

Nézetem szerint március 19-e után Horthy határozottan a háború folytatása mellett volt. Többször hangsúlyozottan kijelentette, hogy a háborúnak a Szovjetunió elleni folytatása Magyarország számára nem kérdés. Benyomásom szerint Horthy a háború folytatását a bolsevizmus ellen nem Magyarország érdekében, hanem elsősorban saját maga, családja és ezen réteg érdekében tartotta feltétlenül szükségesnek. Különösen az október 15-i eseményekkel kapcsolatosan tanúsított — számomra szégyenteljes és kiábrándító — magatartása, amikor nem a magyar népre, hanem csakis saját családjára gondolt, erősítette meg bennem ezt a meggyőződést.

Máig sem ismert okok miatt izgalmas helyzet teremtődött 1946 májusában. A politikai rendőrség háborús bűnösökkel foglalkozó osztályának vezetője előtt nagy lehetőség kínálkozott. Úgy tűnt, hogy Veesenmayert kiadják Magyarországnak.

Dr. TIMÁR ISTVÁN erre így emlékezett.

A helyzet némileg megváltozott 1946. május 11-én, amikor a május 12-én kelt és az amerikai katonai misszióhoz intézett beadványból kitűnően (ennek a beadványnak csak a magyar fordítása áll rendelkezésre, az eredeti német vagy angol szöveg nem!) a misszió képviselője közölte vele, hogy háborús bűnösként kiadják Magyarországnak, ami ellen érthető okokból határozottan (de ugyanakkor igen logikusan) tiltakozott.

Különösen figyelemreméltó az említett beadvány 5. pontja, amelyben igazságtalannak tartja, hogy őt a magyar nép terhére elkövetett háborús bűncselekményekkel akarják megvádolni, tehát „rosszabbul akarják kezelni, mint Horthyt, egy olyan embert, aki összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben felelős a magyar nép jólétéért és bajaiért, mint ő".

A május 11-i amerikai közlés után munkatársam, Takács Péter Pál már gyanúsítottként hallgatta ki (mégpedig igen részletesen), de a jegyzőkönyvből megállapíthatóan magatartása nemigen változott a fél évvel korábbi kihallgatásaihoz képest. Legfeljebb válaszai lettek még óvatosabbak.

Arra, hogy végül is miért maradt el magyarországi népbírósági felelősségre vonása, egészen konkrétan nem emlékszem. Annyit tudok, hogy élénk vitát váltott ki az a tény, hogy Veesenmayer nemcsak Magyarországon „tevékenykedett" a náci külügyminisztérium megbízásából, hanem más országokban is, ami nemzetközi jogi szempontból némileg bizonytalanná tette annak jogosságát, hogy éppen Magyarországon vonják felelősségre összes háborús bűncselekményeiért. De persze nem ez a jogi érv volt a döntő abban, hogy az amerikaiak végül is ismét elvitték, hanem az időközben megváltozott nemzetközi légkör. Ez azután odavezetett, hogy végül is aránytalanul rövid ideig tartó tényleges szabadságvesztés-büntetés után szabadlábra került és lehetséges, hogy az amerikaiak — úgy mint oly sok más háborús bűnöst — valamilyen módon a saját érdekükben őt is felhasználták.

Dr. Timár István idézi VEESENMAYERNEK az amerikaiakhoz írt levelét.

Memorandum az 1946. május 11-i közlés tárgyában, a Magyarországnak való kiadatásra vonatkozólag a budapesti amerikai katonai misszióhoz intézve (leadva 1946. május 13-án).

A május 11-én az amerikai katonai misszió képviselője által Magyarország részére történő kiadatásom tárgyában tett nyilatkozataira a felhívásnak megfelelően, a következő álláspontot foglalom el:

1. Az 1945. november 2-án Budapestre történt szállításom alkalmával az illetékes amerikai tiszt közölte velem, hogy:

a) én amerikai hadifogoly vagyok és maradok az átszállítástól függetlenül,

b) budapesti tartózkodásom rövid ideig fog tartani és kizárólag tanúskodás céljából történik,

c) pénzem, értéktárgyaim, személyes papírjaim, továbbá számos elkészült, de még le nem zárt kihallgatási jegyzőkönyveim megőrzik,

d) a folyó kihallgatásokat Budapestről való visszaérkezésem után folytatják,

e) közöltettek velem továbbá egyéb rendszabályok magatartásom tekintetében,

2. A most bekövetkezett kiadatásom Magyarország részére ellentétben áll fenti tényállással és véleményem szerint egy egészen új jogi helyzetet képez, amely egyrészt precedensül szolgálhat, másrészt általában alapjaiban még be

nem látható következményeket vonhat maga után, amennyiben annak gyanúja áll fenn velem szemben, hogy háborús bűncselekményt követtem el, úgy ennek az új tényállásnak a kivizsgálására az a hatalom illetékes, amelynek foglya vagyok. Ha ez a fórum beleegyezését adja, úgy az eddig általában érvényes jogi alapelvek megőrzése mellett csak egy nemzetközi bíróság jöhet az ügy vizsgálatára szóba. Ezen keretek között elegendő lehetőség áll fenn arra, hogy a magyar álláspont megfelelően érvényre juthasson. Egy magyar bíróság, akármennyire is igyekeznék igazságot szolgáltatni, természetes okokból nem tudná magát szabaddá tenni, illetve tartani bizonyos szubjektív nemzeti és politikai kötöttségektől.

3. Alulírott nem volt — mint ez sokszor tévesen állíttatik — teljhatalmú birodalmi megbízott, hanem német követ és meghatalmazott miniszter, méghozzá a Németországgal szövetséges Magyarországon ő kizárólag a birodalmi külügyminiszternek volt alárendelve, csak tőle kapta utasításait, a kormányzónál mint követ a szokásos formák között kapta meg működéséhez a hozzájárulást. Ő tehát, különös tekintettel a Németországban uralkodott parancsuralomra, kizárólag végrehajtási szerv volt.

4. A bírósági eljárásnak Magyarországon való keresztülvitele a vádlott terhére egész sor hátrányt jelentene, egyrészt a nyelvi nehézségeket (ami tolmács útján nem küszöbölhető ki), másrészt egy teljes értékű jogi védelemnek a hiányát, továbbá nélkülözhetetlen tanúknak a kihallgatása is nehézségekbe ütköznék (Ribbentrop, Horthy, a német külügyminisztérium magas tisztviselői, volt munkatársai). Ezenkívül a magyar koronatanúknak egész sora időközben el lett ítélve és már nincs életben. Amit azoknak tanúkihallgatás tekintetében nyújtottak, nekem nem állna rendelkezésemre. És nem utolsósorban minden embernek van hazája, amelyért élt, harcolt és szenvedett. Ott van az a föld, ahova tartozom és ahol felelős vagyok. Ne vegyék el tőlem a hazának ezt a természetes erőforrását.

Összevetve, ezek és más indokok alkalmasak arra, hogy a jog és igazság elveit hathatósan hátrányosan befolyásolják, ami aligha történne az illetékes szervek intenciójának megfelelően.

5. De ha már egy német tisztviselőnek magyar bíróság elé kell állnia, mennyire sokkal inkább felelne meg az igazság törvényének, ha előbb a volt kormányzó, Horthy, aki 25 éven keresztül Magyarország sorsát felelősen irányította, saját népe előtt számot kellene, hogy adjon. Hol van itt a logika, alkalmazása annak a demokratikus alapelvnek, hogy mindenkit egyenlő jog illet meg?

Nekem nem kell tartanom saját ügyemnek tisztázásától, de kérem, hogy engem ne kezeljenek rosszabbul, mint a nürnbergi nemzetközi törvényszék

előtt álló vádlottakat és egy olyan embert, mint Horthyt, aki hasonlíthatatlanul nagyobb mértékben felelős a magyar nép jólétéért és bajaiért, mint én.

6. A fenti szempontokra való tekintettel, kérem ügyemnek újbóli felülvizsgálását, ami a közérdekeknek is megfelelne. Az 1945 novemberében velem közölteknek megfelelően a State Departement Washingtonban Budapestre való szállításomhoz csak tanúi minőségemben járult hozzá, az 1946. május 11-én velem közöltek szerint nem látom a State Departement részéről ennek a korlátozásnak a megváltoztatását.

7. Végül kérem — úgy, ahogy ez kilátásba is lett helyezve —, hogy előbb Oberurselbe szállítsanak, ahol az amerikai kihallgatási központ van, a fenti és más nyitott kérdéseknek a tisztázása céljából, a teljesen megváltozott helyzetre való tekintettel.

Budapest, 1946. május 12. dr. Veesenmayer s. k...

VEESENMAYER az USA misszióhoz írott levelében ügyesen operált Horthy elmaradt felelősségre vonásával. Könnyen elképzelhető, sőt valószínű, hogy azért nem került sor Horthy Miklós kikérésére, mert a Veesenmayer-féle tétel sokakat gondolkodóba ejtett... S ha Horthy-per nem lett, Veesenmayer-per sem lehetett...

Feleségéhez írott leveléből egy olyan vezető képe bomlik ki, aki mindenét a politikára tette fel. Életével, úgy tűnik, hogy leszámolt, válási javaslata is erre utal.

Kedves jó Muck. Budapest, 1946. május 14.

Egy évvel ezelőtt kerültem fogságba, hosszú, keserű év van mögöttem és bizonytalanság előttem. Sokat aggódtam érted, veled éreztem, tudom, milyen sokat szomorkodtál és mennyit szenvedtél. Hetek óta reméltem, hogy hazatérek, de most egy egészen új helyzet állott elő. Napok és éjjelek óta teljesen ellentétes gondolatok és érzések uralnak, míg végre ma érzek annyi erőt, hogy írjak neked egy pár sort. Forró szívvel hiszem, hogy megkapod ezt a levelet, tudom, hogy mennyit aggódsz értem bizonytalan sorsomat illetőleg. Kedves, jó Muck, most minden erődet össze kell szedned, csendben kell maradnod és azt tenni, amit én tőled kérek, főleg te miattad és az én nyugalmam miatt.

Néhány nappal ezelőtt tudatták velem, hogy a tárgyalásomat Magyarországon fogják lefolytatni, mivel háborús bűnösség gyanúja terhel. Ha ugyan nem is látom tisztán, hogy mit is csináltam, tudom hogy ez mit jelent. Kértem, hogy küldjenek hazámba és állítsanak nemzetközi bíróság elé, mivel idegen

vagyok, nem ismerem a nyelvet, és senki sincs itt, aki mint németet, tárgyilagosan tudna megítélni. Ez a körülmény, valamint még más okok miatt sokkal nehezebb a helyzetem és bűnöm súlyosabbnak látszik, mint a nürnbergi vádlottaké. Remélem, hogy, mivel tudom, hogy igazam van, kívánságomat teljesítik, azonban mivel már a múlt évben is annyi reményemet eltemettem, kevés hitem van már. Érted is kell harcolnom, mivel a nevemet viseled. Nézd, te soha nem akartad, hogy én politizáljak és tanár maradjak, gyűlölted a politikát, mivel elszakított tőled és mivel te, mint 100%-os nő, teljesen idegenül álltál szemben a politikával. De a férfit úzik a felismerések és a törekvés a saját keretein kívül a nagyobb felé, keresni a közösség rendjét és minden idegenkedésed ellenére hagytad azért, hogy érvényesítsem a munkámat, idealizmusomat és odaadásomat, mellyel azt gondoltam, hogy hazámat szolgálom. Ez a belső hivatás nekem kötelesség volt és parancs, ez az én sorsom volt. Ami engem gyötör, az az irántad való aggódás. Csak te miattad szenvedtem annyit, mely szenvedés téged zavarni fenyegetett. De ez így nem mehet tovább, tehát a leghőbb kívánságom, amelynek teljesítését könyörögve kérem. Kedves Muck, el kell válnunk, hagyd el a nevemet, és próbálj új életet kezdeni. Sok jó tulajdonságod van, ami ezt neked megkönnyíti. Azért ne felejts el engem. Tudom, hogy mindig becsülni fogsz, mert te ismersz engem a szerető asszony finom ösztönével, és soha nem maradtál volna mellettem, ha a munkám szennyes lett volna, amit én nem is tudtam volna előtted elrejteni.

Nem tudom mi a bűnöm, de nem erről van szó. Egyedül az a tudat, hogy mint háborús bűnös ítéltetem majd el, annyira rettenetes még elgondolni is, hogy annyira szenvedek, hogy ez már szinte elviselhetetlen. Ezért jobb és szükséges, ha a jövő utamat egyedül járom. A sors nem akarta, hogy saját gyermekeink legyenek. Így ebből a szempontból sincs akadálya a válásnak. Azt akarom, hogy a jövőben ne legyenek gondjaid és életed új tartalmat kapjon. Ha ezt tudom, akkor ez az egyetlen szolgálat, amit te ma nekem nyújthatsz. És kérlek, segíts. Ne törődj avval, hogy az élettársat a nehéz időkben nem szabad elhagyni. Hibás beállítottság miatt nem kell életedet hozzám kötni. Neked szabadnak kell lenned. Azonkívül vannak egyéb kötelezettségeid is, szüleid, akik betegek és öregek, Dago és Schura gyermekei, akiknek a jövőjéről szívesen gondoskodtam volna.

Minden, ami nekünk maradt a tiéd, add el a dolgokat és amit értük kapsz, azért vegyél saját belátásod szerint. Április 4-i leveledet megkaptam, írtam is neked közben és elküldtem a kívánt meghatalmazást. A biztonság kedvéért a sorokhoz mellékelek még egy hasonló szövegű meghatalmazást. Ha avval valamilyen formában Magyarországra utaznál utánam, úgy egyenesen a magyar pol. rendőrséghez, Péter Gábor tábornokhoz fordulj.

Kedves, jó Muck, légy erős, gondolj meg mindent teljes nyugalomban, és ha tudod, teljesítsd kérésemet, mint az én egyetlen jóbarátom. Írd, hogy igent mondasz, hogy a szükséges nyilatkozatokat leadhassam és ezáltal az irántad való gondoskodásom már nem látszik olyan nehéznek.

Bocsáss meg nekem kedves Muck, mindazokért a gondokért, melyeket én okoztam neked. Másképp akartam. Légy gondtalan, amennyiben fizikai és pszichikai erőm engedi, a hazához, hozzád és magamhoz hű maradok.

Ölel és csókol

a te Susslick-od...

Veesenmayert 1946. június 28-án visszaszállították Oberurselbe. Ügyében dr. Timár István az utolsó feljegyzést június 27-én írta alá. Kornis Pál szerint még a SZEB *(Szövetséges Ellenőrző Bizottság)* elnöke, Vorosilov marsall is támogatta magyarországi felelősségre vonását, ám az elmaradt.

Veesenmayer tevékenységét az *amerikai kihallgatók* összegezték. Ennek bevezetőjéből, melyet közreadunk, kitűnik, hogy Veesenmayer a Harmadik Birodalom egyik legjobb „Kelet-Európa" szakértője volt.

Dr. Edmund Veesenmayer Bad Kissingenben született, Bajorországban 1904. november 12-én. 1923-tól 1926-ig járt a müncheni egyetemre. Miután megkapta ott 1928-ban közgazdasági doktori címét, 1936-ig a müncheni Műszaki Főiskolán volt a gazdaságtan tanára. 1933-ban azonban Wilhelm Keppler gazdasági tanácsadója lett, s kapcsolatuk ettől kezdve Németország 1945-ös bukásáig tartott.

Veesenmayert már 1937-ben Bécsbe küldték azzal a megbízással, hogy derítse fel az osztrák politikai mozgalmakat, 1938-ban pedig a külügyminisztérium gazdasági szakértőjeként működött Bécsben. 1938 júniusától 1939 februárjáig újra Berlinben volt és Kepplerrel együtt dolgozott a német négyéves terven.

1939 februárjában Veesenmayer bámulatos karrier kezdetén állt, melynek kapcsán úgy tűnik, mindig olyankor került valami megbízatással a délkelet-európai országokba, mikor azokban éppen zavaros volt a helyzet, baj volt. 1939 márciusában küldték Pozsonyba, Szlovákiába, közvetlenül a szlovák „függetlenség" deklarálása előtt. Danzigba a németek Lengyelországba történő bevonulását megelőző napokban ment, 1939 augusztusában. Néhány nappal Jugoszlávia német megtámadása előtt, 1941 áprilisában küldték Zág-

rábba, Horvátországba. Később is ellátogatott Zágrábba és Budapestre olyan céllal, hogy „elsimítson" nehéz helyzeteket, s 1944. március 19-én kinevezték magyarországi különmegbízottnak, mivel oly pontosan elemezte az ottani helyzetet.

Veesenmayer a magyar politikai élet egyik központi figurájává vált budapesti képviselete idején, bár hatásköre a felmerült problémák megoldására megosztottnak tűnik a náci politikai elmélet Führerprinzip-felfogása ellenére. Veesenmayer magyarországi különmegbízott maradt, egészen az amerikai erőknek történt megadásáig, Salzburg mellett 1945. május 14-én.

Veesenmayer bajor katolikus, mérsékeltnek, jámbornak látszik viselkedésében, politikájában és módszereiben. Mielőtt tanítani kezdett volna, nagyon nehezen kereste meg kenyerét.

Az NSDAP-be azért lépett be 1932-ben, mert úgy vélte, hogy a párt programjával és vezetésével Németország haladni fog és fejlődni tud majd. Jónak tartotta, hogy a „nacionalizmus" és a „szocializmus" ily módon találkozzék. Nem szívelte a Németországon belüli politikai harcokat, különösen a kommunizmustól félt, amely — úgy vélte — jó lehetett a Szovjetunióban, de nem Németországban.

Úgy tűnik, hogy Veesenmayer gazdasági nézeteit két férfi alakította elsősorban. Az első Adolf Weber professzor volt a müncheni egyetemen, a második Wilhelm Keppler, akivel tizenegy évig dolgozott 1933-tól. Megismerte Gottfried Federt is, aki elkeseredetten támadta Weber nézeteit. Veesenmayer szerint Keppler kényszerítette rá Federt, hogy 1934-ben kilépjen az NSDAP-ből.

Veesenmayer azt mondotta, hogy ő úgy vélte, hogy a nemzetiszocializmus megoldást nyújt Németország sokrétű problémáira, annak totalitariánus rendszere „egységes sajtót, egységes rádiót, egységes gondolkodást" alakított ki. Kevés lehetőség vagy alkalom kínálkozott a kritikára azokban a körökben, amelyekben ő mozgott. Mégis, mikor külföldre utazott, hallott bírálatokat, és olvasta a külföldi sajtót, s kezdtek kételyei támadni, bár ezek nem voltak komolyak. A háború közeledte is okozott bizonyos szkepticizmust, de ez nem volt alapvető. Végül azonban mégis úgy érezte, hogy más a párt és kihirdetett elvei, és más a vezetőinek politikája, melyet gyakran a legnagyobb titokban fogalmaztak meg.

Veesenmayernek nagyon különleges viszonya volt Wilhelm Kepplerrel, akit megszeretett és csodált. Keppler Veesenmayer szerint jólelkű ember volt és a gazdasági problémák megközelítésében gyakorlatias. Államtitkári (Staatssekretär) pozíciója ellenére ritkán találkozott von Ribbentroppal. Veesenmayer szintén viszolygott kissé Ribbentroptól és „lehetetlennek" tartotta, ahogy ő a

német külügyminisztériumot vezette. Másrészt Göbbelst ragyogó propagandaminiszternek tartotta.

Kepplerhez hasonlóan Veesenmayer is „gyakorlatias közgazdászember" volt. Kétségtelenül Keppleren keresztül tagja volt a Nemzetközi Távíró és Telefontársaság igazgatói tanácsának és a Standardénak, s ezzel kapcsolatban egyszer tervezett egy utazást az Egyesült Államokba.

A Führer viszont az ösztönei alapján cselekedett és nem volt „gazdasági érzéke". Hitlert valóban alig érdekelték az ilyen kérdések. Veesenmayer elmondta, hogy egyszer, mikor a GMC (General Motors Company) egy magas rangú tisztviselője Hitlernek az amerikai termelésről beszélt, Hitler megjegyezte Kepplerhez fordulva, hogy az amerikai „propagandaszöveggel" traktálta az Egyesült Államokról.

Veesenmayer érdekesnek találta, hogy Németország nem termelt ki olyan nagy „közgazdászokat", akik gazdasági ügyeit a nemzetiszocializmus idején irányítani tudták volna. Schacht pénzügyi szakember volt, Kurt Schmidt keveset tudott, Funk pedig valójában újságíró volt. Göring volt megbízva a négyéves tervvel! Németország az az ország volt, amelynek „terv nélkül volt terve". A nemzetiszocialisták úgy gondolták, hogy a gazdaságtannak a politikát kell szolgálnia, s ez belső zavart és ellentétet okozott. Veesenmayer a Volkswagen esetét idézte a kudarc példájaként és azt állította, hogy néhány német származású amerikait hívtak meg Németországba, hogy segítsék a termelést. El is jöttek, de hamar megundorodtak a szabadság hiányától és visszatértek az Egyesült Államokba. Veesenmayer úgy gondolja, hogy Németország egyik nagy baja az, hogy a német „szervező tehetség" valójában nemcsak azt „szervezi meg", amit kellene, hanem mindent, amit csak tud.

Veesenmayer, aki elismerte, hogy kezdetben komoly náci volt és elérte a tiszteletbeli Brigadeführer rangot az SS-ben, most kimondottan kiábrándultnak tűnt a náci filozófiát és rendszert illetően. Tudta, hogy vállalnia kell a következményeket amiatt, hogy részt vett ebben a rendszerben. De érezte, hogy Németországnak adni kell még egy lehetőséget, hogy újjáépüljön és átnevelődjön. Mellesleg hitte, hogy a Hitlerjugend tagjait át lehet nevelni, s hogy néhány régi vezetőjüknek meg lehet engedni, hogy ebben részt vállaljon, hiszen a vezetők tíz-tizenöt százaléka valójában rendes és művelt ember. Szerinte bölcs dolog lenne néhányukat elküldeni az Egyesült Államokba bizonyos időre, ahol kellőképpen felkészítenék őket az előttük álló feladatra. Bár Veesenmayer maga nem nagyon reménykedett abban, hogy bármi valós szerepe lehetne Németország újjáépítésében, mivel kissé túl kiemelkedő szerepet játszott a német politikai életben, főleg Magyarországon, remélte, hogy a hozzá hasonló emberektől nem fogják megtagadni a jogot, hogy valamiféle munkát végezzenek.

A magyar Endlösung

1

A Magyar Rádió hangarchívumában őrzik azokat a ma már kopott, viaszlemezekre vágott, korabeli hangfelvételeket, amelyeket néhány háborús bűnös perének tárgyalásán készítettek a Zeneakadémián.

Ezek egyike őrzi dr. NAGY VINCÉNEK, a Szálasi-per politikai ügyészének vádbeszédét.

Ennek egy részlete — bár a nyilasok bűnösségének összefüggésében, amelyről más fejezetben esik szó — a zsidókérdés magyarországi megítélésével foglalkozik.

Meg kell mondanom, mint keresztény magyar ember kell, hogy bizonyos objektivitást erőszakoljak magamra, meg kell mondanunk zsidók és antiszemiták felé, hogy a Szálasi-ügy és mindaz, amit Szálasiék elkövettek, az nem zsidóügy. Mindaz a sok szenvedés, az a brutális kifosztás, megkínzás, gyilkolás, amit ők itt Magyarországon és a külföldön végrehajtottak és végrehajtattak, vagy elnéztek és eltűrtek a zsidósággal szemben, s mindaz a sok szenvedés, amit a zsidóság ártatlanul elszenvedett, az mind csak része a nagy, egész magyar ügynek.

A zsidókérdést nem szabad sem a szenvedő zsidóknak, sem pedig az antiszemita gondolkodású embereknek ezen az alacsony nívón, egy embercsoport, egy állampolgárcsoport méltatlan meghurcoltatásának és szenvedésének a nívóján tartani. Mert amíg egyrészről kiemelem, hogy ez a Szálasi-per egy hazaárulási per, és az ő fő bűncselekményük a nemzethűség ellen való vétés, tehát a hűtlenség és a lázadás, de éppúgy a zsidókérdést, a magyar zsidóknak ártatlan szenvedését, fel akarom emelni erről az alacsony síkon kezelt, idáig állandóan azon kezelt állampolgárcsoport kérdésének a nívójáról; mert azt mondom, hogy mindaz, ami a zsidók ellen történt, az nemcsak a zsidók elleni

merénylet volt, az a magyar nemzeti becsület és presztízs ellen elkövetett komisz támadás és sérelem volt, amellyel ezt az országot beletaposták a semleges külföld előtt a legsúlyosabb, a legrosszabb hírbe és ezzel a békeszerződéskor a mi amúgy is nagyon rozoga és gyenge sanszainkat nagyon és nagyon megrontották.

Ők a zsidók felé akartak ütni, a zsidókat akarták úgy fejen vágni, hogy talán azok egészen belepusztuljanak. De nemcsak oda ért az ütés. Ez fejen vágta az egész magyarságot és fejen vágta az egész egyetemes emberiséget. Az általános humanizmuson ütöttek sebet és azok a külföldi fejedelmek, egyházfők, társadalmi egyesületek, amelyek Horthynál tiltakoztak és figyelmeztető szavukat felemelték a magyar zsidóüldözések ellen, azok nem azért emelték fel, mert ezek az emberek zsidók voltak. Itt ne keressenek a vádlottak és az ő elbolondított nyilas társaik, valami „judeo-kompakt" összefogást és szövetséget, hogy na, most a zsidóknak a fajtestvérei megmozdultak. Nem kellett a külföldi zsidóknak megmozdulni, mert megmozdult minden becsületes, józan és emberséges érzésű kereszténybben a szív, megmozdult itthon Magyarországon is, csak itt nem lehetett a német fegyverektől megmozdulni, sem általános egyetemes magyar érdekben, se zsidóvédelem érdekében. De a külföldön megmozdultak a keresztények, egyháziak és világiak és kifejezték a tiltakozásukat. És kifejezték volna akkor is, hogy ha itten nem kétszázezer *(Nagy Vince az október 15. előtt még nem deportált zsidókra utalt)* zsidóról, hanem kétszázezer vagy százezer, vagy ötvenezer más felekezetű, vagy bármilyen más ok miatt üldözött embercsoportnak a sorsáról lett volna szó. *(Taps a teremben.)* Tessék hagyni...

Tehát a magyarországi zsidók üldözése, a magyar becsületnek a sérelme és az egyetemes humanizmusnak a sérelme, amelyet így kell megítélni, és amelyet nem engedek más megvilágításba helyezni.

A magyar zsidóság második világháborús kálváriája — avagy az Endlösung, a Holocaust története — nem 1944. március 19-cel kezdődött. Az ország megszállása a termelőkapacitás, a gazdaság totális kifosztásával, a baloldalinak számító állampolgárok, politikusok ezreinek letartóztatásával, könyörtelen üldözésével, a pártok, a szakszervezetek betiltásával járt együtt. De az országot újjá lehetett építeni a romokból és lett magyar újjászületés.

Az utókor emlékezetében viszont kitörölhetetlen nyomot hagyott Auschwitz, Birkenau, Bergen-Belsen, Mauthausen, Dachau, a koncentrációs táborok pokla. Az elvett életeket nem lehetett visszaadni, s évtizedek kellettek — s talán a négy sem volt elég, hogy merjünk és tudjunk beszélni önmagunk és mások előtt arról, ami

1944 tavaszán, nyarán bekövetkezett, Szálasi hatalma idején pedig már öldökléssé fajult.

A német fasiszták által az európai zsidósággal szemben elkövetett kegyetlen tetteket Nürnbergben az „emberiesség elleni" bűntettek címén kérték számon. Magyarországon — mint dr. Réczei László emlékeztet rá — a „népellenes" bűntettek keretében. Nem tudjuk, hogy a magyar népbíróságok előtt hány elítélt volt háborús bűnös és hány népellenes bűnös. Egy viszont bizonyos: számon kéretett a gettózás, a deportálás, s mindaz, ami ezzel összefüggött. Felelősségre vonták a munkaszolgálatosokkal kegyetlenkedőket éppúgy, mint a hadiüzemi parancsnokokat, az eszmei szerzőket, a szörnyű rendeletek kiagyalóit, s az uszító sajtó véres tetteket követelő tollnokait.

Adolf Eichmann jeruzsálemi perében tanúként hallgatták ki dr. Ferencz Tibort, a Budapesti Népügyészség egykori vezetőjét. 1961. május 24-én, az 52. tárgyalási napon már a magyar zsidóság deportálásának ügyét vizsgálták, s akkor dr. Ferencz egy igen érdekes epizódot mondott el. Ő — hivatali beosztásából kifolyólag — a két államtitkár, Baky László és Endre László kivégzése előtt megjelent náluk a siralomházban. Ott Endre neki váltig azt hangoztatta, hogy ő Eichmanntól kapta az utasításokat, azokat ő Bakyhoz továbbította, az pedig a rendőrséghez. A tanú Endre Lászlót idézte: *„Teljesen a németek kezében voltunk, azt kellett tennünk, amit parancsoltak."* Ez sok igazságelemet tartalmaz. A baj az — ahogy dr. Ferencz Tibor fogalmazott —, hogy mindezt „ők szívesen tették"!

A magyar zsidóság tragédiájáért közvetlenül talán Baky, Endre és Eichmann okolható. Ezért is említettük az Eichmann-perben elhangzott vallomást. Mégis, amikor a népbíróságokon, a perekben feltárt drámát rekonstruáljuk, nem tehetjük azt anélkül, hogy az előzményekre ne utalnánk.

A magyar vonatkozások között elég a numerus clausust, a 30-as évek végén hozott zsidótörvényeket, az 1941-es, a hitleri, nürnbergi szellemű faji alapú házassági törvényt kiemelni.

Nemzetközi vonatkozásokban kezdjük talán 1942. január 20-án. Ezen a hideg téli napon, mely nemcsak a Délvidék lakói számára volt borzalmakkal teli, Berlin egyik külvárosában, Wannseeben értekezletet tartottak. Az ott felszólaló Reinhard Heydrich, a Biztonsági Rendőrség főnöke többek között kijelentette: *„...a kiván-*

dorlás helyébe most már mint további megoldási lehetőség... a zsidóknak keletre történő kitelepítése lépett". Majd hozzáfűzte, hogy ez csak átmeneti megoldás, amelynek során a zsidókérdés *„elkövetkező végső megoldásához"*, azaz az Endlösunghoz a tapasztalatokat meg kell szerezni. A heydrichi koncepció a végső határozatban már így nyert megfogalmazást: *„A zsidókat a végleges megoldás folyamán megfelelő vezetés alatt, erre alkalmas módon, keleten munkába kell állítani... útépítéssel foglalkoztatni. Eközben természetes csökkenés folytán nagy részük bizonyára el fog hullani. A megmaradó állományt... megfelelően kell majd kezelni."* Wannsee szelleme megszületett, s kisugárzása megkezdődött.

Amikor a magyar és német előzményeket felelevenítjük, óhatatlanul felmerül a kérdés: ki volt a felelős? A végrehajtó magyar apparátus vagy az eszmei-politikai indíttatást adó, majd a zsidókérdés radikális megoldásában ellentmondást most már nem tűrő Harmadik Birodalom? A Sztójay-kabinet vagy Eichmann „Sonderkommando"-ja? S végső fokon: Hitler vagy Horthy?

Más volt a helyzet a megszállás előtt, s más azt követően. 1942 január elején Heszlényi vezérőrnagy még azt kérte a németektől a magyar kormány nevében, hogy az engedély nélkül Magyarországra menekült zsidókat a Dnyesztertől keletre fekvő területekre a németek telepítsék át. Ezt a kérelmet a szállítási nehézségek miatt nem teljesítették. 1942 július elején újból kérelmezték a németeknél, de Eichmann szeptember végén azt közölte, hogy erre csak akkor lesz lehetőség, ha összekötik a teljes magyar zsidóság deportálásával. Részakciót felesleges csinálni.

1942 júniusában Kállay Miklós, az új magyar miniszterelnök bemutatkozó látogatása előtt MARTIN LUTHER, a Wilhelmstrasse osztályvezetője összegezte a zsidók magyarországi helyzetét és javaslatokat készített Hitler főhadiszállása számára.

Folyó évi április 21-i bemutatkozó beszédében Kállay miniszterelnök kormányának a zsidókérdésben követett politikáját az alábbiak szerint rögzítette.

A) Azonnali rendszabályként a zsidók föld- és erdőbirtokát kisajátítják, és a zsidók vidéki telepedését megtiltják.

B) Faji alapelvek döntik el, hogy ki zsidó.

C) Magyarországon a zsidókérdés egyedüli megoldása a kivándorlás, annak végrehajtásáig a zsidóknak kereső foglalkozásokból való kirekesztése szorgalmazandó.

Az A) pontról szóló törvény felett a Parlament már tanácskozik. Német szempontból arra kell törekedni, hogy

1. a magyar kormány mielőbb járuljon hozzá, hogy a Németországban lakó magyar állampolgárságú zsidókra kiterjeszthessük a folyamatban levő német kitoloncolási eljárást.

2. Vezessék be a zsidócsillagot Magyarországon.

3. A magyar kormánynál elérjük, hogy a magyarországi zsidó lakosságot keletre toloncolásuk céljából megegyezés szerinti időpontban átadják. Gyakorlatilag ezt a kérdést úgy kellene megoldani, mint az Szlovákia, Horvátország és Románia esetében történt.

4. Megállapodás jöjjön létre a két ország azon zsidó állampolgárainak vagyonára nézve, akik a másik országban tartózkodnak. Egyszerűség kedvéért úgy kellene eljárni, hogy mindkét állam a saját felségterületén feltalálható zsidóvagyont vonja be (területi elv)...

Kállay visszautasította Hitler követeléseit, de a német nyomás fokozódott. Október 2-án Martin Luther fogadta a berlini követet, majd 5-én újabb tanácskozásra került sor. Azon kérdésekről tárgyaltak, amelyekről már augusztusban megbeszélés folyt közöttük, így a magyar zsidók helyzetéről a németek által megszállt területeken, a Németországban élő magyar zsidókról, s végül a zsidókérdés magyarországi rendezéséről. A találkozóról MARTIN LUTHER, a külügyminisztériumi osztályvezető feljegyzést készített:

Október 2-i látogatása alkalmával közöltem a magyar követtel, szívesen beszélnék vele még egyszer a megszállt területeken, a Németországban és Magyarországon élő magyar zsidókkal kapcsolatos eljárásról, mire Sztójay úr tegnap meglátogatott. Az augusztus 11-én folytatott tárgyaláshoz kapcsolódva, melynek leírását ismételten csatolom, a következőket közöltem vele:

...3. A zsidókérdés rendezése Magyarországon

Nyomatékosan részleteztem Sztójay úrnak az okokat, melyek minket arra késztetnek, hogy kérjük a magyar kormányt, hogy a maga részéről siettesse és mielőbb zárja le a magyarországi zsidókérdés rendezésének végrehajtását. A következő rendelkezéseket tartjuk kívánatosnak:

Haladó szellemű törvények, azzal a céllal, hogy a kulturális és gazdasági életből minden zsidót kizárjanak; a zsidók megkülönböztető megjelölése, velünk együttműködésben a zsidók keletre történő kitelepítése azzal a végső céllal, hogy a zsidókérdés Magyarországon végleges megoldást nyerjen.

A korábban német birodalmi honosságú és magyar zsidók vagyonának rendezésére irányuló, velünk folytatandó tárgyalás azzal a céllal, hogy ezt a vagyont mindenkor az az állam vételezze be, melynek felségterületén az feltalálható (területi elv).

Sztójay úr ismét feltette a kérdést, szándékunkban áll-e, hogy hasonló lépést tegyünk az olasz kormánynál is, amire igennel válaszoltam. Megkérdezte továbbá, tekintse-e fejtegetéseimet a német kormány részéről a magyar kormányhoz intézett hivatalos lépésnek, amint a 2. és 3. pontra vonatkozólag tagadtam. Azt válaszoltam, ezt a lépést Jagow követ útján tesszük majd meg, mire Sztójay úr azt kérte, javaslatainkat, illetve kívánságainkat közöljük lehetőleg október 18-a előtt, mert abban az időpontban ő Budapesten tartózkodik és szándékában áll, hogy ezt az egész kérdést a miniszterelnökkel, és adandó alkalommal a kormányzóval is behatóan megtárgyalja. Ilyen tárgyalást már több ízben folytatott, elsősorban a kormányzóval, és bízvást számíthatunk arra, hogy az 1919-es évben Kun Bélával szerzett tapasztalatai alapján éppen a kormányzó fogadja majd a legnagyobb megértéssel kívánságainkat. Magyarország valóban sokat szenvedett a zsidók miatt, de sajnos tény, hogy Galícia szomszédsága folytán különösen sok zsidó települt át Magyarországra, ahol a gazdasági élet minden területén igen nagy mértékben foglalták el a legfontosabb pozíciókat. Ezért nem könnyű ezt a kérdést véglegesen tisztázni és gyors ütemben lebonyolítani. Arról van szó, hogy az összes gazdasági ágazatokból kb. 8-9000 ezer zsidót kellene kiiktatni, és ahhoz természetesen bizonyos időre van szükség. Eddigi tárgyalásai alapján tudja, hogy a miniszterelnököt különösen az a kérdés érdekli, megadják-e a keletre kitelepített zsidóknak további egzisztenciájuk lehetőségét. Ezzel kapcsolatban bizonyos híresztelések keringenek, amelyeket ő maga természetesen nem hisz el, de Kállay miniszterelnököt ezek kissé nyugtalanítják. Nem akarja, hogy az a szemrehányás érhesse, hogy kitelepítésükkel a magyar zsidókat a nyomornak, vagy annál is rosszabbnak szolgáltatta ki. Láthatóan megnyugtatta a válaszom, hogy a kitelepített zsidókat, és így természetesen a magyar zsidókat is, elsősorban útépítéseknél dolgoztatjuk, majd később zsidó rezervátumokba helyezzük el, és úgy gondolta, hogy ez az értesülés nagyon megnyugtatólag és bátorítólag hat majd a miniszterelnökre. Emlékeztettem egyébként Sztójay urat Kállay miniszterelnöknek a zsidókérdésben elfoglalt álláspontjára, melyet parlamenti bemutatkozó beszédében fejtett ki. Ez azt bizonyította, hogy Kállay miniszterelnök teljes megértést tanúsított a zsidókérdésnek a mi felfogásunk szerinti rendezése iránt, és láthatóan hajlandó is ezt a kérdést hamarosan megoldani. Távozásakor Sztójay úr még külön hangsúlyozta, rendkívül örül javaslatainknak, mert nemcsak Magyarországon, de elsősorban Németországban tapasztalta, milyen megsemmisítően bomlasztó hatást fejtenek ki a zsidók mindenütt.

Sztójayt Luther megjegyzései megnyugtatták. A tanácskozás hatására október 22-én foglalkozott ugyan Kállay a zsidókérdéssel, de a német kívánságoknak nem tett eleget. Sőt, a német—magyar katonai kudarcok hatására az új évben még kevésbé volt hajlandó erre. Klessheimben, 1943 tavaszán Hitler agresszíven támadta az engedetlen, zsidóvédő magyarokat. Ismét Göbbelst idézzük: *„A zsidókérdést legkevésbé kielégítően Magyarországon oldották meg... a Führernek Horthyval folytatott tárgyalásai során sem sikerült meggyőznie őt a sokkal szigorúbb rendelkezések szükségességéről."*

Igaz, hogy 1941-ben huszonháromezer-hatszáz zsidó pusztult el Kamenyec-Podolszkban azok közül, akiket — miután nem tudták magyar állampolgárságukat igazolni — eltávolítottak az országból. Újvidéken és környékén ezernél több zsidót gyilkoltak meg 1942-ben. De Magyarországon — bármily agresszív is volt a német nyomás — a zsidókkal szemben nem érvényesült a náci „új rend". S igaz az is, hogy a szélsőjobboldalt támogató számos katonai vezető már 1943-ban javasolta a németeknek, hogy a zsidók ezreit telepítsék keletre, de ezt nem hajtották végre. Így élt jogfosztottan, de szabadon a magyar zsidóság 1944 március közepéig, amikor a Tigrisek zaja verte fel a főváros lakóit.

A megszállással, az Endlösung végrehajtása céljából Budapestre érkező Eichmann-különítménnyel, a Sztójay-kormány rendeleteivel új helyzet teremtődött. A Budapesten tartózkodó Kaltenbrunner nemcsak a baloldali politikusok letartóztatását irányította, hanem szerepet játszott az első zsidóellenes rendeletek megszületésében is. Az *Endre László* és társai elleni per *ítéletének* indoklásából ez világosan kiderül.

Sem Sztójay Döme vallomása, sem egyéb adat nem nyújt megfelelő alapot annak megállapítására, hogy Sztójay Döme Jaross Andorral a belügyminisztériumnak más részről történt elfogadását megelőzően kifejezetten közölte volna a németek által a zsidókérdés radikális megoldását illetően támasztott kívánságot, noha Sztójay Döme saját vallomása szerint is Kaltenbrunnertől, Himmlernek akkoriban itt tartózkodó helyettesétől már Jarossal való tanácskozását megelőzően értesült arról, német követelés az, hogy a zsidókérdést Magyarországon most éppúgy meg kell oldani, ahogy az már más államokban megtörtént. Sztójay Döme további vallomása alapján azonban tényként állapítható meg annyi: általánosan tudott dolog volt annak idején, különösen vezető politikusok előtt tudottnak kellett lennie, hogy a zsidókérdés radikális megol-

dása a legközelebbi feladatok egyikének volt tekintendő, hiszen évek óta épp ez a kérdés jelentkezett a legkritikusabban a német—magyar viszonylatban.

A kormány eskütétele után a még aznap, március 23-án tartott első, avagy a következő második minisztertanácson, amint ez Jaross Andor, Sztójay Döme és Rátz Jenő volt miniszterelnök-helyettes lényegileg egyöntetű vallomásának nyomán megállapítható, Sztójay Döme Kaltenbrunnernek fentebb már említett követelésére hivatkozva közölte, hogy a zsidókérdést meg kell oldani —�olyan keretben, hogy a zsidóság külsőleg megjelöltessék, s a többi lakosságtól elkülöníttessék. Ugyanakkor felkérte a minisztereket, hogy mindegyikük a legközelebbi minisztertanácsok egyikére dolgoztassa ki és hozza magával a szakmájuk szerint szükségesnek mutatkozó rendelettervezeteket...

2

Alig hagyta el Ernst Kaltenbrunner Budapestet, egy belügyminisztériumi köriratra — a zsidók lakhelyének kijelöléséről — rákerült BAKY LÁSZLÓ államtitkár aláírása. Az úgynevezett gettó-rendeletet azonban már megelőzte április 5-én a sárga csillag kötelezővé tétele, s számos más, de a szabad mozgást még mindig megengedő rendelet. Ribbentrop utasítása, amely egyre erősebb megszorításokra biztatta Veesenmayert, éreztette hatását. Ezt megelőzően azonban az egyik legszigorúbb rendelet a gettók felállítására vonatkozott.

A m. kir. kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól. A tisztogatást területrészenként rendelem el, melynek eredményeként a zsidóságot nemre és korra való tekintet nélkül a kijelölt gyűjtőtáborokba kell szállítani. Városokban és nagyobb községekben később a zsidóság egy része a rendészeti hatóságok által kijelölt zsidó épületekben, illetőleg gettóban nyer elhelyezést.

Kivételt képeznek a hadi fontosságú üzemekben, bányákban és nagyobb vállalatoknál, földbirtokoknál alkalmazott azon szakképzett zsidók, akiknek azonnali felváltása az üzem termelését megakadályozná. A nem hadi fontosságú üzemeknél, bányáknál és vállalatoknál azonban a felváltást azonnal végre kell hajtani és azok élére az illető vállalat, üzem stb. személyzetéből a legmegfelelőbbet kell teljes jogkörrel állítani. Ezeket a törvényhatóságok által kiküldött bizottságok állapítják meg. Pótlásukról a hatóságok már most gondoskod-

Az első stáció
az Endlösunghoz

janak. Amint azonban a leváltás lehetősége megvan — amelyekre területileg illetékes közigazgatási hatóságok vezetőinek törekednie kell, hogy mielőbb megtörténhessen —, azonnal, lehetőleg egy szakképzett gondnokot jelöljön ki és állítsa az üzem és vállalat stb. élére, teljes jogú felelősséggel.

Zsidónak tekintendők azok, akik a sárga csillag viselésére kötelezettek.

A zsidók összeszedését a területileg illetékes rendőrség és a m. kir. csendőrség végzi. Szükség esetén a csendőrség városokban, a m. kir. rendőrségnek karhatalmi segélyt nyújt. A német biztonsági rendőrség tanácsadó szervként a helyszínre ki fog szállni, akikkel a zavartalan együttműködésre különös súlyt kell helyezni.

A vármegyei törvényhatóságok a zsidók számarányához viszonyítva, a megfelelő helyen és számban azonnal létesítsenek gyűjtőtáborokat. Azok helyét a közbiztonsági államtitkárnak jelentsék be.

Minden városban vagy nagyobb községben, ahol a zsidók számaránya külön zsidó épületek létesítését indokolja, ezeknek kijelölésére a rendőrhatóságok saját hatáskörükben már most intézkedjenek, mert a gyűjtőtáborokban csak az

A sárga csillag és ami utána következett...

állambiztonsági szempontból veszélyes zsidók maradnak vissza, míg a többiek zsidóházakban nyernek elhelyezést. Zsidó épületül azokat az épületeket kell kijelölni, ahol a zsidók tömegesebben laknak. Ezekből az ott lakó nem zsidó származásúakat a rendőrhatóság a zsidók által kiürített hasonló értékű és bérű lakásokba a megfelelő területrészen végrehajtott tisztogatási akció befejezését követő 30 napon belül telepítse ki, hogy a gyűjtőtáborokból kihelyezett zsidókat a zsidó épületekben annak idején azonnal el lehessen helyezni.

A zsidók összegyűjtésével és elszállításával egyidejűleg a helyi hatóságok bizottságokat jelöljenek ki, amelyek a zsidók lakásait és üzleteit az eljáró rendőri és csendőri közegekkel együtt lezárják és külön-külön azonnal lepecsételik. A kulcsokat a zsidó nevével és pontos lakcímével ellátott és lepecsételt borítékban az eljáró közegek a gyűjtőtábor parancsnokságának adják át.

Azokat a romlandó tárgyakat és azokat az élő állatokat, amelyek termelési célokat nem szolgálnak, a városi hatóságok és községi elöljáróságok vegyék át. Ezeket elsősorban a honvédség és közbiztonsági szervek, másodsorban helyi közellátás céljaira kell igénybe venni.

Pénzt és értékeket (arany-, ezüstneműek, részvények stb.) az előbb említett eljáró szervek vegyék őrizetbe, és azok mineműségét feltüntető rövid jegyzék és ellenjegyzék ellenében adják át a városi hatóságoknak és községi elöljáróságoknak. Ezeket az értékeket a községi elöljáróságok 3 napon belül a tisztogatási terület központjában székelő Nemzeti Bank fiókjához tartoznak beszállítani. Ezeket a központokat a tisztogatási akciót vezető rendészeti szervek esetenként állapítják meg.

Az elszállítás fogolyként vonaton, szükség esetén városi, illetve községi elöljáróságok által kirendelt előfogatokon történjen. Az elszállítandó zsidók csak a rajtuk levő ruházatot, legfeljebb két váltás fehérneműt és fejenként legalább 14 napi élelmet, továbbá legfeljebb 50 kg-os podgyászt, amelyben az ágyneműek, takarók, matracok súlya is bennfoglaltatnak, vihetnek magukkal. Pénzt, ékszereket, arany- és más értéktárgyakat nem. A zsidók összeszedését az alábbi sorrendben kell foganatosítani: kassai, marosvásárhelyi, kolozsvári, székesfehérvári és budapesti csendőrkerületek, illetve ezek területén fekvő rendőrhatóságok felügyeleti területe, legvégül Budapest székesfőváros.

Az illetékes csendőrkerületi parancsnokságok és rendőrség rendelkezésére állnak az összes karhatalmi századok és a nekik alárendelt tan-alakulatok. Karhatalmak igénylésénél legyenek figyelemmel arra, hogy a kerület határának lezárása addig kell tartson, amíg a zsidók összeszedése a szomszéd kerületekben is megtörténik. Az összeszedésre vonatkozólag a csendőrkerületi parancsnokságok és rendőrhatóságok lépjenek egymással szoros érintkezésbe, hogy a tisztogatási akció együtt, egy időben és közösen történjen.

A Budapesten székelő zsidó központi tanácsot köteleztem arra, hogy Nyíregyházán, Ungváron, Munkácson és Máramarosszigeten saját orvosaival, saját felszereléssel azonnal állítson fel kisegítő, ideiglenes kórházakat. Ezek az orvosok fogják egyúttal ellátni a gyűjtőtáborok egészségügyi szolgálatát is.

Felhívom a hatóságok figyelmét arra is, hogy az idegen államok területéről idemenekült összes zsidók, kivétel nélkül, a kommunistákkal egyenlő elbánás alá esnek, tehát kivétel nélkül gyűjtőtáborokban helyezendők el.

Kétes zsidók szintén a gyűjtőtáborokba szállítandók, tisztázásuk ott történik.

Jelen rendeletem szigorúan bizalmasan kezelendő és a hatóságok, illetőleg parancsnokságok vezetői felelősek azért, hogy erről a tisztogatási akció megkezdése előtt senki tudomást ne szerezzen.

Kapják: Valamennyi alispán és polgármester, Kárpátalja Kormányzói Biztosa, valamennyi csendőrkerületi parancsnokság, valamennyi csendőrnyomozó alosztály parancsnoka, m. kir. csendőrség központi nyomozóparancsnoksága, a budapesti és vidéki rendőr-főkapitányság, a m. kir. állambiztonsági rendészet vezetője, a galántai csendőrkarhatalmi zászlóalj és nagyváradi csendőr tanzászlóalj parancsnoka.

Ezt a rendeletemet a m. kir. csendőrség felügyelője is megkapta.

Baky László s. k.

Az iratot Baky április 7-én írta alá, s nem kevés állami tisztviselő és fegyveres alakulat vezetője kapta meg, s senki sem akadt, aki a szöveget bárkivel közölte volna. A titoktartás tökéletesen sikerült, a rendelet végrehajtása ugyanúgy.

Amikor Ribbentrop Veesenmayernek szóló utasítása Budapestre érkezett, már folyt a gettórendelet végrehajtásának előkészítése. A németek nagy vehemenciával vetették magukat a zsidókérdés megoldásába, olyannyira, hogy a magyar rendeleteket mind jogilag, mind a végrehajtásra vonatkozóan ellenőrizték s egybevetették a német törvényekkel. ALTENBURGNAK, a külügyminisztériumi tájékoztatási hivatal vezetőjének a távirata is ezt jelzi.

A birodalmi külügyminiszter úr utasítására a zsidókérdésre vonatkozó új magyar rendeletek a német zsidótörvények alapján kerültek felülvizsgálatra. Az összehasonlítás eredménye azt mutatja, hogy két pontban a fogalom magyar meghatározása ugyan valamivel szigorúbbnak tűnik a németnél, ezzel szemben a törvény számos lehetőséget nyújt a hatálya alóli menekvésre, és ezzel messzemenően áttöri az elvet. Ezért a birodalmi külügyminiszter úrnak az a véleménye, hogy a magyar zsidótörvény alkalmazását gondosan kell figyelnünk és ellenőriznünk, mert különben kizárólag kivételekkel találkozunk. A birodalmi külügyminiszter úr célszerűnek tartja, ha a magyar Belügyminisztériumban a zsidóügyek referenciáját a birodalom teljhatalmú megbízottja szerint alkalmas ember, esetleg a biztonsági szolgálat embere irányítja vagy ellenőrzi.

VEESENMAYER április 22-én már válaszolt is.

A magyar zsidótörvények végrehajtásának ellenőrzését úgy biztosítottam, hogy a Biztonsági Szolgálat szakembere állandó összeköttetésben áll Endre

Lászlóval, a Belügyminisztérium államtitkárával és a rendeletek kidolgozásában és végrehajtásában tanácsaival közreműködik.

A Biztonsági Szolgálattal való együttműködésről úgy gondoskodtam, hogy oda hivatalom részéről összekötőt jelöltem ki.

A porosz alapossággal végrehajtott német ellenőrzés és a készséges magyar közigazgatási együttműködés láttán 1944. április 25-én a magyarországi gauleiter, VEESENMAYER örömmel táviratozhatott a birodalmi külügyminisztériumba.

A Kárpát-térségben április 16-án megkezdődtek a gettózási munkák. 150 ezer zsidót már elfogtak. Jövő hét végéig az akció előreláthatóan lezárul. Becslés szerint 300 ezer zsidó. Hozzákapcsolódva hasonló munkatervbe véve és már előkészületben van Erdélyben és más, Romániával határos megyékben. További 250—300 ezer zsidó lefogását tervezzük. Azután kerül sor a Szerbiával és Horvátországgal határos megyékre, ezt követik a gettózási munkálatok az ország belső területein, amelyek végül Budapesten fejeződnek be.

Megindultak a szállítási tárgyalások, és május 15-től kezdődően napi háromezer zsidó elszállítását tervezzük. Főként Kárpátaljáról. Ha szállítástechnikailag lehetséges, később egyidejűleg más gettókból is elszállítunk. Rendeltetési állomás: Auschwitz. Gondoskodtunk, hogy az akció végrehajtása messzemenően tekintettel legyen hadigazdálkodási érdekeinkre. Akciónk végrehajtásának veszélyeztetése elkerülésére célszerűnek látszik az általam kért és a kormány részéről megígért 50 ezer munkaszolgálatos zsidót Budapest térségéből kissé messzebbre irányítani, amit a fennálló szállítási nehézségek amúgy is szükségessé tesznek. Deportálás gyalogmenetben nem lehetséges, az ellátás, lábbeli és őrizet kérdéseiből adódó nagy nehézségek miatt. Minthogy a zsidóakció átfogó, egységes egészet képez, a fent vázolt tervet helyesnek tartom. Ha ott más meggondolás vagy külön kívánság merülne fel, távirati utasítást kérek.

A német kéréseknek megfelelően már április végén közel kétezer 16—50 év közötti zsidó indult el munkásnak Németországba. A munkaképes zsidóknak a Harmadik Birodalomba szállítását Sztójay még április közepén megígérte.

Veesenmayer a Kárpátalján megindult gettózásról küldött táviratában említi Auschwitzot mint célállomást, s szól arról is, hogy megindultak a szállítási tárgyalások. Ezeken az értekezleteken magyar részről LULLAY LEÓ vett részt. Így vallott erről a politikai rendőrségen 1945. november 13-án:

1944. évi május hó első napjaiban parancsot kaptam a belügyminisztériumból, hogy a Bécsben május hó 5-e táján megtartandó vasútügyi értekezleten, mint a belügyminisztérium megfigyelője, vegyek részt és az ott tapasztaltakról hazaérkezésem után tegyek jelentést. A német biztonsági rendőrség Novák Ferenc nevű rohamvezetője utazott velem együtt erre az értekezletre, az értekezleten a német birodalmi vasutak, a szlovák és magyar államvasutak képviselői, valamint a különböző országok területén működő német szállításvezetőségek kiküldöttei vettek részt. A tárgyalás menetét figyelve, elsősorban a Volga mentéről már régebben Németország felé mozgatott német telepítések továbbszállításáról, a romániai németek, valamint a balkáni németek hazaszállításáról hallottam értekezni. A Magyarországról szóló értekezést kizárólag „Deutsche Arbeiter Umsiedler" kitétellel hallottam tárgyalni, amelynek legfőbb lényege az volt, hogy a német birodalmi vasutak által rendelkezésre bocsátott szerelvények menetvonala Magyarországról Szlovákián át Németországba fog irányulni. A szállítások — amelyekről az értekezleten csak kitelepítéssel kapcsolatban volt szó —, az értekezleten elhangzottak szerint május közepe táján indulnának meg. A menetrend szállítmányok számáról és az induló állomásokról — kizárólag vasútpolitikai szakkérdés lévén — magán az értekezleten erről bővebb nem hangzott el, mert a magyar államvasutak kiküldöttei a szlovák és német államvasutak kiküldötteivel egyeztették adataikat és a magyarországi német szállítási vezetőség hagyta jóvá a szállítások menetrendjét. Hazaérkeztem után jelentést tettem a belügyminisztériumban, az államvédelmi központban. Megjegyezni kívánom, hogy a bécsi vasúti értekezlet befejezte után közölte velem Novák Ferenc német Gestapo-tiszt, hogy magyarországi zsidókat fognak ezekkel a szállításokkal kapcsolatban németországi munkatáborba vinni. Az értekezleten magánbenyomásom az volt, hogy a német birodalmi vasutakat teljes egészében tájékoztatták már, akik előzőleg mindent tudtak. A szállítások valóban megkezdődtek május közepe után, magát a vasúti szállításokat, a vonatok beállítását a német katonai szállítás vezetősége intézte, ebben kiegészítő része volt az államvasutaknak.

A deportálás előkészítéséről, lebonyolításáról idézzük a Munkácson lefolytatott *bizalmas értekezlet jegyzőkönyvét.*

Nagybánya sz. kir. megyei város polgármestere
34/1944. eln. sz. Bizalmas!

Munkácson 1944. V. hóban a rendőrkapitányságon megtartott értekezleten vitéz Ferenczy László cső. alezredes elnöklete alatt Dr. Uray László cső. szds. a németek részéről dr. Zöldy Márton Gestapo százados.

A tárgyalás alá került a zsidók elszállítása, amely május 14-én veszi kezdetét.

Kivételt képeznek a külföldi állampolgárságú zsidók éspedig: az angol, amerikai, lengyel, orosz, román, bolgár, szlovák, finn, svájci, svéd, spanyol, portugál és török állampolgárok, akik előzetesen a táborból kiemelendők, rendőrségi fogdába helyezendők el, hogy ne lássák a többi elszállítását.

110 szerelvény szállítja a zsidókat Kassa állomásra, ahol is német rendőrség veszi át a szállítmányokat. Jelzés DA-Umsiedler, német munkáskitelepülés.

Egy szerelvény 3000 főt szállít. Áll 45 G kocsiból á 70 fő podgyásszal együtt és 2 C kocsiból elől és hátul az őrségnek.

A berakó állomás parancsnoka német, vagy magyar cső. tiszt, ez 5 órával előbb kér az állomásfőnöktől kocsikat és helyet a berakodásra, az állomástól távoli helyen.

A zsidók csak csökkentett podgyászt vihetnek magukkal, matracot, ágyat nem. Névjegyzéket kell készíteni 2 példányban. Egy pld. a szállítmánynál marad, 1 pld-t Munkácsra a rendőrkapitánysághoz kell elküldeni a berakó állomás parancsnokságnak.

Ha a vonat éjszaka indul, akkor a zs-t nappal kell berakni.

A tábor helyétől a vasútig cső. vigyáz, útkereszteződéseknél őrség.

A helyet előzőleg lezárja a cső., széleken őrség, ugyanúgy kell eljárni a vasúti berakásnál is.

A tábor, gettó és útvonal feszes őrzés alatt maradjon, elzárni az utakat, amíg a zsidók mennek 500-as csoportokban, 4-es sorokban indítandók el.

Súlyos beteg zsidók és hozzátartozóik az illető helyre nézve megállapított utolsó csoporttal mennek el. Kórházi vonat lesz orvossal és ápolónővérrel, ekkor mennek a zsidó tanács tagjai és a kétes állampolgárságúak.

Mennek a légó és mun. szolg. orvosok és gyógyszerészek is.

A mu. szolgálatosokra nézve külön a H.M. rendelkezik.

A megtelt kocsiban a létszám a kocsi külső falára krétával feljegyzendő.

Minden kocsiból ki kell választani egy főt tanácstagnak, vízszerzésre, stb.

Polgármesteri kötelesség:

2 napi kenyérrel el kell látni a szállítandókat. Minden lélekre 40 dkg. az adag a 2 napra. Egyéb élelem elvitele tilos.

A berakás napján a tábor konyhájában kávé osztandó ki az útra, ennek hiányában vízzel kell ellátni a szállítmányt.

A kenyeret a polgármester szerzi be és adja.

A polgármester arról is gondoskodik, hogy minden kocsiban vödör fedővel álljon rendelkezésre (WC céljára) minden kocsi részére ivóvíz tárolására alkalmas kanna is legyen.

Polgármester kötelessége minden szállítmányhoz 90 lakatot kulccsal együtt beszerezni, esetleg a tanács közbenjöttével.

Figyelemmel kell lenni arra is, hogy ha német vagonok lesznek a szállítmányba, ezek lakattal nem zárhatók csak úgy, hogy előzetesen 30 cm nagy lánc kell és ez fogandó össze lakattal.

A kocsi feliratához krétáról is a polgármester gondoskodik.

Továbbá kötelessége a lakatkulcs felfűzéséhez zsinórt, s a kulcshoz címkét beszerezni, hogy arra a kocsi számát fel lehessen írni.

Szállítmány átadása és átvétele Kassán történik meg, névsort olvasni tilos.

Polgármesteri teendő: Elszállítás után a táborhelyeket a közig. hatóságok útján fertőtleníttetni kell (t. orvos).

Szállításnál egyéni beutalások, egyéni akciók kiküszöbölendők.

dr. Uray szds: Ha a szükség úgy kívánja, 100 is mehet egy kocsiban. Rakhatók úgy mint a heringek, mert a németeknek szívós emberek kellenek. Aki nem bírja, elhullik. Divathölgyekre nincsen semmi szükség ott Németországban.

Nagybánya indít: május 30-án 20 h 02-kor
június 11-én 14 h 02-kor

Felszólalások alapján: Szehor Pál nyíregyházi polgármester: Nem szabad visszahagyni egy zsidót sem, menjen mind.

v. Ferenczy alezredes: Csak a feltétlenül nélkülözhetetlen orvosok maradjanak családjukkal együtt vissza. Ezeket a német tanácsadó mondja meg, ők szakértelemmel csinálják, ők értenek hozzá, tehát a kiválogatás is az ő feladatuk.

Ha a keresztény a zsidótól átvett holmikat 48 óra alatt felhívásra visszaadja, mentesíteni kell az internálás, stb. következményeitől.

A tömeges deportálások 1944 május közepén kezdődtek meg. Ez a tragikus esemény így merült fel *Sztójay* miniszterelnök *perében:*

A zsidókérdéssel kapcsolatban előadom, hogy a németek többízben követelték már kormányra lépésem előtt is a zsidókérdés gyökeres megoldását, és Hitler a kormányzóval folytatott megbeszélése alkalmával is a zsidókérdést helyezte előtérbe.

Kormányra jutásom után a német követelések között szerepelt a sárga csillag viselése, másodszor pedig a zsidók elkülönítése és a kérdésnek német módra való intézése. Ezzel kapcsolatban német kívánságok voltak még a zsidóknak a közéletből való kivonása, politikai befolyásának megszüntetése és egyéb destruktív irányban való esetleges tevékenységtől való elzárása. Voltak azután a zsidókkal kapcsolatos pénzügyi-gazdasági és más természetű német kívánságok is.

Elnöki kérdésre előadom, hogy a németek velem szemben a deportálást, mint követelést egyáltalán sohasem említették.(?) Előadom továbbá, hogy a deportálásokról utólag ugyan értesültem, ezekhez azonban a hozzájárulásomat nem adtam.(?)

Tanácsvezető, vádlott elé tárja 1944. június 1-én kelt minisztertanácsi jegyzőkönyvet.

Vádlott: Tagadom azt, hogy én tettem volna azt a közlést, miszerint a zsidók deportálása június 6-án megkezdődik. Egyebekben a minisztertanácsi jegyzőkönyvet aláírtam és az abban foglaltakat a minisztertanács tudomásul vette. Előadom azonban, hogy én úgy tudtam, hogy a deportálásokat a németek végzik és az a tudomásulvétel ennek a befejezett ténynek a tudomásulvételét jelenti. Az 1600/1944. sz. rendelettel kapcsolatban bejelentem, hogy ez is szóba került a minisztertanácson. Előadni kívánom, hogy a gettóba való egyesítést a belügyi kormányzat eszközölte, saját hatáskörében, saját szakállára, ezt a kormány sohasem rendelte el és sohasem intézte.

Arra vonatkozóan, hogy a hivatkozott minisztertanácsi jegyzőkönyvben, mely 1944. június 1-én kelt, az állt, hogy a deportálások május 6-án veszik kezdetüket, előadom, hogy tudtommal a deportálások akkor már folyamatban voltak és ez egy időközben való bejelentés volt a belügyminiszter részéről.

Elnöki kérdésre előadom, hogy arról volt tudomásom, hogy a deportálások június 6-a előtt megkezdődtek, de hogy ilyen nagy számban, arról nem tudtam, ezért a minisztertanács nagy meglepetés előtt állott mikor a belügyminiszter azt

közölte a június 6-i jegyzőkönyv 40. pontjában, hogy 400000 zsidó lett már kiszállítva.

Tanácsvezető ismerteti fent hivatkozott minisztertanácsi jegyzőkönyvet.

Előadom, hogy 1944 június vége felé volt egy minisztertanács, melyre meghívtam Endre Lászlót, Baky Lászlót, Faragho Gábort is. Ugyanis ebben az időben hírek jöttek arra vonatkozóan, hogy a deportálásoknál a magyar hatóságok is részt vesznek. E tárgyban megkérdeztük Endre Lászlót és Baky Lászlót, akik erre vonatkozóan megnyugtató választ adtak és kijelentették, hogy ezekben ők részt nem vesznek.

Előadom, hogy 1944 április folyamán híreket kaptam arra vonatkozóan, hogy a zsidókat lakhelyükről elhurcolják. Minthogy atrocitásokról volt szó, utasítást adtam Jaross belügyminiszternek, hogy vizsgálja ki az ügyet. Jaross ekkor Endre Lászlót küldte ki. Előadom továbbá, hogy határozott utasítást adtam még 1944 áprilisában arra vonatkozóan, hogy a magyar hatóságok ne vegyenek részt a zsidók deportálásában.

Ismételten hangsúlyozom, hogy 1944 június végéig nem tudtam arról, miszerint a magyar közigazgatási közegek a deportálásoknál részt vesznek, csak azt tudtam, hogy a zsidók bizonyos vagyonjogi kérdéseinek biztosítása érdekében működnek közre...

A deportálások kezdetének a napján azonnal felemelték tiltakozó szavukat azok, akiknek lehetőségük volt információkat szerezni a készülő akcióról. Közéjük tartozott ANGELO ROTTA pápai nuncius. S kihez fordult? Sztójayhoz! (A levelet a volt miniszterelnök a népbíróság előtt letagadta.)

N.1059/44.

Budapest, 1944. május 15.

a Külügyminisztériumi Tanács Elnökének, Budapest.

Sztójay Döme tábornok úrnak,

Elnök Uram,

Méltóságod kinevezésének napjától fogva, irántam tanúsított jóindulatának ismételt kifejezésével arra a meggyőződésre juttatott, mely remélni engedi, hogy az új Magyar Kormány nem fog az Egyháznak nehézségeket okozni. Kegyelmes Uram, őszinte jóindulatáról, különösképpen meg vagyok győződve.

Mindezek dacára, tekintettel, arra, hogy a folyamatos eseményeknél még súlyosabb lépések vannak előkészületben, kénytelen vagyok eme Tiltakozó

A pápai nuncius

Jegyzéket benyújtani és még egyszer az Egyház és gyermekei jogainak tiszteletben tartását követelni.

A tény maga, hogy emberek csupán faji származásuk miatt üldöztessenek, a természetes emberi jogok sárba tiprását jelenti. Ha a Teremtő Úristen életet adott nekik, senki fiának nincs joga tőlük azt elvenni, vagy megtagadni, hogy létfenntartásukhoz a szükségeseket megszerezhessék, főleg akkor, ha semmi más bűnt el nem követtek. Az antiszemita intézkedés, mely figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy sok zsidó a szent Keresztség felvételével — kereszténynyé vált, az Egyház súlyos megsértése és ellentétben áll egy olyan keresztény állam erkölcsi felfogásával, mint Magyarország, mely még mindig büszkén annak vallja magát. Ha még egy oly kis ország, mint Szlovákia, oly súlyos körülmények között is, kivételeket mer tenni azokkal a keresztényekkel, akiket a zsidótörvények érintenek, — miért ne tehetné meg ugyanazt Szent István Királysága is, mely egy sokkal nagyobb ország és mely szolidabb szociális és politikai alapokon nyugszik.

Hivatalos kötelességemhez híven, jelentést tettem a Szent Széknek, a Magyarországon jelenleg lejátszódó eseményekről és kénytelen leszek jelenteni a deportálási intézkedéseket, illetve azt is, hogy sajnos azoknak végrehajtása már meg is kezdődött.

A Szent Atya, aki oly nagy érdeklődéssel és atyai szeretettel követi ennek a nemzetnek életét — és mindig szeretettel emlékezik meg e nép mélységes vallási érzületéről s az Egyházhoz és a Szent Székhez való ragaszkodásáról, amit 1938-as budapesti látogatása alkalmával volt alkalma megfigyelni — fájdalmasan van érintve, és remélem, hogy Legfelsőbb Lelkipásztori minőségében és gyermekei jogainak, az igazságnak és igazságszolgáltatásnak védelmezőjeként, nem lesz kénytelen tiltakozó szavait felemelni.

Egy olyan nemes nemzetnek, mely jogosan érdemelte ki az egész világ tiszteletét és a keresztény civilizáció előőrsi rangját, dicsőséges múltját nem szabad olyan tettekkel bemocskolnia, melyek évszázadokra foltot hagynának tiszta múltján...

Mindezekért még egyszer arra kérem méltóságodat, hogy kövessen el mindent, ami személyesen hatalmában áll és hasson oda a kormány tagjainál, hogy az ország védelmére szükségesnek mutatkozó intézkedések ne legyenek ellentétben a természetes jogokkal és pozitív isteni törvényekkel — és hogy a már életbe léptetett intézkedéseket módosítsák oly módon, amint azt a mellékelt jegyzék három pontjában előterjesztettem.

Jelenleg azonban súlyos balsejtelmek gyötörnek jövőjét illetőleg. A most elkövetett igazságtalanságok — és Isten őrizzen —, az ártatlanok meggondolatlanul kiontott vére nem hozhat áldást erre az országra. Holott a Mennyei áldásra most, e vészterhes, ismeretlen veszedelmekkel teljes órákban, melyeknek következményeit senki meg nem jósolhatja, nagyobb szüksége van, mint valaha.

Fogadja kiváló tiszteletem,
Angelo Rotta
Pápai Nuncius

A nuncius elsősorban a kikeresztelkedett zsidóknak kért védelmet, de az előkészületben levő akcióról és a megkezdett(!) deportálásról is említést tett. Sztójay — ennek ellenére — szemrebbenés nélkül tagadott. Tagadott, noha elképzelhetetlen, hogy a vatikáni követ tudott mindenről, csak éppen a felelős magyar kormányfő nem...

3

Dr. KOVÁTS ISTVÁNNÉ — a Horthy család bizalmasa — tanú volt az Endre-perben és 1983-ban írásban idézte fel az öt tragikus óra emlékét, Szeged zsidóságának utolsó útjáról.

A téglagyárból két órakor indult a szenvedésektől és félelemtől összetört emberek menete. Valamennyien némán és érzéketlenül vonszolták magukat a csendőrök és az SS-legények kegyetlen bánásmódja közepette. Megfélemlítettek voltak, rettegők, reszketők. Minduntalan felhangzott a nézők felháborodása.

— *Sajnálják őket?* — ordították a csendőrök. — *Majd magukat is közibük dobjuk és mehetnek velük együtt.*

Nemcsak gonoszság volt ez, de tökéletes hiánya az emberiességnek, vagyis ijesztően állati. Az ember eltűnt belőlük.

Százával közeledtek az emberek, és egymást taszigálva haladtak előre. A vonuló szerencsétlenek meg-megálltak egy-egy pillanatra, rémült arccal, az utánuk sodródók kényszerítették őket, hogy továbbmenjenek. Az őrök puskatussal ütötték és taszigálták őket. Az emberek vánszorogtak, hátukon lepedőbe kötött batyuval, kezükben egy-egy karalábéval az útra. Talán nem volt szívbemarkolóbb látvány, itt, a verőfényes napsütésben. A téglagyárból ideözönlött minden borzalom. Elöl hatalmas teherautók haladtak, ezeken feküdtek a járni nem tudó öregek, betegek. Minden nyomorúság felvonult az iszonyatos menetben. A kórházakból elvitték a frissen operáltakat és a szülő nőket is. Külön engedéllyel velük mehetett a keresztény férj vagy feleség. Most már tudták, hogy a halálba mennek, de ennek ellenére sem akarták egymást elhagyni. Egy férfi az utolsó pillanatban kapta meg az engedélyt, s mint egy őrült futkosott családját keresve.

— *Drágáim, itt vagytok, hol vagytok?* — rohant be a tömegbe családja után.

Mellettem állt egy kétségbeesett nő, még nem érkezett meg az engedélye. Egyszerre felkiáltott: — *Ott mennek!* — berohant a tömeg közé, de a csendőrök visszazavarták. Mikor már nem látta a családját, összeesett. Egy férfi a nézők közül feléjük kiáltott: — *Gyáva kutyák, hát emberek vagytok?* — Egy puskatus elhallgattatta. Erre félrehúzódtunk, és most már senki sem mert megszólalni vagy tiltakozni.

Egy öreg házaspár támolygott, magukhoz szorítva egy lavórt. Egy ököl a lavórral együtt fellökte őket. Az öregek elestek. Az első percek zűrzavarában — amelyet a brutális csendőrök még növeltek — szegény öreg lecsukta a szemét, majd kinyitotta, keresett valamit, akármit, ami az élethez tartozik,

valami szilárd pontot, amelybe hajótörésében belekapaszkodhatna. Ó, az a fájdalmas tekintet. Azután felkiáltott: — *Segítség!* — felkapták őket és mint egy csomagot, a teherkocsira dobták. Egy csoportban gyerekek meneteltek, és tolókocsiban toltak egy láb nélküli öreget. Amott láttam egy öregasszonyt, aki egy öt-hatéves halott gyermeket vitt a karján.

Öt részletbe ment végig a menet a téglagyárból a vasútállomásig. Utánuk haladt egy nagy fekete autó. Endre László belügyi államtitkár fekete szemüveggel ült benne, és mellette egy német tiszt, később a fényképéről ismertem fel: Eichmann Adolf volt.

Fényképeztek. A magyar csendőrök puskatussal ütötték az embereket. Az SS-katonák felsegítették és szeretettel támogatták őket, de csak addig, amíg a fotografálás befejeződött. Azután... most már el lehet képzelni az egészet. Végig ugyanaz és még rosszabb. Egy csendőr állt hozzám legközelebb, aki nem vett részt a kegyetlenkedésekben. Figyeltem. Könnyezett! Most értettem meg teljes valóságában az előttem lejátszódó tragédia súlyát, amikor megláttam ezt a könnyező csendőrt, akiben ennyi gonoszság láttán feltámadt az emberi érzés.

Egy férfi tolókocsin tolta fiatal lányát, aki teljesen nyomorék volt. Egy pillanatig úgy látszott, hogy elmerül a tömegben, de újból felküzdötte magát. Mindenki meghatott részvéttel figyelte őket, amikor megláttak a leányka szenvedő, sovány arcát. Szegény apa, szegény gyermek! Milyen szörnyűség ilyen fiatalon megnyomorodni, és így menni a halálba. Az apát már-már leteperte a kétségbeesés, ereje fogytán volt, alig tudta a nagy tömegben a kocsit tolni. Egyszerre hátulról kapott egy ütést, elterült a földön. Őket is feldobták a kocsira. A látvány minden képzeletet felülmúlt. Ez a mérhetetlen emberi gonoszság megrendített. Hiába igyekszem elhessegetni ezt a szörnyű emléket, még ma is újra megelevenedik, a régen hallott durva, gonosz szavak előtolakodnak.

Még egyszer összeszedtem minden erőmet, hogy végig tudjam nézni az előttem lejátszódó szörnyűséget. Minden szívet felkavart ez a brutalitás. Ó, mennyi könny, mennyi kétségbeesés, milyen szörnyű nap tanúja voltam. Ez a vonuló koporsó, amelynek deszkái között már élő halottaknak lehet tekinteni az embereket.

A vonuló tömeg utolsó hulláma haladt előre.

Ekkor egy asszonyra lettem figyelmes. Rongyos ruha volt rajta, arca könnyben ázott. Egy nyolc-tíz éves fiúcskát tartott a karján. A fiúcska, úgy látszik, annyira le volt gyengülve, hogy nem tudott menni, szegény anyja cipelte, nehogy a tömeg eltapossa. A sovány, kiéhezett nő roskadozott a teher alatt. A napok óta tartó éhezés és rémület után kimerülve a földre roskadt, arcát kezébe temetve zokogott. Mint a vadállatok rohantak hozzájuk, felkapták őket és meglóbálva dobták a kocsira.

Ott álltunk este hét óráig, míg minden el nem csendesedett. Az emberek kisírt szemmel széledtek szét.

A határokon túli haláltáborokba kerülő magyar zsidóság deportálásának előkészítésében, irányításában döntő szerepet játszott vitéz Ferenczy László csendőr alezredes. 1945. november 9-én hallgatta ki a politikai rendőrség. Terjedelmes kihallgatási jegyzőkönyvéből — melyet dr. Pál Ákos vett fel —, azokat a részleteket idézzük, amelyekből egyértelműen körvonalazódnak a deportálás tragikus eseményei.

1944. március 28-án parancsot kaptam a felügyelőségtől távmondat útján, hogy a német biztonsági rendészet és a csendőrség között a zsidó vonatkozású ügyekben összekötő tiszt legyek. Jelentkeztem Faragho altábornagy úrnál. Elrendelte, hogy személyesen, szóban tegyek neki állandóan jelentést és mindenről tájékoztassam. Amikor a német biztonsági rendőrség a zsidók összeszedését megkezdte, Jaross belügyminisztertől írásbeli rendeletet kaptam, mely szerint az akcióval kapcsolatban mint összekötő tiszt tartsak összeköttetést a német és magyar hatóságok, valamint a karhatalmat elrendelő, illetve vezénylő belügyi szervek között.

Az első értekezletet Baky tartotta április 6-án a belügyminisztérium tanácstermében. Ezen részt vettek az érdekelt csendőr- és rendőrkapitányság vezetői és a polgári hatóságok vezetői. Ekkor csak a hadműveleti területen levő zsidók hátrább szállításáról és gettókban, illetve internálótáborokban való elhelyezéséről volt szó. Baky ezen az értekezleten közölte velem, hogy a zsidóügyek intézését egyébként Endre László fogja átvenni. Ugyanakkor Baky írásban is kiadta, illetve kiosztotta az összes résztvevőknek a rendelkezéseket. Április közepéig, amíg az akció ténylegesen meg nem indult, nem foglalkoztam semmivel. A németeket, illetve a németek közül Eichmann Adolfot a svábhegyi irodájában ismertem meg. A Baky-féle rendeletet tárgyaltuk meg. Eichmann közölte az akció megkezdésének az időpontját és hogy annak értelmében a rendelkezések részletei szerint járjak el. Határozottan állítom, hogy mással nem tárgyaltam.

Megbeszélés után Munkácsra mentem és ott a rendőrkapitányság vezetőjével léptem érintkezésbe. Irodahelyiséget kaptam. Velem együtt az államvédelmi központ ügyészi nyomozó osztálya is Munkácsra jött, kiknek a nyomozói a kérdéses területre, tehát a VIII. hadtest területére szétszóródtak. Munkácsi munkám megkezdésekor a belügyminiszter a karhatalmi igénylésekre vonatkozóan Tölgyesi Győző ezredest bízta meg. Az én feladatom a jelentések és

Dr. vitéz Endre László belügyi államtitkár

ezemények összeállítása és felterjesztése volt. A kirívóbb esetekről tettem jelentést. Emlékezetem szerint első munkácsi tartózkodásom alkalmából különösebb intézkedéseket nem foganatosítottam, az akció lebonyolításával kapcsolatos végrehajtást ellenőriztem, illetve közegeim útján ellenőriztettem.

1944. április 26-án Szatmárnémetiben az Endre László elnöklete alatt megtartott értekezleten a Városháza tanácstermében részt vettem, az értekezleten a zsidó táborok létesítésével kapcsolatos részletintézkedésekről volt szó. Az értekezleten én közöltem, hogy a kitelepítés a hadtest területén május 3-án reggel veszi kezdetét, az időpontot a németek adták meg. Gyűjtőtáborok Nagyváradon, Szilágysomlyón, Szatmárnémetin, Kolozsváron, Szamosújváron, Désen és Nagybányán lettek felállítva. A női motozók alkalmazásának gondolatát Endre László vetette fel. Egyébként a többi részletes intézkedést is Endre László adta meg. Az értekezletről felvett jegyzőkönyv F. I. sz. alatt mellékelve.

A következő értekezletet Marosvásárhelyen tartotta Endre, azon is részt vettem. Az értekezletet itt is Endre vezette és ugyanazok a kérdések merültek fel, mint a szatmárnémeti értekezleten. Az értekezletek helyét és idejét Endre szabta meg, és annak alapján a belügyminiszter adta ki nekem a rendelkezéseket, hogy azokon részt vegyek.

A következő értekezletet elnökletem alatt Munkácson tartottuk május elsején, emlékezetem szerint... Tárgyalás alá került a zsidók elszállítása május 14-i kezdettel.

A technikai keresztülvitel, amiről az értekezleten szó volt, a németek rendelkezésének tolmácsolása; a kiszállítandó személyekre vonatkozó rendelkezések pedig Endre utasításainak a tolmácsolásai voltak. Egyébként Endre kért fel arra, hogy ezt az értekezletet helyette én tartsam meg.

Az értekezleteket egyébként mindig az illető hadtest területén megkezdendő akció előtt, a hadtest területén levő egyik városban tartottuk. Az értekezleteken, mint már említettem, a részletes intézkedésekre vonatkozó teendőket beszéltük meg. A táborok kijelölése a polgári hatóságok vezetőinek feladata volt.

Az akció lebonyolításával kapcsolatos úgynevezett eseményjelentéseket a csendőrség felügyelőjének parancsára én állítottam össze, illetőleg Lullay százados a beérkezett nyomozói jelentések alapján szerkesztette. A jelentések F. III. sz. alatt az iratokhoz vannak mellékelve...

...Jelentéseimet elsősorban Endre László kapta meg rendszeresen. Egy-egy példányt kapott a felügyelőség és a B. M. XX. osztály is. Május 29-től kezdve pedig külön Baky László is.

A szegedi és siófoki értekezleten is részt vettem. Ezeken az értekezleteken az előbbi értekezletekhez hasonlóan volt szó az összes részletkérdésekről...

...A karhatalom feletti rendelkezési jog nem illetett meg. A karhatalmat a belügyminisztérium XX. osztályának rendelkezései szerint a VIII. hadtest egész területén Tölgyesi Győző ezredes, a IX. és a X. hadtest területén Paksy Kiss Tibor ezredes, a II. és VII. hadtest területén, valamint az V. és a VI., a III. és a IV. hadtest területén Sellyei Vilmos ezredes, a délvidéki határzónában pedig Orbán László ezredes, Nagyváradra vonatkozóan a zsidók ottani nagy száma miatt Paksy Kiss Tibor ezredes, Péterffy Jenő ezredes, tanzászlóalj parancsnok rendelte ki teljhatalommal a nagyváradi zsidók gettózása, majd elszállítása céljából.

Emlékezetem szerint május 10-e körül Endre László Eichmannal egy ellenőrző körutat tett. Ezen ellenőrzési körút alkalmával beszélte meg Eichmann Endre Lászlóval a zsidók elszállításának részleteit. Eichmann-nak az volt a kívánsága, hogy a szállítás körül a csendőrség álljon rendelkezésükre segítségül. Endre ezt teljesen magáévá tette, és államtitkári hatalmánál fogva keresztül is vitte azt, hogy a csendőrség működjön közre a szállításnál. Bár csendőrségi körökben ez ellenzésre talált. A szállítás lebonyolítására Endre tizenegy tisztet és harminc csendőr legénységet rendeltetett ki. Ezeknek feladata volt teljes német irányítás mellett, a megtelt vagonokat lekísérni Kassáig, és ott a németeknek átadni. Hatáskörük nem terjedt ki nagyobbnak, mint vonatkísérő személyzet. A táborokban is és a gettókban is mindenütt a német Gestapo emberei teljesítettek szolgálatot. Ők voltak a parancsnokok, ők voltak jogosul-

...s megindultak a menetek

tak intézkedni, a csendőrség és a rendőrség kizárólag azok külső területén teljesítettek kizárólagosan biztonsági szolgálatot. A zsidóknak a vagonokba való berakását is a németek hajtották végre és a csendőrség és a rendőrség itt is, valamint a táborból és a gettókból idekísérésnél is, kizárólagosan biztonsági szolgálatot teljesítettek. A szállítás is teljes német irányítás alatt ment végbe, német katonai elnevezés alatt, német kocsikban és a német szállításvezetőségnek a rendelkezései szerint.

Endre előbb említett körútját illetőleg pár napon belül felkeresett engem Wisliczeny Hauptsturmführer és közölte velem Eichmann-nak azt a kívánságát, hogy a belügyminisztérium XX. osztályától egy tisztet kérjek kirendelni, aki egy német—szlovák magyar közös bizottságban Pozsonyban és Bécsben a szállítás részleteit az ottani vasúti igazgatóságnál letárgyalja. Ezt követő napon a németek ezen kérését jelentettem, és javasoltam ide a kassai területi parancsnokhelyettest kirendelni, akiről tudtam azt, hogy tökéletesen bírja a német nyelvet. Amikor innen irodámba visszatértem, dr.Lullay Leó százados jelentette nekem, hogy ez már tárgytalan, mert Eichmann őt és egy másik Haupt-

sturmführert jelöltek ki ebbe a bizottságba. A bizottsági értekezletek után Lullay százados a németek irányítása mellett teljes részletességgel kidolgozta a szállítást és azt írásba is foglalta. Ebben volt felsorolva ugyancsak német összeállítás alapján, hogy vagononként hány személy, vödör, lakat, lánc, ruházat, élelem stb. viendő. Ebben volt meghatározva a szállítmányt kísérő csendőrségnek a létszáma is, valamint a feladata is, ami nem volt nagyobb a vonatkísérő személyzetnél...

...A németek Debrecenben a bevagonírozásról olyan filmfelvételeket készítettek, ahol az ő embereiket teljesen félreállították és csak a magyar csendőrség tagjait állították a film elé, akik ezt egész gyanútlanul meg is tették. Ugyancsak ilyen filmfelvételeket készítettek Kassán is, amikor oda a szerelvény befutott, úgy tüntetve fel, amint a csendőrség itt adja át a szerelvényt a németeknek, s ugyancsak tudomást szereztem arról is, hogy a németek külön filmfelvételeket készítettek arról a jelenetről is, amikor ez a szerelvény már német kísérettel, német területre megérkezik és ott orvosokból, s fehér ruhás ápolónőkből álló bizottság hűsítő italokkal fogadja a zsidó szállítmányt...

Ezek a Debrecenben, Kassán, Újvidéken forgatott náci propagandafilmek azonban nem kerültek elő.

A főtárgyaláson mindent tagadó Sztójay miniszterelnök 1944. június 7-én azzal dicsekedett, hogy „a zsidókérdés megoldása Magyarországon maximális teljesítmény". HORTHY, aki nem kívánt beleszólni az eseményekbe, a nemzetközi tiltakozások hatására lépni kényszerült. 1943-ban megdöbbent, mikor Hitlerrel találkozván Ribbentrop kifejtette előtte az Endlösung értelmét. Most, 1944-ben, a vidéki deportálás utolsó stádiumában ő maga volt kénytelen Sztójaynál szót emelni.

Kedves Sztójay!

Amidőn két és fél hónappal ezelőtt a német csapatok bevonulásával kapcsolatban a magyar szuverenitást korlátozó ismert események bekövetkeztek, vissza akartam vonulni a nemzet által rám ruházott kormányzói hatalom gyakorlásától. Bár saját szempontomból ez lett volna a legtermészetesebb megoldás, mégis rövid megfontolás után ki kellett neveznem egy kormányt, amely Németország bizalmát bírja, hogy a megszállástól — ígéretük szerint — szabadulhassunk. Azonkívül úgy éreztem, hogy nemzetemmel szemben kötelességem kitartani a helyemen, mert ellenkező esetben az ország mai rendkívül nehéz viszonyai között az ilyképp előállott helyzet következményei kiszámíthatatlanok lettek volna.

Tudatában voltam azonban annak, hogy e kormánynak az adott kényszerhelyzetben számos olyan intézkedést is kell tennie, amelyeket nem tartok helyesnek s amelyekért nem vállalhatom a felelősséget.

Ezek között az intézkedések között szerepel a zsidókérdésnek, nem a magyar gondolkodásmódnak, a magyar viszonyoknak és ezekhez képest a magyar érdekeknek megfelelő kezelése.

Mindenekelőtt világos, hogy ami ezen a vonalon német intézkedés, vagy ami német kívánságra tett kormányintézkedés volt, azt nem állhatott módomban megakadályozni, így e tekintetben passzivitásra voltam kényszerítve. Bár ilyképp a tett intézkedésekről nemcsak előzetesen nem szereztem tudomást, hanem utólag sincs mindenről tájékoztatásom, mégis az utóbbi időben olyan értesüléseket kaptam, hogy ezen a vonalon számos vonatkozásban több történt nálunk, mint maguknál a németeknél, részint pedig olyan brutális, sőt olykor embertelen módon, ahogyan a németeknél sem történtek intézkedések...

Ezenfelül az intézkedések végrehajtása során sokszor olyan indokolatlan kegyetlenség és embertelenség jutott kifejezésre, ami különösen a gazdaságilag hasznosítható vagy pótolhatatlan szakmunkára még mindig szükséges zsidókkal szemben a Német birodalomban sem érvényesült...

Határozott kívánságom tehát, hogy a kormány részéről sürgősen történjenek meg a szükséges intézkedések. Az indokolatlan túlzások, különösen kegyetlen és számos esetben embertelen intézkedések folytatásának elkerülése érdekében óhajtom, hogy a magyar királyi belügyminisztériumban a zsidók ügyeinek irányítása dr. vitéz Endre László államtitkár kezéből kivétessék, s helyette ezzel előzetes hozzájárulásom kikérése mellett, egy megbízható, megfelelő személy bízassék meg, továbbá, hogy a karhatalom részére a vonatkozó utasítások kiadásával eddig foglalkozó Baky László államtitkárnak ettől az állásától való felmentése iránt hozzám mielőbb előterjesztés tétessék. Annál is inkább, mert a közvélemény jelentős részében is a nevezettek szerepelnek a túlzott intézkedésekért felelős személyek gyanánt.

Felkérem, hogy a jelen kéziratomban foglaltakat a minisztérium tudomására hozni és azok érvényesítése érdekében szükséges lépéseket haladéktalanul megtenni szíveskedjék.

A népbíróság tanácsvezetője Baky és Endre perében összefoglalta a deportálás végrehajtásáról megismert tényeket, melyeknek alapját FERENCZY jelentései képezték.

...a zsidók kiszállítása gondolatának kezdeményezője, a gondolatnak azt magáévá tevő felvetője a magyar kormányhatóság részéről Endre László volt,

Baky László
belügyi államtitkár

�kárpátaljai és erdélyi szemleútjáról való visszatérésének időpontjában. Sőt Endre László volt az is, aki a csendőrségnek a deportáló vonatok kísérésére való felhatalmazását illetően a XX. ügyosztálynak az első utasítást adta. Baky László pedig az elsősorban alája rendelt ügyosztálynak ez alapon kiadott rendelkezését jóváhagyólag tudomásul vette.

Az elszállítások folyamatának eddig a stádiumáig Jaross Andornak saját beismerése alapján mindössze az a szerepe állapítható meg, hogy Endre László neki kárpátaljai szemleútja után valóban jelentést tett arról, mely szerint van egy német terv a táborok elszállításáról. Kijelentése szerint azonban ő ekkor egy ilyen tervet kivihetetlennek látott, úgyhogy nem is foglalkozott vele. További jelentést Jaross Andor úgy Baky Lászlótól, mint Endre Lászlótól ezek vallomása szerint is már csak az elszállítások folyamatban léte alatt kapott.

Endre Lászlónak kárpátaljai és erdélyi szemleútja után került sor a marosvásárhelyi és kolozsvári csendőrkerületek zsidóságának gyűjtőtáborokba szállítására. E beszállítás a Ferenczy-féle jelentésekből megállapíthatván május 3-án vette kezdetét.

Ferenczy László csendőr alezredes a gyűjtőtáborok létesítésének és a kiszállításoknak folyamatáról a belügyminisztériumba jelentéseket küldött. E jelentéseknek — a 10783/1946. sz. népügyészségi iratok mellett elfekvő, a belügyminisztériumban iktatott, Ferenczy László aláírásával ellátott eredeti példányaival egyező — másolatai a jelen per iratainál találhatók. Csupán a kárpátaljai (kassai) gyűjtőtáborok létesítéséről nincsenek jelentések.

A jelentéseknek a főtárgyalás egyéb adataival is támogatott tartalma alapján tényként voltak megállapíthatók a következők:

A zsidóságnak gyűjtőtáborokba szállítása.

a marosvásárhelyi és kolozsvári kerületekben
11 táborba május 3-án kezdődően;
a székesfehérvári és miskolci kerületekben
11 táborba június 5-től június 10-ig;
a szegedi és debreceni kerületekben
7 táborba június 16-tól június 20-ig;
a pécsi és szombathelyi kerületekben
8 táborba június 30-án kezdődően;
a Pest környéki kerületben pedig
2 táborba június 30-tól július 3-ig
történt meg. A kassai, marosvásárhelyi és kolozsvári kerületektől eltekintve gyűjtőtáborok előtt közbeiktatva úgynevezett gettózás, csillagos házakban való elhelyezés is szerepelt.

Az elszállítások sorrendje a következő:

kassai, marosvásárhelyi és kolozsvári kerület
május 14-től június 7-ig;
székesfehérvári és miskolci kerület
június 11-től június 15-ig;
szegedi és debreceni kerület
június 25-től június 28-ig;
pécsi és szombathelyi kerület
július 4-től július 6-ig;
Pest környéki kerület
július 6-tól július 8-ig.

Elszállítást nyert összesen 147 vonattal 434 351 zsidó személy.

Ebben a számadatban a jelentésekből világosan kitűnően a délvidéki határzónából elszállított zsidóság száma bent nem foglaltatik. Az említett 434 351 szám ugyanis a jelentésekben az egyes kerületekből szállított zsidóság adataiból tevődik össze, márpedig a jelentésekben a délvidéki határzóna nem szerepel. Különben nincs adat arra sem, hogy Ferenczy ebben a határzónában közreműködött volna.

Megállapítható e jelentésekből, hogy a zsidóságnak a gyűjtőtáborokba való beszállítását, sőt a kapcsolatos motozásokat és házkutatásokat is a magyar csendőrség és rendőrség vezette, sőt volt eset, hogy a munkába még a leventéket is segítségül bevonták...

Veesenmayer július 11-én 437402 deportált zsidóról tett említést a német külügyminisztériumba küldött táviratában. Így egyértelmű, hogy Ferenczy, illetve Veesenmayer adatainak különbözősége minimális. Ennek oka az, hogy a német megbízott az 1944. április végén Németországba munkára kiszállított zsidókat is figyelembe vette.

4

Horthy tiltakozására és a külföld közbenjárására ENDRE LÁSZLÓT és BAKY LÁSZLÓT jelentéstételre rendelték. Rendkívüli minisztertanácsot hívtak össze 1944. június 21-re.

Miniszterelnök úr előadja, hogy a mai rendkívüli minisztertanácsot azért hívta egybe, hogy a zsidó deportálások kérdésében és a deportálásoknál előfordult atrocitások közül előadott panaszok tárgyában a minisztertanács felvilágosítást és tájékoztatást kapjon. Ezen célból meghívta a minisztertanács mai ülésére a belügyminiszter úr útján Baky László és Endre László belügyminisztériumi államtitkárokat és vitéz Faragho Gábor altábornagyot, a magyar királyi csendőrség főfelügyelőjét, hogy a deportálások körül a csendőrség szerepét megvilágítsa. Tisztázandó szerinte tehát először az, hogy miként bonyolódik le a zsidók deportálása. Másodszor, hogy az emberséges módon történjék. Igen súlyos vádak merültek fel e tekintetben. Érvényt kell szerezni a kormány intenciójának, hogy a zsidók deportálása humánus módon történjék. A belügyminiszter úr és két államtitkára felelősek azért, hogy ez így legyen. Faragho altábornagy úr, a csendőrség főfelügyelője adjon felvilágosítást, hogy a csendőrséget menynyire terheli vád az előfordult atrocitások, kilengések és felhozott brutális bánásmód tekintetében. Igen súlyos vádak és kritikák merültek fel egyházi vonalon. Külpolitikai vonalon sértik az ország presztízsét ezek a hírek. A külügyminisztériumba állandóan jönnek a panaszok.

Felkéri mindenekelőtt a külügyminiszter állandó helyettesét, hogy elsősorban ezekről tájékoztassa a minisztertanácsot.

Arnóthy-Jungerth Mihály rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter úr előadja, hogy két-három hét óta, mióta megindult az ország egész területéről a

Arnóthy-Jungerth Mihály

zsidók deportálása, a semleges országokban nemcsak a magyar kormány, hanem Magyarország irányában milyen nagy mértékben rosszabbodik meg a külföld széles köreinek véleménye.

Ezt látjuk most már nemcsak a szövetségesek, hanem a semleges országok sajtójánál és külföldi képviseleteink is ezt jelentik. Németországot, Olaszországot, Horvátországot és Szlovákiát kivéve a deportálások iránt nagy érdeklődés mutatkozik. Súlyos kegyetlenségeket vetnek szemünkre. A zsidók „kiirtásáról" beszélnek. Erős kritika tárgya az, hogy előfordult az, hogy nyolcvan zsidót raknak be egy marhaszállító kocsiba, ahová csak egy vödör vizet tesznek be. A deportáltak közül sokan állva teszik meg a hosszú utat. Hírek vannak, hogy Lengyelországban elgázosítják és elégetik a legyengült szervezetű zsidókat. Romániában, Bulgáriában és Szlovákiában már 1942-ben megtörtént a zsidók deportálása és ezen országok zsidótlanítása. Horvátországból és Szerbiából is a zsidók deportálása. Románia most fellépett a zsidók mentorának. Palesztinába is kiengednek magyar zsidókat. Most 1944-ben az egész világ felfigyel arra, hogyan történik Magyarországból a zsidók deportálása. Annál súlyosabb most ez reánk nézve, mert a németek a megszállott országok területéről Csehországból, Lengyelországból, Hollandiából, Belgiumból, Franciaországból is már 1941 óta kivitték a zsidókat.

Nagy idegesség mutatkozik tehát úgy az ellenséges országok, mint a semleges országok közvéleménye részéről Magyarországgal szemben. A legnagyobb mértékben hívja fel erre a kormány figyelmét.

Sztójay miniszterelnök: a magyar külügyminisztérium vissza fogja utasítani ezeket a propagandisztikus vádakat.

Rámutat arra, hogy mennyire szükségünk van a külföld előtt az ország jó hírének megóvására. Magunk is tudjuk, hogy előfordultak kilengések. Ezeknek nem szabad a jövőben előfordulniuk. Feltételezi, hogy ezek a vezető belügyminiszter úr és államtitkárai akaratán kívül történtek. Ezért kértem őket ide, adják elő, hogy miként történt eddig és miként lett eddig végrehajtva a zsidók deportálása.

Jaross Andor belügyminiszter: Baky László államtitkár elő fogja adni, miként történt a zsidók összegyűjtése és elszállítása. Endre László államtitkár pedig magáról a zsidókérdésről fog szintén írásbeli előterjesztést tenni.

Baky László belügyi államtitkár: felolvassa azon hosszú írásbeli jelentését, amelyet a tárgyban a belügyminisztériumban állítottak össze részére (vitéz Ferenczy László csendőr alezredes).

Először gettókban gyűjtik össze minden hadtest területén a zsidókat. Eichmann Adolffal SS főcsoportvezetővel, a németországi zsidó deportálások legfőbb szakértőjével tárgyaltam. Eichmann megígérte nekem, hogy kieszközli a német hozzájárulást és megszervezi a kitelepítést. Közöltem vele a magyar kormány hozzájárulását. Vitéz Ferenczy László csendőr alezredes volt az összekötő. Már április 24-én bizottság szállott ki Endre László államtitkár vezetésével Kassán, a kassai VIII. hadtest székhelyén, és ugyancsak Endre László államtitkár személyesen járt el Kolozsvárt, a IX. hadtest székhelyén, hogy kijelölje a gettókat. E két hadtest területéről összegyűjtött zsidók egy hónapig voltak a gettókban. Május 14-én indultak el a szerelvények. Naponta négy szerelvény.

Gyorsan bonyolódott le azután a székesfehérvári II. és a miskolci VII. hadtest területeiről a zsidók összegyűjtése. Ezek június 5-én és 10-én lettek elindítva. Ezután következett a szegedi V. és a debreceni VI. hadtest területéről a deportálás. Június 20-ig befejeződött. Azután kerül sor a szombathelyi III. és a pécsi IV. hadtestekre. Utoljára marad a budapesti I. hadtest területe. Legvégül a budapesti zsidóságot fogják kitelepíteni. Olyan utasítást adtam ki, hogy brutalitások és kilengések a legszigorúbban kerülendők. Meglehet, hogy a nyomozócsoportok részéről történtek egyéni akciók, de különben a legkisebb zavar nélkül lettek lebonyolítva a deportálások. Munkácson, Nyíregyházán, Beregszászon és Kecskeméten voltak kilengések.

A gyűjtőtáborokon belül a németek parancsoltak és a berakodást is ők intézték. Kívül pedig a csendőrség és a rendőrség tartotta fenn a rendet. A határig a csendőrség és a MÁV személyzete kísérte a deportálásokat. A vonatokon is a németek voltak a parancsnokok. A csendőrség csak a kíséretet

látta el. A németek állapították meg a berakást, szállítást. Vonatonként kettőezerötszáz zsidót szállítottak ki. Egy-egy teherkocsiban ötven-hatvan zsidó lett elhelyezve. Mindenütt voltak zsidó orvosok. Vagononként egy-egy zsidó kocsiparancsnok. A deportálások folyamán a kiszállítás alatt csak tizennyolcan haltak meg. Ezek is öregek és betegek voltak. Ezek közül egyik sem halt meg erőszakos halál következtében. Általános kifogásokat kaptunk. Konkrétakat nem.

A belügyminiszter úr rendeleteket adott ki.

Endre László államtitkár: A belügyminiszter úr utasítására mentem el Kárpátaljára, április 24-én Kassára, majd Kolozsvárra. Az összes gettókat végigjártam. Kijelöltem a gyűjtőtáborokat. Valótlanok és túlzottak a hírek. Embertelen bánásmód nem volt. Fedél alá kerültek a zsidók. Ivóvízről gondoskodás történt. Közellátás jó volt. Keresztény szellemben történt. Zsidók vagyontárgyait elkülönítették. Kiadtam rendeletet, hogy mellőzzék a zsidók bútorainak a használatát. Statáriumot javasolok a zsidók vagyonának rejtegetéséért. A zsidó örök ellenségünk. Ha nem lépünk fel ellenük, úgy a zsidók fognak felénk kerekedni. Nagy cselekedet tőlük megszabadulni.

Faragho Gábor altábornagy: Hírek érkeztek hozzám a csendőrség részéről elkövetett atrocitásokról. Azonnal utána néztem. Konkrét panaszról nem kapott feljelentést. Nagyváradon körülbelül ezer személy ellen jött feljelentés, hogy zsidó vagyont rejtegetnek. Királyi és tiszti ügyészek, papok, táblai elnök ellen. A csendőrség létszáma húszezer és emellett csak három csendőr ellen volt fegyelmi vizsgálat.

Ő csak a csendőrség fegyelméért felelős.

Mester Miklós kultuszállamtitkár: A zsidókérdés kezelése miatt az egyházak meg vannak rendülve. Az egyetemek tanácsai is tiltakoznak. Mentesítését kéri érdemes zsidó egyetemi tanároknak. Bizonyos kivételezéseket kell tenni mielőbb.

Jaross Andor belügyminiszter: Nincs más jogszabály, amelyik kivételezést enged. A „hősi magatartás": nem vagyok feljogosítva kivételezést tenni. Tessék egy olyan fórumot kijelölni.

Imrédy Béla tárca nélküli miniszter: Én a magam részéről is szükségesnek tartom, hogy a külügyminiszter állandó helyettese tiltakozása után a minisztertanács is tiltakozzék az atrocitások ellen. Bármiképpen végződjék a háború, lesz nemzetközi közvélemény. 1919-ben az első zsidóellenes rendszabályokkal szemben is volt fellángolás. Akárhogy alakul jövőben a helyzet, nemcsak a zsidók bosszújára kell gondolni, de arra, hogy fog erre a magyar nép reagálni. A magyar nép ezt el fogja ítélni. Itt van Amerika közvéleménye. A katolikus, a protestáns egyházak tiltakozása súlyos nyomást fog gyakorolni. Ez igen kelle-

metlen helyzetet fog teremteni. Addig míg a németek Rómát megszállva tartották, más volt a helyzet. Most, hogy az angolszászok vannak Rómában, az amerikai és a zsidó nyomás fokozódni fog. Keresnünk kell az utat e kérdés megoldására. A kikeresztelkedett zsidók irányában kell valamit kitalálni. Helyesli a két belügyi államtitkár megállapítását, hogy óriási cselekedet a zsidóktól való megszabadulás és ez mit jelent. Nagyon figyelmesen hallgatta a két belügyi államtitkár rendkívül érdekes előadását, hogy miként történt és történik a zsidók kiszállítása. Kifogásolom, hogy ez csak szóbeli német megegyezés alapján létesült, de írásbeli megállapodás nincs róla. A kormány egyedül nem volt kompetens. Az országgyűlésnek is kellett volna ezért a felelősséget magára vállalnia. Veesenmayer német követ bejelentette nálam, hogy fogják kérni a Magyarország területéről deportált zsidók részére a megfelelő élelmet. Munkatáborokban fogják elhelyezni a zsidókat.

Sztójay miniszterelnök: Javaslom, hogy a két államtitkár írásbeli jelentése a minisztertanács jegyzőkönyvéhez csatoltassék.

Minisztertanács tudomásul veszi és hozzájárult.

Jaross Andor belügyminiszter: A zsidók deportációja német katonai okokból történt. A németek a katonai biztonság szempontjából követelték a VIII. és a IX. hadtest zsidóinak kiszállítását.

Szász Lajos iparügyi miniszter: Osztom, amit Imrédy mondott: az egyházak felé kell engedményeket tenni. Úgy látja, hogy ma a már négyszázezer zsidó kiszállítása körül csak kisszámú túlkapásról van szó. A megbüntetést publikálni kellene.

Sztójay miniszterelnök: Köszönöm az államtitkárok előadását. Tudomásul veszem. Mégis történtek túlkapások. Kéri a belügyminiszter urat és a belügyi államtitkár urakat, szerezzenek érvényt a kormány intencióinak. Humánusan kell eljárni és a visszaéléseket megtorolni. Csatlakozik Imrédy véleményéhez. A kikeresztelkedett zsidók érdekében kell tenni valamit. Magyarország, a magyar nép és a magyar nívó érdekében fogjuk fel a zsidókérdés rendezését. Felkérem a belügyminiszter urat, hogy ott, ahol a német közegek kezében van az intézkedés, Winckelmann Gestapo tábornok is tegyen meg mindent a saját hatáskörében. A sárga csillag viselésére nem kötelezett zsidók itt maradnak.

Endre László: Igen, így fog történni.

Semleges követségek álházasságok által mentik a zsidókat. Énekeseket vesznek fel. A románok pénzért elősegítik. Szlovákia felé is. A kikeresztelkedett zsidó munkaszolgálatosok fehér karszalagot viselnek. Keresztlevél-hamisítások történnek. Lelkészek üzletszerűen foglalkoznak ezzel.

Baky és Endre távoznak a minisztertanács üléséről.

ENDRE LÁSZLÓ-nak a minisztertanács ülésére készített írásbeli jelentése:

Az ország területének zsidóktól való megtisztítása folyó évi május hó 3-án megkezdődött és a mai napig folyamatban van. A vonatkozó kormányrendeletek értelmében az ország egész területén a megkülönböztető jelzés viselésére kötelezett zsidóság részére elkülönített helyek (gettók) jelöltettek ki és ezen elkülönített helyekre a zsidóság összeköltöztetése — Budapest kivételével — folyó évi május hó 31-ig befejezést nyert. A Székesfőváros területén az elkülönítés jelenleg folyamatban van, s ezt folyó évi június hó 21-én 24 óráig be kell fejezni.

Az elkülönítést közigazgatási hatóságaim hajtották végre közbiztonsági szerveim támogatásával. Általános irányelvként állapítottam meg, hogy az összeköltöztetést a keresztény érdekek lehető legkisebb sérelmével hajtsák végre. Főként vidéken azonban történtek kisebb sérelmek, melyek azóta már orvoslást nyertek. Ott, ahol teljesen elkülönített városrész a zsidóság részére kijelölhető nem volt, közigazgatási szerveim egyes házakat jelöltek meg, mint oly lakásokat, ahova a zsidók összeköltöztethetők. Ahol az elkülönítés végrehajtása különösebb akadályokba ütközött, ott részben magam, részben kiküldött szaktanácsadó szerveim a helyszínen adták meg a szükséges útbaigazításokat és felvilágosításokat. Általában gettóköteles minden olyan személy, aki sárga csillag viselésére kötelezve van. A legtöbb zavart, a legtöbb egyéni sérelmet a vegyes házasságok különböző bonyolult variációi okozták. E kérdésnél mutatkozott meg valójában a zsidóság óriási vér-beütése és hogy a magyar társadalom milyen szörnyű módon van átitatva zsidó vérrel. Ezen fenti oknál fogva elvileg fel kellett állítani azt a tételt, hogy a családok a lehetőséghez képest ne szakíttassanak szét. A vegyes házasságok miatt igen sok esetben kellett a törvény szellemével ellentétes intézkedést tenni. A vegyes házasságoknál ott, ahol az egyik házastárs keresztény volt, a másik házastárs fajilag és hitfelekezetileg is zsidó, csak a csillagviselésre kötelezett fél kényszeríttetett a gettóba. Ilyen eseteknél azonban legtöbbször előfordult, hogy a keresztény házastárs önszántából bement a gettóba zsidó házastársa után.

Az összetömörítéssel kapcsolatban az egész országban mutatkozó lakásínség kérdése egyelőre megoldottnak látszik. Bár statisztikailag még nem mutatható ki, mennyi lakás szabadult fel, még a beérkezett jelentésekből ezen kérdés az összetömörítéssel megoldottnak látszik.

A gettóba kényszerített lakosság a magával viendő vagyontárgy tekintetében nem vonatott korlátozás alá. Gyakorlatilag azonban ez úgy sem volt végrehajtható, így a zsidóság ingóságai legnagyobb részt visszamaradtak eredeti lakásuk-

ban. Ezeknek összegyűjtésére, leltározására, raktározására, a pénzügyminiszter úr kapott felhatalmazást. A gyűjtés és leltározás az egész országban folyamatban van, és közbiztonsági szerveim utasításaim alapján a pénzügyminiszter urat ebben a munkájában támogatják. Egyébként a zsidó vagyon likvidálására kormánybiztos neveztetett ki.

A gettóba való tömörítés elrendelése után a zsidóság mindent elkövetett, hogy onnan szabaduljon. Minden összeköttetést, befolyást, anyagi erejét igyekezett latba vetni, hogy innen meneküljön. Közbiztonsági szerveim valóságos okmányhamisító gyárakat lepleztek le, ahol zsidók részére gyártottak hamis okmányokat. A zsidóság mentésében — sajnos ezt őszintén meg kell mondani — első helyen állanak a keresztény hitfelekezet minden rendű és rangú lelkészei. A protezsálás, a kijárás, közbenjárás soha ilyen nagy méretet nem öltött, mint éppen ma. A lelkészek a keresztényi és felebaráti szeretetre hivatkozva végzik zsidóságmentési akciójukat.

Felállíttatott a Magyarországi Zsidók Szövetségének Intéző Bizottsága, amely mint egyetlen központi szerv képviseli a zsidók érdekeit és összekötő szervként működik a zsidóság és a kormánytényezők között. Megfelelő gondoskodás történt arról, hogy ezen bizottságban a keresztény hitfelekezethez tartozók érdekei megfelelő módon képviseltessenek. A gettózás elől megkezdődött a zsidóságnak külföldre, főként Romániába való átszöktetése. Szomszéd államaink közül Románia volt az, amely az enyhe határőrizet miatt lehetővé tette zsidóságunknak a beszivárgást. Ezzel úgy látszik, az angolszászok felé való titkos külpolitikai céljait kívánta előmozdítani. E tárgyban a külügyminiszter urat fel is kértem, hogy külképviseleti szerveit utasítsa a szükségesnek mutatkozó diplomáciai lépések megtételére.

A zsidó vagyontárgyak bejelentési kötelezettségét, valamint ezeknek zár alá való vételét, mint természetes kísérő jelenség, követték a különböző visszaélések: a vagyontárgyak elrejtése, megvesztegetés, közhivatali visszaélés stb. A tudomásomra jutott eseteknél azonnal megtettem a szükséges intézkedéseket, minden értekezleten külön hangsúlyoztam a visszaéléseknek vaskézzel való irgalmatlan letörését. A gettózás megkezdésekor a honvédelmi kormány nyolcvanezer zsidót hívott be részben behívójeggyel, részben hirdetmények útján katonai munkaszolgálatra, akik jelenleg nem esnek bele a külföldre irányuló zsidó munkás szállítmányok csoportjába. A gettóban tömörített zsidókat, valamint a keresztény hitfelekezethez tartozó zsidókat a vallásfelekezet papjai intézkedésemre akadálytalanul látogathatták és őket valláserkölcsi oktatásokban részesíthették.

A gettókban az egészségügyi szolgálatot az ottani zsidó orvosok látják el. Súlyt helyeztem arra, hogy a tisztálkodásra nem túlságosan hajlamos zsidóság a

lehetőséghez képest állandó orvosi ellenőrzés alatt álljon és a járványos betegségek idejében elfojtassanak. A súlyosabb betegek, szülő nők kórházba való elhelyezését elősegítettem, élelmezésük a gettóban kielégítőnek volt mondható, mert az alsó fokú hatóságok által megállapított gettórend értelmében a nap bizonyos órájában kijárhattak. A gettók rendjét és fegyelmét minden eszközzel biztosítottam, részben közbiztonsági szerveim útján, részben az általuk megszervezett zsidó rendőrség útján. Általában a gettó hangulata és rendje nyugodt és kielégítő volt. Öngyilkosság alig fordult elő, ez is inkább az elszállítás előtt levő táborokban történt. Mióta azonban a zsidóság körében mindjobban elterjedt az a hír, hogy külföldre irányuló szállítások angliai német hadifogolycserével, valamint Amerikában kintragadt magyarok visszaszállításával áll kapcsolatban, magatartásuk mindinkább kezdi visszanyerni a zsidóság számára a teljes gondtalanságot jelentő, liberális békeévek hangulatát.

A tisztogatási akció másik fázisa a gettókba tömörített zsidóságnak koncentrációs táborba való összegyűjtése, ahonnan a tulajdonképpeni elszállításuk, a bevagonírozás megkezdődik.

A kassai VIII. és a kolozsvári IX. honvédhadtestek, valamint az ország déli határsávjában már a gettózás megkezdése, illetve befejezése előtt — tekintettel ezen területek hadműveleti jellegére — a zsidóknak ez országból külföldi munkára való elszállítása már május 14-én megkezdődött. Az egyre növekvő partizánveszély, a háborúnak mindjobban az ország határai felé való áthúzódása feltétlenül szükségessé tették a gyors és halaszthatatlan intézkedéseket. Különösen kárpátaljai és erdélyi részek voltak azok, ahol a zsidóság a szovjet ejtőernyősök és partizánok bújtatását és ezek működését elősegítette. Ezen területeknek azonnali megtisztítása tehát halaszthatatlan kötelesség volt. A két hadtest területén koncentrációs táborok állíttattak fel, a zsidóságot ide tömörítettük, majd a menetrend szerinti és előre megállapított módszer szerinti elszállításuk megkezdődött. Ezen táborokba a zsidó csupán 50 kg útipoggyászt, valamint 14 napra szóló élelmet vihetett magával személyenként. A táborok őrzését, valamint a táborok élelmezését a német biztonsági rendőrség intézte, a magyar közigazgatási hatóságok közreműködésével. Fenti VIII. és IX. hadtest területéről a táborokba gyűjtött zsidóság elszállítása megtörtént június hó 7-ig, amikor is 275 416 zsidót szállítottak el. A déli határsávból 340 162 zsidó hagyta el eddig az országot. Tehát a fenti három hadműveleti területről kiszállítottunk 615 577 zsidót.

Időrendi sorrendben a székesfehérvári II. és a miskolci VII. honvédhadtest területén gettóba tömörített zsidóknak táborokba való szállítása következett. Innen a kitelepítés június hó 15-én nyert befejezést és összesen 50 805 zsidót

szállítottunk ki külföldi munkára. Tehát a II., VII., VIII. és IX. hadtestek, valamint a déli határsáv területéről összesen 666382 zsidót szállítottunk ki.

Jelenleg folyamatban van a szegedi V. és debreceni VI. hadtestek területének a gettózott zsidóság táborban való tömörítése, illetve szállítása.

Az egyes hadtestek területéről történt elszállítást értekezletek előzték meg, melyen részt vettek az illetékes hadtestparancsnokok, a hadtestek területén levő főispánok, a rendőri és csendőri szervek. Az értekezleten részben Baky államtitkár úrtól, illetve tőlem kapták meg a részletes és szükséges utasításokat. Ezeken az értekezleteken mindig jelen volt a német biztonsági rendőrség képviselője is.

A berakodó állomásokról történő elszállítások általában nyugodtan és zavartalanul folytak. Egy esetben történt, hogy Kárpátalján az egyik ilyen szállítmányt kisebb csoport partizán támadta meg, ezeket azonban a kísérő karhatalmi erők szétszórták.

Szökések természetesen úgy a táborból, mint a vagonokból a szigorú őrizet dacára is előfordultak, a szökevények felkutatása folyamatban van.

Csendőri fegyverhasználat a tisztogatási akció folyamán egy-két szórványesettől eltekintve nem volt. A megtörtént fegyverhasználat jogosságának kivizsgálása folyamatban van. A táborokban a bevagonírozás előtt a zsidók szigorú csomagvizsgálaton és motozáson esnek át. Még így is a leglehetetlenebb helyről kerülnek elő értéktárgyak. A gettókból táborokba és táborokból vagonokba való berakás után közigazgatási hatóságaim a lehetőséghez képest a fertőtlenítést azonnal elrendelik. A tábort és a gettót pedig az eredeti rendeltetésének azonnal visszaadják. A táborokból a nőtlen zsidó orvosok, mérnökök és állatorvosok kivétetnek és a hadtestek székhelyére szállíttatnak, ahol a honvédelmi orvosi, illetve hadiüzemi szolgálatra osztatnak be.

Az igazságügy-miniszter úr rendelkezése alapján letartóztatási, valamint javítóintézetekből a sárga csillag viselésére kötelezett zsidók ismét beszállíttatnak. Elmegyógyintézetek, kórházak, szanatóriumok, üdülők és más egyéb, a zsidók megbúvására alkalmas helyek kiüríttetnek.

A táborokba való szállításoknál és az elszállításoknál általában az az elv, hogy a keresztényi szellemnek megfelelő emberséges és humánus módon történjék. Ahol bármilyen visszaélést tapasztaltam, a legtüzetesebb kivizsgálást és a legkeményebb megtorlást tettem folyamatba, elrendeltem úgynevezett „üdítő" szolgálat megszervezését, amely pályaudvarokon és kilépő határállomásokon az elszállítandó zsidóságnak a lehetőség szerinti kényelmét van hivatva biztosítani. Ennek megszervezését a Zsidó Tanácsra bíztam, akik csillagviselésre nem kötelezett zsidókból állítják össze ezt a karitatív szolgálatot. A tisztogatási akció jelenleg is folyik. A megtisztított országrészekben a

gazdasági, politikai, közbiztonsági, rendészeti és nemzetiségi vonatkozású kérdések teljesen más síkra tolódtak el. Mintha évezredes lidércnyomástól szabadult volna fel a megtisztított országrész, még a levegő is megváltozott.

Az első napok, esetleg hetek bizonytalansága megszűnt, megindult a vértetűtől megtisztított fa erős, egészséges vérkeringése. Gazdasági vonalon eltűnt a feketepiac, a feketeárak mélyen estek. A piacokon majdnem árubőség mutatkozik, a kínálat a maximális árakon mozog, sokszor még ezek alatt is keresik a vevőt. Az uzsora és ennek kísérő jelenségei megszűntek. A vállalkozási kedv, dacára a megmutatkozott tőkehiánynak, igen élénk. Az ipar és kereskedelem feszült érdeklődéssel várja, hogy a lefoglalt zsidó üzemek és üzletek árukészlete az ország gazdasági vérkeringésébe mielőbb belekapcsolódjék. Ezeken a helyeken nem kell már félni a zsidók nyomasztó gazdasági fölényétől, lassan megindult tehát a bátor kezdeményezés. Nem látni az utcákon egymáshoz hajló suttogó zsidófejeket, sunyi pillantásokat, amint méregetik a feléjük közeledő nem zsidókat. Vendéglőkben, éttermekben, szórakozóhelyiségekben és mind ott, ahol az élet javait két kézzel lehetett habzsolni, és ahol eddig ők domináltak, nem lehet látni zsidót. A rémhír, a suttogó propaganda, a destruálás, a polgári lakosság mételyezése, a zsidó ügyvédek szipolyozása, a polgári perek lavinája, mind megszűnt. A hadműveleti területen partizán-utánpótlás, szovjet ejtőernyősök rejtegetése, a hírszerzés, szabotázsakciók kezdeményezése és a baloldali politikai szervezkedés megszűnt. A közbiztonsági állapotok megszilárdultak, a tipikus és jellemző intellektuális zsidó bűncselekmények megszűntek. A nemzetiségek részéről az eddig tapasztalt nyugtalanságot nincs, aki szítsa. A keresztény lakosság a zsidók kitelepítése után igyekszik életét új relációkra beállítani és mindenütt észrevehető az a felszabadultsági érzés, amely évtizedek hosszú és nyomasztó félelme után most már egy tisztultabb és jobb boldogulási lehetőség feltételeit hordja magával.

Budapest, 1944. június 20. *vitéz dr. Endre László*

(A déli határsáv adata téves, így az összegzés nem állja meg a helyét.)

Sztójay vissza kívánja utasítani a külföld propagandáját, Imrédynek az okoz gondot, hogy a pápa most már nem a Harmadik Birodalom fennhatósága alatt áll. Szász is szót emel, de a lényeget Baky fogalmazza meg: „a legkisebb zavar nélkül lettek lebonyolítva a deportálások". Endre szerint a bánásmód nem volt embertelen, mi több, a zsidók „fedél alá kerültek", a deportálás „keresztény szellemben történt".

Baky és Endre az Andrássy út 60-ban

Endréék főtárgyalásán erről a minisztertanácsi ülésről faggatták a résztvevőket. Kihallgatták az előterjesztőt, kizárólag a csendőrség fegyelméért felelősséget vállaló Faragho Gábort, valamint Veesenmayert is. A vita anyaga az *első fokú ítélet* alapját képezte. Idézzük ebből azt a részt, hogy miért nem kellett külön vizsgálni az egyedi atrocitásokat.

A népbíróság a magyar zsidóságot azon túlmenően ért kegyetlenséget illetően, amelyek már az ellene folytatott eljárás természetében rejlő kegyetlenségen túlmenően jelentkeztek, kifejezetten erre irányuló bizonyítást nem folytatott. Ezek ugyanis, miként a csendőröktől elszenvedett súlyos testi épséget és életet veszélyeztető bántalmazások, az egészségügyi elemi követelmények mondhatni teljes semmibe vevése, mint például a gyűjtőtáborokban, vagonokban való nagymérvű összezsúfolás, megfelelő élelmiszer-, vízhiány, az ország népe előtt köztudomásúaknak mondhatók, s így külön bizonyításra nem szorulnak.

Ugyancsak köztudomásúak, a határokon túl a németek által végrehajtott nagy tömegű kivégzések is.

De ezenfelül ilyen irányú külön bizonyítás nélkül is eredményezett a bizonyítás igen jelentős adatokat...

Horthy Miklós június 26-án a koronatanácson követelte Endréék eltávolítását (Jaross belügyminiszter csak július 30-án mentesítette őket a zsidó ügyek intézésétől). A deportálások leállításában már nem volt ilyen határozott a kormányzó. Két nappal később a minisztertanácson Arnóthy-Jungerth újabb külföldi interveniálások-

ról számolt be, de még mindig nem állították le az elhurcolásokat, csak július 6-án. Addig azonban izgalmas események híre járta be a fővárost. FERENCZY LÁSZLÓ így nyilatkozott ezekről a politikai rendőrségen:

...Budapesten folytak Endre László és Eichmann Adolf, valamint Faragho altábornagy irányítása szerint a Budapesten és környékén végrehajtandó akció előkészületei. Endre László közölte velem, hogy Eichmann-nal és Faragho altábornaggyal abban állapodtak meg, hogy ezen két területen is a zsidótlanítási akciót a csendőrség teljes támogatásával fogják végrehajtani. A tervet is együttesen dolgozták ki, mely a következő volt: hogy a csendőrségi karhatalmak Budapestre való felrendelése gyanút és feltűnést ne keltsen, azért július 2-án egy csendőrségi zászlóavatási ünnepélyt fognak rendezni, amelyen a galántai csendőrkarhatalmi zászlóalj egy zászlót fog kapni, zászlóanya a kormányzó úr felesége. Ez az ünnepély a Hősök terén terveztetett. Az ünnepélyt követő három napra kimenőt engedélyeztek volna a legénységnek, melynek célja azonban a város megtekintése és tájékozódásszerzés lett volna. Ezt követte volna pedig magának az akciónak a végrehajtása. Az ünnepély megtartását a Kormányzó úr környezete a légi veszélyre hivatkozással ellenezte. Emiatt az utolsó pillanatokban ez le is lett fújva. A karhatalmak azonban megérkeztek és az akciónak tervszerű előkészületi munkálatai a leggondosabban folytak. Karhatalmi parancsnokul a Budapest környéki tisztogatáshoz Tölgyesi Győző ezredes, míg a budapesti akcióhoz Paksy Kiss Tibor ezredes voltak kijelölve. A két úr eligazítás céljából Faragho altábornagy úrnál jelentkezett. A Budapest környéki akcióhoz a karhatalmi segítséget a galántai csendőrzászlóalj, míg a budapesti akcióhoz a karhatalmat úgy a galántai zászlóalj, mint a nagyváradi tanzászlóalj adta volna. A budapesti akciónak végrehajtási tervezetét teljes részleteiben Péterffy Jenő ezredes dolgozta ki Paksy Kiss Tibor ezredessel, Péterffy ezredesnek a nagyváradi tapasztalatai alapján. A két terv közül csak a Budapest környéki akció lett végrehajtva, míg a Budapesten 6-ikára tervezett akció elmaradt, mert időközben a Kormányzó úrhoz olyan jelentés érkezett, hogy Baky László államtitkár egy puccsot tervez és a csendőr karhatalmaknak Budapestre való felrendelése tulajdonképpen azt a célt szolgálja, hogy ezt a puccsot fegyveresen támogassa. Ugyanis 5-én a délutáni órákban a Kormányzó úr magához rendelte kihallgatásra Faragho altábornagyot, majd Tölgyesi Győző ezredest, a karhatalmi parancsnokokat és a karhatalomhoz beosztott tiszteket. Ezekhez beszédet intézett és elrendelte, hogy a karhatalmak másnap Budapest területét hagyják el. A karhatalmak azonnal hozzá is fogtak az elszállítási előkészületek megtételéhez. Tölgyesi Győző és Paksy Kiss Tibor

ezredesek a Pannónia Szállóban voltak megszállva. 5-ről 6-ra virradó éjjel két óra tájban a kormányzóságtól egy személygépkocsi állt elő a Pannónia Szálloda elé és Tölgyesi Győző ezredest vitte fel a Várba. Itt Lázár altábornagynál kellett jelentkeznie, aki egy nevére szóló rendeletet adott át, melyben az altábornagy közölte Tölgyesi ezredessel, hogy a Kormányzó úr legfelsőbb parancsára Budapesten az egységes karhatalmi parancsnokságot ő, Lázár altábornagy vette át. Hajnali négy óra tájban újból megjelent a Pannónia előtt egy személygépkocsi a kormányzóságtól, ami ugyanígy Paksy Kiss Tibor ezredest vitte fel Lázár altábornagyhoz. Paksy Kiss Tibor ezredes hasonló szövegű írásbeli rendeletet kapott Lázár altábornagytól. A személygépkocsit mindkét esetben géppisztolyos motorosok kísérték fel a Várba. Másnap a karhatalmak valóban elhagyták Budapest területét.

A budapesti zsidók 1944 július elején még elkerülték a vidéki zsidóság sorsát, a deportálási akciót felfüggesztették. A németek azonban továbbra is ragaszkodtak ehhez, amint azt Veesenmayer Berlinbe küldött jelentései alátámasztják.

Az elhurcolt magyar zsidók közül többen életjelt adtak magukról, sőt voltak olyanok is, akiknek sikerült megszökniük. Auschwitz neve most már ismert lett, s többé nem kellett a rejtélyes Waldsee „fedőnevet" keresni a térképen azoknak, akik az Auschwitzba hurcoltaktól lapot kaptak.

Auschwitz-cal összefüggésben a már halálra ítélt, de még jogerős ítéletére váró SZTÓJAY DÖMÉT kihallgatták Winckelmann tevékenységére vonatkozóan is. A politikai rendőrség kihallgató tisztjének a következőket mondta.

...1944. június 21-i minisztertanácson jutott tudomásomra, hogy a Magyarországról deportált zsidókkal Auschwitzban mi történik. Miután azonban sem Jarosstól, sem a két államtitkártól nem tudtam tiszta képet kapni, utasítottam Jarosst, hogy olyan valakit hozzon elém jelentéstételre, aki pontosan tud tájékoztatni a történtekről. Megjegyezni kívánom, hogy Jarosst az Auschwitzban történtek hallatára azonnal utasítottam, hogy a deportálásokat akadályozza meg. Jaross felhozta hozzám Ferenczy László csendőr alezredest, aki nékem Hóman, Imrédy és úgy emlékszem, Antal miniszterek jelenlétében részletes jelentést tett a deportálások körülményeiről. Referátuma közben megemlékezett arról, hogy egy Zöldy Márton nevű csendőrtiszt, német SS-egyenruhában garázdálkodott. Veesenmayerhez fordultam, aki kijelentve, hogy nem az ő hatásköre, Winckelmannt felküldötte hozzám. Követeltem

Winckelmanntól, hogy Zöldyt azonnal távolítsa el Magyarországról, ami tudomásom szerint meg is történt...

Erre az esetre FERENCZY LÁSZLÓ is utalt többször idézett 1945. november 9-i kihallgatásakor.

Ezután egy hosszú stagnálási idő állt elő. A németek forszírozták a budapesti deportálásnak a végrehajtását különböző fenyegetésekkel. Ilyenek voltak: egy egész külön SS-hadosztályt fognak lehozni azért, hogy az Budapesten a deportálást végrehajtsa, vagy Magyarországot teljesen meg fogják szállni, és német protektorátus alá helyezik. Ez idő elején memorandum formájában részletesen feltártam, illetve leírtam a németek erőszakoskodásait, további terveiket és ezt átadtam Jaross belügyminiszternek. Ez alkalommal még azt a javaslatot is tettem a belügyminiszter úrnak, hogy adja át az egész zsidókérdés megoldását a németeknek, hajtsák ők végre. Erre a belügyminiszter úr közölte velem, hogy ezt nem tehetjük meg, mert akkor a kormánynak le kellene mondania, de azért sem tehetik meg, mert esetleg ez a német akció annyira elfajulna, hogy keresztényeket is érintene és egy fosztogatás lenne csak a vége. Ezután kerültem kihallgatásra Sztójay miniszterelnök elé, aki előtt szintén feltártam Antal István igazságügy-miniszter jelenlétében a helyzetet, és emlékezetem szerint egy másik alkalommal is Imrédy Béla, Hóman Bálint és Reményi-Schneller jelenlétében tettem ilyen jelentést Sztójay miniszterelnök úrnak. Ezt megelőzőleg Eichmann-nál azon kérésemet terjesztettem elő, hogy tegye lehetővé nekem azt, hogy Auschwitzba én is kimehessek, ott körülnézni és tájékozódni, hogyan is történik a zsidóknak a szortírozása és munkába állítása. Eichmann minden további nélkül hozzájárult ehhez. Ugyanezt jelentettem Sztójay miniszterelnök úrnak is, aki elrendelte, hogy utazzam ki és tapasztalataimról tegyek neki jelentést. A kiutazáshoz előzőleg Faragho altábornagy úr engedélyét is kikértem. Ezután elkészítettem Sztójay miniszterelnök számára az írásbeli memorandumot, ami kizárólag a németek magatartását tartalmazta. Majd hozzáláttam a kiutazás előkészítéséhez. Amikor már csak az időpontnak a meghatározása volt hátra, s ezt kértem Eichmanntól, akkor Eichmann kijelentette, hogy hozzájárul, de csak a legutolsó kiszállítást követő harminc nap eltelte után. Ebből nyilvánvalónak láttam azt, hogy az elterjedt hírnek, mely szerint Auschwitzban krematóriumokban végeznék ki a nem munkaképes zsidókat, alapja kell hogy legyen. Sztójay miniszterelnöknél is kértem a kormányzóhoz való kihallgatáshoz juttatásomat. Ezt megígérte, de hozzátette azt is, hogy a németeket ne feketítsem be nagyon, mert a kormányzó úr amúgy is nagyon haragszik rájuk. Ezen az úton kihallgatásom azonban csak nem

következett be: közben a németek állandóan sürgették a budapesti zsidóságnak a deportálását, ezért elhatároztam, hogy más úton próbálok majd a kormányzó úrhoz kerülni...

...Emlékezetem szerint július végén vagy augusztus első napjaiban kerültem először ez ügyben a kormányzó úr elé, fia ifjú Horthy Miklós útján. A kormányzó urat teljes részletességgel tájékoztattam mindenről s jelentettem, hogy ha a kormányzó úr a németek felé a zsidókérdést illetően kategorikusan nemmel válaszolna, az eredménnyel járna, mert megítélésem szerint a Kárpátokban folyó hadi események miatt a németeknek magyarországi ereje nagyon megcsökkent. Ekkor kaptam a parancsot a kormányzó úrtól, hogy a lehetőségekhez képest igyekezzem megállapítani azt, hogy Magyarországon hol és milyen erők vannak, s elvileg hozzájárult ahhoz, hogy a zsidók kiadását meg fogja tagadni. Ez első kihallgatás alkalmával nyújtottam át a kormányzó úrnak az általam előre elkészített, és öt pontból álló tiltakozó jegyzéket, amit a kormányzó úr elfogadott, de meghagyta, hogy ezt át kell stilizálni diplomáciai formába...

Ennek a jegyzéknek egy példányát a kormányzó úr személyesen nyújtotta át Veesenmayer német követnek, aki e napon egy más üggyel kapcsolatban is a kormányzónál megjelent. Hogy mennyire félt a kormány ezt a tiltakozó jegyzéket átnyújtani, bizonyíték arra, hogy a németek válasza is megérkezett a tiltakozó jegyzékre, a kormány ezt még mindig nem merte átadni. Ugyanis csak később tudódott ki, hogy a kormányzó úr a tiltakozó jegyzéket már átadta. Ebben a jegyzékben a kormány arra kötelezte magát, hogy a budapesti zsidóságot vidékre fogja kitelepíteni, de a zsidókérdést maga oldja meg saját közegeivel és saját eszközeivel. Idegen hatalomnak azonban nem adja ki. A kitelepítésnek a végrehajtását főképpen Hennyey külügyminiszter sürgette, mert a németek csak ennek végrehajtása után mutatkoztak hajlandóknak a svájci, svéd menleveles zsidóknak átutazó vízumot adni.

A kormányzó urat több alkalommal is tájékoztattam részletesen a zsidókérdés mibenállásáról. Amikor pedig Bonczos lett az új belügyminiszter, őt is a deportálás ellen igyekeztem rávenni, aki álláspontomat teljesen magáévá tette, a kormányzói kihallgatásakor már erre volt beállítva. Kormányzói kihallgatáson legutoljára akkor voltam, amikor arról értesültem, hogy a kormányzó úr a muszos zsidóknak németeknek való kiadásához hozzájárult. Ez szeptember közepe táján vagy végén lehetett. Kihallgatáskor a kormányzó úr közölte velem, hogy a neki tett jelentés szerint ezeknek a létszáma körülbelül húszezer és ezeket ő hajlandó kiadni a németeknek. Jelentettem, hogy legalább nyolcvanezerre tehető ezeknek a száma. Újból jelentettem Auschwitzot, és azt is, hogy semmi garanciánk nincs arra, hogy a németek azokat valójában csak

munkára fogják felhasználni. Kértem, hogy tagadja meg ezeknek a kiadását is. A kormányzó úr jelentésemet elfogadta és közölte velem, hogy ezeket sem adja ki. Ezt követő napon Csatay honvédelmi miniszter parancsára hivatkozva felkeresett engem Hennyey altábornagy a HM. XII. csoport vezetője, akihez a muszosok tartoztak és közölte velem, hogy a kormányzó úr hozzájárulása folytán a muszos zsidókat át kell adják a németeknek és az átadás módozatait jött velem megbeszélni. Ugyanezt közölte velem Bonczos belügyminiszter is. Mindkét úrnak jelentettem, hogy én másképp vagyok informálva, mert úgy tudom, hogy a kormányzó egyetlenegy zsidót sem hajlandó átadni. Bonczos ugyanis csak ezt követőleg két-három nap múlva jelentkezett a kormányzó úrnál, mint belügyminiszter, s ott tudta meg, hogy valójában ezeket sem lehet átadni...

Ferenczy Auschwitzról tehát nemcsak a felelős magyar miniszterelnököt, hanem a kormányzót is tájékoztatta. S bármi történt is német részről, bármennyire igyekezett is Horthy tiltó szavát Jaross belügyminiszter semmissé tenni, körülbelül ezerháromszáz zsidó deportálására került még sor Horthy kormányzósága alatt. De október 15-e után a még Magyarországon élő zsidók sorsában újabb tragikus fordulat következett.

Pár zsidó férfinak sikerült Auschwitzból megszöknie. Jelentéseik — a híres *Auschwitz-jegyzőkönyvek* — számos magas állami és egyházi személyiséghez eljutottak. Az Imrédy-perben erről faggatták a vádlottat.

Népügyész kérdésére:
Nincs tudomásom arról, hogy Auschwitzból három-négy magyar deportált az elmúlt év júniusában megszökött, Budapestre érkezett és egy negyvenoldalas jegyzőkönyvben számolt be az ott történtekről. Ezt a jegyzőkönyvet én nem kaptam meg.
Védő kérdésére:
Az 1941. évi XV. tc., az úgynevezett harmadik zsidótörvény előkészítésében nem vettem részt, mivel akkor ellenzékben voltam. Ez a törvény bizonyos tekintetben szigorúbb volt az első kettőnél, így például a keresztények és zsidók közötti házasságeltiltás tekintetében...

Ezt a jegyzőkönyvtöredéket nem véletlenül idéztük. 1944. július 15-én ugyanis Imrédy Béla is megkapta az MTI Tájékoztatóját, amely arról szólt, hogy az amerikai külügyminiszter könyörtelen megtor-

lást helyezett kilátásba a háborút követően a „kínzások", „mészárlások" miatt. S ha Imrédy nem is kapta meg a szökött deportáltak anyagát, de ehhez a dokumentumhoz hozzájutott, s amikor egy hónappal azelőtt a minisztertanács ülésén már értesülhetett Auschwitz borzalmairól, miért folytatta azt a politikát, amelynek lényege még 1944 nyarán is a feltétlen németbarátság volt?

Ő maga vallotta perében, hogy a magyar—német sorsközösség érzése döntő volt számára. Annak védelme politikájának alfája és omegája volt. Ezért állt ki emellett minden körülmények között, ezért védte és támogatta. S addig, ameddig Imrédy Béla meg nem bukott, az általa képviselt politika erős támaszt jelentett Veesenmayernek és bábjainak. Noha a volt kormányfő tagadta, hogy törvényteremtő miniszterelnöksége és 1944 Endlösungja között oksági összefüggés volt.

Az 1944. augusztus 2-i minisztertanácson elhangzott belügyminiszteri tájékoztató szerint a fővárosban kétszáznyolcvanezerre tehető a zsidók száma, s közülük százezer búvóhelyen él. A VI., VII. és a VIII. kerületben levő zsidó házak lakóinak elszállításával kellene a „nehéz probléma megoldását" elkezdeni. Sztójay úgy vélte, hogy Budapesten ennyi zsidó nem maradhat, s remélte, hogy egy-két hét múlva ismét megkezdik a zsidók kiszállítását.

5

Baky és Endre már az amerikai fogságban történt kihallgatás során is tagadott. Endrét Martin Himler 1945 júliusában hallgatta ki.

A jegyzőkönyvet Budapesten a MAJOR RÓBERT vezette sajtóosztályon fordították le. Ebből idézünk:

Amikor átléptem a határt, az Eszes nevet vettem fel...
...Volt a birtokában hamis irat?
Igen.
Nem tudta, hogy ez büntetendő cselekmény?
De igen.
Ki hamisította ezt az okmányt?
Én.
...Mikor kezdte el propagandatevékenységét a magyar zsidók ellen?
Tulajdonképpen sosem voltam propagandista.

Martin Himler az Andrássy út 60-ban is meghallgatta Endre vallomását

Írt könyvet a zsidókról?
Igen.
Ezt nem minősíti propagandának?
Nem minősítem propagandatevékenységnek.
...1938-ban nem bocsátott ki olyan rendeletet, mely szerint zsidók nem járhatnak közös fürdőbe nem zsidókkal?
1938-ban még nem neveztek ki alispánnak.
Kibocsátott vagy nem bocsátott ki ilyen rendeletet?
Nem. Az később történt, 1942-ben, biztosan tudom, hogy 1938-ban nem bocsátottam ki ilyen rendeletet.
Nem felel meg a valóságnak, hogy ilyen rendeletet kibocsátott, de a belügyminiszter azonnal visszavonta?
Hangsúlyozom, hogy három évvel később történt.
...Elismeri, hogy vezető antiszemitának ismerték ezekben az években?
Nem tudom, minek ismertek. Én nem tekintettem önmagamat vezető antiszemitának.
...Ön jogász. Ön tudja, hogy büntetendő cselekmény a kormány rendelkezése nélkül bármilyen európai országgal felvenni a kapcsolatot?
Nem tanulmányoztam ezt a kérdést.
...És Ön véget akart vetni az antiszemitizmusnak?
Igen.
A zsidók kiirtása által?
Nem. Én keresztény vagyok.
Ajánlott intézkedéseket a zsidók ellen nemzetközi vonatkozásban?
Cionista voltam, olyan szempontból, hogy azt a nézetet képviseltem, hogy a

zsidóknak saját országuk legyen. Ezt a nézetemet a szigetvári rabbi is osztotta. Az volt az elgondolásom, hogy a nehézségeket okozó zsidók hagyják el az országot és menjenek saját országukba.

...Tegnap azt állította, hogy nem beszélt Forddal másról, csak a fiatal Horthyról. Akkor kérem, olvassa el könyvének tizenötödik oldalán a következő mondatot: „Alkalmam nyílt Detroitban Forddal személyesen megismerkedni, aki a legnagyobb szakértője a nemzetközi zsidó veszélynek, ugyanakkor a legjobban tájékozott és a kérdés legnagyobb harcosa. Megismertem erre vonatkozó meggyőződését."

Amikor Forddal beszéltem, még nem tudtam ilyen jól angolul, tolmáccsal beszéltünk, kizárólag Horthy fiáról. Könyvemnek ez a része Ford írásaiból származik, melyeken keresztül megismertem ez irányú érdeklődését.

Idézem ezt a mondatát: „Megismertem ilyen irányú, bevallott meggyőződését." Szóval könyvében elismeri, hogy személyesen ismerkedett meg nézeteivel.

Ez rosszul van megírva, miután annak idején még nem beszéltem elég jól angolul ahhoz, hogy Forddal beszélhessek erről.

Szóval Ön hazudott a könyvében?

Úgy értettem, hogy személyesen ismertem meg őt, nézeteit pedig az írásain keresztül.

Szóval, amit a könyvében állít, nem igaz?

Könyvemben nincs pontosan kifejezve.

...Úgy értette, hogy Hitler megmentette a keresztény kultúrát a zsidók kiirtásával Németországban?

Nem tudtam, hogy Hitler megölette a zsidókat. Ha tudtam volna, Hitlert éppúgy gyűlöltem volna, mint az oroszokat.

...Most odaadom Önnek elolvasásra a 103. oldalon megjelölt részt: „A tét mérhetetlenül nagy: élet vagy halál. Olyan módon kell tehát leszámolni velük, amely megengedi, hogy szótárunkból és emlékezőtehetségünkből mindannyian örökre kiirtsuk a zsidó világuralmi álmot." Élet vagy halál. Hogy érti ön ezt?

Nem gondoltam fizikai életre és halálra, nemzeti halált vagy életet értettem.

...Soha életemben nem öltem meg egyetlen zsidót sem.

...Szóval ön hitt abban, hogy az összes deportált zsidókat munkára viszik Németországba? Sosem hallott a kiirtásukról?

Igen. Csak most hallottam, hogy mi történt Dachauban, a németek maguk sem tudták, hogy mi folyik Dachauban.

És Ön helyeselte, hogy ezeket az embereket hetvenével viszik egy vagonban?

Ehhez semmi közöm nem volt. A szállítást a németek végezték.

...Ön nem szégyellte magát, elfogadni minden rendeletet, amit a németek továbbítottak Önnek?

Nem fogadtam el mindegyiket.
Nem szégyellt Ön elfogadni bármilyen rendeletet a németektől?
Nem voltam rá túlságosan büszke.

A Budapesti Népügyészség Sajtóosztályán Major Róbert megállapította, hogy Endre elhallgatta 1938-as alispáni kinevezését is. Különösen agresszív módon tagadott mindent Endre a zsidók deportálásával összefüggő kérdéseknél. Azt állította, hogy nem látogatta meg az „internáló táborokat", azaz a gettókat, „most tudok a deportálásról", a „csendőrök nem voltak jelen a bevagonírozásnál", a „zsidók nem az én felügyeletem alá tartoztak", „mindenki 50 kg-ot vihetett", „egy vagy két család lakott egy gettólakásban", és így tovább...

Persze védekezni mindenki úgy védekezik, ahogy tud — mondta Bárdossy perében a politikai ügyész, Szalai Sándor. Endre így tudott...

Nem érdektelen Endre Lászlóval összefüggésben utalni arra, hogy mit írt a *sajtó* akkor, amikor kinevezték belügyi államtitkárnak. A kinevezéshez fűzött kommentár magáért beszél.

A Magyar Távirati Iroda jelenti:

A Kormányzó Úr Őfőméltósága a belügyminiszter előterjesztésére dr. vitéz Endre Lászlót, Pest vármegye alispánját a belügyminisztériumba államtitkárrá nevezte ki.

Vitéz Endre László a magyar fajvédelem megalkuvást nem ismerő harcos egyénisége, akinek főleg a zsidókérdés technikai részének megoldása lesz a feladata. Az elmúlt húsz esztendőben kifejtett működése során fajvédő gondolkozásmódjáról és cselekvési készségéről egyaránt számos esetben bizonyságot tett. Már a gödöllői járás főszolgabírájaként megmutatta kiváló szakképzettségét a közigazgatás terén. Később igen nagy többséggel Pest vármegye alispánjává választották, itt is változatlan eréllyel a fajvédő gondolat megvalósulásáért harcolt és kemény kézzel szerzett érvényt elgondolásainak.

ENDRE LÁSZLÓT jól jellemezte az MTI. A hírhedt Ébredő Magyarok Egyesületében kezdte szélsőjobboldali karrierjét. Annak ellenére, hogy a közigazgatásban, a Horthy-rendszert feltétlenül kiszolgáló apparátusban töltött be vezető funkciókat, mindig a

rendszer jobboldali ellenzékének nézeteivel szimpatizált. Komoly vezető szerepet ugyan csak 1944-ben kapott, de hatalma és álláspontja érvényesítését jól mutatja egyik 1941-es alispáni rendelete.

Pest—Pilis—Solt—Kiskun vármegye alispánja
Szám: 214/1941. eln.
Tárgy: Szovjet elleni háborúval kapcsolatos rendészeti intézkedések „Szigorúan bizalmas!"

Valamennyi járás főszolgabírájának!

A szovjet elleni háborúval kapcsolatosan szükségessé váltak egyes rendészeti intézkedések, melyekre vonatkozóan az alábbiakban rendelkezem.

Tudomásom van arról, hogy hatóságom területén a zsidók az angol rádió hírei alapján a közvéleményt rémhírekkel árasztják el. Amennyiben ilyen irányú gyanú hatósága területén is felmerülne, e fontos állami érdek, közrend- és közbiztonság szempontjából tarthatatlan állapotnak megakadályozása érdekében felhívom, hogy a folyamatba teendő 8130/1939.M.E. és a 760/1939.B.M. számú rendeletekben szabályozott eljárás mellett, a zsidóktól a rádiókészülékeket is kobozza el.

A szovjet elleni háborúval kapcsolatosan esetleg ejtőernyős támadások érhetnek bennünket. Az ejtőernyős támadások elleni védekezés szempontjából fontos szerepe van a telefon állomásoknak. Erre való tekintettel felhívom tegyen az illetékes m.kir.postaigazgatósághoz előterjesztést a zsidók telefonengedélyének elvonása iránt. Cél az, hogy telefonállomással csak feltétlen megbízható, keresztény, magyar ember rendelkezzen. Előterjesztésében a visszavonandó engedély adományozása tekintetében is tegyen javaslatot.

A most lejátszódó események hatása alatt a szociáldemokrata és kommunista vezetők állami érdek, továbbá a közrend- és közbiztonság szempontjából káros agitációt indítottak el.

Amennyiben hatósága területén ilyen jelenségeket észlelne, úgy az illetőkkel szemben a 8130/1939.M.E. és a 760/1939.B.M. számú rendeletekben szabályozott rendőri intézkedéseket indítsa meg és minden rendelkezésére álló eszközzel hasson oda, hogy ebből a szempontból káros tevékenységet (szabotázs, robbantások, stb.) idejében akadályoztassanak meg.

Felhívom végül figyelmét a zsidó munkaszázadok fokozottabb rendészeti ellenőrzésére, különösen annak megakadályozására, hogy ennek tagjai fontos állami érdek, közrend- és közbiztonság szempontjából káros tevékenységet ne fejthessenek ki.

Amennyiben ilyen eset jutna a tudomására, úgy az illetőkkel szemben a már hivatkozott rendőri intézkedéseket foganatosítsa.

E történelmi időkben úgy tudjuk megállni a helyünket, hogy a közrendet és a közbiztonságot minden rendelkezésünkre álló eszközzel fenntartjuk.

Erre való tekintettel elvárom rendeletemnek a leglelkiismeretesebb és legpontosabb végrehajtását.

Eljárásának eredményéről 15 napon belül jelentést várok.

Budapest, 1941. évi június hó 30-án. *Endre*
alispán

Endre a magyar—szovjet háború kitörése után már javasolta a zsidók rádióinak, telefonjainak elvételét, sőt indítványozta a kommunisták, a szociáldemokraták internálását is. Magatartása 1944-re még dühödtebben zsidóellenes lett.

Thadden követségi tanácsos a német külügyminisztériumba küldött 1944. május 26-i feljegyzésében így írt: *„a magyarországi zsidókérdés Endre László és Baky magyar államtitkárok élénk támogatásával gyors ütemben közeledik a megoldáshoz"*.

Ezek után nem csoda, hogy a Budapesti Népügyészség *Endre elleni vádiratában* többek között ez állt: vádolják a Népbírósági rendelet 11. § 5. pontjába ütköző háborús bűntettel, mert...

Budapesten, 1944 április és május havában mint belügyi államtitkár és a zsidó ügyek előadója az ő egyenes utasítása alapján és egymás után jöttek létre a jogtipró és sok százezer magyar ember halálát előidéző rendeletek... Tervszerűen jöttek ezek a rendeletek egymás után. A gettók felállításának az volt a célja, hogy az ország különféle helyein levő, szétszórtan élő zsidóságot egy zárt helyre tömörítsék, és majd ennek a rendeletnek a végrehajtása után innen könnyebb legyen a deportálásuk.

A gettókba történt összeköltöztetés folytán rengeteg embert tömörítettek össze, szabad ég alatt voltak elhelyezve, ki voltak téve az idő viszontagságainak, se tisztálkodási lehetőség, se étkezési lehetőség nem volt, táplálkozásuk hiányossága és a járványok ezrével pusztították a szerencsétlen üldözötteket. A gettókban nem sokáig maradtak. Jött a deportálás, hatvan-hetvenes tömegekben rakták az embereket a vagonokba, sem vizet, sem kenyeret nem adtak nekik és ha a leplombált vagonban valaki elpusztult, a halottat csak akkor lehetett kitenni, amikor a kitűzött állomásra, Auschwitzba, vagy más helyre megérkeztek. Így történt, hogy a hétszázezer deportált közül ötszázezer ember pusztult el, s ebben a vádlottnak igen nagy része volt, mert az egész rendelet az

ő sugalmazására történt, azok végrehajtását útjain személyesen ellenőrizte és igen sok helyen még szigorításokat írt elő. Ennek folytán részese volt emberek törvénytelen kivégzésének és megkínzásának...

Az Nbr. 15. § 2. pontjába ütköző népellenes bűntettel vádolom azért, mert...

1944 májusától kezdve sugalmazója és végrehajtója volt azon jogtipró és a magyar állampolgárok egyes rétegeit sújtó rendeleteknek és törvényeknek, éspedig

— a zsidók háztartásában nem zsidók alkalmazásának tilalma,
— a zsidók közszolgálatának, közmegbízatásainak, ügyvédi működésének, sajtókamarai, filmművészeti és színművészeti kamarai tagságának megszüntetése,
— zsidó tulajdonban levő gépjárművek bejelentése,
— zsidók megkülönböztetése sárga csillaggal,
— félvérek ügyének rendezése,
— sárga csillag viselésére kötelezettek katonai egyenruha viselési jogának megvonása,
— zsidók utazásának engedélyhez kötése,
— zsidók rádióengedélyének megszüntetése,
— időszaki lapok betiltása,
— zsidók gyógyszertár-jogosítványainak megvonása,
— zsidó vagyon bejelentése és zár alá vétele,
— zsidók rádiókészülékeinek igénybevétele,
— zsidó kereskedések bezárása, árukészletek és üzleti berendezések zár alá vétele,
— zsidók élelmiszer-ellátásának korlátozása,
— zsidók alkalmazási tilalma értelmiségi munkakörben,
— tízezernél kisebb létszámú községek zsidómentessége,
— zsidók eltiltása lőfegyverek stb. tartásától,
— zsidók utazási illetéke,
— a magyar szellemi életnek zsidó művektől való megtisztítása,
— zsidók mentesítő okiratainak felülvizsgálása,
— zsidók eltiltása nyilvános fürdők látogatásától,
— zsidók hasznot hajtó jogosítványainak megszüntetése,

miáltal 1939. szeptember 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva, olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot, testi épséget veszélyeztette és sértette, s egyes személyek vagyoni romlását elősegítette...

Hogy milyen volt a valóságban — dr. Kováts Istvánnét idézve — ez a „fekete szemüveges ember", arra hadd szolgáljon tanulságul az Endre—Baky per tárgyalásvezetőjének, *dr. Jankó Péternek* és az egyik kihallgatott tanúnak, *dr. Zöldy Mártonnak a párbeszéde.*

Elnök: *Milyen utasításokat adott Endre László a magyar hatóságok vezetőinek?*
Zöldy: *(gondolkodás után)* Hogy általában hogyan kell foganatosítani az összeszedést.
Elnök: *Ne úgy feleljen, hogy „általában", hanem mondja meg, hogy milyen utasításokat adott Endre László!*
Zöldy: Az államtitkár úr tulajdonképpen lényegében nem mondott semmi különöset, mert mindig Ferenczy alezredes úr mondta el. Ferenczy egészen részletesen felolvasta a dolgokat és akkor Endre államtitkár úr a végén hozzátette...
Elnök: *(félbeszakítja) Mit olvasott fel Ferenczy?*
Zöldy: Hogy hogyan kell a deportálást foganatosítani, egészen a részletekbe menő módon mondta, azaz olvasta fel. Még azt is szabályozták abban az írásban, hogy a vagonajtóhoz való lakatokat kinek kell kiszállítania, hogy a láncokat, a vagonhoz való feljárókat kinek kell átvennie, hogy a deportáltak mennyi csomagot vihetnek magukkal, mit történik a betegekkel, a gyerekekkel.
Elnök: *Mi történjék például azokkal a betegekkel, gyerekekkel?*
Zöldy: Hogy őket is mind össze kell szedni.
Elnök: *Szóval, hogy őket is, a betegeket, öregeket, gyerekeket, mindenkit vinni kell. Ezt Ferenczy olvasta fel?*
Zöldy: Igen, egész részletesen.
Elnök: *Endre László miféle további utasításokat fűzött hozzá ezekhez?*
Zöldy: Hozzátette, hogy ezek az ő intézkedései, tehát mintegy ő helyette mondta el Ferenczy alezredes, hogy ő megköveteli, hogy ezekhez az intézkedésekhez mindenki a legszigorúbban alkalmazkodjék és azokhoz tartsa magát.
Elnök: *Ön a nyomozás során vallott bizonyos bizalmas természetű utasításokról, melyeket Endre László mint olyanokat adott, melyeket a saját kijelentése szerint helyesebb szóban adni, mint írásban. Mik voltak az ilyen természetű bizalmas utasítások?*
Zöldy: Ezt én Ferenczy alezredes úrtól többször hallottam. *(mozgás a hallgatóság soraiban)*
Elnök: *Csendet kérek! Ön a saját fülével nem hallott ilyen utasításokat Endre László részéről?*
Zöldy: Saját fülemmel nem hallottam.

Elnök: *Hát kitől hallotta?*
Zöldy: Ferenczy alezredes úrtól.
Elnök: *Mit mondott Ferenczy?*
Zöldy: Ezek főleg a kivételezett személyekkel való bánásmódra vonatkoztak, mert hiszen azokat is el kell szállítani.
Elnök: *Szóval Ferenczy mondta, hogy Endre László azt mondta, hogy a kivételezetteket is el kell szállítani?*
Zöldy: Igen.
Elnök: *Azután bizonyos atrocitásokról nem volt szó? Azt mondotta a kihallgatásuk során, hogy utasításainak lényege mindig kettős volt: egyrészt követelte a legkíméletlenebb végrehajtást, másrészt — mint mondta — a belügyi kormányzat nevében mindenkit biztosított arról, hogy szemben a múlttal, kisebb-nagyobb atrocitásokért senkit sem érhet kellemetlenség.*
Zöldy: Ezeket nem nevezhetem bizalmas utasításoknak, mert hiszen ezekről mindenhol szó volt.
Elnök: *Nem arról van szó, hogy minek nevezi, hanem, hogy hallotta-e Endre Lászlótól?*
Zöldy: A saját fülemmel nem.
Elnök: Hát kitől?
Zöldy: Ferenczytől.
Elnök: *Ferenczy László mondta Önnek, hogy Endre Lászlótól hallotta, aki biztosította őt, hogy kisebb-nagyobb atrocitásokért nem fog senkit felelősségre vonás érni. Igen?*
Zöldy: Igen.
Elnök: *Endre Lászlótól nem hallott olyasmit, hogy egyenesen felszólította volna a hatóságokat, hogy minél kíméletlenebbül, minél brutálisabban és lelketlenebbül bánjanak az elszállítandó zsidósággal?*
Zöldy: Erre vonatkozólag nem hallottam semmit.
Elnök: *A kivételezettekről Ön saját maga hallott Endre Lászlótól, vagy ezt is Ferenczytől tudja?*
Zöldy: Ferenczy alezredes úrtól...
Elnök: *Egyéb utasításokat a végrehajtás módozatait illetőleg nem hallott Ön Endre Lászlótól?*
Zöldy: Például jelen voltam, amikor Nagybányán a tábor helyét kijelölték.
Elnök: *Ne ilyen nehezen kelljen kihúzni a szót magából! Könnyítsen magán is azzal, hogy felderíti a történteket! Hiszen nyilván tud dolgokat. Az egész magatartása arra enged következtetni, hogy csak azt akarja kiadni magából, amit nagyon muszáj és amit kihúzok magából. Beszéljen nyíltan és egyenesen!*
Zöldy: Nagybányán jelen voltam, amikor a tábor helyét személyesen jelölte ki.

Elnök: *Hogy történt ez?*
Zöldy: Gépkocsival megjelent Nagybányán az államtitkár úr, kiment a helyszínre, valami régi gyárépületbe, azt megtekintette és egészen részletesen utasítást adott a bekerítésére vonatkozólag, egyáltalán az elhelyezésre vonatkozólag.
Elnök: *Hogyan, milyen természetű utasításokat adott? Az utasítások azt célozták, hogy emberségesen hajtassanak végre ezek az intézkedések, vagy pedig éppen ellenkezőleg, minél nagyobb szigorral, keménységgel, sőt brutalitással?*
Zöldy: Sem az egyiket, nem mondhatom, sem a másikat. *(zaj a hallgatóság soraiban)*
Elnök: *Hát arra nem emlékszik Ön — legalábbis a nyomozás során mondta —, hogy amikor több ízben olyan kisszámú kocsitengely érkezett, hogy nem tudtuk berakni az elszállítandó zsidóságot? Mit válaszolt erre Endre László?*
Zöldy: Ezt mi több alkalommal megállapítottuk, a válasza mindig az volt, hogy ezek szabványszerelvények, tehát negyvenöt kocsiból állanak, se több, se kevesebb nem lehet. Ha nincs annyi személy, akkor kevesebbet kell egy kocsiba tenni, viszont ha sokkal többen vannak, akkor is be kell férniök.
Elnök: *Tőle magától hallotta ezt?*
Zöldy: Én egy konkrét ügyben Takács titkárral beszéltem, amikor ezt a választ kaptam. De ugyanezt hallottam mindig, mert ez állandó probléma volt.
Elnök: *Ismételten kérdezem: további dolgokkal akarja Ön a lelkiismeretét terhelni? Szépítő vallomást tesz most a nyomozati vallomásával szemben! Ön a nyomozás során azt mondotta, több alkalommal jelentette Endre Lászlónak, hogy a küldött vagonmennyiség kevés, mire Endre László csak annyit válaszolt, hogy: nekünk annyi vagonba kell berakni őket, amennyit küldenek, ez nem az én feladatom.*
Zöldy: Igen.
Elnök: *Tehát Ön Endre Lászlótól saját magától, saját fülével hallotta, hogy ezt több esetben így mondta?*
Zöldy: Igen, igen.
Elnök: *Hogy annyi vagonba kell berakni a zsidókat, amennyi rendelkezésére áll?*
Zöldy: Igen...

Jaross belügyminiszter készséges segítségét dokumentálja VEESENMAYER 1944. július elején Berlinbe küldött távirata.

Most keresett fel Jaross belügyminiszter és közölte, német és magyar határállomásokról, elsősorban Hegyeshalomból jelentéseket kapott, melyek szerint a

Jaross belügyminiszter készséges segítő

német oldalon SS-alakulatok vonulnak fel azért, hogy Magyarországra átdobják őket. Ezt a korábban Sztójay által említett feltevéssel hozta kapcsolatba, mely szerint a budapesti akciót ezeknek az SS-legényeknek a közreműködésével kizárólag német rendezésben kívánnánk végrehajtani. Megnyugtattam Jarosst, közöltem, nem tudok arról, hogy SS-kötelékeket szándékoznánk bevonni, és továbbra is fenntartjuk azt az alapelvünket, amely szerint Budapest további zsidótalanítását maguknak a magyaroknak kell végrehajtaniuk. Ebből az alkalomból közölte Jaross, hogy a kormányzó utasítása ellenére bonyolította le a zsidóakciót az V. zónában és a budapesti elővárosokban. Ezek valóban súrlódásmentesen be is fejeződtek tegnap este. Erre vonatkozó távirati jelentés megy, a következő napokban befejeződik a kikeresztelkedett zsidók kiválogatása, akiknek számát Jaross 15—20 ezerre becsüli.

Hajlandó azután, akár a kormányzó ellenére is, Budapest további zsidótalanítását végrehajtani.

Az ezzel járó nagyobb nehézségeket úgy gondolja elkerülni, hogy azokat először néhány táborban, feltehetően a korábbi V. zóna területén gyűjti össze, és esetenként, ha 30—40 ezer zsidó együtt lesz, átadja őket a birodalomba történő deportálásra. Ez az eljárás körülményesebb ugyan és több időt is igényel, de mindenesetre biztosítja az akció folytatását, és én minden eszközzel támogatom Jarosst, hogy terveit akadálytalanul és mielőbb megvalósíthassa. Azt javaslom, hogy ennek érdekében Grell követségi tanácsos, aki hat hete kitűnően intézi a zsidóügyeket a követségen, lépjen szorosabb kapcsolatba

Jaross belügyminiszterrel, ami természetesen nem zárja ki, hogy továbbra is fenntartsa bizalomteljes együttműködését Eichmann hivatalával.

Megjegyzem még, hogy a helyzet pontos ismeretében továbbra sem látok okot semmiféle aggodalomra. E hét folyamán, a legizgalmasabb napokban is nyugodt pólusnak bizonyult a német követség. Ez nem tévesztette el hatását a magyarokra. Továbbra is feleslegesnek, sőt elhibázottnak tartok bármilyen kiegészítő biztonsági rendszabályt, mert azt itt a gyengeség jelének magyaráznák. A követség szorosan kézben tartja az összes politikai szálakat, és így tisztán politikai módszerekkel is felkészülhetünk minden eshetőségre. A Führer ezért még abban az esetben se küldjön Magyarországra másutt ma célszerűbben felhasználható kötelékeket, ha azt katonai vagy rendőri részről javasolnák is.

Veesenmayer analízise tökéletes. Addig, ameddig ilyen szolgálatkész, saját kormányukkal és államfőjükkel szemben mindenre kapható segítőtársai voltak, tényleg felesleges volt a fokozottabb német részvétel. Jaross — mint a távirati jelentésből kitűnik — Horthy utasítása ellenére hajtotta végre az V. zónából az elszállítást, s vállalkozott a budapesti zsidóság gettózására, majd deportálására. Vádiratában — Endre esetéhez hasonlóan — nagy számú, általa kiadott rendelet is szerepelt. Ezeket pontosan felsorolták.

92.242/1944. 1944. III. 30. Az *„Üsd pofon"* című film kötelező bemutatása.

868/1944. A külföldi rádióállomás tilalma nem vonatkozik a német birodalmi és a megszállt területek rádióállomásainak hallgatására.

500/1944. Zsidóknak a vendéglátó üzemek látogatásában való korlátozásáról.

510/1944. Zsidóknak nyilvános szórakozóhelyek látogatásától való eltiltásáról.

100.100/1944. Zsidók hasznot hajtó jogosítványainak megszüntetéséről szóló 1500/1944. M.E. sz. rendelet végrehajtásáról.

Felelős ezentúl Jaross valamennyi zsidórendeletért, egyrészt mint az összkormány tagja, másrészt mivel a rendeletek az ő minisztériumában készültek.

6

Az 1945 decemberében tartott Endre-tárgyaláson a politikai ügyész dr. ÚJHELYI SZILÁRD volt. Az exminiszterrel arról vitázott, hogy mi jellemezte a Sztójay-kormány szociálpolitikáját.

Politikai ügyész: *Ön szereti védekezése során beállítani a kérdéseket, miszerint egyik oldalon volt a magyarság, másik oldalon volt a zsidóság. Mégpedig akként, hogy volt a gazdag, a kizsákmányoló, az élősdi zsidóság és a másik oldalon ott állt a magyarság. Ezzel kapcsolatban kérdezem a következőt. Amikor kijött a sárga csillag viselésére kötelező rendelet, nem döbbent meg Ön az utcán — ha ugyan járt Ön gyalog az utcán abban az időben — azon, mennyi szegény, láthatóan fizikai munkát végző zsidó viseli a csillagot? Hiszen éppen az Önök rendelete következtében derült ki a zsidóság szociális összetétele. Nem indította ez Önt valamilyen gondolkodásra?*

Jaross: A zsidó csillag viselésének elrendelése után az utcán megnyilatkozott kép nem ezt mutatta *(mozgás a teremben).*

Politikai ügyész: *Ha Önök tényleg azokat akarták volna kikapcsolni a nemzet életéből, akik a nemzetre veszélyesek voltak, miért csak a zsidó nagybirtokokat kobozták el? Miért nem jutott Önnek eszébe, hogy az összes nagybirtokosokat gettóba szorítsa? (taps)*

Dr. Újhelyi Szilárd (középen) politikai ügyész

Jaross: A zsidó birtokok úgynevezett elkobzása, igénybevétele nem a Sztójay-kormány, hanem a Kállay-kormány idejében történt. A Sztójay-kormány semmi néven nevezendő földbirtok politikai kérdésben nem tett intézkedést.

Politikai ügyész: *De hiszen éppen az előbb méltóztatott mondani, hogy a földreform az Imrédy-féle Magyar Megújulás Pártjának igen jelentős követelménye volt.*

Dr. ÚJHELYI SZILÁRD elmondta emlékeit a főtárgyalásról. Szólt a három vádlott, a volt miniszter és államtitkár védekezéséről.

A vádlottak fő védekezési vonala az volt, hogy kényszerpályán voltak és ebben a kényszerhelyzetben kellett cselekedni. Tulajdonképpen a német megszállás következményeképpen nekik nem a saját akaratukat, hanem a németek akaratát kellett nolens-volens végrehajtani. Ezt mondták akkor, amikor a vizsgálati anyag pontosan föltárta mind a három vádlottal kapcsolatban, hogy ezt a kényszerhelyzetet ők maguk provokálták ki.

A vizsgálati anyag teljes mértékben fedte fel azt, hogy Jaross Andor elkezdte szervezni — nem tudom, jól emlékszem-e — a Törvényhozók Nemzeti Szövetségét, amelynek az volt a feladata, hogy még azt a gyönge kísérletet, amit a Lakatos-kormány igyekezett itt a németek teljes kiszolgálását illetően azzal a bizonyos Kállay-kettőssel valamennyire kivédeni, úgy-ahogy, még ezt is sokallták, és ennek az érdekében hozták létre a parlamenten belül a törvényhozóknak ezt a szövetségét, amely egy pressziós csoport volt, azzal a feladattal, hogy a kormányt rákényszerítse a németek teljes kiszolgálására és a háború folytatására.

Nem zavarta Endre Lászlót, hogy írásban elébe lehetett tárni azt, hogy ő már ebben az időszakban büszkén hivatkozott arra, hogy húsz évvel ezelőtt Magyarország volt az egyetlen, amelyik tulajdonképpen megvalósította, rálépett a fasizmus útjára és jóval megelőzte az olasz és a német fasizmust. Endre László büszkén mondta, hogy ő, amikor a zsidókérdés végleges megoldásával bízták meg mint államtitkárt, akkor boldogan és örömmel vállalkozott és már alispán korában az asztalfiókjában készen ki volt dolgozva ennek a megoldásnak nem csak a vázlata, hanem a részletei is, úgy, hogy őt nem érte ez készületlenül. Ennek ellenére nyugodtan hivatkozott arra, hogy mindent a németek csináltak, és ő csak ennek a kényszerhelyzetnek a következtében volt kénytelen cselekedni. Nem zavarta az, hogy a németekkel: Eichmann-nal, a Himmler-vonallal való kapcsolatát a saját társai föltárták. Bakyt nem zavarta az, hogy ott Vajna a szemébe mondta, hogy „fizetett német ügynök", hogy ugyanezt Hain Péter megismételte a tanúk kihallgatása során. Volt köztük egy

Baky tagad, Endre hallgat...

rivalizálás, amit szintén próbáltak a védekezésben fölhasználni, hogy ők ugye szembeálltak Szálasival, de hát kiderült, hogy az egyszerűen a koncon való marakodás szembeállása volt, és Szálasi naplója világosan leszögezte, hogy Bakyt azért volt kénytelen maga mellé venni már az október 15-i hatalomátvétel után, mert Bakynak közvetlen kapcsolata volt Himmlerék vonalával. Mindez teljesen bizonyított dolog volt és azért volt szánalmas ez a védekezés, mert ilyen nyilvánvalóan bizonyított tényekkel szemben folyton hivatkoztak a „felsőbb parancsra tettem" formulával a németekre, egymásra és Horthyra hárították a felelősséget.

Úgyhogy nekem nem volt ellenemre, amikor Baky a védekezésben Horthyra hivatkozott a zsidókérdés rendezését illetően. Elmondott egy beszélgetést, amit én ott elég meglepetve hallottam, már Baky részéről, hogyan hárítja — mint volt szegedi tisztje Horthynak — Horthyra az ódiumot, hogy a közhiedelemmel szemben Horthy korántsem mentette meg a magyarországi zsidóságot. Ő elmondta, hogy volt egy beszélgetése valóban Horthyval, azonban csak arra korlátozódott, hogy kommunista zsidókat kell deportálni, de hát „azt be kell látnod, hogy a kis Chorin, meg Vida, az egészen más, azok olyan emberek mint mi, magyar emberek". Igen. Úgyhogy ez volt Baky szerint a zsidóvédelem, különben azt állította, hogy ő szabad kezet kapott ebben a vonatkozásban.

Veesenmayer arra hivatkozott, hogy Winckelmann külön levélben kérte tőle, hogy Baky olyan szolgálatokat tett, hogy rá kell kényszeríteni Szálasit arra, hogy őt alkalmazza mint államtitkárt és mint főtisztviselőt, és Endrét pedig mint a hadműveleti polgári kormánybiztost 1944. október 15-e után.

Tehát mind a megbízóik, mind a társaik vallották ezt, hogy felkínálták az országot a németeknek és a háború folytatására való mozgósítását ennek az országnak.

Jaross a deportálásokkal kapcsolatban azzal védekezett, hogy az az államtitkáraira tartozott, ő ebbe nem folyt bele. Endre és Baky viszont azzal védekezett, hogy ha ők nem csinálják, akkor ezt a németek csinálták volna meg. A kihallgatott német tanúk viszont egyértelműen azt vallották, hogy nekik komoly aggályaik voltak a zsidókérdés magyarországi Endlösungjával kapcsolatban, s nagyon kellemesen lepte meg őket, hogy milyen készségesen működött közre a magyar csendőrség és a magyar közigazgatás ennek az óriási feladatnak a lebonyolításában.

Endre hozzátette, s ez már a második védelmi vonal, hogy soha nem jutott eszébe az, hogy a zsidókérdésnek a végleges megoldása az a fizikai megsemmisítéssel jár együtt. Hivatkozott valamilyen röpiratára, hogy ő annak idején azt javasolta, hogy a zsidókat össze kell gyűjteni és le kell telepíteni Madagaszkár szigetére, s ő csak erre gondolt, de arra nem, hogy itt gázkamrák lesznek, neki arról fogalma sem volt. Hát ez volt a második védelmi vonal, hogy amit tettek, annak a következményeivel nem voltak tisztában.

Jaross elmondta, hogy ő teljesen meg volt győződve arról, hogy ez egy humanista gesztus, hogy a kitelepítés során a családtagokat is magukkal viszik, úgy gondolta, hogy nekik ez érdekük, mert hogy ha nem szakítják el a családjuktól, akkor jobban fognak dolgozni, és hát a németek már csak ezért is humánusan fogják kezelni. Amikor a kérdést feltettem, hogy hogy gondolja ezt, hogy humánusan lehet, hogy ha ennyire féltették a munkaerőt, hogy gondolta azt, hogy egy vagonba bezsúfolva 80 embert és egyetlen vödört tesznek be, hogy ez a munkaerő használható. Ettől használhatóvá válik? Erre persze az volt a válasz, hogy hát a lebonyolítást az államtitkárai végezték.

A magyar püspöki kar több tagja, Hamvas és Apor svéd forrásokból származó hírekkel tájékoztatták Jarosst, hogy mi lett a deportált zsidók sorsa. Jaross Aport internálással fenyegette meg, amikor a győri püspök egy levelében személyesen őt tette felelőssé a zsidók sorsáért.

Így a volt belügyminiszter nem hivatkozhatott arra, hogy őt nem figyelmeztették, vagy nem tudott az intézkedésekről. Ám ő változatlanul kitartott amellett, hogy csak azt gondolta, hogy munkára való kiszállítás történik.

Ez volt a második védelmi vonala a védekezésüknek, és persze ez is a bizonyítékok súlya alatt teljesen összeomlott.

Joggal merült fel már az 1944-es esztendőben, hogy ki a felelős a magyar zsidóság kálváriájáért. Dr. Zöldy 1945. december 27-i kihallgatása során a végrehajtás felelősségénél közel azonosnak vélte a magyar és a német felelősséget. A tervet azonban magyar tisztségviselők dolgozták ki, s a végrehajtásban sem egyedül a németek vettek részt. Az alig 200 főnyi „Sonderkommando", amely Eichmann működését elősegítette, aligha lett volna elégséges ahhoz, hogy a deportálásra így és ilyen körülmények között sor kerüljön.

A magyar közigazgatás felelősségét VEESENMAYER kihallgatási jegyzőkönyve is bizonyítja.

Veesenmayer: Magát a kormányalakítást Sztójay terjesztette elő.
Elnök: *Mi az oka annak, hogy Sztójayék és nem Imrédyék?*
Veesenmayer: Mert nem sikerült az a kísérlet, hogy Imrédy legyen a miniszterelnök.
Elnök: *Mi és főleg ki volt a lényeges és fő oka, hogy ez nem sikerült?*
Veesenmayer: Horthy elutasítása.
Elnök: *Tehát Horthy elutasította. Magalakulván a Sztójay-kormány, történtek-e kívánságok német részről a zsidókérdésnek bizonyos rendezésére?*
Veesenmayer: Erre vonatkozóan nem folytattam tárgyalásokat, mivel ez a kérdés nem tartozott a hatáskörömbe.
Elnök: *Tud-e arról, hogy más részéről — személy szerint — történt-e ilyen kívánság? Mint a Német Birodalom teljhatalmú megbízottjának bizonyára tudomással kellett bírnia ilyen jelentős kérdésről, tudnia kellett, hogy megbízási területén mi történik ebben a kérdésben.*
Veesenmayer: Mindenről nem tudtam, de arról tudomásom volt, hogy német részről egy különleges megbízott érkezett ide, hogy erről tárgyaljon az illetékes magyar körökkel.
Elnök: *Ki volt ez a megbízott?*
Veesenmayer: Eichmann.
Elnök: *Beszélt magával Eichmann-nal?*
Veesenmayer: Látogatást tett nálam.

Elnök: *Mikor volt ez a látogatás?*
Veesenmayer: Ezt már nem tudom pontosan megmondani.
Elnök: *A bevonulást követő napokban, vagy jelentősen később?*
Veesenmayer: Körülbelül nyolc-tíz nappal, vagy talán még valamivel később.
Elnök: *Mit szólt Önnek Eichmann megbízatását illetőleg?*
Veesenmayer: Csak azt közölte velem, hogy fennáll német részről az a terv, hogy a zsidókat Németországba deportálják, s erre vonatkozólag tárgyal az illetékes magyar körökkel. Az eljárás súlypontja a magyar csendőrségen és a magyar hatóságokon nyugszik, mivel neki csak egy kis parancsnoksága van.
Elnök: *De arról mit mondott, kinek a részéről merült fel ez a terv?*
Veesenmayer: Részleteiben nem mondta meg, de feltételezem, hogy Berlinből jött a kívánság.
Elnök: *Miből következteti ezt?*
Veesenmayer: Abból, hogy Berlinből kifejezetten mint különleges megbízott érkezett ide és nyilván Berlinből kapta a megbízásokat.
Elnök: *Tud-e valamit arról, hogy történt-e közbenjárás a német hatóságoknál valamely magyar vezető férfi részéről annak érdekében, hogy Eichmannt erre a célra rendeljék ki?*
Veesenmayer: Erről nem tudtam, csak később tudtam meg Winckelmanntól annyit, hogy Endre államtitkár kint volt Berlinben.
Elnök: *Hallott-e arról, hogy milyen ügyben, milyen célból, esetleg éppen a zsidókérdésnek ilyeténképpen való rendezése céljából lett volna Berlinben?*
Veesenmayer: Még ma sem tudom pontosan, hogy kivel és miről tárgyalt.
Elnök: *Szóval csak azt hallotta, hogy Endre kint volt, de hogy kivel tárgyalt, azt nem.*
Veesenmayer: Nem mondta meg, hogy miért...
Elnök: *Tud-e valamit arról, hogy német részről egyenesen követelés nyilvánult volna meg a magyar kormánnyal szemben a zsidókérdés tekintetében?*
Veesenmayer: Feltételezem, hogy volt ilyen kívánság.
Elnök: *A feltételezésen túl tud-e valamit?*
Veesenmayer: Pontosan nem tudom, mert nem vettem részt sem azokon a megbeszéléseken, amelyek Hitler és Horthy, sem pedig azokon, amelyek Hitler és Sztójay között folytak le.
Elnök: *A vádlottak vallomásában viszont adatok foglaltattak arra, ön már ezeken a megbeszéléseken említette, hogy a zsidókérdést rendezni kell, sőt kilátásba helyezte a német csapatok kivonását is, amennyiben ez a kérdés rendezést nyer.*
Veesenmayer: Ez lehetetlen. Ilyen vonatkozású ígéretet nem tettem, mert nem volt megbízatásom.

Elnök: *Nem az ígéreten van a lényeg, hanem a követelésen. Említette-e a zsidókérdésre vonatkozó német követelést már ezen az első megbeszélésen?*
Veesenmayer: Határozott követeléssel nem álltam elő. Általánosságban mondtam, hogy a zsidókérdést valamilyen formában rendezni kell.
Elnök: *Már az első megbeszélésen?*
Veesenmayer: Ezeknek a megbeszéléseknek egyikén szó lehetett róla, de nem volt döntő kérdés.
Elnök: *Tud-e német követelésekről a rendezés mikéntje tekintetében?*
Veesenmayer: Nem.
Elnök: *Arról, hogy speciel a deportálás, a zsidók kiszállítása német követelés lett volna?*
Veesenmayer: Tudomásom szerint kezdetben nem. Ez csak később alakult ki arra való hivatkozással, hogy Magyarországon nem állnak rendelkezésre megfelelő helyek a táborok részére.
Elnök: *Minek volt a következménye, hogy egyáltalán gyűjtőtáborokat létesítettek? Német kívánság volt ez?*
Veesenmayer: Nem tudom megmondani, mert ezekben a tárgyalásokban részt nem vettem, sem azokba semmilyen módon bele nem folytam.
Elnök: *Azt már mondta, hogy a részletekről nem tud. De én nem is a részleteket kérdezem, hanem azt, hogy általánosságban, elvben német követelés volt-e, az, hogy a zsidó lakosság a nem zsidó lakosság közti elszórt elhelyezkedéséből kiemeltessék és gyűjtőtáborokba gyűjtessék, vagyis elzárassék a nem zsidó lakosságtól?*
Veesenmayer: Követelésnek nevezni túl sok volna. Német kívánság volt.
Elnök: *Mi lett volna a következménye, ha a magyar kormány azt mondja, hogy ezt a kívánságot nem teljesíti?*
Veesenmayer: Akkor nem vitték volna keresztül. Hiszen amikor Horthy kijelentette, hogy nem csinálják tovább, akkor nem is történt már semmi. *(Zaj: — Felkiáltások: Endre! Endre! — Jaross! Endre! Baky!)*
Elnök: *Csendet kérek! Ön tehát azt állítja, hogy ha a magyar kormányzat nemet mond, rögtön kezdetben módjában lett volna elérni azt, hogy a zsidók úgy élhessenek tovább, mint ahogy addig éltek? Azt állítja, hogy Németország ebben az esetben semmiféle kényszerintézkedést nem tett volna?*
Veesenmayer: Biztosan megpróbáltak volna nyomást gyakorolni, de nem álltak volna rendelkezésre azok a hatalmi eszközök, amelyek alapján azt keresztül is vigyék. *(Mozgás a teremben.)*
Elnök: *Hogyan mondhat ilyet, amikor még Magyarország teljes megszállásához is rendelkezésre álltak a szükséges hatalmi eszközök?*
Veesenmayer: A megszállás csak rövid ideig tartott és a hadosztályok kivonása

már néhány nappal a bevonulás után megkezdődött. Ezenkívül ez nem katonai, hanem rendőri feladat lett volna, ilyen erők pedig kifejezetten csak kis mennyiségben álltak rendelkezésre.
Elnök: *És Németországnak erre az esetre nem lett volna módjában megfelelő számú rendőri erőt idehozni?*
Veesenmayer: Azt hiszem, nem. Ezenkívül ezeknek tudniok kellett volna magyarul és ismerniök kellett volna az országot és a népet.
Elnök: *És például Lengyelország területén kinek a segítségével oldották meg a zsidókérdést? Oda tudtak erre a célra elegendő létszámú német rendőrcsapatot vinni?*
Veesenmayer: Soha nem voltam Lengyelországban, de alapvetően más jellegű területnek tekintem. Ez volt az első ország, amelyet megszálltunk és totálisan szálltuk meg. Nem volt szuverén kormánya, hanem német kormányzat alatt állt. Ott nagyon széles alapokra fektetett és mindenhova elágazó német közigazgatás működött.
Elnök: *Ennek ellenére, még így is végre tudták hajtani a zsidókérdésnek az Önök által elképzelt gyökeres megoldását. Miért nem tudták volna ugyanezt végrehajtani a sokkal kisebb területet jelentő Magyarországon is?*
Veesenmayer: Az 1944. év már válságosnak minősítendő esztendő volt.
Elnök: *Szóval akkor már nem álltak volna rendelkezésre ilyen korlátlan német erők?*
Veesenmayer: Nem. Akkor már nem lehetett volna ilyen erőket idehozni.
Elnök: *És tudtak erről a magyar kormány tagjai?*
Veesenmayer: Nem hiszem, hogy teljes egészében felismerték volna. Az világos, hogy minden német funkcionárius igyekezett a komoly helyzetet enyhébbnek tüntetni fel.
Elnök: *Azt állítja tehát, hogy a zsidókérdésnek a Magyarországon történt módon való megoldása lényegében az akkori kormányzat szabad akaratelhatározásának eredménye volt?*
Veesenmayer: Lényegében igen, mert a magyar kormány hozzájárulása nélkül ez a dolog sem ilyen gyorsan, sem ilyen súrlódásmentesen nem bonyolódhatott volna le *(mozgás a teremben)*...
...Népügyész: *Ha a magyar kormány részéről, vagy bárki jelentős tényező részéről önhöz, mint teljhatalmú megbízotthoz olyan kívánság érkezett volna, hogy ezeket a deportálásokat állítsa le, megtette volna?*
Veesenmayer: Berlinbe kellett volna jelentenem.
Népügyész: *Ebben a tekintetben önnek, mint teljhatalmú megbízottnak nem volt semmi befolyása?*
Veesenmayer: Nem, mert erre nem terjedt ki a hatásköröm, nem voltam ebben

a kérdésben illetékes. Még egyszer rámutatok arra, hogy amikor június vége felé Horthy részéről az a kívánság merült fel, hogy a deportálásokat szüntessük be, akkor tényleg be is szüntették.
Népügyész: *És ha előbb történt volna egy ilyen intervenció?*
Veesenmayer: Igyekeztek volna ellenállni, de ha Magyarország vaseréllyel ellenállt volna, akkor nem állt volna módunkban eljárni.

Veesenmayer főtárgyalási vallomása, melyre 1945. december 21-én került sor, a valóságot mutatja. A német követ jól érzékelte a felelős magyar tényezők megosztottságának kialakulását, s nem véletlenül utalt arra, hogy amikor Horthy leállította a deportálást, akkor azt a németeknek már nem sikerült folytatni. A leállításkor tehát Horthy és a német érdekek szószólói, a magyar nép elárulói közötti ellentét hozzájárult ahhoz, hogy a budapesti zsidóság időlegesen megmenekült a borzalmaktól. De Veesenmayer vallomása ugyanilyen erővel szól Horthy és a többi felelős magyar politikai tényező ellen is. S igaz Veesenmayer megjegyzése, hogy ha vaskövetkezetességgel folytatva a korábbi — Kállay miniszterelnök által képviselt — gyakorlatot, nem tesznek eleget a német kérésnek, akkor Eichmannék a katonailag általuk veszélyesnek ítélt határmenti területektől eltekintve nem tudták volna végrehajtani a vidéki magyar zsidók elhurcolását sem. Ebben mutatkozott meg a rendszer vezetőinek felelőssége, ezért is többek között a magyar állam, a magyar nép ellen elkövetett bűncselekményről volt szó, ezért nem csak a zsidóságot ért sérelem volt a deportálás. Horthy — döntően nem saját elhatározásából, hanem rendszerének átmentése érdekében, s a külföld tiltakozása hatására — vált ebben a kérdésben újból „vonakodó csatlóssá". Az nem mentheti fel őt, hogy másokra bízta az Endlösung végrehajtását.

Ez a nemzeti szégyenbélyeg nyert hangsúlyozott kifejtést *Endréék* első fokú *ítéletében.*

A vádlottnak az előbbiekben tárgyalt cselekménye a magyar történelemben, a magyar kriminalitásban egyedül áll. A vádlottak a kezükben levő kormányhatalmat arra használták föl, hogy egy országban, melynek népe faji alapon maga is egyenesen heterogénnek mondható, az állampolgárok faji alapon elkülönített több százezres csoportjának megalázására, szabadságjogaitól való teljes megfosztására, tönkretételére, egyenesen mondhatni megsemmisítésére törje-

nek. Cselekményük több százezer ember élete, testi épsége ellen elkövetett közönséges bűncselekményként is volna minősíthető.

A vádlottak e cselekményében a hivatalos államhatalom jelentkezett. Az akkori antidemokratikus rendszer lehetetlenné tette, hogy a magyarság jelentős részének az eljárással való éles szembehelyezkedése érvényesülhessen, sőt akár csak demonstratív módon, egységesen meg is nyilvánulhasson. Az ellenérzés így csak egymással össze nem függő elszórt cselekményekben juthatott kifejezésre, amely cselekményekkel a magyarság, miként számos ilyen esetről, még hatósági személyek részéről is a Ferenczy-féle jelentések is említést tesznek, az üldözött zsidóságnak az emberi erkölcs alapján állva segítségére sietett. Ennek ellenére a vádlottak cselekménye az egész magyarságra a kultúrvilág közvéleménye szemében szégyenbélyeget sütött, amely szégyenbélyeget akarata, szándéka ellenére viselni kénytelen a magyarságnak az a része is, amely pedig ettől a cselekménytől távol állott. Mert feltétlen szégyenbélyeget jelent egy nép számára, hogy államhatalma éppen a jogrend és államerkölcsök védelmére hivatott szerveivel védtelen százezrek kirablására, sőt életére tört. A kultúrerkölcsöknek ily mérvű meggyalázására semmiféle volt nemzetérdek jogcímet nem adhatott, éspedig nemcsak tárgyi alapon nem, de az alanyi jóhiszeműség szempontjából sem.

De szembeszökő e cselekményeknek a magyar nép körén belül mutatkozó erkölcsileg züllesztő hatása is, melyek a kulturális, erkölcsi fejlődés irányába való útmutatás helyett felszínre hozták a népben az alantas, rabló ösztönét. Ezeknek eredményeként a nép jelentős része boldogulását nem munkájából, szorgalmából várta, hanem arra az álláspontra jutott, hogy ez a boldogulás jogosan illeti meg az elkobzott zsidóvagyonból. Mindez az erkölcsi eldurvulásnak, a munkaerkölcs ijesztő mérvű hanyatlásának és általános kulturális dekadenciának olyan örvényét nyitotta meg, melyből a népet véglegesen és gyökeresen kiemelni még a jövő feladata.

Mint olyan az első világháború elvesztésének okát a nép félrevezetői az úgynevezett belső felfordulással magyarázták, és elködösítették a világhatalmi tényezők, erkölcsi és materiális erők való aránytalan állását: éppúgy a vádlottak cselekménye is egyértelműen alkalmas volt, hogy a nép nagy részében azt a meggyőződést keltse avagy erősítse, hogy minden bajának egyedüli forrása a zsidóság. Ez a beállítás hathatósan segített elterelni a nemzet figyelmét számos bajának igazi okáról, miáltal a reálpolitikai fejlődés akadályává vált. Miután pedig a nép befolyásolt, jelentős részében a zsidókérdés radikális megoldását, a zsidóságnak végleges kiküszöbölését látta boldogulása megvalósulásának döntő tényezőjeként, és mert ehhez támogatást egyedül az akkori hitlerista Németországtól várhatott, ez volt mondhatni legfőbb oka annak az elterjedt

tévhitnek, mintha a német győzelem német—magyar közös érdek lenne, s hogy a győzelem kivívása céljából Magyarországnak erejét Németország támogatására kell bocsátani. Hogy azután ez az út és hatás mily döbbenetes volt, mutatja, hogy a nemzet infiltrált része 1944. október 15. napján sem tért magához.

Endre, Baky és Jaross elleni per tárgyalásán nehéz feladata volt a karhatalomnak. A hallgatóság ugyanis előbb kívánt volna ítélkezni — lincseléssel —, mint ahogyan *„A magyar nép nevében!"* elhangzott a törvényes ítélet. Erre emlékezett vissza FALUS GYÖRGY:

Már beszéltem a tárgyalásokra való kísérés, és visszakísérés rendjéről. Valaki — ma sem tudom, de nem is akarom megtudni soha — kifigyelte ezt a kísérési rendet s az első, a második, vagy a harmadik tárgyalási nap után megvártuk az egy órát, és elkezdtük kísérni a három bűnöst úgy, hogy ők mentek középen, én jobbról Endre László mellett, balról a börtön parancsnoka, mögöttem a másik két bűnös, egy-egy tiszt kíséretével és jó húsz méterre mögöttünk egy szakasz rendőr, mintha egy egész más feladattal jönnének, mi csak járókelők lennénk. S akkor a Liszt Ferenc tér sarkán elbújva, legalább ötezer fős tömeg állt és elkezdett ordítani, hogy lámpavasra velük, kötelet nekik, felhúzni őket és széttaposni, megölni, meggyilkolni őket. Szívem szerint hagytam volna, de ezt a törvényesség nem engedte meg. Gyorsan megfordultunk, bemenekültünk a Paulay Ede utca első házának a kapuja alá és a rendőri egységet felállítottam, hogy kordont vont az utca mindkét felére, és a tömeget sikerült visszanyomni. Miután nem tudtunk kimenni a Liszt Ferenc tér felé, elindultam a Nagymező utcához, gyors léptekkel és magunk mögött vonszoltuk ezt a három ronccsá vált, szinte megsemmisült embert, akik könyörögtek, hogy mentsük meg őket a tömegtől. Mondtam, hogy ne féljenek, nem itt fogják bevégezni, megvan annak a helye, de most megmentjük magukat.

Kijutottunk a Nagymező utcára, átvágtunk az Andrássy úton, de a Mozsár utcából a tömeg, amelyik előzőleg a Liszt Ferenc téren volt, körbe jött és megint beszorított bennünket, nem volt más lehetőség, mint berontottunk a Fővárosi Operettszínház hatalmas kapuján. A vaskaput behúzattam, és ott várakoztunk. A tömeg egyre fenyegetőbb lett, hiába voltak felszólítások. Én megmondtam közben az embereimnek, akik kordont álltak a vaskapu előtt, hogy lőni semmilyen körülmények között sem engedek. Az egyik tisztet kiküldtem, ha jól emlékszem Fodor Pál nevű alhadnagyot, hogy szerezzen nekem egy gépkocsit. Ő szerzett egy autót, amit beirányoztunk a vaskapuhoz, bent ügyesen megfordították, és beletuszkoltam a három elátkozott embert.

Az ajtókat rájuk zártuk, egy géppisztolyos rendőr ült be a gépkocsi vezetője mellé, kettő felállt oldalt a lépcsőre, én magam felültem géppisztollyal a gépkocsi hűtőjére és azt mondtam a gépkocsi vezetőjének: ide figyeljen, ha maga élni akar velünk együtt, akkor most beletapos a gázba és olyan sebességgel elindul a Vilmos császár út felé, ahogy csak tud, különben valamennyiünket itt tépnek szét. Üvöltöttek az emberek, a fájdalom, a keserűség, a megaláztatás, a szégyen miatt, a családtagok utáni sírás borzalmas volt. Az emberekből kitört és nem tudtak magukon uralkodni, én ezt nem csodálom, de nem tehettem meg azt, hogy odaadjam őket a tömegnek. A gépkocsivezető beletaposott a gázba, fölemeltem a géppisztolyomat. Soha nem húztam volna meg a ravaszt. Szerencsém volt. A tömeg megijedt a robogó gépkocsitól, a géppisztolytól és elértünk vissza a Markó utcába. Ettől kezdve már kaptunk gépkocsit és azon tudtuk ezeket az urakat szállítani.

Endre László, Baky László és Jaross Andor pere másodfokon dr. Bojtà tanácsa előtt egy nap alatt lezajlott. Az ítéletet meghozták, a tanács és a köztársasági elnök is elutasította a kegyelmi kérelmet.

A magyar vidéki zsidóság tragédiáját azonban követte — ha csak fél évvel később is, de — a fővárosban levőké: azoké, akik oda menekültek, vagy már régebben is ott éltek. Akkor azonban már nem kormányzója volt a nemzetnek, hanem nemzetvezetője.

A magyar Szent Korona nevében!

1

Még alig indultak el a magyar csapatok keletre, amikor 1941. augusztus 5-én BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE levelet küldött Bárdossy Lászlónak. Nem kevesebbet írt a miniszterelnöknek, mint azt, hogy Németország elveszti ezt a háborút. Levelét a volt miniszterelnök perében a tanácsvezető olvasta fel, ekkor hangzott el a nyilvánosság előtt először.

Bajcsy-Zsilinszky Endre

Igen tisztelt Barátom!

Nagyon kérlek, ne vedd tőlem rossznéven ezt az írást. Lelkiismeretem szava ez megint és ugyanakkor a képviselő bíráló jogának és kötelességének szinte egyetlen megnyilatkozási módja és lehetősége a mai parlamenti viszonyok között. Igyekszem tárgyilagos lenni, s éppen e tárgyilagosság érdekében gondolatmenetem lehető hibátlansága és következtetéseim szilárdsága kedvéért, azért, hogy más gondolkozásúak számára elfogadhatóvá tegyem konzekvenciáimat: mondom valószínűnek a Harmadik Birodalom háborúvesztését. Valójában azt biztosra veszem. Ma már nagyon komoly, szakképzett katonák is így gondolkodnak, szerintem így kellene gondolkodnia és erre az eredményre kellene jutnia a magyar hadvezetőségnek is. Ebből a szinte kétszer kettő törvényszerűségével következő összeomlásból idejében ki kell vonnunk magunkat. Erkölcsileg sokkal könnyebb ez számunkra ma, mint lett volna például 1917 végén, az orosz összeomlás után. Hiszen a szó szoros értelmében nem vagyunk szövetségben a tengellyel, nem lehetünk sem jogilag, sem erkölcsileg többre kötelezve, mint Japán, viszont már eddig is sokkal többet tettünk, sőt elmentünk a végletekig, egészen az öngyilkosság szakadékának legszéléig a tengellyel való szolidaritásban. Nem ugrott utánunk sem Bulgária, sem Spanyolország, sem Japán. Igazán megvan a szuprema lexünk, erkölcsi és politikai jogunk arra, hogy most már csak a magunk nemzeti és állami léte puszta megmentésével törődjünk. A nagy szerencse, hogy még becsületünket sem érheti károsodás. A Német Birodalommal való háborús együttműködésünk amúgy is 50%-ban helyzet, és 50%-ban nyers kényszer volt, nem pedig a sokat emlegetett természetes sorsközösség. Csak a közös eseményekért és a teljesen összehangolt közös érdekekért való élethalálharcban, akkor is csak az önvédelemben, világos és tiszta önvédelem során lehetne értelme és szüksége a végső áldozathozatalnak, beleértve a történelmi területeinkért vívott harcot. Legjobb esetben a magyar gondolkodással éles ellentétben álló, mesterkélt becsületromantika volna az, jogilag is, erkölcsileg is védhetetlen álláspont, hogy nemlevő szövetséghez való hűségünk öngyilkos gesztusával valósággal részt kérnénk az elkövetkező német összeomlásból. Ellenkezőleg: szerintem a magyar nemzeti becsület az önmagunkhoz, előkelő lényünkhöz és nagyszerű történelmünkhöz való hűséggel kezdődik, ott is végződik. Az Európáért és civilizációért való keresztes hadjárat olcsó szólamába bele nem rozsdásodhatunk. Az S. A. alakulatok hivatalos lapja már nyíltan szembeszállott Göbbels szólamaival, mi magyarok vajon meddig akarjuk azokat tovább szajkózni? A vichyi szerencsétlen vén tábornok mondvacsinált rendszere két malomkő között őrlődik, s fölülkerekedőben van a meg nem szállt Franciaországban is a német helyzet reménytelenségének helyes meglátása. Pétain marsall megint

elszámította magát, mint annyiszor a világháborúban, teljességgel nem számított a brit erőkkel és a brit elszántsággal. A szerbiai, a norvégiai, a hollandiai események előrevetik a közelgő német végzet árnyékát. Nem fog sor kerülni arra, hogy a németek megpróbálhassák Európa megszervezését. Ezért minden nap elveszett, sőt rettentő veszedelmeket gyűjt számunkra, amelyben nincs valaminő lépés belső ellenállásunk megszilárdítására és az orosz háborúból való kivonásunk felé.

Szerintem a magyarság igazi nemzetközi megbecsülése és presztízsének emelkedése is itt kezdődik. Ez az érdek pontosan összevág honvédhadseregünk mindenáron való megmentésének alapvető és mindennél fontosabb érdekével.

Még csak annyit: sokkal többen gondolkodunk így, vagy efféleképpen, mint ahogy hiszitek. Magában a kormánypártban is én mondhatom, nem a gyengébb elem. Mögötted leszünk mindnyájan, ha kimondod a magyarmentő nemet...

Az a Bajcsy-Zsilinszky Endre veti fel a magyar részről céltalan háborút, aki a korábbiakban nem tartozott a progresszió élvonalába, aki a szélsőjobboldali egyesületekben vezető szerepet játszott. Ha ő 1941 nyarán, a német hadisikerek csúcspontján reálpolitikusként szót emelt, akkor érthető, hogy a hatalmi apparátus mindent elkövetett, hogy elnémítsa mindazokat, akik az illegális kommunista mozgalomhoz, a baloldali szakszervezetekhez, valamint a Szociáldemokrata Párt háborúellenes nézeteket képviselő tömegeihez tartoztak.

2

1941 áprilisát követően a rendes büntetőbíráskodás mellett a kormány egy új bíróságot is felállított: Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök fennhatósága alatt az úgynevezett Vkf. különbíróságot. Az a Szombathelyi Ferenc, aki a Bárdossy-perben a tanácsvezető kérdésére még úgy válaszolt, hogy ő már 1941-től nem hitt a német győzelemben, indokként a hadsereg fegyelmének fenntartására hivatkozott.

Az első fokú ítéletből idézünk.

Vádlott kezdeményezése folytán a magyar kormány a honvéd büntetőbíráskodásban a hűtlenség bűntettének üldözésére vonatkozó egyes jogszabályok módosítására kiadott 7650/1941. M.E. rendelettel felállította az úgynevezett

Vkf. különbíróságot. Ez a rendelet a Magyarországi Rendeletek Tára 1941. évi IX—X. füzetének 335. oldalán jelent meg a következő tartalommal.

A Magyar Királyi Minisztérium az 1939. évi II. t. c. 141. §-nak 2. bekezdésében és az 1930. évi III. t. c. 50. §-ában nyert felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. Az 1930. évi II. t. c. 59. §-ában meghatározott bűntett esetében, úgyszintén e cselekmény útján elkövetett súlyosabban büntetendő cselekmény miatt a bűnvádi üldözés elrendelésére illetékes parancsnok jogait kizárólag a Magyar Királyi Honvédvezérkar Főnöke gyakorolja.

2. Az 1. pontban megjelölt bűntett esetében az 1912. XXXIII. t. c. XXVII. fejezetének a hadra kelt sereg számára szóló szabályzatát kell alkalmazni a f. évi április hó 9-én 2750/1941. M. E. szám alatt kibocsátott miniszteri rendelet 2., 3., 5., 6., 7., 8. és 11. §-ban felsorolt kiegészítésekkel és módosításokkal.

A 2750/1941. M. E. sz. rendelet 7. §-ában foglalt rendelkezéseket arra alkalmas esetben tettenkapás vagy ténybeli beismerés esetén kívül, továbbá a megjelölt büntetési tételre és a gyanúsított ellen már folyamatban levő más bűnvádi eljárásra — a 11. §-t pedig a kiszabott büntetés mértékére való tekintet nélkül kell alkalmazni.

3. Ha az előző §-ban szabályozott eljárás során kiszabott halálbüntetést kötéllel végrehajtani nem lehet, azt agyonlövéssel kell végrehajtani.

Ez a rendelet a kihirdetés napján lép életbe.

Budapest, 1941. október 28.

Bárdossy László s. k.
m. kir. miniszterelnök

Akkor, amikor ezt a bíróságot Budapesten felállítani rendelték, a hadszíntér több mint 1000 km-nyire húzódott Magyarország határaitól. A normális életet élő, nagy országnak számító Magyarországon, illetőleg annak fővárosában, Budapesten a hadrakelt seregnél alkalmazandó jogszabályok alapján mégis egy olyan tábori bíróság működött, amelyen belül a nyomozásvezető és a tárgyalásvezető elvileg ugyanazon személy lehetett, az ítélet ellen perorvoslati jog nem volt, annak végrehajtása pedig a vezérkari főnöktől függött és a halálos ítéletet két órán belül végrehajtották. Ez a bíróság még a vádlott vezérkari főnöksége alatt számos halálos ítéletet hozott, s a leghatásosabb eszköz volt arra, hogy a kormányzati rendszer minden háborús ellenvéleményt, ellenállási kezdeményezést el tudjon nyomni, mint ahogy meg is tette.

A vezérkari főnök különbírósága nem tekinthető egyébnek, mint minden magyar érdekkel szembenálló és csupán a németeket kiszolgáló rendszer hatalmi terrorszervezetének...

A magyar közvéleményt már az örök barátsági szerződés megszegése is megosztotta, de a revíziós „eredmény" még túlharsogta a bíráló hangokat.

Dr. RASSAY KÁROLY, a közismert polgári ellenzéki politikus a közvélemény szerepét hangsúlyozta a Bárdossy-perben tett tanúvallomásában.

Elnök: *Rassay Károly!*
Rassay: Igen!...
Elnök: *A bíróság tanúként fogja kihallgatni, kérem, talán méltóztassék belebeszélni a mikrofonba, a közönség hallja, a rádió hallja ... Ön ismeri Bárdossyt, aktív politikus volt abban az időben, aktív ellenzéki politikus volt. Tessék megmondani, hogy a közvélemény a kormány politikája mellett állt-e atekintetben, hogy minden vonatkozásban kiszolgáljuk a németeket a háborúban, kockáztatva nemzeti jövőnket a németek mellett?*
Rassay: Kérem, magyar közvéleményről nem lehetett beszélni. Volt egy nyilvános közvélemény, amely megnyilatkozott parlamentben, sajtóban, de az igazi közvélemény nem tudott megnyilvánulni. Az igazi közvélemény teljesen szemben állt a német politikával, s ezt Bárdossy miniszterelnök úr is tudta. A hangadó közvéleményt ha elválasztom a hivatalos közvéleménytől, az országnak eldöntő többségét jelentette, amely nem tudott megnyilvánulni.
Elnök: *A többségi magyar közvélemény elsöpörte volna a magyar kormányt?*
Rassay: Az a közvélemény, amiről én beszélek, annak nem volt módja arra, hogy bármit is elsöpörjön. Az ország gúzsba lett kötve. Az 1939: II. t. c. — a honvédelmi törvény — az, ahol elbukott ennek az országnak a teljes szabadsága! Amikor elfogadta a parlament azt, hogy polgári egyének felett is katonai bíróság dönthessen és olyan bűncselekményeket állapított meg, amelyek minden szabad megnyilatkozást lehetetlenné tettek, akkor ebben az országban — különösen háború alatt — igazi közvéleményről beszélni nem lehetett.

Ennek a közvéleménynek a halk szavát újból egy Bárdossyhoz küldött BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE levél erősítette föl. A neves kisgazda politikus most már nem az 1941-es atrocitásokat, nem a magyar—szovjet háborút emlegette, hanem a zsablyai ügyben, a délvidéki eseményekkel összefüggésben ragadott tollat. Megrázó erővel ecsetelte azt a szellemet, amely idegen a magyartól, s éles szavakkal bélyegezte meg a náci módszereket. Ez a levél 1942. január 19-én keletkezett, akkor, amikor már sokan olvashatták a Népszava híres karácsonyi számát, s azt követően, hogy az első

hírek Budapestre érkeztek a délvidéki borzalmakról. Ezt a megrázó erejű, félelmetes hatású dokumentumot ugyancsak a Bárdossy tárgyaláson ismertette dr. Major Ákos.

Igen tisztelt Barátom!

Baljóslatú dolgoknak előérzetében írom e sorokat. Lehet, hogy ennek az előérzetnek nincsen jogos alapja, mint ahogy a külügyi tárca képviselőházi vitájában megnyugtattál: senki és semmi sem fenyegeti függetlenségünket és államfelségünket. Adná a magyarok Istene, hogy megint eltúloztam légyen a dolgokat és aggodalmaim alaptalanok... Ez esetben nagyon kérem megértő elnézésedet, ez alkalmatlankodó írásomért.

Tudom, hogy kicsoda Jagow, a német birodalmi követ. Azzal minden értelmes ember tisztában van, hogy a budapesti német követség — a birodalom tekintélyének egész súlyával — áll a Basch-féle Volksbundnak a magyar állam alapjait bontogató akciói mögött. Ez a követ, aki kétségtelenül azért került ide, hogy Erdmannsdorfnál gátlástalanabbul képviselje a német nemzetiszocialista szempontokat Magyarország felé, nyilván belpolitikai vonatkozásokban is, legutóbb nagy magyar kitüntetést kapott, amiből mi, tájékozatlanok, csak azt a következtetést vonhatjuk le, hogy reményeinkkel szomorú ellentétben Jagow úr nem megy, hanem marad. Ezekre a napokra esik Ribbentrop és Ciano budapesti szereplése, Ribbentrop monológszerű pohárköszöntője, a te kolozsvári nagy beszéded és Keitel vezértábornagy érkezése.

Olvasom kolozsvári beszéded során a következő mondatokat:

„Gondoljatok arra, hogy nehéz küzdelemben állunk s ebbe bele kell vetnünk minden erőnket, mert egész Európa sorsában most dől el a mi sorsunk is. Szembe kell néznünk ezzel a ténnyel és az ebből levonható konzekvenciákat akarnunk kell, vállalnunk kell és vállalni is fogjuk!"

Jagow maradása, Ribbentrop monológja, Ciano ittléte, Keitel jövetele, és napokon keresztül való itt-tartózkodása a te szép és magyar kolozsvári beszéded eme mondatainak olyan értelmet is adhat, amelytől én megborzadok, s amellyel szemben — ha valójában így volna — meg kell mondjam őszinte véleményemet, gátlástalanul és tekintet nélkül a magam jelentéktelen személyére. Ezekből a mondatokból az én aggodalmaskodó és nemzetünk sorsáért remegő magyar lelkem valami olyan elhatározást vél kiolvasni, hogy a közeljövőben az eddiginél is nagyobb mértékben és nagyobb katonai erővel állunk oda, nem az új Európa, hanem a már most megbukott, és az emberiség történetében világvégéig Kain-bélyeget hordó mai német ügy mellé. Nemcsak erkölcsi gyalázat várna a mi nemzetünkre, ha pribékszerepre vállalkoznánk..., hanem nemzetünk és államunk végső pusztulása is. Nem köthetjük magunkat,

a mi nemzetünk sorsát ehhez a hullához, hogy vele együtt rothadjunk. Iszonyú a történelmi felelősség, mely ránk nehezedik. Én idáig az Úristen különös és meg nem érdemelt kegyelmének éreztem, hogy a sötét árjazsidó briganti, tehetségtelen pimasz quisling Imrédy helyébe a Teleki Pál igaz és tiszta magyar egyéniségét állította, hiszen ha Imrédy maradt volna a miniszterelnök, ma már magyar protektorátusban élnének azok, akik megmaradtak volna, engem ezek a bitangok már régen eltettek volna láb alól, és Teleki után, hidd el, rengeteg igaz magyar ember reménységéül vetted át a magyar miniszterelnök elmondhatatlanul nehéz és keserves tisztét és misszióját.

Tiltakoztam annak idején a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozásunk ellen, azután a Jugoszlávia elleni háború ellen, és a Szovjetoroszország ellen való háború tekintetében is. Mégis józanul és az élő viszonyok számbavételével, bizonyos megnyugvással láttam, hogy nem Gömbös Gyula politikai dilettantizmusa, hanem Teleki Pál szelleme folytatódik a te kormányzatod alatt. Tévedtem volna ebben a felfogásomban?

Szegény Teleki Pál elmondhatatlanul nagy nemzeti szolgálatot tett ennek az országnak, amikor azon a bizonyos koronatanácson saját szavai szerint fél perc alatt utasították el azt a német kívánságot, hogy német birodalmi katonaságot engedjünk át Magyarországon a szegény lengyel testvér nemzet hátába. Teleki Pál nevét fogja áldani a magyar nemzedék végtelen sora azért is, hogy megalapozott egy olyan magatartást a lengyel menekültekkel szemben, amely ma már a leghivatalosabb lengyel tényezők részéről is elismert történelmi jelentőségű tény. A te kormányzatod nagyon bölcsen, folytatja a lengyel—magyar történelmi testvériségből fakadó, eme természetes magyar magatartás konzekvenciáit. Annál súlyosabb módon romlik helyzetünk a szerencsétlen délszláv népek felé. A poglavnik Horvátországról nincs sok mondanivalóm. De szörnyű veszedelemnek érzem a zsablyai lázadás ügyét és annak következéseit. Tudomásom szerint máig nincs kiderítve, honnan kapták a szerb lázadók fegyvereiket. Bizonyos csak az, hogy ez ügy túlságosan — és szerintem megengedhetetlenül — katonai kezekbe került, és így fajult el a magyar nemzeti érdek mérhetetlen kárára. Tudjuk, hogy tisztikarunk tele van árjagermán elemekkel, akiknek sem lelkükben, sem ösztönükben nincsen sok közösség a magyar ügyhöz. Sem érzékük, tapintatuk és emberségük a felsőbbrendű magyar birodalmi ügy szolgálatára. Bizonyos Bajor nevű tábornok például tudomásom szerint hihetetlen módon rontotta meg, mint újvidéki városparancsnok, a szerb—magyar viszonyt. Amikor csapataink megindultak a déli határok felé, egy alaposan átgondolt emlékiratban, amelyet hozzád intéztem, annak jelentőségére hívtam fel szíves figyelmedet, hogy ha már az események sodrában meg nem történtnek tekintettük a magyar—délszláv

örökbarátsági szerződést jogi szempontból és jogi érvényben, legalább azzal hidaljuk át nemzetközileg súlyos lépésünk ódiumát, hogy a visszacsatolt szerb lakossággal szemben való magatartásunkban érvényesítsük a magyar—délszláv örökbarátsági szerződésnek legalább a szándékát és a szellemét. Fájdalom, nem egészen így történt. Fel kell emelni tiltakozó szavamat az ellen a mód ellen, az ellen a germán szadista stílus ellen, az embertelenség és törvénytipró felelőtlen vérengzés akciója ellen, amely a zsablyai fölkelés nyomorúságos méreteinek magyartalan és embertelen megtorlásául, állítólag 1800 szerb lelket, köztük ártatlan gyermekeket, csecsemőket, asszonyokat, leányokat, derék és a magyar üggyel rokonszenvező papokat, magyar hatóságok által is elismert és erkölcsileg fémjelzett személyiségeket követelt áldozatul. Magyar vérem felforrt valósággal, amikor újvidéki tájékozódásom során megtudtam, hogy Bajor tábornok 24 000 szerbet kergetett át három nap alatt a Dunán, bele a horvát anarchiába, csecsemőket, terhes asszonyokat és minden család csak 30 pengőt vihetett magával... Le kell taposni, kiirtani honvédségünkből az idegen szellem hordozóit, akik egy évezred gyönyörű gondolatait és emberi nagyságát így gyalázzák meg.

Nincs helye a magyar életben, legkevésbé a magyar hadseregben és a magyar tisztikarban ennek a bitang árja-germán szellemnek. Ennek pusztulnia kell. Vagy mi pusztulunk, mert minden pillanatban odavágjuk a sors mérlegébe a magunk nyomorult életét. Vagy mi, vagy ezek: ez a kérdés és erre kell felelned neked, Magyarország miniszterelnökének, Bárdossy Lászlónak.

És felelned kell ennél nagyobb és egyetemesebb kérdésekben is. Igenis felelned kell arra a kérdésre, hogy véded-e a magyar nemzeti önkormányzatot és függetlenséget. Hajlandó vagy-e szilárdan megállni ennek a szellemnek, fölfogásnak, történelmi küldetésnek és feladatnak alapzatán, az ellenséges szándéknak, gyűlölködésnek és koalícióknak ebben a mai gyűrűjében is. Nem adhatunk több katonát, egyetlen további közlegényt sem más feladatra, mint a szentistváni határok védelmére. Egy szellemileg és erkölcsileg a helyzet magaslatán álló magyar férfiú, a magyar miniszterelnök nem zárkózhat el immár azelől az alig is vitatható valóság elől, hogy a német birodalom már most elveszítette, nem az, hogy el fogja veszíteni, hanem már most megmásíthatatlanul elveszítette — ezt a háborút. És a magyar nemzet, melynek legnagyobb érdeme van abban, hogy Közép-Európa a Fekete-tengerig, vagy a Kaspi-tengerig nem vált németté, a világtörténelem e legszörnyűbb összeomlása idején nem állhat oda egyetlen önzetlen támogatójául annak a német gondolatnak, jogosulatlan hódító igénynek, annak a még katonailag is válságos német fölénynek, soha a históriában meg nem valósult, meg nem is valósítható német kontinentális túlsúlynak, amely ellen a mi elődeink annyi tehetséggel és annyi

eredménnyel küzdöttek volt egy évezred alatt a szellem, a gondolat, az ideg, az ösztön, az intellektus fegyvereivel, főleg pedig szablyánk erejével, diadalmasan elállván a Duna völgyében a germán hódítás útját, egy velünk szemben politikailag alsóbbrendű számbeli többség minden tekintetben, szellemileg is, politikailag is, emberileg is jogosulatlan terjeszkedő drangjának parancsolván megálljt...

A magyar nemzet, amely Teleki Pál szellemének és akaratának sugallata alatt megvetette ágyát az új magyar—lengyel együttműködésnek és komoly, történelmileg nagyvonalú szerződést kötött volt a délszlávokkal, Bárdossy László miniszterelnöksége alatt el kell, hogy döntse, folytatja-e az évezredes história politikáját, vagy a kiegyezési korszak századfordulós dekadenciájának szellemében és nyomán újból beáll a nagy német politika sodrába, s ennek az immár véglegesen halott politikának, egy már most bukott világháborús vállalkozásnak szolgálatába állítja bele Árpád és Szent István, Mátyás király és Kossuth Lajos nemzetét.

Megérkezett Keitel vezértábornagy. Nem tudom mit kíván. Csak egyet tudok, hogy a magyarság sem önmagát, sem a maga emberségét, sem az emberi szabadság nekünk világ végéig szent gondolatát, sem a Duna völgyének önállóságát, mely reánk és nem másokra bízatott, sem azt a virtuális Európát, amelyet a pogánységból kiemelkedő Szent István több, mint 900 évvel ezelőtt cserben nem hagyott, el nem árulhatja. Ezért nem adhatunk katonát, egyetlen új katonát sem, egyetlen magyar közlegényt sem olyan háborúba, amely lényegében ellentétes a magyarság történelmi céljával. Olyan háborúba, amely különben is politikailag és katonailag egyaránt agyrém csupán, és mint gondolat, mint Európát rendező elv már most, ebben a pillanatban véglegesen és megmásíthatatlanul megbukott... Mi az a magyar politika? A történelmi magatartás, az önvédelem. Nem lehet más célra egyetlen katonánk sem. Ez az az elv, amelytől nem tágítunk és amelynek sutba dobását a mi nyomorult testünkön keresztül kell majd megvalósítania annak, aki a magyar történelem e legnagyobb árulására vállalkoznék. Aki egyetlen további katonát ad idegen célra, idegen háborúba, azzal én, és a velem gondolkodók életre-halálra szembenállanak, és ha kell, szembe is szállnak. Aki azonban mégis hiszi, vállalja és akarja a szerintem már most megbukott német nemzetiszocialista gondolatnak és uralomnak állítólagos sorsközösségét a magyarság évezredes, valójában megmásíthatatlan — és ezzel a német keleti dranggal soha ki nem békíthető, össze nem egyeztethető — hivatásával, létföltételeivel, létével magával, az ám a maga-történelmi felelőssége alatt nyíltan sorozza a germán halál légióiba, a Werth Henrikek szellemében a magyarság katonai életerőit. Az én hitem és meggyőződésem mégis az, hogy a Werth Henrikek, a Bajor

tábornokok szellemének és ennek az egész mai árja-germán sugallatnak ebben az országban pusztulnia kell előlünk, magyarok elől. Méltóztassál számbaszerbe venni, vagy ők, vagy mi...

A képviselő, Bajcsy-Zsilinszky Endre gondolatai, tettei és a vezérkari főnök, SZOMBATHELYI FERENC cselekedetei között végtelen szakadék tátongott.

3

Az amerikai hatóságok által Magyarországra szállított volt vezérkari főnököt, Szombathelyit a HM Katonapolitikai Osztályán a kibontakozó függetlenségi mozgalommal szembeni lépéseiről faggatta Pálffy György.

1942 elején vagyunk. Volt-e tudomása arról, hogy a magyar közvélemény egy része nem szívesen nézte, hogy Magyarország háborúban van a Szovjetunióval?
Nem volt tudomásom róla.
Volt róla tudomása, hogy a munkásság sincs a háború mellett?
Nem foglalkoztam ezzel a kérdéssel.
Volt-e tudomása róla, hogy a magyar értelmiség egy része nincsen a háború mellett?
Nem.
Nem hallotta említeni a magyar függetlenségi mozgalmat?
Nem.
Nem tudott a Magyar Történelmi Emlékbizottságról, melynek Szekfű, Zilahy, Bajcsy-Zsilinszky a tagjai voltak?
Nem.
Nem tudja, hogy 1942. március 15-én nagy tömegtüntetés volt a Petőfi-szobornál?
Nem emlékszem.
Nem emlékszik rá, hogy az Ön különbírósága a Magyar Függetlenségi Mozgalom vezetőit halálra ítélte? Schönherz nevére sem emlékszik?
Nem tudok visszaemlékezni.
Mikor állították fel a különbíróságot az Ön javaslatára?
A kormány hozzájárulásával állították a rendbontók megfékezésére.
Kiket akasztatott fel ez a különbíróság? Hány nyilast?
Nem tudom.

Hány baloldali embert?
Nem tudom pontosan. Talán, negyvenet. Babós tudja.
A Magyar Függetlenségi Mozgalom egész vezérkarát lefogatta 1942 nyarán az Ön különbírósága.
Igen, tudom, akkoriban erős túlkapások voltak. Ez ellen tiltakoztam is. Emlékszem pár ember előtt mondtam is: a végén már engem is lefognak, a saját utasításomra.
Tudja Ön, ki az a Kovács Imre?
Egy parasztíró és parasztpolitikus.
Őt is elfogatta?
Igen.
Miért?
Rendbontó volt.
Miben állt ez?
Abban, hogy olyan munkásságot fejtett ki, amely a paraszttömegeket izgatta.
A háború mellett, vagy a háború ellen?
Azt hiszem szociális vonatkozásban.
Kinek a közbelépésére engedte szabadon Kovácsot?
Szekfünek. Azt hiszem, Illyés is közbenjárt az érdekében.
Mikor Illyéssel összejött, miről beszélgettek?
Irodalomról.
A háborúról soha nem volt szó?
Nem emlékszem.
Minek tartotta Illyést?
Nagyon okos, józan magyar embernek, magyar irodalmárnak.
Az ő véleményét nem kérte ki?
Nem, minthogy ebben a vonatkozásban nem kerestem kapcsolatot. Nem volt politikai orientáltságom.
Az nem volt politika, hogy lefogatta Kovács Imrét, aki földreformot hirdetett?
Nem emiatt fogattam le, hanem mert az ügyész javaslatot tette erre, mint rendbontó ellen.
Mi volt a helyzet megítélése 1942 nyarán, mikor a csapatok sorra özönlöttek kifelé?
Ugyanaz, mint előbb.
Ha ugyanaz volt, vagyis, hogy a németek elveszítik a háborút, miért küldött ki újabb csapatokat?
Nem én küldtem, hanem a kormány.
Ön volt a vezérkari főnök, Ön ismerte a helyzetet. Önnek kellett volna a kormányt tájékoztatni arról, hogy ne járuljon hozzá újabb csapatok kiküldéséhez. Melyik minisztertanácson tette ezt?

Nem tettem.
Mikor tett javaslatot ebben a vonatkozásban a kormányzónak?
Nem tettem...

Kihallgatták SZOMBATHELYIT arról is, hogy mit tett ő, mint vezérkari főnök az elfogott kommunista, Schönherz Zoltán ügyében.

Miért állította fel a Vezérkari főnökség a különbíróságot?
Mivel a hivatalom követelte, hogy a defetizmust és pacifizmust távol tartsam a hadseregtől és hogy megtoroljam a hadseregben történt visszaéléseket...
Hány panamaügyet intéztek?
Körülbelül tizenkettő-tizenöt ügyet.
Hány baloldali ügyet tárgyaltak?
Sokat, legalább négyszer-ötször többet, mint panamaügyet. Különösen Erdélyben és Kárpátalján volt sok.
Miért végeztettek ki annyi embert?
A hadsereget fenn kellett tartani, akármilyen irányzat lett volna és erős kézzel kellett tartani. 1918-ban a defetista propaganda következtében fel kellett oszlatni a hadsereget, ezt meg akartam akadályozni. Én szívesen harcoltam 1919-ben csehek ellen, a Vörös Hadseregben is, mert az volt a defetisták és pacifisták ellen.
De a Vezérkari főnökség különbíróságát olyanok ellen állították fel, akik csak a Szovjetunió ellen nem akartak harcolni! Miért akasztatta fel Schönherzet?
A bíróságom ítélte el, és ha kegyelemre ajánlották volna, megkegyelmeztem volna neki. Az anyját és húgát meghallgattam.
Önnél az ügyben többen is közbenjártak és végül csak háromnapi gondolkodás után döntött, hogy a kegyelmet elutasította. Volt olyan törvénycikk, amely szerint fel lehetett őt akasztani?
Babós referált nekem és én megkérdeztem, miért történt ez. Ujszászyt is megkérdeztem. Határozottan azt mondta, hogy ő a főbűnös, és míg ő működik, addig nem lesz rend. Ha Babós kérte a kegyelmet, én mindig megkegyelmeztem. Sokat szenvedtem a halálos ítéletekkel. Az ukrán felkelőkkel kapcsolatban is vannak olyan ügyeim, amikor megkegyelmeztem. De mindenképpen ügyelnem kellett a hadsereg fegyelmére.
Az ukránok, akiknek megkegyelmezett, hazaárulók voltak. Borkanyuk esete mi volt?
Erről nem tudok. Ő kém volt. A szerb nacionalisták esetében is megkegyel-

meztem. Akit a bíróság elítélt, azt helybenhagytam. Babós nagyon emberséges volt, rábíztam magam.

Az erdélyi monstre pör?

Az Ujszászynak az ügye volt. A nemzetiségi kérdésben lojális voltam. Ha én olyan vad lettem volna, akkor Bajcsy-Zsilinszky nem adta volna nekem a memorandumát. Azt mondta róla mindenki, hogy túlzott, „ősei csontjával űzi ki a németeket az országból". A militarizmus a pacifizmussal mindig szemben állt és a katona mindig militarista, és harcos szellemű legyen, ha fegyver van a kezében.

Sajnos rossz irányba vitte a fegyvereket.

Senki nem tudott volna jobb boltot kötni a németekkel, mint én. Sajnos én most azokkal vagyok összezárva, akik az igazi bűnösök. Én mindig engedékeny voltam, koncedens, mindig mindenki beszélhetett előttem, amit akart. Mécs Lászlónak volt egy verse, amire én azt mondtam, hogy tegye el a verset és nem kell izgatni vele a tömeget.

Ez nagy hiba volt. Schönherz is ezt tette?

Ő volt az értelmi szerzője a defetista és pacifista mozgalomnak. Tudta, hogy mit szabad és mit nem. Miért ment a laktanyába agitálni a fennálló törvények ellen? Én őt megvártam volna, ha odajön hozzám.

A húgát meghallgatta, és utána mégis felakasztatta. Miért vállalta a kivégzést?

Ez már a törvény ítélete volt...

A vezérkari főnök különbíróságának a szerepét — ahogy akkor nevezték a „Margit körúti halálgyárat" — a kiragadott példák is érzékeltetik.

Schönherz érdekében számosan megpróbáltak közbenjárni, de eredménytelenül. A Budapesti Népügyészségen 1946. április 17-én a volt madridi követet, ANDORKA RUDOLF-ot is meghallgatták. Andorka a naplójában még azon meditált, hogy mit keres ő egyáltalán a Schönherz-perben, mint tanú. A kihallgatáson viszont már egészen másként nyilatkozott. Mi lehet az igazság? Ismerve a körülményeket, inkább a naplónak hiszünk...

1942. szeptember havában idézést kaptam a Vkf. különbíróságához Schönherz Zoltán és társai ellen hűtlenség miatt folyamatban volt büntetőügyben. Tanúkihallgatásra. Ugyanakkor megjelentek mint tanúk Bajcsy-Zsilinszky Endre, Huszár Aladár, Barankovics István, Szakasits Árpád, és Szekfü Gyula. Mi tanúk tulajdonképpen az ügyről semmi érdemlegeset nem tudtunk és csodálkoztunk azon, hogy miért idéztek meg minket. A főtárgyaláson a védők

általánosságban mozgó kérdéseket intéztek hozzánk, például hogy mi a véleményünk a magyar munkáskérdésről. Néhány nappal később felkeresett Schönherz Klára Markos György újságíró társaságában. Közölték velem, hogy a Vkf. különbírósága Schönherz Zoltánt halálra ítélte és arra kértek, hogy interveniáljunk érdekében. Ezután érintkezésbe léptem Bajcsy-Zsilinszky Endrével és abban állapodtunk meg, hogy Bajcsy az akkori H. M. Nagy Vilmos útján, én pedig Szombathelyinél fogok eljárni Schönherz érdekében. Tudomásom szerint Bajcsy levelet intézett Nagy Vilmoshoz, amelyben felkérte, hogy mentse meg Schönherz életét. Én Ujszászy István vezérőrnaggyal, aki akkor az Államvédelmi Központ vezetője volt, léptem érintkezésbe és arra kértem, hogy eszközölje ki Szombathelyi Vkf.-nél, hogy fogadja Schönherz hozzátartozóit, akik kegyelmet kérnek Schönherz Zoltánnak. A fogadás a tudomásom szerint meg is történt. A fogadás után Schönherz Klára felkeresett és közölte velem, hogy Szombathelyi vele és édesanyjával szemben igen emberségesen viselkedett. Schönherz Klára eltávozása után telefonon felhívott Ujszászy István és mondta nekem, hogy Szombathelyi fogadta Schönherzéket és vele azt közölte, hogy kilátásba helyezte a kegyelmet. Estefelé ismét felkeresett Schönherz Klára, akinek elmondottam az örömhírt. Ugyanakkor szóba került az is, hogy Huszár Aladár Serédi Jusztinián hercegprímást is felkérte, hogy interveniáljon Schönherz érdekében, amire Schönherz Klára mondta nekem, hogy délelőtt, mielőtt Szombathelyi őket fogadta volna, előzőleg Serédit fogadta, aki eszerint valószínűleg bátyja érdekében járt Szombathelyinél. Én ezek után még nógattam Schönherz Klárát, hogy siessen haza szüleihez és közölje velük az örömhírt. Néhány nappal később Schönherz Klára ismét felkeresett és előadta, hogy Szombathelyi bátyja halálos ítéletét megerősítette és a kegyelmet elutasította. Ekkor Schönherz Klára kérelmére közöltem vele Szombathelyi Ferenc magánlakásának címét. Schönherz Klára eltávozása után felhívtam telefonon Ujszászy Istvánt és megkérdeztem tőle, hogy mi történt a Vkf.-fel, hogy elutasította Schönherz kegyelmi kérvényét akkor, amikor már előzőleg a kegyelmet kilátásba helyezte. Ujszászy erre azt felelte, hogy a hadbírák megjelentek Szombathelyinél és meggyőzték Szombathelyit arról, hogy igen rossz benyomást keltene a németeknél, ha megkegyelmeznek Schönherznek, amire ő eltekintett a kegyelemtől. Ujszászy egy szóval sem említette nekem, hogy Schönherznek azért nem kegyelmeztek meg, mert ő kémgyanúsnak tartotta, azért, mert Moszkvában járt. Sőt, az volt a határozott benyomás, hogy Ujszászy jóakarattal kezeli az ügyet és ő is a kegyelem mellett van...

S hogyan emlékezett vissza a Schönherz-ügyre a Katonapolitikai Osztályon 1945. október 25-én dr. BABÓS JÓZSEF, akiben Szombathelyi olyannyira megbízott?

A Schönherz-ügyre részletesen emlékszem. Az ítéletet dr. Topolay Imre hadbírósági százados hozta, amely Schönherz Zoltánra nézve kötél által végrehajtandó halált állapított meg. Szombathelyi segédtisztje telefonon értesített, hogy menjek fel Szombathelyihez és vigyem magammal hozzá a Schönherz-ítéletet. Mikor az ítélettel megjelentem nála, közölték velem, hogy Schönherz anyja és húga is megjelennek Szombathelyinél a kegyelmi kérelem előadása tárgyában. Átadtam az iratokat Szombathelyinek, és az ügyet a következőképpen referáltam neki. A Schönherz által elkövetett cselekmények nem veszélyeztették súlyosan a hadsereg érdekeit, úgyhogy a kötél általi halálos ítélet, mint büntetés nem indokolt, mert ezt csak az esetben írja elő a törvény, amennyiben a cselekmény súlyosan veszélyezteti a hadsereg érdekeit. Tehát kértem, hogy a kegyelmi kérvénynek adjon helyt és a halálbüntetést változtassa át szabadságvesztés büntetésre. Erre azt a választ adta, hogy az ítéletet elolvassa, úgyszintén a kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyvet is, és azután fog dönteni az ügyben.

Ezután bevezették Schönherz anyját és húgát. Schönherz édesanyja csak egy pár szóval kérte Szombathelyit, hogy kegyelmezzen meg a fiának. (Tekintettel arra, hogy az idősebb hölgyet nem mutatták be, nem tudom határozottan, hogy az anyja volt-e vagy a nagynénje.)

A kegyelmi kérést Schönherz húga adta elő hosszasan és meggyőzően. Amennyiben én lettem volna Szombathelyi helyén (tehát döntésre jogosult), feltétlenül helyt adtam volna a kérésnek.

Ugyanekkor felhívott hivatalomban Bajcsy-Zsilinszky Endre és feltétlen azonnali találkozót kért tőlem. A találkozásunkkor közölte velem, hogy a nemzet hazafias rétege nevében (baloldali politikai vonalon) akarják, hogy Schönherznek Szombathelyi feltétlenül kegyelmezzen meg.

Visszamentem és újra kihallgatást kértem Szombathelyitől, még aznap délután 17 órakor. Előadtam Szombathelyinek, hogy a Schönherz-ügynek politikai háttere van, és Bajcsy-Zsilinszky Endre tolmácsolta politikai körének azt a kívánalmát, hogy kegyelmezzen meg Schönherznek. Szombathelyin látszott, hogy nem veszi jónéven, hogy még egyszer zavarom ebben az ügyben, mire én kijelentettem, hogy kötelességemnek tartom, hogy egy ilyen fontos ügyben mielőtt döntene, tájékoztassam. Ekkor azt válaszolta, hogy majd az iratok elolvasása után dönt.

Harmadnapra ez meg is történt, az ítéletet megerősítette, a kegyelmi kérvényt elutasította.

Feltett kérdésre előadom, hogy Szombathelyi Ferenc vezérezredes, mint illetékes parancsnok, Feketehalmy-Czeydner Ferenc és társai ellen azzal az indoklással nem volt hajlandó vizsgálati fogságot elrendelni, hogy nem tételezi

fel egy tábornokról, hogy megszökjön. A vizsgálati fogság törvényszerű elrendelésére vonatkozólag indítványaimat mindig ezzel a megokolással utasította el, annak ellenére, hogy én részletesen tájékoztattam őt mindig az igen súlyos bűncselekményekről, és mindig hangoztattam, hogy a törvény értelmében a vizsgálati fogságot el kell rendelni. Így vált lehetővé, hogy ezek a súlyos bűntettesek megszöktek. Ez ellen én előterjesztéssel éltem a honvédelmi miniszterhez (Csatay vezérezredes), aki előterjesztésemnek nem adott helyt, hanem a Szombathelyi fenti intézkedéseit jóváhagyta és nyomatékosan elrendelte, hogy Feketehalmy-Czeydnerrel és társaival szemben semmiféle korlátozó intézkedést nem szabad tenni. Ezt röviden azzal indokolta, hogy Feketehalmy-Czeydner és társai hazafias cselekedetet hajtottak végre.

Megmutattam Szombathelyi Ferencnek, Feketehalmynak a honvédelmi miniszterhez írt beadványát, amelyben többek között a következőket írja: „Én vagyok a német birodalom fő megbízottja Délvidéken és tiltakozom az ellen, hogy az én hazafias működésemet egy esetleges hadbírói eljárással lerontsák és letörpítsék az általam ott eddig elért eredményeket." Ebben a beadványban szó szerint a következő mondat is benne foglaltatott: „Most kúszik fel sarkamon a hidra, mely a zsidó ármányon és Londonban székelő szerb kormányon keresztül állandóan veszélyezteti Magyarország jövőjét, dr. Babós hadbíró ezredes nyomán."

Dr. Babós akarva-akaratlan leleplezte a volt vezérkari főnököt. Míg Schönherz esetében nincs kegyelem, addig a délvidéki főkolomposok 1944-ben szabadlábon védekezhetnek. Szombathelyi Ferenc volt vezérezredes „két arcából" vajon melyik az igazi? Az, amelyik miatt napjainkban egyesek glóriát igyekeztek feje köré vonni, mert a Horthy-rendszert az angolszász táborba átvinni akaró kezdetleges lépései miatt megszenvedett, vagy az, amelyik a háború ellenzőivel szemben a könyörtelen megtorlás híve volt? Úgyis felvethetjük a kérdést, hogy az úri kaszinói magatartást beosztottaitól is elváró Szombathelyi, aki Babóstól már azt is tudta, hogy Feketehalmy-Czeydner a németek délvidéki főmegbízottja, miért nem lépett fel velük szemben?

Az 1944. szeptember 8-án tartott rendkívüli minisztertanács *jegyzőkönyvének* részletéből kiderül, hogy a ki tudja hányadik hamis német ígéretben bízva a kormány nem a fegyverszüneti tárgyalások megkezdése mellett dönt, hanem a németek oldalán folytatandó háború mellett.

A rendszer bukott ebbe bele...

A miniszterelnök úr előadja, hogy a kormány tagjai és a honvédvezérkar főnöke tegnap késő délután a Kormányzó Úr Őfőméltósága legmagasabb meghívása folytán megjelentek az államfő előtt, és alkalmuk volt ezen a Koronatanácson a jelenlegi katonai helyzet ismertetése után kifejteni véleményüket Magyarország katonai és külpolitikai háborús helyzetét illetőleg.

Katonai helyzetünk ugyanis rendkívül súlyossá válhat azáltal, hogy az oroszok nagyobb páncélos hadosztály-kötelékekkel délről Temes—Lugos—Nagyszeben vonalról északra akarnak előretörni. Számolnunk kell azzal az eshetőséggel is, hogy az oroszok offenzívája egy időben indulhat meg Arad irányában, valamint északról a Duklai-szoros felől. Így egy nagy harapófogó alakulhat ki, amely elvághatná a Kelet-Kárpátokon küzdő honvédségünk fő erőit.

A kormányzói audiencia és a Koronatanács után előadó miniszterelnök úr magához kérette tegnap este Veesenmayer német követet, a Német Birodalom megbízottját, valamint Greiffenberg gyalogsági tábornokot, a német katonai attasét és a honvédvezérkar főnökének jelenlétében feltárta előttük a helyzetet. Igen őszintén megmondotta véleményét a német urak előtt, ami után barátságos hangnemben, bizonyos alkudozás kezdődött a tekintetben, hogy melyek azok a német erők és egységek, amelyekkel a németek kérésünkre segítségül jöhetnének. Greiffenberg gyalogsági tábornok megígérte, hogy holnap délután 5 óráig meg fogja kísérelni annak megállapítását, hogy mit tudnak adni nekünk ebben a rendkívül súlyos helyzetben a németek. Rendkívül súlyos elhatározás előtt állunk tehát...

...A miniszterelnök úr értesülést kapván arról, hogy a Kormányzó Úr Őfőméltósága telefonon akar vele beszélni, rövid időre elhagyja a Minisztertanács ülését.

A miniszterelnök úr visszatérvén közli, hogy most megjelent nála a német követ, aki előzetesen a Kormányzó Úr Őfőméltóságánál volt kihallgatáson. A német követ egy ünnepélyes kijelentést tett Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter nevében: Ribbentrop kijelentette, hogy Németország Magyarországot annyira érdekszférájába tartozónak tartja, hogy a németek nem adhatják fel Magyarországot. A német követ nyilatkozott, hogy neki és követsége tagjainak alkalmuk volt magyar törzstisztekkel és magas rangú katonai személyiségekkel beszélniük, akik kijelentették, hogy mindenképpen kitartanak a németek oldalán. Ami pedig azt illeti, hogy belső felfordulás lenne Magyarországon, ezzel ők, a németek mindenképpen szembeszállnak, és Bécsből ideszállított csapatokkal és rendőrségi egységekkel le fognak törni minden ilyen felfordulási kísérletet. A német követ a Kormányzó Úr Őfőméltósága

előtt rámutatott arra, hogy milyen katasztrófa állana elő Magyarországra nézve, ha most kiugranék a háborúból.

A miniszterelnök úr tehát felteszi a kérdést a miniszter urak előtt, hogy olyan óriási sorsdöntő óra előtt állunk, hogy szenvedélymentesen, hideg ésszel nyilatkozzanak, mi az állásfoglalásuk a mai kritikus helyzetben. Nem akarja a miniszter urakat befolyásolni. Célunk, hogy a lehető legjobb, legcélszerűbb, legkevesebb vérrel járó döntést hozzuk létre. Azt, hogy fenyegetnek-e minket a németek vagy sem, ez más kérdés. Mi a németek hibájából kerültünk a mai helyzetbe...

...A miniszterelnök úr összegezi a miniszter urak kinyilvánított véleményei alapján a Minisztertanács egyhangú állásfoglalását. Eltérőleg a tegnapi Koronatanácson kialakult hangulattól, amelyen az a nézet alakult ki, hogy vagy 24 óra alatt kapjuk meg a német segítséget, vagy ha ezt meg nem kapjuk, meg kell indítanunk a fegyverszünetre vonatkozó tárgyalásainkat, ma a Minisztertanácsnak az az egyhangú elhatározása, hogy amennyiben a német ígéretek betartatnak, és pár napon belül a német segítség tényleg meg is érkezik, és a németek ezen ígéreteik betartását garantálják is, úgy Magyarország egyelőre hajlandó a harcot folytatni, és nem hamarkodja el állásfoglalását arra nézve, hogy fegyverszünetet kérjen a szövetségesektől. A Kormányzó Úr Őfőméltóságának az az akarata, hogy minden felesleges vérontást elkerüljön, és a magyarság tömegeit biztosítsa a jövőre nézve.

A Minisztertanács egyhangúlag elfogadja a miniszterelnök úr előterjesztését.

Megdöbbentő a magyar politikai felső vezetés szűklátókörű, a katonai eseményeket és a belőlük fakadó politikai konzekvenciákat is figyelmen kívül hagyó lépése, amelyre a nyilvánvaló német nyomás sem lehet mentség. A kabinet akkor, amikor már Románia is az antifasiszta ügy támogatója, amikor a bulgár események is arra intenek, hogy Németország szövetségi rendszere a múlté, Ribbentrop és társai ígéretét újólag elfogadva, a vesztésre álló ügyet támogatja. A Lakatos-kormány a folytatás mellett döntött akkor, amikor Jányt idézve a „háború véres ekéi" már közel voltak a magyar határhoz, hogy itt „szántsanak".

A kormányzó felelőssége

1

Az amerikai hatóságok Oberurselben s a többi kihallgató központban viszonylag hamar befejezték az elfogott magyar politikusok kihallgatását. Mindenki azonban nem került fel a Magyarország felé tartó Dakota gépekre: a nyilasok, a vezérek és alvezérek, a miniszterek igen, a felelős magyar miniszterelnökök is, egy valaki azonban nem: az életének 77. évében járó vitéz nagybányai HORTHY MIKLÓS, Magyarország egykori kormányzója, aki pedig egy luxemburgi házban már több hete őrizetben volt. Emiatt az alábbi tiltakozó-méltatlankodó levelet szerette volna eljuttatni Truman elnökhöz Eisenhower tábornok kézbesítésével.

Május 21-én Belgiumból Luxemburgba vittek, ahol egy piszkos házban tartanak fogva, amit magas, kettős szögesdrót kerítés vesz körül. Közönséges bűnözőként bánnak velem, anélkül, hogy tudnám miért, és hat hete nem adnak lehetőséget, hogy tisztázzam ezt a félreértést, ami ellentétben áll az évszázados szokásokkal. Nem saját érdekemben panaszkodom, hanem azért, mert mély felelősséget érzek népem iránt, amelyet segítenem, támogatnom kell léte legsúlyosabb óráiban. A második világháború kitörésekor bizonyára az volt a legkényelmesebb az érintett államfőknek, ha elhagyták országukat és baráti országokban kerestek menedéket. Én úgy döntöttem, hogy ezt nem teszem, mert a legnagyobb veszély óráiban a kapitány helye a hajóhídon van. Ott maradván azt reméltem, segítségére tudok lenni népemnek még ebben a percben is, mikor pedig teljesen vezető nélkül maradt. Ide vagyok láncolva, miközben országom jövője évszázadokra eldől.

Luxemburg, 1945. június 21.

üdvözli

Bocsássa meg a levél küllemét *Horthy*

Horthy Miklós amerikai őrizetben

Horthy Miklóst több alkalommal kihallgatták, Budapestre azonban nem hozták. KOVÁCS KÁLMÁN egykori igazságügyi államtitkár ezt így magyarázza:

Mint ismeretes, a debreceni magyar kormányban horthysta tábornok volt a miniszterelnök, a honvédelmi miniszter és a közellátási miniszter. Tehát a Horthy-garnitúra itt volt a hatalomban, az teljesen naiv elképzelés volt a részünkről és a szomszéd országok részéről is, hogy ezeknek a részvétele a kormányban bomlasztani fogja az újjászervezett magyar hadsereget. Abban bíztak sokan, hogy Horthy embereinek a bevonása jó hatást tesz és elősegíti a fasizmus mielőbbi megsemmisítését. Ez nem vált be. Amikor pedig azt mondták, hogy ha netán Horthyt kikérik, milyen kínos helyzet, hogy most az emberei, egykori bizalmi emberei benne vannak a magyar kormányban, és mi ő ellene mint háborús bűnös ellen eljárást indítunk. Ez valahogy nagyon meggondolkoztató dolog. Nyugaton egy ideig szerepelt a háborús bűnösök listáján, aztán levették onnan. A Szovjetunió sem forszírozta éppen ezek miatt, és a „nagy koalícióra" tekintettel, hogy közben itt az emberei benne vannak a kormányzásban. Valahogy megúszta.

Dr. TIMÁR ISTVÁN visszaemlékezésében más összefüggésekre is utal.

Horthy Miklósnak, a legbűnösebb magyar háborús főbűnösnek a kiadatását a kormány nem kezdeményezte. Tévednek azok, akik azt állítják, hogy Horthyt

az amerikaiak, akik hosszú ideig fogságban, illetve házi őrizetben tartották és részletesen kihallgatták, a magyar kormány kérése ellenére nem adták ki. Szálasiék után a második csoportban az amerikaiak hazaszállították Sztójay Dömét és kabinetjének minisztereit. Utánuk érkeztek azután több csoportban a Horthy-rendszer különböző prominens képviselői, emlékezetem szerint körülbelül háromszázan. Egyes háborús főbűnösök kihallgatásuk során az érintett történelmi események kapcsán ismételten hivatkoztak Horthyra, természetesen saját cselekményeik súlyának enyhítése céljából. Voltak közöttük, akik egyenesen „követelték" Horthyval való szembesítésüket. Erről személyesen számoltam be Rajk László belügyminiszternek és megkérdeztem tőle, hogy miért nem kérjük Horthy kiadatását az amerikaiaktól. Rajk azt válaszolta, hogy a Magyar Kommunista Párt vezetői ezt a kérdést alaposan megtárgyalták, és arra az elhatározásra jutottak, hogy nem javasolják a koalíciós kormánynak Horthy kiadatásának a kezdeményezését. A döntés indokai — mint mondotta — elsősorban és főleg belpolitikai jellegűek voltak. Horthyt a magyar nép hosszú időn át elismert vezetőjének tartotta. 1946 elején már a legtöbben elfordultak tőle, de még szép számban voltak olyanok, akik Horthyt nem tartották bűnösnek, sőt egyenesen vélt érdemeit magasztalták. Abban az éles harcban, amely a Kommunista Párt vezetésével a reakció ellen folyik — mint Rajk mondotta —, hiba lenne a 78 éves Horthyt népbíróság elé állítani, mert ez sokakban részvétet keltene személye iránt, az ítéletet pedig aligha lehetne végrehajtani rajta. Rajk azt is említette, hogy a Horthy kiadatása iránti kérelem károsan befolyásolhatná a még külföldön tartózkodó magyar háborús főbűnösök ideszállítását. Ez a folyamat ugyanis akkor még tartott, csak a hidegháborús légkör elhatalmasodása vetett véget az amerikaiak „szállítmányainak". Ez azután számos magyar háborús főbűnöst meg is mentett a felelősségre vonástól. Egyébként általam nem ellenőrzött források szerint Sztálin javasolta, hogy Horthy kiadatását a magyar kommunisták ne szorgalmazzák, amikor Rákosi ebben a kérdésben konzultált a szovjet vezetéssel...

A nemzetközi antifasiszta koalíció felbomlása irányába ható tényezők, a hidegháborús hangulat politikai változást eredményezett a kiadatási ügyekben is. A kéréseket egyre vontatottabban, lassabban teljesítették. Nehezítette a kikérő hatóságok helyzetét az akkor zajló német kitelepítés körüli huzavona is. A kiadatást megtagadó országoknak már nem volt célja a háborús és népellenes bűnösök megbüntetése, a fasiszta maradványok mielőbbi felszámolása.

Az antifasiszta nagyhatalmak között elmérgesedő viszony következményeként nőtt meg az „in contumatiam" (távollétében) elítél-

tek száma, s a fasiszta maradványok tényleges felszámolása helyett valójában azoknak a szélsőjobboldali emigráns és jobboldali hazai erőknek a lehetőségei növekedtek, amelyek az új magyar állami berendezkedés megdöntésére törekedtek, esetenként szervezkedtek, vagy a horthysta jogfolytonosság eszméjét hirdették. Megítélésünk szerint Horthy kiadatásának kérdését ebben a nemzeközi helyzetben kell vizsgálnunk.

A korábbiakban jeleztük, hogy a Moszkvában élő emigráns magyar kommunisták 1944 őszén még tervbe vették felelősségre vonását, de a horthysta miniszterekkel történt kibontakozás során nem volt lehetőség arra, hogy ez a terv a debreceni, illetve szegedi „újjászületés"-i programba bekerüljön... A párt vezetői azonban csak ideiglenesen álltak el ettől az elképzelésüktől. Ezt bizonyítja az is, hogy pár nappal az európai harcok lezáródása előtt összehangolt „sajtóhadjárat" kezdődött Horthy bűnösségének kérdésében. Előbb 1945. május 4-én a a szegedi *Délmagyarország*ban jelent meg egy vezércikk *„Horthy Miklóst bíróság elé"* címmel. Ebben azt írták többek között, hogy a *„Külügyminisztériumnak... meg kell keresnie a szövetséges hatalmakat, kérnie kell Horthy Miklós kiadatását. Adják át Magyarország kormányzóját a magyar népnek, hogy az mondjon ítéletet Magyarország legnagyobb háborús bűnöse felett"*. Másnap a debreceni *Néplap*ban jelent meg tudósítás a helyi nemzeti bizottság határozatáról, amelyben azt javasolták, hogy a kormány nyilvánítsa ki: Magyarország demokratikus köztársaság. Horthy felelős az ország lerombolásáért, Horthy Miklós háborús bűnös. A *Szabad Nép*ben június 29-én és július 8-án jelentek meg Horthyt támadó cikkek, aztán a kormányzó felelősségének kérdése — különös tekintettel a közelgő választásokra — lekerült a napirendről...

Legközelebb már nem a sajtóban merült fel, hanem a választási eredményekkel volt kapcsolatos. Csakhogy ez összefüggött nemcsak a magyar belpolitikai viszonyok alakulásával, hanem az azokkal elégedetlen nyugati elképzelésekkel is. Truman elnök ugyanis — egyes visszaemlékezők szerint — akkor ajánlotta fel Horthy kiadatását Sztálinnak, amikor a kisgazda választási győzelmet követően létrejött a Baloldali Blokk. Az aktivizálódó haladó erőkkel szemben — elsősorban a közvélemény megosztását szem előtt tartandó — egy Horthy-pert előkészíteni a kiadással, az egyenértékű volt a kisgazdák támogatásával. Az „országgyarapító" 78 éves Horthy perét így nem lett volna könnyű megtartani. Ám nem is került rá

sor. Egyrészt, mert a magyar kommunista vezetők nem akartak részvétet kelteni a volt kormányzó iránt, másrészt az ország jövője eldöntésének időszakában nem óhajtották a nem-baloldali erők táborát erősíteni. Ez az álláspont, a magyar belpolitikai küzdelem alakulása is arra inspirálta Sztálint, hogy ellenezze Truman ajánlatát. Válaszjegyzékében Horthy magas életkorára hivatkozott, ezért utasította vissza a kiadatási ajánlatot, ez azonban csak a diplomácia nyelvében használatos rutin kifogás volt. Kikérték viszont Horthyt az újvidéki vérengzés és a magyar—jugoszláv szerződés megszegése miatt a jugoszlávok, de eredménytelenül.

Horthy vádlottként Budapesten és Nürnbergben bírák elé nem állt. Tanúként a magyarországi gauleiter ügyében hallgatták ki. Az akkoriban, 1948. március 4-én már közel 80 esztendős HORTHY Veesenmayer nürnbergi perében a német megszállással összefüggő eseményekre emlékezett a legjobban.

(Horthy Miklós tanú a tanúknak fenntartott emelvényre lép.)
Elnök: *Tanú Úr emelje fel a jobb kezét esküre és mondja utánam:*
Esküszöm a mindenható és mindentudó Istenre, hogy csak a tiszta igazat fogom mondani, abból semmit el nem hallgatok és ahhoz semmit hozzá nem teszek. Leülhet.
Ezután dr. Caming közvetlenül hallgatja ki Horthy Miklós tanút.
Tanú, kérem adja meg a teljes nevét.
Horthy Miklós.
Horthy tengernagy úr, kérem, megmondaná, hol lakik pillanatnyilag?
Weilheim, Felső-Bajorországban.
Szíveskedjék megmondani, milyen idős ön?
Júniusban leszek 80 esztendős.
Milyen állása volt önnek a magyar kormányban?
Kormányzó — regent angolul — regent franciául.
Szíveskedjék ezt az állást közelebbről megmagyarázni.
Nos, ez annyi, hogy azok a jogaim voltak, mint egy alkotmányos ország királyának.
Köszönöm, Horthy tengernagy úr, mennyi ideig volt ön kormányzó Magyarországon?
1920. március 1-től 1944-ig. 1944-ben letartóztattak anélkül, hogy lemondottam volna.
Szeretném az ön figyelmét az 1944-es évre irányítani. Történt-e ennek az évnek a folyamán valamilyen rendkívüli esemény, amennyiben az ön teljhatalma, mint kormányzó kérdésessé vált?

1944-ben? Október 16-án letartóztattak és Németországba szállítottak.

Horthy tengernagy úr, kapott-e ön ebben az időben körülbelül 1944 márciusában meghívást arra, hogy Hitler Adolfot meglátogassa?

Igenis. Március 15-én Jagow német követ hozzám jött és mondotta, hogy Hitler kéret, látogassam meg őt Klessheim várában, mivel ő ott velem azoknak a magyar csapatoknak a visszaszállítását akarja megbeszélni, amelyeket odakinn a fronton meglehetősen fegyvertelenül vetettek be. Több mint egy évig volt szerencsém... Nem nagy kedvem volt odautazni, a dolgot a miniszterelnökkel, Keresztes-Fischer belügyminiszterrel és a vezérkar főnökével beszéltem meg. De az az érzésem volt végül is, hogy amennyiben a meghívást nem fogadom el, úgy többé nem fogom csapataimat viszontlátni és elutaztam Klessheim várába. Ott várt rám Hitler. Voltam a várban és mindjárt láttam, hogy csapataimnak ez a hazahozatala csupán ürügy volt. Egyáltalában nem volt erről szó, hanem először virágnyelven, majd mind nyíltabban közölte velem, hogy Magyarországot meg fogja szállni. Természetesen tiltakoztam ez ellen, de ez mit sem használt, mire én felálltam, kimentem és el akartam utazni. Különvonatomat azonban Salzburgba irányították. Megkérdeztem, hogy fogolynak kell-e tekintenem magam. Ekkor jött Dörnberg úr és kijelentette: csupán légiriadó volt és ezért tolták a vonatomat tovább, de nyolc órakor vonatom útra kész lesz.

Ezután még Ribbentrop jött egy kommünikével és kért, hogy ezt fogadjam el, hogy megjelenhessen. Ebben többek között az is benne volt, hogy én... hogy Magyarország az én és Hitler között létrejött megállapodás következtében csapatok által meg lesz szállva. Ez ellen a hazugság ellen erélyesen tiltakoztam, mindennek ellenére, ez a verzió így jelent meg a német újságokban.

De menjünk tovább. Erre természetesen le akartam mondani. Mondottam, hogy ezt már nem csinálom végig. Hitler azonban kért, hogy maradjak. Azért, hogy egy miniszterelnököt nevezzek ki, akit ő elfogadhatónak talál és akkor csapatait azonnal visszavonja Magyarországról. Ez nekem természetesen rendkívül fontos volt és ezért maradtam is. Berlini követünket, Sztójayt neveztem ki miniszterelnöknek. Ezzel a meghatalmazott egyetértett. A Wehrmachtot mindenesetre visszavonták. Ezzel szemben sokkal több gestapós és SS csapat jött az országba és meg voltunk szállva.

Köszönöm, Horthy admirális úr, találkozott-e ön ekkor Veesenmayer vádlottal?

Igen. Visszatéréskor Budapestre, azt hiszem, március 18-án délelőtt, vonatomban meglátogatott Jagow, a mi német követünk és közölte velem, hogy őt leváltották és hogy az új követ, aki ezenkívül még a „meghatalmazott" címet is viselte, a vonatban tartózkodik és kéri, hogy bemutatkozhassék. Ő hozta el, bemutatkozott és Budapestig együtt utaztunk.

Köszönöm. Mi volt az ön értékelése, tengernagy úr, arról a tisztségről, amelyet Veesenmayer Magyarországon viselt?

Nos, magától értetődően Magyarországon ez volt a legmagasabb német tisztség. Ez tulajdonképpen minden idegen országban a követ, vagy meghatalmazott, mint jelen esetben is. Itt azonban azáltal, hogy a meghatalmazotti címet is megkapta, még alá is volt húzva.

Milyen okai voltak önnek arra, hogy Veesenmayert a Magyarországon levő legmagasabb tisztviselőnek tekintse?

Nos, ő volt tulajdonképpen az egyetlen, akivel érintkeznem kellett. Ha a Harmadik Birodalommal kapcsolatban valami kérdezni, vagy mondanivalóm volt, úgy magától értetődően Veesenmayert kérettem fel.

Kapott-e ön, tengernagy úr, Veesenmayer vádlott útján a Harmadik Birodalomtól ajánlatokat?

Ajánlatokat?

Legyen szabad ezt közelebbről megjelölnöm és mondanom, parancsokat és utasításokat a Harmadik Birodalomtól arra a politikára vonatkozólag...

Veesenmayernek tulajdonképpen a kormánnyal, a miniszterelnökkel, vagy a külügyminiszterrel volt dolga. Csak akkor jött hozzám, amikor a kormánnyal nem tudott megegyezni.

Köszönöm, értem. Ismerte-e ön, tengernagy úr, Magyarországon Winckelmann SS tábornokot vagy SS főcsoportvezetőt?

Igen, ismertem őt. Ő is járt nálam, de vele tulajdonképpen semmi dolgom nem volt, csak ha ő például... Csak ha bántalmazások történtek, és én a követnél és meghatalmazottnál, Veesenmayernél tiltakoztam.

Tengernagy úr, mielőtt erre térnénk, egy kérdést szeretnék önhöz intézni. Mialatt...

Elnök: Egy pillanatra. Úgy tetszik nekem, hogy kifogást emelnek.

dr. Doetzer (Veesenmayer ügyvédje): Elnök úr, kérem a vád képviselőjét, hogy hagyja a tanút végig beszélni. Akkor szakította félbe, amikor egy rám nézve nagyon fontos kérdésről beszélt.

Az elnök, a védő és a vádló közötti rövid vita után a vádló tovább folytatja Horthy kihallgatását.

Kit tartott ön, tengernagy úr, az alatt az idő alatt, mialatt mind a két úr, Winckelmann tábornagy és Veesenmayer vádlott Magyarországon voltak, akkor, az ön véleménye szerint, magasabb rangúnak?

Feltétlenül Veesenmayer meghatalmazottat.

Lenne szíves, tengernagy úr, leírni, hogy milyen úton és módon adták tovább a magyar kormánynak a német kormány parancsait és utasításait?

Mondjuk, parancsokat nem osztottak ki, mivel, mondjuk így, Magyarország szuverenitásának a komédiáját akarták megjátszani. De természetesen óhajokat közvetítettek a kormánynak, és amenyiben ezeket nem lehetett keresztül-

vinni, úgy a miniszterelnök nemet mondott, vagy azt mondotta, hogy ezt ő nem teheti és ekkor a követ hozzám jött, és én a legtöbb esetben nemet mondtam.

Veesenmayernek meghatalmazottá történt kinevezése, valamint a német csapatok és az SS magyarországi bevonulásának volt-e valamilyen hatása a zsidókkal való bánásmódra?

Igen, kétségtelenül.

Szíveskedjék legjobb emlékezete szerint vázolni, milyen hatás volt ez.

Nos, nyomban megérkezésem után megkezdődtek a letartóztatások. Így például kormányom tagjai is, mint például Keresztes-Fischer belügyminiszter, le lett tartóztatva és azután gyűjtőtáborba szállítva. A miniszterelnök, akit szintén le akartak tartóztatni, előbb hozzám menekült a királyi várba, és aztán a török követ meghívására a török követségre ment, ahol hónapokig volt, mindaddig, míg családját letartóztatással nem fenyegették, ekkor önként távozott a török követségről. Ezenkívül...

Hogy a kérdésemet világosabbá tegyem: úgy hiszem, nem fejeztem ki eléggé világosan. Milyen intézkedések történtek az ön legjobb tudomása szerint a zsidók ellen?

Az országban akkor a zsidókat egybeterelték, és természetesen tehervagonokban Németországba szállították. Ez a Gestapo műve volt. Nekünk azt mondották, hogy munkásokként viszik őket Németországba és családjaikat is velük küldik.

Amennyiben a zsidókat nem deportálták, úgy ebben az esetben foganatosítottak-e ellenük esetleges más intézkedéseket, avagy bizonyos kivételes helyzetbe kerültek — tehát azok a zsidók, akiket még nem szállítottak el?

Bocsánat, nem hallottam jól.

Azok ellen a zsidók ellen, akiket Magyarországról nem deportáltak Németországba, hanem Magyarországon maradtak, hoztak-e valamilyen más intézkedést?

Igen. Magyarországon például kihozták őket a lakásaikból, és egy gettótáborba összpontosították őket. Itten, amennyire emlékezetem nem csal, úgy tudom, aranycsillagot kellett a karjukon hordani.

Tud-e ön arról, hogy olyan zsidóellenes intézkedések, mint amilyeneket például Németországban foganatosítottak, Magyarországon be lettek-e vezetve?

Nos, amennyire én tudom, úgy megsemmisítés Magyarországon nem történt. Mi természetesen nem is tudtunk ilyesmiről. Csupán június végén kaptam megbízható híreket arról, ami Auschwitzban történt.

Mielőtt erről a pontról beszélnék, szeretném tudni, tengernagy úr, hogy ebben a kérdéses időpontban, midőn a német csapatok Veesenmayer vádlott és az SS csapatok az ön országába jöttek, meg volt-e önnek országa fölött a teljes ellenőrzése?

Nem, ez nem volt meg, miután az ország német erők által katonailag meg volt szállva, és kint az országban természetesen azt tették, amit akartak. Budapesten ez másképp volt.

Helyes. Voltak-e változások az önök kormányában azután, hogy Veesenmayer vádlott Magyarországra jött?

Igen. Természetesen magam is azon fáradoztam, hogy egy olyan miniszterelnököt találjak, akit a Harmadik Birodalom kormánya elfogadhatónak talál, miután így ezáltal a német csapatok evakuálását reméltem, és hosszas tárgyalások után egy kormánylistát is elém terjesztettek. Miniszterelnökül berlini követünket, Sztójayt neveztem ki, aki azelőtt katonatiszt volt, miután tudtam, hogy ő kedvelt személyiség. Ezután ő Veesenmayer követtel együtt egy kormánylistát állított össze, amelyet elém terjesztettek. Hármat a javasolt miniszterek közül vissza is utasítottam. Ezután három újat helyeztek be, akiket én elfogadtam.

Mi történt, tengernagy úr, a régi kormánnyal, amelyet helyettesítettek?

A régi kormány — nos, a régi kormány tagjait, mint már mondottam, részben letartóztatták, részben elmenekültek az országból, vagy, mint Kállay miniszterelnök, a török követségre menekült.

Ami az önök kormányában történt változásokat illeti: a belügyminisztert leváltották?

A belügyminisztert leváltották és egy bizonyos Jaross nevezetű úr lett a belügyminiszter, akit nem nagyon ismertem, mert csehszlovák megszállott területen lakott addig, míg ez a terület fel nem szabadult. Ez volt a belügyminiszter.

Történt-e más változás is a belügyminisztérium személyzetében?

Igen, két olyan államtitkár is lett, mint ez a fentebbi, ezek egyike egy Baky nevű, volt csendőr őrnagy, a másik egy Endre nevű. Mint később kitűnt, ezek abszolút nácik voltak.

Mit mondhat ön, tengernagy úr, a régi belügyminiszter jellemére vonatkozólag, és mi történt, midőn őt leváltották?

A belügyminisztert?

Igen.

Fischer, volt belügyminiszter egészen kiváló, energikus, okos ember volt, aki egyenes utakon járt és akit én szokatlan módon értékeltem.

És mi történt vele — ha egyáltalában történt vele valami — miután leváltották?

Nos, miután leváltották, minden megváltozott.

Bocsánat, talán nem volt elég világos a kérdésem. Tud-e ön arról, hogy miután Fischert leváltották, mi történt Fischerrel, ha egyáltalában történt vele valami, miután a belügyminiszterséget feladta?

Letartóztatták és egy németországi koncentrációs táborba vitték. Most azután — nem emlékszem, talán egy évvel ezelőtt — szabadlábra került és most Ausztriában él.

Köszönöm. Részt vett-e valaki, tengernagy úr, a magyar csendőrségből ezekben a zsidóellenes intézkedésekben a németekkel együttműködve?

Meg szeretném itt jegyezni, hogy csendőrségünk egészen kiváló volt, a legjobb parasztfiúkból volt felépítve, de természetesen arra volt beedzve, hogy minden parancsot teljesítsen, és miután a belügyminisztérium a legfelsőbb fórum volt a csendőrség számára, így hát azoknak a parancsoknak a teljesítése, melyek főképp a belügyminisztertől és két államtitkárától származtak, gyakran, úgy hiszem, segített a zsidóknak a falvakból való előállításánál.

Az egész csendőrség, vagy csupán a csendőrségnek egy része vett részt ezeknél az intézkedéseknél, már amennyire ön megbízhatóan visszaemlékszik?

A csendőrség olyan részei, melyek a nácik megfelelő jellemével bírtak.

Mit ért ön, tengernagy úr, „megfelelő jellem" alatt?

Nos, ugyebár, azt vélem, hogy Magyarország az utolsó évszázadok alatt nagyon liberális volt és Magyarországra az vándorolhatott be, aki akart, megkaphatta a magyar állampolgárságot, és így a tisztviselők és katonatisztek között nem magyar származású elemek voltak és a náci rendszerrel különösképpen szimpatizáltak. Tehát, ha valaki együttműködött, úgy ő erélyesebb volt, mint egy olyan, aki a helyességre nézett volna.

Az utolsó kérdésemre, mint mondják, helytelen fordítást kaptam. Hogyan tudja ön, tengernagy úr, megmagyarázni azt a támogatást, amelyet a magyar csendőrség a németeknek adott, megmagyarázni, ha ez a csendőrség a rendszabályok ellen volt beállítva?

Tegyük fel, hogy a csendőr, vagy egy falu csendőrőrse parancsnokától parancsot kapott, hogy az ebben a faluban levő zsidóságot — ezek lehettek nyolctízen, vagy húszan, ide vagy oda kísérjék el, úgy azt megtették anélkül, hogy éppen valami rosszat tételeztek volna ebben fel. Természetesen ezeket a parancsokat...

Engedje meg, tengernagy úr, hogy megszakítsam és egy közbeeső kérdést tegyek fel. Melyik minisztériumhoz tartozott a magyar csendőrség? Bár úgy hiszem, hogy ön ezt már mondta, mégis világosan meg akarom állapítani.

A belügyminisztérium alá.

Általánosságban szólva, mikor ön először hallott a magyar területről való zsidódeportálásról, tehát Budapesten kívüllevőkről, mit tett ön ekkor?

Magamhoz kérettem Veesenmayer követet és tiltakoztam ellene, mindenesetre eredmény nélkül.

Több volt ez, mint egyetlen tiltakozás?

Úgy hiszem, igen, nem teljesen emlékszem rá.
Mit válaszolt Veesenmayer a tiltakozásra?
Nos, ezt nem tudom olyan feltétlenül, itt sem tudok teljesen visszaemlékezni, úgy vélte...
Beszéljen nagy általánosságban!
Azt mondotta, hogy nekik, Németországban munkaerőre van szükségük és a zsidókat munkára viszik ki Németországba és még a családtagjaikat is meg fogják kapni, hogy jobban érezzék magukat. Később azután az utolsó fázisban ő is úgy vélte...
Bocsánat, mielőtt ehhez a ponthoz érünk, még szívesen egy vagy két kérdést tennék fel önnek, hogy idejussunk.
Elnök: Egy pillanat, valószínű, hogy ez a megfelelő idő a megszakításra, 15 perccel múlt 12 óra, 1 óra 30 percig az ülést felfüggesztjük.

Horthy tanúvallomásainak nincs különösebb visszhangja a korabeli magyar sajtóban, de annál inkább van a politikai rendőrségen. Még egy hét sem telt el a vallomás óta, amikor március 10-én már Péter Gábor asztalán feküdt az összesítés arról, hogy hol nem mondott igazat Horthy, mely kérdésekben igyekezett magát áldozatnak beállítani, s miképp próbálta saját felelősségét csökkenteni. A jelentés, melyet a későbbiekben Budapesten Edmund Veesenmayer ügyéhez csatoltak, szenvedélyes hangnemben támadja a volt államfőt. Az anyag értéke elsősorban abban rejlik, hogy összeállítója — mondhatnánk — először összegezte a Horthyra vonatkozó terhelő dokumentumokat. Ezek nagy része — miután Horthy-per nem lett — nem is került a rendőrségről tovább.

2

A magyar kormányzó alakjának teljes felvázolására nem teszünk kísérletet, csak adalékokkal szolgálunk, hogy miért maradt el Horthy kiadatása, noha felelőssége vitathatatlan. Egyetértünk Horthyval, mikor emlékirataiban arról ír, hogy élete Magyarország történetének „egy egész korszakát" felöleli, s abban is, hogy *„az események indítóokainak, mozgatóerőinek és kényszerítő körülményeinek felismerése és tárgyilagos megítélése a második világháborút közvetlen követő idők szenvedélyektől még túlfűtött légkörében sem*

vált lehetővé". Mind az egész negyedszázados periódusnak, mind „névadójának" differenciált megítélésére közel két évtizedet kellett várni a felszabadulás után. Ez az árnyaltabb értékelés azóta is polémiák keresztttüzében áll, s nem ritkák a szélsőséges nézetek. A múlthoz kötődő szubjektív, döntően tragikus emlékek sokszor teszik élesebbé a kritikát, amiből gyakran elmarad az objektivitás. Más esetekben viszont még mindig él az *„országgyarapító"*, vagy még szélsőségesebb módon *„az ellenálló"* Horthy mítosza.

A rendelkezésre álló dokumentumok egyrészt lehetővé teszik a felelősség elvi felvetését, másrészt mód nyílik arra, hogy Horthynak a zsidókérdésben kialakított álláspontját, a németekhez és a Szovjetunióhoz fűződő viszonyát a háború idején nyomon kísérjük. S nemcsak az ő, hanem a németek oldaláról is.

Vannak, akik Horthy alakját börtönben töltött évtizedeik emlékével maguk mögött vázolták fel. Mások *„titkos iratait"* hasznosították. Mi a visszaemlékezések, dokumentumok segítségével igyekszünk portréjához adalékokat szolgáltatni. Nem népbírósági ítéletet kívánunk pótolni, hanem csak az embert, az egykori kormányzót bemutatni a teljesség igénye nélkül úgy, ahogy a népi igazságszolgáltatással kapcsolatban állók látták.

MAROSÁN GYÖRGY, miközben Sztójay, Grassy, Zöldy és társaik felelősségét elemezte, szólt Horthy Miklósról is.

Minden rendelkezésre állt Horthynál, hogy a nürnbergi perben vagy Magyarországon szerepeljen. Én őszintén szerettem volna, de Horthy népszerű ember volt. Tíz év alatt '19—29-ig ez a játék eldőlt. Nemcsak az uraknak. Megcsinálta a Vitézi Rendet, csinált magának egyet, oszt kisföldeket a parasztoknak és a munkásokat is eltűri, részben legalitásban, csak a kommunistákat űzi a föld alá. Ellenben húzni, halasztani a háborúba lépő nyilatkozatot, nem hallgatni mondjuk a tanácsadó testületre, melyet Bethlehemnek neveznek, meg Arany Lipótnak, miután Baranyai Lipótnak hívták a Nemzeti Bank korábbi elnökét. Ők tudomásul veszik Teleki öngyilkosságát, hogy kinevezi Bárdossyt miniszterelnöknek stb. Miért nem került bíróság elé? Mert Sztálin nem akarta? Mert Sztálin szubjektíve nem akarta, vagy pediglen a „három nagy" együtt nem akarta? Ezt én nem tudom megmondani, nincs dokumentum a kezemben, de ha rajtam múlik, az első háborús főbűnösök fővádlottja nem Sztójay, nem, és nem Sombor-Schweinitzer, Zöldy, meg a Grassy, hanem nagybányai vitéz Horthy Miklós...

Dr. Bölönyi József professzor

Dr. BÖLÖNY JÓZSEF, már Horthy alatt a közjog professzora azt vizsgálta, hogy mennyiben lett volna mód az egykori kormányzó felelősségre vonására. Fejtegetései még akkor is izgalmasak, ha egyrészt tudjuk, hogy végül is nem lett Horthy-per, másrészt arról is szóltunk már, hogy a népbírósági törvény modifikálta a korábbi törvényeket, s ez valószínűleg a Horthy sérthetetlenségét kimondó törvényre is vonatkozott volna.

Horthy háborús bűnösségével összefüggésben az egész 25 év az egy olyan tág valami, ahol annyi momentum merül fel, amire nehéz egy egyszerű igennel, vagy nemmel felelni. Mert voltak olyan dolgok, melyek még az államfői működése előtti időkről datálódnak, értem ezalatt elsősorban a fővezérséget és a budapesti bevonulást stb., azután magát az egész kormányzóválasztást, amelyekhez rengeteg szó férhet...

Jelen voltak a különítmények a parlament üléstermében is, maga ez az egész körülmény és hát nevezzük úgy, hogy tálalás, az nagyon erősen meggyengíti a választás tényét. Ettől eltekintve azonban ténylegesen mégiscsak egy törvény rendelkezett erről, ő ennek alapján átvette azután mint kormányzó jogkörének a gyakorlását. Hogy azután közben mi minden történt, és mennyire lehet őrá hárítani a felelősséget, az más kérdés. Tekintettel arra, hogy a törvény, az 1920. évi első törvénycikk kimondotta a kormányzó sérthetetlenségét, és főleg a '37-es törvény megállapította felelősségre vonásának a kizárását is, ha jogilag

vesszük, akkor a kormány volt a felelős. Ő mint államfő nem vonható felelősségre. Mert hiszen, ha ő meg is adja ezt az utasítást és a döntést a hadba lépésre, akkor is a kormányon áll, hogy ezt vajon továbbítja-e, vagy pedig azt mondja, hogy ezért a felelősséget nem vállalom, kérem a felmentésemet...

A kormányzóvá választása után pedig arra az álláspontra helyezkedhetett volna, hogy ő a törvény szerint felelősséggel nem tartozik, a kormánya vállalta, a mindenkori kormánya vállalta az ő összes cselekedeteiért a felelősséget...

A magyar—német sorsközösség eszméjét bíráló Bajcsy-Zsilinszky magányos jajkiáltásai és az elnémított közvélemény mellett azonban a mindennapok történetében a Führer és követői dicshimnuszait zengte a magyar publicisztika számos képviselője. A németek tudták, miképp lehet egy jachttal az öregedő ellentengernagynak örömet szerezni, hogy nem kell mindig a korbács vagy mézesmadzag váltogatásával élniük. Horthyban hű szövetségest találtak. Ez még akkor is igaz, ha a háború menetében bekövetkezett változások miatt egyre jobban előtérbe is került a német nyomás, miközben a fokozatosan mozgásterét vesztő, kényszerpályára kerülő magyar külpolitika csődje ráébresztette Horthy tanácsadóit a változtatás szükségességére. A gondolat megszületett, de a tettek már nem.

Horthy és Hitler találkozóiról a Führer emlékeit már megjelentették. Nem érdektelenek viszont a Horthy leveleiből vett azon idézetek sem, amelyekben megköszönte a Führernek 1942-ben és 1943-ban küldött ajándékait és születésnapi gratulációit. 1942. január 10-én írott levelében kifejtette, hogy *„ma az egész világnak legfontosabb érdeke a bolsevizmus leverése, mert kizárt dolog, hogy az emberiség nyugodt, békés élethez jusson, amíg ez a pestis nyugtalanítja a világot”*. Majd hozzáfűzte, hogy *„lelkesedéssel kívánunk részt venni a döntő harcban nem csupán hagyományos, hűséges fegyvertársi mivoltunk és sorsközösségünk folytán, hanem már csak önzésből is”*. Egy évvel később pedig — miután egy jachtot kapott a Führertől ajándékba —, Horthy újólag hitet tett a háború folytatása mellett, amikor „benső szükségletnek” tett eleget és arról tájékoztatta a német vezért, hogy „megrendíthetetlenül” áll Németország oldalán.

Horthy levelei — bármily taktikai, diplomáciai manőver is volna bennük — írójuk igazi énjét jelzik. Horthy számára a Szovjetunió és a bolsevizmus „pestis” volt, az ellene való küzdelem nála mély és komoly hagyományokkal bírt. Két *dokumentumot* közlünk most.

Az egyiket a budapesti német követ 1941. június 22-én, öt perccel dél előtt táviratozta haza. Nem érdektelen, hogy a Német Birodalom legmagasabb rangú budapesti diplomatája miképp érzékelte Horthy magatartását a szovjet—német háború hírét tartalmazó levél átnyújtásakor.

A Führer levelét 10.30 órakor átadtam a kormányzónak. A kormányzó köszönetet mondott az általa nagyszerűnek talált hír közléséért. 22 éve sóvárogva várta ezt a napot és most boldognak érzi magát. Évszázadok múlva is hálás lesz az emberiség a Führernek ezért a tettéért. 180 millió orosz szabadul fel 2 millió bolsevista által ráerőszakolt iga alól. A Führernek ez a döntése meghozza majd a békét, mert Anglia és az Egyesült Államok kénytelenek lesznek felismerni, hogy Németország katonailag immár legyőzhetetlen, élelmezése és hadigazdálkodása pedig, az oroszországi gazdag nyersanyagforrások és mezőgazdasági területek birtokában biztosítva van.

Az emberiség nem lett hálás a Führernek tetteiért, és jóllehet, Horthy sóvárogva várta már, több mint két évtizede a „pestis" elleni német irtóhadjáratot, Németország legyőzhetővé vált. S miután a nyugati szövetségesek nem voltak hajlandók különbékére, illetve azt megelőző fegyverszünetre Magyarországgal, kénytelen-kelletlen küldöttség indult Moszkvába Faragho Gábor vezetésével, hogy lépéseket tegyen a háborúból való kiválás érdekében.

HORTHY Sztálinnak küldött levelében utal arra, hogy alig pár napja tudta meg a miniszterelnökségi államtitkártól, hogy 1941-ben a volt moszkvai követ, Kristóffy sürgönyét Bárdossy elsikkasztotta és nem közölte vele Molotov ajánlatát. S van még egy őszinte — mai szemmel is elfogadható — állásfoglalása; arról ír, hogy a magyar népet ezért a háborúért nem terheli felelősség. Ez a megjegyzés nem véletlen került a levélbe. 1943. június 17-én A. J. C. Kerr, moszkvai brit nagykövethez írt levelében ugyanis Molotov külügyi népbiztos azt írta, hogy „... *azért a fegyveres segítségért, amelyet Magyarország Németországnak nyújtott, valamint azokért a gyilkosságokért és erőszakos cselekményekért, fosztogatásokért és gyalázatosságokért, amelyeket a megszállt területen követtek el, a felelősséget nemcsak a magyar kormánynak kell viselnie, hanem nagyobb, vagy kisebb mértékben a magyar népnek is*".

S noha Horthyék ily pontosan nem ismerték a szovjet álláspontot, a háború folyamán a szövetségesek részéről elhangzott megnyilatko-

zások azt sugallták, hogy a felelősség kérdésében egyszer benyújtják a számlát.

Tábornagy!

Népem nevében és érdekében, annak legvégső veszélyében Önhöz fordulok. Teszem ezt a magyar nép nevében, amelyet ezért a háborúért semmiféle felelősség nem terhel.

Ezer éve, de különösen az utolsó tíz évben, a szomszéd német kolosszus befolyásolta népem sorsát. E befolyás volt ismét az, amely bennünket a Szovjetunió elleni háborúba belevitt. Most tudhattam meg, hogy Kassa és Munkács ellen intézett légitámadások után Molotov külügyminiszter a magyar követtel folytatott megbeszélés során a Szovjetunió Magyarországgal szembeni békés szándékát hangsúlyozta.

Kérve kérem Önt, hogy kímélje meg ezt az országot, amelynek megvannak a maga történelmi érdemei és mely népnek oly sok rokon vonása van az orosz néppel.

Megragadom az alkalmat, hogy Önnek, Sztálin marsall, a legőszintébb nagyrabecsülésemet fejezzem ki. Igaz híve:

Horthy

VEESENMAYER, aki Imrédyvel összefüggő elképzeléseit nem tudta megvalósítani, Ribbentrophoz 1944. március 20-án küldött táviratában már éles kirohanást intézett Horthy Miklós ellen.

Most folytattam egyórás tárgyalást a kormányzóval. Kijelentette, az ő véleménye szerint is még ma kell lebonyolítani a kormány átalakítását, de Imrédyvel tartott megbeszélése után felismerte, hogy egyelőre csupán Sztójay vagy Csatay vezetése alatt álló hivatalnokkormány fogadható el, amelynek működési tartalmát, Imrédy fejtegetéseivel ellentétben, nem kívánja megszabni...

...Rámutattam, hogy a Führer elvi szempontból elzárkózott attól, hogy még egyszer fogadja Kállay urat, és a német követ gyakorlatilag már egy teljes éve megszüntetett vele minden érintkezést. Visszatérve a hivatalnokkormányra, kijelentettem, nem értem, hogy egy Imrédy vezetése alatt álló kormány beiktatása miért vezetne a kormányzó esküszegéséhez, és ezt részletesen indokoltam. Mikor minderre nem talált választ, azt mondta, túl intelligens és jártas szónok vagyok hozzá képest, de ő csak kitart álláspontja mellett. Befejezésül kijelentettem, hogy mindenekelőtt jelentést teszek, és kénytelen leszek újabb utasításokat kérni, de nagyon sajnálom, hogy ennyire hajthatat-

Horthy Miklós 1954-ben...

lan, és már most hangot kell adnom aggályaimnak, hogy annak esetleg súlyos következményei lehetnek.

Titkos, rejtjeles szöveg következik:

Miután huszonnégy órán belül már három hosszabb tárgyalást folytattam a kormányzóval, egyre erősebbé válik az a benyomásom, hogy Horthy egyrészt mértéktelenül hazudik, másrészt fizikailag már képtelen feladatainak ellátására. Állandóan ismétli önmagát, néhány mondaton belül gyakran ellentmondásba keveredik és időnként elakad a szava. Mondanivalója úgy hangzik, mint egy betanult formula: attól tartok, nehezen lesz meggyőzhető és még kevésbé megnyerhető

Az új budapesti követ, a teljhatalmú megbízott jelentésére hamar megérkezett a válasz. Ribbentrop azt javasolta, hogy a *„kormányzót az államügyektől* [— Veesenmayer —] *egyre inkább tartsa távol; háttérbe kell őt szorítani, és a Várban teljesen elszigetelni"*. A cél tehát az volt, hogy Horthyt fokozatosan kikapcsolják, s a szükséges politikai munkát a kormánnyal kívánták elvégeztetni. Mint idéztük, Sztójay — a báb — ezt készségesen teljesítette is.

S milyen a sors? Az a Horthy, akit a németek fél éven belül immár másodszor kényszerítettek igen nehéz döntésre, s végül lemondatták, a nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások hatására 1954 novemberében arról kívánja meggyőzni a nyugatnémet kancel-

lárt, hogy Magyarország 1944-ben nem kívánta hátba támadni Németországot.

Horthynak a portugáliai Estorilból feladott levelét a német kancellár nyugtázta, s mint írta *„megnyugvással vettem tudomásul, hogy Ön, Tengernagy Úr, visszautasította annak idején a Szovjetuniónak azt a fegyverszüneti követelését, hogy Magyarország üzenje meg a háborút a Német Birodalomnak"*.

Nem tudjuk, hogy lett-e folytatása a megkezdett levelezésnek, de az tény, hogy pont tíz évvel az 1944—1945-ös események után sem érzékelte Horthy, hogy a Harmadik Birodalommal való közös háborús részvétel, az utolsókig kitartás, az országnak kárára volt.

3

A Harmadik Birodalommal, valamint a Szovjetunióval kapcsolatos megnyilatkozások után nem árt szemügyre venni a volt kormányzó egyes megnyilvánulásait a zsidókérdés alakulásában. Elsősorban azért, mert sokan Horthynak tulajdonítják a huszonöt év antiszemitizmusának eredőjétől a magyar Holocaustig tartó folyamatát, míg mások a kormányzó erőteljes fellépésével indokolják a budapesti zsidóság időleges megmenekülését, elfelejtve azt, hogy Horthy szabad utat engedett a zsidókérdés megoldásának a megszállás után.

Horthy Miklós a zsidókérdésben több alkalommal állást foglalt. Nem célunk valamennyi megnyilatkozását ismertetni, mégis úgy véljük, hogy az 1939—1944 közötti véleményformálásai ide kívánkoznak.

ERDMANNSDORF budapesti német követ 1939. február 22-én jelentést küldött a birodalmi Külügyminisztériumba. Ebben többek között írt arról, hogy Horthy Imrédyvel kapcsolatban milyen álláspontot képvisel a zsidókérdésben.

Horthy kormányzó, akivel tegnap egy vacsorán találkoztam, azt mondta nekem, hogy pár nehézséget megért már, de a legutóbbi tíz nap élete legnehezebb időszaka volt.

Miután Imrédy, az akkori miniszterelnök, állítólagos zsidó származásáról közlést kapott, a legszigorúbb titoktartási kötelezettség mellett megbízta a belügyminisztert, hogy a lehetőség szerint vizsgálja meg annak az állításnak a

valódiságát, hogy Imrédy egyik dédapja zsidó származású. Pár nappal később Imrédy azt a megjegyzést tette Keresztes-Fischer belügyminiszternek, nem érti az okát azoknak a városban terjengő híresztelésoknek, hogy ő a közeljövőben lemond. Másnap kihallgatáson jelent meg nála, mire a kormányzó kötelességének érezte, hogy a miniszterelnökkel szemben tiszta vizet öntsön a pohárba. Imrédy összetört, amikor a számára teljesen váratlanul jövő hírt megtudta, és azonnal felajánlotta lemondását. Noha a zsidó vérkeveredés Imrédynél még akkor is csekély, ha a fent említett állítás beigazolódna, mégsem lehetett meghagyni miniszterelnöki tisztében, mivel különben a zsidótörvény képviseletekor az ellenzék részéről állandó, nemkívánatos közbekiáltásoknak lett volna kitéve.

Ő maga meggyőződéses antiszemita. Ennek ellenére tisztában van azzal, hogy nagy veszélyekkel jár, ha az ember Magyarországon túl gyorsan és túl radikálisan akar a zsidók ellen eljárni, mivel ezek a magyar gazdasági életben eddig rendkívüli hatalmi helyzetet foglaltak el, és magyar pótlásuk sok területen jelenleg még hiányzik. De nem is lehet a tehenet, amit fejni akarunk, ugyanakkor le is vágni. Magyarország nem engedheti meg magának, hogy bevételi forrásait betömje, különösen most, amikor arról van szó, hogy az általános politikai helyzetre való tekintettel sürgősen szükségessé válik a fegyverkezéshez nélkülözhetetlen eszközök előteremtése. A zsidóproblémát azonban az említett nehézségek ellenére is meg kell oldani.

A német követ a lényeget fogalmazta meg: a kormányzó meggyőződéses antiszemita. Ugyanakkor jól érzékelte a zsidókérdés megoldhatatlanságát, mikor azt fejtegette, hogy a tehenet, amelyet fejni akarunk, nem lehet levágni. Az ismert „győri program" pénzügyi fedezete nem nélkülözhette a zsidó nagytőke részvételét a gazdaságban, de Horthy világossá tette azt is, hogy a zsidóproblémát meg kell oldani. Ennek módjáról és idejéről nem nyilatkozott a követnek.

A legszűkebb német politikai vezetés már egyetértett a Wannseeben elfogadott programpontokkal, már folyt a deportálás Európaszerte, amikor 1942 nyarán a németek értékes információhoz jutottak. A Kállay-kormány — mint ismeretes — nem tett eleget a német követeléseknek a zsidókérdésben.

Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter, aki a németek számára a budapesti magas rangú politikai körökből az egyik legbiztosabb információkat szolgáltató politikus volt, Horthyval folytatott egyik beszélgetése során a zsidókérdésről is véleményt cserélt.

Júliusban Luther külügyi államtitkár-helyetteshez már megírhatta SCHULLENBURG, a Biztonsági Hivatal osztályvezetője, hogy mit mondott Horthy a zsidókról.

Egy magyar gazdasági szakember kormányzói kihallgatása kapcsán — ahol a zsidó pénzügyi és gazdasági befolyás megszüntetésének kérdését tárgyalták — megmutatkozott, hogy Horthy a vezető és befolyásos zsidók mellett áll. Reményi-Schneller magyar pénzügyminiszter a magyarországi zsidó tőke kisajátítására javaslatokat dolgozott ki, és azokat a kormányzó elé terjesztette. A kormányzónak az az álláspontja, hogy a kis, Galíciából származó és bevándorolt zsidókat feltétlenül ki kell kapcsolni, de akik tudományos téren, Magyarország iparosítása és a pénzügyek terén az országban érdemeket szereztek, azok jó hazafiaknak tekintendők, és azokhoz nyúlni nem szabad. Nem tűri, hogy olyan embereket, akik nemességet kaptak, vagy akiket titkos tanácsossá, gazdasági, pénzügyi, kormány-, vagy kormányfőtanácsossá, főrendiházi taggá, vagy egyetemi tanárrá nevezett ki, most a többi zsidóval egy kalap alá kerüljenek. Éppen ezeknek a zsidóknak köszönheti Magyarország az utóbbi évtizedek nagy gazdasági fellendülését, és elutasítja mindazt, aminek — mint például a zsidó vagyon kártalanítás nélküli kisajátításának — rablás jellege van. Vezérfonalként azt hangsúlyozta a kormányzó, az összes törvényes intézkedésekben arra kell figyelemmel lenni, hogy a zsidó vagyon ne kerüljön ki az országból, hanem a zsidó tőke és értékek beözönlésének az utóbbi években megindult folyamatát elősegítsük. A zsidóknak — népgazdasági szempontból tekintve — hasznot kell hozniuk Magyarország részére, de emellett a zsidók befolyásának gátat kell vetni, és a földtulajdont messzemenően zsidótlanítani kell; a zsidó nagyvagyonokat hasznosítsa úgy az állam, hogy azok állami szempontok szerint dolgozzanak és a zsidók ezért arányos százalékot kapjanak, amely 4%-os alapon igazságos és méltányos.

A kihallgatás végén Horthy kijelentette, nem ért egyet azzal, hogy a szegény kiszsidók munkásalakulatokban Ukrajnába kerüljenek, mert Magyarország ezzel munkaerőt veszít. Az a véleménye, hogy ezeket a zsidó munkásalakulatokat népgazdaságilag fontos célokra Magyarország területén kell felhasználni.

A kormányzó fenti kijelentései után a magyar gazdasági vezető arra kapott megbízást, hogy dolgozzon ki e kívánságoknak és irányelveknek megfelelő szakvéleményt, miként lehetne a magyarországi zsidó tőkét állami újjáépítés céljaira hasznosítani anélkül, hogy a zsidók, vagyonuk elvesztésétől tartva, pénzüket és értékeiket külföldre menekítsék.

Horthy álláspontja a korábbiakhoz képest még pontosabb, még egyértelműbb volt. Az ország gazdasági érdekeit tartotta szem előtt, s már ekkor kimutatható — a különböző közlések torzításait is figyelembe véve —, hogy a kormányzó különbséget tett a vagyonos, a gazdasági és pénzügyi, valamint a tudományos életben szerepet játszó, s az egyszerű, a „Galíciából származó" zsidók között. Ezt az álláspontot — amely Reményi-Schneller közbenjárásával került a Harmadik Birodalom zsidóügyekkel foglalkozó külügyi vezetőinek egyike elé —, újból hangoztatta Horthy a deportálások idején.

Az Endre László és társai elleni per anyagából Lévai Jenő újságíró számos információt vett át *„Fekete könyv"* című művéhez. Ebben pár sorban foglalta össze Veesenmayer körülbelül 15—16 oldalas vallomásának azt a részét, amely a magyarok felelősségéről, aktív közreműködéséről szól. Hasonló tömörítés eredménye az, a BAKY LÁSZLÓ vallomásában szereplő pár mondat, melyben arról volt szó, hogy a nagytőkések és a kiszsidók között különbséget kell tenni.

Régi szegedi tisztem voltál, Baky, tudom, hogy hű vagy hozzám, teljes mértékben bízom benned, ezért neveztelek ki ezekben a nehéz időkben belügyi államtitkárrá. Ma a legjobb magyarokra van szükségem... Utálom a kommunista és galíciai zsidókat, ki velük az országból, ki, ki! De te is belátod, Baky, hogy itt is vannak ugyanolyan jó magyarok a zsidók között, mint te, meg én. Például itt van a kis Chorin és Vida, hát ezek csak jó magyarok? Az ilyeneket csak nem engedhetem. A többit, azt csak vigyék!

1945. december 22-én hallgatták ki tanúként a Jaross Andor és társai elleni perben Ferenczy László csendőr alezredest. Ebből a tanúvallomásból többek között arra derült fény, hogy a magyar kormány tiltakozó jegyzéke, amely a Németországba történő deportálások leállításával függött össze, valójában nem a zsidókérdés új megközelítését jelentette, hanem azt, hogy abból csak a németeket kívánták kikapcsolni. Ferenczy szerint ugyanis ebben a jegyzékben benne foglaltatott például még a zsidók Budapestről való kitelepítése is. Hogy ki és milyen szerepet játszott abban, hogy a németek tudomásul vették a magyar kívánságot, világosan kiderül a *vallomásból.* Horthy szerepe itt egyértelműen pozitív, főleg ha miniszte-reihez viszonyítjuk kiállását.

Jaross: Alezredes úr, a németekkel való együttműködése, az ő megfigyelésük közben tett-e olyan megfigyeléseket, amelyekből esetleg arra következtethetett volna, hogy ha a kormány a deportálásokkal szemben határozottan negatív álláspontra helyezkedik, akkor történtek volna-e kísérletek bizonyos formában a deportálások folytatására?
Ferenczy: Igen. Az első időben tudomásom szerint csak öt hadosztály — teljes létszámú komplett hadosztály — állt a Dunántúlon, amelynek kizárólagos feladata volt a kormányzó urat és a kormányt sakkban tartani. Később, amikor már négyszer voltam kihallgatáson a kormányzó úrnál, amikor kimondta a vétót a deportálások tekintetében, mielőtt ezt elrendelte volna, meghagyta nekem, állapítsam meg a német erőket. Augusztus 20-ára készítettem el ezt a jelentést és ekkorra az öt hadosztály is annyira lecsökkent, hogy megállapításom szerint Magyarországon igen csekély erőkkel volt német megszálló.
Jaross: Mikor volt ez?
Ferenczy: Augusztus 20-án. Főképpen parancsnokságok, intézmények, és kiképző csapatok működtek. Az öt hadosztály is lecsökkent, mert nem a hadosztályokat vitték el, hanem ahogyan a szükséglet mutatkozott, egyes...
Elnök (közbevág): *Mindegy, lecsökkent, ez a tény. Aztán?*
Ferenczy: Később, amikor ez a megtagadás megtörtént, a német megszállásnak oly csekély erői voltak, hogy nem is tudtak mit csinálni.
Elnök: *De a megtagadás korábban megtörtént. Ön az augusztusi állapotokról beszél.*
Ferenczy: Addig nem is volt megtagadva. Augusztusban kapták meg a jegyzéket. Addig nem volt megtagadva.
Elnök: *De megtagadást jelent az, hogy a folyamat megtört, megszakadt.*
Ferenczy: Július 6-án csak megszakadt a karhatalmi erők kivonásával.
Elnök: *Miért, nem forszírozták a németek?*
Ferenczy: Nem forszírozták.
Elnök: *A németek láthatták, hogy a karhatalmi erők kivonása a megtagadással egyértelmű.*
Ferenczy: Csakhogy ők is tudták, hogy a karhatalom belpolitikai okból a puccskísérlet miatt került elszállításra. Ők ebbe nem is szóltak bele, de forszírozták, hogy az elszállítás később megtörténjék. Amikor jött Bonczos belügyminiszter úr, vele dolgoztuk ki a további terveket. A németek először augusztus 5-re kaptak terminust, hogy akkor fog...
Elnök (félbeszakítja): *Szóval ez a kérdés még mindig vajúdott?*
Ferenczy: Egészen augusztus 25-ig.
Elnök: *Amikor egy jegyzéket kaptak a németek?*
Ferenczy: Egy tiltakozó jegyzéket.

Elnök: *Kitől?*
Ferenczy: A kormánytól, a kormányzó jóváhagyásával.
Elnök: *Ezt honnan tudja?*
Ferenczy: Magam állítottam össze az öt pontot.
Elnök: *Milyen öt pontot?*
Ferenczy: Annak a tiltakozó jegyzéknek az öt pontját.
Elnök: *Mi volt ebben?*
Ferenczy: Az első az volt, hogy a magyar kormány kész saját közegeivel végrehajtani a zsidók kitelepítését Budapestről vidékre. Nem engedi meg azonban, hogy a németek tovább szállítsák ki őket, szóval nem adják ki a németeknek.
Elnök: *Szóval a kiszállítás elleni tiltakozást és annak megtagadását jelentette?*
Ferenczy: Igen.
Elnök: *Honnan tudja, hogy ezt átadták a németeknek?*
Ferenczy: Ezt először a kormányzó adta át.
Elnök: *Honnan tudja ezt ön?*
Ferenczy: Magától a kormányzótól.
Elnök: *Kinek az aláírásával?*
Ferenczy: Ezen nem volt aláírás.
Elnök: *A tiltakozó jegyzéken?*
Ferenczy: El fogom mondani mindjárt, hogyan volt ez. A tiltakozó jegyzéket 25-én kellett volna átadni a kormánynak. A tiltakozó jegyzéket több példányban gépelték le. Egy példányt annak idején át is adtam a zsidó tanácsnak. A kormányzó úr szintén kapott egy példányt. Ahogyan én összeállítottam az öt pontot, ez katonai stílusban volt megírva, azért a kormányzó elrendelte, hogy diplomáciai nyelven kell megcsinálni. A külügy megcsinálta. Ebből is kapott egy példányt a kormányzó, 25-ére estek a romániai események és ezzel kapcsolatban jelentkezett a kormányzó úrnál Veesenmayer. A kormányzó úr tehát maga nyújtotta át a jegyzéket, még mielőtt a kormány átadhatta volna. A németek tehát a kormányzó úrtól kapták meg.
Elnök: *Ezt a kormányzó úrtól hallotta?*
Ferenczy: Igen.
Elnök: *Azután?*
Ferenczy: De tudom onnan is, hogy a németek részéről a válasz is megérkezett — úgy emlékszem — augusztus 28-ára, pedig a kormány addig nem adta át ezt a tiltakozó jegyzéket. Tehát a kormányzó által átadott jegyzékre jött meg a válasz, amelyben a németek teljes mértékben deferáltak.
Elnök: *Honnan tudja ezt?*
Ferenczy: Közölték velem.

Elnök: *Kik?*
Ferenczy: A német biztonsági rendőrség.
Elnök: *Mikor érkezett meg ez a válasz? Augusztus 28-án?*
Ferenczy: Igen.
Elnök: *A németek deferáltak?*
Ferenczy: Elfogadták a tiltakozást.
Elnök: *Van-e további kérdés?*
Jaross: Emlékszik-e, alezredes úr, arra, hogy amikor ezek a nyugtalan napok voltak, amelyeket itt a „Baky-puccs" kifejezéssel jellemzett, az ezt követő napokban, tehát július első napjaiban egy délután az itt levő német erők egy demonstratív felvonulást rendeztek Budapest utcáin?
Ferenczy: Igen, tudok róla. Július első napjaiban volt.
Jaross: Az volt-e alezredes úr benyomása is, hogy ez tulajdonképpen annak a megmutatása akart lenni, hogy itt német erők is vannak és a Német Birodalom szervei terveiket a magyar katonai ellenállással szemben is meg akarják és meg tudják valósítani?
Ferenczy: Nemcsak mutatták, hanem kifejezésre is jutott, hogy amennyiben a magyar kormány nem fogja végrehajtani, SS hadosztályt hoznak és saját maguk fogják végrehajtani.
Elnök: *Ez volt július 1-én?*
Ferenczy: Július első napjaiban.
Elnök: *Látja, ennek ellenére meg merték tagadni a hozzájárulást a budapesti deportálásokhoz* (taps a teremben).

FERENCZY összekeverte az időpontokat, de lényegében igazat mondott. Ez derül ki Veesenmayer Budapestről küldött 1944. augusztus 24-i táviratából. Horthy tényleg leállíttatta a Németországba történő deportálásokat, de a budapesti kitelepítést számba vette, s nem kevés retorziót is kilátásba helyezett esetleges megmozdulások esetére. VEESENMAYER-t idézzük:

Kormányzó ma déli 12 órára magához kéretett. Először azt közölte, hogy ma éjjel az ő elnökletével minisztertanácsot tartottak. Ott tudtul adta megmásíthatatlan elhatározását, hogy hűen kitart a birodalom mellett, bármi következzen is...

A zsidókérdéshez megjegyezte, néhány napon belül megkezdi a zsidók eltávolítását Budapestről, akiket a városon kívül fekvő táborokban gyűjtenének össze. De lelkiismeretével továbbra sem egyeztetheti össze, hogy azoknak a birodalomba történt deportálásához hozzájáruljon, és ehhez megértést kér a

Führertől. De hajlandó a zsidókat gyökerestől kiirtani, ha azok a legcsekélyebb disznóságot elkövetnék. Kellő csendőrségi erők állanak készenlétben a szükséges biztonsági intézkedések végrehajtására.

Megbízható forrásból közben arról értesültem, hogy az itteni nuncius a pápa megbízásából a kormányzónál járt és közölte, a pápa szavatosságot vállal, hogy míg az itt maradt zsidókat nem deportálják a birodalomba, nem kerül sor Budapest bombázására. Kiegészítésül közlöm még, hogy számos itteni, úgynevezett barátunk, eddigi álláspontját feladva, helyesli a kormányzó intézkedéseit a zsidókérdésben, mert a pusztító bombatámadások miatt páni félelem uralkodik a nép széles köreiben.

Így módosult a nemzetközi és hazai tiltakozások hatására a kormányzói álláspont a zsidókérdésben.

Dr. Újhelyi Szilárd, a politikai ügyész Jaross belügyminiszterrel folytatott vitájában azt olvasta a volt belügyminiszter fejére, hogy különbséget tettek vagyonos és szegény zsidó között. Horthy álláspontját követte minisztere vagy fordítva? Úgy tűnik, hogy a kormányzó következetes volt. Ő a zsidó pénzügyi és gazdasági vezető körökkel végig kapcsolatban állt, ha időnként változtak is megnyilatkozásai. Alapjaiban antiszemita magatartását meghatározta az, hogy antagonisztikus osztályokat magába foglaló társadalmi rendszerben élt. Az 1930-as évek végétől álláspontját egyértelműen ez határozta meg, ezzel függött össze a későbbi kivételezés is.

A volt kormányzóról több alkalommal említést tett dr. Timár István. Utalt arra, hogy számos őrizetes Horthyra hivatkozott bűncselekményei nyomozásakor. Imrédy Béla és több gyanúsított társa, köztük németek is beszéltek arról, hogy ők, az egykori „munkatársak" hogyan látják Horthy felelősségét. 1945. október 5-én IMRÉDY-t is erről kérdezték az Andrássy út 60-ban.

Kérdésére előadom, hogy Horthy Miklós szerepe kétségtelenül döntő szerep volt. Horthy államfői jogokat gyakorolt és ezeket nagyon kiterjesztett mértékben értelmezte. Egy ízben, emlékszem, például vitám volt vele, hogy ki felelős az intézkedésekért. Én azt állítottam, hogy a felelős miniszterek, Horthy azonban a felelősséget magának vindikálta. Nézetem szerint csak a történelmi és morális felelősség volt az övé, a közjogi nem. Többet aztán nem vitatkoztunk.

Politikai iniciatívái voltak, de nemcsak iniciatívái, hanem intézkedései is, amit a miniszterei nem mindig tudtak, helyesebben, csak utólag értesültek róla.

Végtére egy államfőnek nem lehet megtiltani, hogy környezetet tartson és azok tanácsait megfogadja. Horthy egy feudális légkörben élt. Intézkedéseit főleg a belpolitikában hibáztatom, a reformok elmaradásáért, vagy szűkre szabott voltukért. Mindezt annak a „nemzeti kaszinó" szellemének tulajdonítom, amelyet képvisel. Írásaim között elfekszik egy saját feljegyzése a földreform kérdését illetően. Lehet, hogy az a feljegyzés 1938 decemberéből, de lehet, hogy 1939 januárjából való. Horthyval való nézeteltéréseim kaposvári beszédemmel kezdődtek.

Magyarországnak háborúba sodródásáért kifejezetten felelőssé tenni nem tudom. Magyarországnak a háborúba való sodrását nem tudom egyes személyek terhére írni, azt inkább az állandó gazdasági és földrajzi tényezők mellett az akkori körülmények hozták magukkal. 1938-ig igyekeztünk balanszírozni a német gazdasági és politikai befolyást. A Felvidék magyar lakta sávját diplomáciai úton kaptuk meg, az nem katonai akcióval jutott birtokunkba, mert e tekintetben nem követtük a lengyel politikát, dacára a belső politikai feszültségnek. Horthy Miklóssal egyetértésben a békés utat választottuk.

A zsidókérdésre vonatkozólag ugyancsak elfekszik irataim között Horthynak egy saját kezű feljegyzése. Horthy híve volt a kivételezésnek. Azokat a zsidókat, akik kulturális vagy gazdasági téren érdemeket szereztek, azokat a zsidórendeletek érvénye alól ki akarta venni, ugyanígy ki akart venni bizonyos kategóriákat is, például a nemességet szerzett zsidókat. Az egyénenkénti kivételezés jogát magának akarta fenntartani.

Kétségtelenül felelősség terheli Horthyt a bekövetkezett eseményekért bizonyos mértékben. Hogy milyen mértékben, azt meghatározni nem tudom, mert az utóbbi időkben már nem ismertem annyira a kormányzó cselekedeteinek rugóit.

Egyéb előadnivalóm nincs. Vallomásom helyesen lett felvéve...

Imrédy mentegette Horthyt. Szerinte csak történelmi és morális felelősség terheli. A háborúba sodródásért sem tette felelőssé, míg a zsidókérdésben a kivételezések híveként jellemezte.

Mint jeleztük, a korabeli felelős magyar közvélemény megoszlott Horthy ügyében. Erre világított rá vádbeszédében Frank László. A Kovarcz Emillel szemben lefolytatott népbírósági tárgyalás során, 1946. május 2-án mondott vádbeszédében arról szólt, hogy noha Kovarcz egymaga ül a vádlottak padján, van még két társa: az egyik az ellenforradalmi rendszer, míg a másik Horthy Miklós. A főtárgyalás hites gyorsírói jegyzőkönyvéből idézzük a Horthy-rendszert, s a személy szerint Horthyt bíráló megállapításokat. A történelmi út

bemutatása akkor törvényszerű volt a kor napi politikai küzdelmei idején, mai szemmel megkívánt különbségtételek nélkül. A „fasiszta Magyarország" Orgoványtól, Siófoktól Sopronkőhidáig tartó láncolatát mutatták be, s a felelősség mértékével, az egyes időszakok eltérő minősítésével nem foglalkoztak. Horthy pedig személyében is átfogta e periódust, így az ő bírálata összemosódott a rendszerével, felelőssége miniszterei, miniszterelnökei felelősségével.

FRANK LÁSZLÓ a Szálasi-perben kifejtett nézetével összhangban többek között a következőket mondotta:

Elnök: *Folytatjuk a minap félbeszakított főtárgyalást. Következnek a perbeszédek. A népügyész urat illeti a szó.*

Frank László népügyész: Tisztelt Népbíróság! Én ma nem egyedül Kovarcz Emil ellen tartok vádbeszédet. Kovarcz Emil nem egyedül ül a vádlottak padján. Két társa is van: az egyik a 25 éves ellenforradalmi rendszer, ellenforradalmi szellem; a másik pedig ennek a rendszernek megtestesítője, szellemi apja, Horthy Miklós. A vádlott Kovarcz Emil is ennek a rendszernek hűséges fia. Nem volt még per, amely élesebben bizonyította volna, hogy 1944. október 15-ét nemcsak március 19-e előzte meg, hanem 1919. augusztus 1-e is. Ugyanazok voltak az eszközök, ugyanazok voltak a módok, részben a személyek is 1944-ben, mint 1919-ben. Kovarcz Emil ott van Szegeden, amikor fővezérré kiáltják ki Horthyt: titkos testőre. És ott van 1920 februárjában a Somogyit és Bacsót meggyilkoló különítményben. 1939-ben képviselő lesz belőle, 1944. október 15-én pedig miniszter. Baky László 1919-ben különítményes és a gyilkosságban részt vevő vadász főhadnagy, 1944-ben pedig államtitkár, 1944. október 15-én a Kovarcz-féle minisztériumban a belbiztonsági osztály főnöke.

Kovarcz Emil: Ez tévedés!

Frank László népügyész: 1944. október 15-én a belügyminisztériumban a belbiztonsági osztály főnöke volt Baky. Héjjas Iván 1919-ben különítményparancsnok és Horthy alatt miniszteri osztályfőnök. Ugyanígy folytathatnám a felsorolást. Az a csatorna, amely 1919. augusztusban kiöntött és amely később az úgynevezett konszolidációs idők alatt visszahúzódott, 1944-ben egyszerre megint napvilágot látott. Ugyanazok a személyek megint elfoglalják azt a helyet, ahonnan a 20-as, 30-as években nagy nehezen visszaszorították őket.

Nekem, mint népügyésznek az a véleményem, hogy Horthynak és rendszerének működéséből történelmi szükségszerűséggel következett be 1944. október 15-e. Igen sokszor elmondottam már ezt és igen sokszor írtam le vádiratban. A népügyész ismételten vallja és rámutat arra, hogy nemcsak Szálasi és bandája,

nemcsak Sztójay és hazaáruló klikkje felelős az ellenforradalom 25 esztendejéért és azért, ami 1944. október 15-ével bekövetkezett, hanem felelős elsősorban Horthy Miklós és felelősek mindazok, akik a szegedi gondolatot vele együtt megindították és mindent elkövettek, hogy a szegedi gondolat győzzön, uralmon maradjon: megakadályozták az ország demokratikus és szociális fejlődését, amely pedig egyedül alkalmas az egész nemzet, nemcsak egy kis réteg boldogulását elősegíteni és biztosítani. Ezért hangsúlyozom itt is, hogy Kovarcz Emil hűséges katonája és a gyilkosságban társa volt Horthynak 1920-ban és Szálasinak 1944 októberében.

Sokszor beszéltem már erről vádbeszédeimben, de nem lehet eleget beszélni róla. És a népügyész szeret is beszélni erről: szeretné, ha egyszer vége lenne már az országban az „országgyarapító Horthy" legendának. Mert a fővárosban is, de vidéken is igen nagyszámú réteg van, amely még mindig az „országgyarapító Horthy" legenda bűvöletében él. Lássák meg végre az „országgyarapító Horthy" mögött az „igazi Horthyt"! Lássák meg, hogy az országgyarapítások micsoda szörnyű áldozatába kerültek a nemzetnek! Lássák meg, hogy az országgyarapítások következtében hogyan sodródtunk bele a háborúba! Lássák meg, hogy nemcsak vért és anyagiakat is veszítettünk, hanem például a délvidéki országgyarapításnak az volt az előzménye, hogy az úgyszólván pár nappal előbb megkötött örökbarátsági szerződést egyoldalúan fel kellett rúgni, és Bárdossy jóvoltából ezzel nagyon-nagyon nehezen helyreállítható csorba esett a nemzet becsületén. Lássák meg az „országgyarapító Horthy" mögött például a földreform Horthyját. 1920-ban csináltak egy földreformot, 1928-ban befejezettnek nyilvánították és az 1928-as törvény indokolásában benne van, mint óriási eredmény, hogy csaknem 900 000 holdat sikerült felosztani. Természetesen nem mind a 900 000 holdat zsellérnek, gazdasági cselédeknek és napszámosoknak, hanem katonatiszteknek, miniszteriális tisztviselőknek és egyéb ilyen egyedeknek, jutalmazásképpen. Az 1928-as törvény indokolása óriási eredményként könyveli el a kilenc év alatt kiosztott 900 000 holdat, akkor amikor a demokratikus Magyarország nem egészen egy év alatt öt és fél millió holdat vett igénybe. Ha ezt a tempót követtük volna, amelyet Horthyék, akkor körülbelül ötven esztendő kellett volna ahhoz, hogy a magyarországi földreformot megcsináljuk.

Lássák meg azt a Horthyt, aki meghonosított egy új közszellemet: a „kérlekalássan", az „alázatos tiszteletem" szellemét, a bokacsapkodás undorító közszellemét, amely azután kialakított itt egy tisztviselői hierarchiát: nagyságosok lettek azok, akikben az égvilágon semmiféle lelki nagyság nem volt. Méltóságosok lettek azok, akiknek fogalmuk sem volt arról, hogyan kell méltóságosan viselkedni. Kegyelmesek lettek, akik nem ismertek kegyelmet akkor, amikor

saját érdekeik megvédéséről volt szó. Mert — Népbíró Urak — 25 év alatt kocsonyává puhították itt a magyar nemzet gerincének legnagyobb részét, különösen az osztálygerincét, hogy ne legyen arc, mely fel merne emelkedni és szembe merne nézni azzal, aki a hivatali ranglétrán felette van. Kocsonyává puhították a nemzet gerincét azért, hogy itt mindenki mindent, a mindenható kormánytól várjon. Kialakítottak egy közszellemet, amelynek az volt a célja, hogy legyen itt akármilyen kormány, akármilyen parlament, törvényes, vagy törvénytelen: a gerinc nélküli társadalom vakon, gondolkozás nélkül végrehajtsa parancsait. Végrehajtották Gömbös parancsait, végrehajtották Darányi parancsait, ugyanígy Imrédy parancsait és amikor Sztójay, majd Szálasi jött, természetesen az ő parancsaikat is.

Lássák meg az „országgyarapító" fehérlovas mögött az Apokalipszis lovasát, a gyilkosok kapitányát, aki azzal adott felhatalmazást a gyilkosságra a Gellért-szállóbeli vacsorán, hogy nem beszélni kell, hanem cselekedni. Erre megindul a versengés a Prónay-különítmény és Osztenburgék között: melyiküké legyen a dicsőség, melyikük tegye el az útból a Népszava szerkesztőjét. Lássák meg az „országgyarapító" fehérlovas mögött azt a Horthyt, aki később, azzal a szállóigévé vált mondással ad Siófokon felhatalmazást és engedélyt emberek lemészárlására, hogy: ti már eleget kéjelegtetek, hagyjatok valamit nekünk is.

Népbíró urak, én olvastam egy cikket, amelynek az volt a mottója — és az a mottó többé-kevésbé szállóigévé vált —, hogy gyilkosok járnak köztünk. Ezt a mottót ki kell egészíteni azzal, hogy gyilkosok jártak közöttünk 25 évig. Mert állítom, hogy kevés ember van ebben a városban, aki nem tudta, hogy Kovarcz Emil a gyilkosok között van; állítom, hogy az ország többi városában, az én városomban is nagyon jól tudták, hogy kik azok a tiszt urak, akik gyilkosságokat követtek el, és akik ezután magas pozíciókba kerültek; nagyon jól tudták ezt az én városomban is, amelyben április 6-án ítéltek halálra egy 19-es hadnagyot és zászlóst, akik 25 éven keresztül remekül éltek. Gyilkosok jártak köztünk, mert Horthy meghonosította a szalonképes gyilkosságot. Ha az áldozat hazátlan bitang munkás volt, vagy büdös paraszt, vagy bolsevista, vagy kapitalista zsidó, aszerint, hogy a pillanatnyi hangulat milyen jelszót kíván, akkor a gyilkosságok glorifikálva lettek, nem jártak el a gyilkosok ellen, sőt őrnagy lehetett valaki és taníthatott a Ludovika Akadémián. És — amint a vádlott mondotta — a Ludovika Akadémia a ludovikásokat a többi között arra is tanította, hogy az utcán csak fehér kesztyűvel illik járni. A tisztjelöltnek nem illik csomagot vinni, villamoson hogyan illik ülni, hanem lehetőleg taxit kell igénybe venni, de gyilkolni illik. A Ludovikán azt hallotta, hogy fehér kesztyű nélkül nem szabad az utcára menni, de azt látta, hogy gyilkosból vagy a Ludovika Akadémia tanára lesz, vagy ha jobban helyezkedik, akkor Magyarország kormányzója.

Mit lehetett várni az ilyen szellemű tisztikartól? Azt, ami bekövetkezett: az első pillanatban, amint valami mód és alkalom nyílt rá, otthagyták gazdájukat, mert nem volt becsületük, betyárbecsületük — mint ahogy főnökükben sem volt. Hiszen amikor elemi erővel tört ki az országos felháborodás a Somogyi—Bacsó-gyilkosság miatt, akkor Horthy odadobta volna embereit, ha Osztenburg ki nem áll és azt nem mondja, hogy: kimegyek a Kálvin térre és országvilág füle hallatára kikiabálom, hogy a fővezérségtől jött a parancs. Ilyen felháborodást váltott ki Somogyi és Bacsó meggyilkolása Népbíró Urak! Február 17-én történt a gyilkosság és három nap múlva, február 20-án Huszár Károly miniszterelnök a nemzetgyűlésben beszédet mondott és a többi között azt a kijelentést tette, hogy ezekkel a sötét emberekkel fel kell venni a küzdelmet, bármibe is kerül; ha vannak ilyen titkos szervezetek, fel kell oszlatni, be kell zárni őket és szükség esetén fel kell akasztani azokat, akik a béketárgyalások pillanatában a magyar nemzet jó hírét, becsületét az egész világ előtt meghurcolják. Meg akarom nyugtatni erről a helyről a nemzetgyűlést és a nemzetgyűlésen keresztül az egész közvéleményt, hogy ebben az országban minden tényező azon lesz, hogy ennek a sötét bűnténynek minden körülménye a lehető legrövidebb időn belül kideríttessék és azok, akik ezt a bűnténytt elkövették, példát statuáló büntetésben részesüljenek. Egy Kenessey György nevű képviselő ekkor csendesen közbeszólt: És a felbujtók is! A miniszterelnök azzal folytatta: Fel vagyok hatalmazva annak kijelentésére is, hogy a fővezérség a maga részéről mindent el fog követni, hogy ebben a dologban az egész katonaság segítségére legyen a közhatóságoknak és hogy a bűnösök olyan büntetésben részesüljenek, hogy a bűnre hajlamos embereknek minden kedvük elmenjen attól, hogy hasonlókra törekedjenek.

A fővezér megnyugtatta az országot, hogy a katonaság rendelkezésre fog állni azért, hogy a felbujtók és a cselekmény tettesei oda jussanak, ahová jutniuk kell.

Azután történt valami a fővezérség részéről, mert Beniczky Ödön belügyminiszter október 26-án már kénytelen azt mondani, hogy a rendőrség, a Belügyminisztérium, a polgári hatóságok kiderítették és megnevezték a Somogyi—Bacsó-gyilkosság tetteseit, és nem a polgári hatóságokon múlik, hogy a tettesek méltó büntetésüket nem veszik el.

Ruppert Rezső 1924. január 24-én interpellál és a többi között azt mondja, hogy Vanczák szociáldemokrata lapszerkesztő egy évet kap egy cikkért, gyilkosok pedig szabadon járnak. Ugyanakkor Peyer is interpellál és azt mondja, hogy úgy látszik, hogy a megtorlást illetőleg különbséget tesznek gyilkosság és gyilkosság között: az egyik gyilkosság elkövetőit felakasztják, a másik gyilkosság tettesei amnesztiában részesülnek. Négy nap múlva Beniczky Ödön nyilat-

kozni kénytelen, de már nem mint belügyminiszter. Nyilatkozik, hogy nagyon könnyen el tudja képzelni annak lehetőségét, hogy Somogyiék gyilkosai továbbra is szabadon járnak-kelnek, a belügyminiszter pedig, aki a bűnténytt kinyomozta és a törvényes megtorlás érdekében mindent megtett, le van tartóztatva. Beniczkynek ez a sejtése valóra is vált.

A népügyésznek az a meggyőződése, hogy a Szálasi-perben bizonyítást nyert történelmi tények alapján azok, akik hittek Szálasiban, belátták, hogy a magyar történelem egyik legnagyobb árulása éspedig hazaárulása volt a Szálasi-klikk október 15-i közreműködése. A népügyész most azt szeretné, ha ennek a pernek és az esetleg ezután lefolytatandó pereknek anyaga alapján belátnák azok, akik Nyugatról még mindig egy fehér lovat várnak vissza, abban a hitben, hogy Anglia majd a reakciót segíti vissza Magyarországra a fehér lóval: belátnák, hogy mindazért, ami itt 25 éven keresztül történt, elsősorban Horthy Miklóst terheli a felelősség: belátnák ezt, megbánást tanúsítanának és nekiállnának a munkának, ahelyett, hogy fiatal és éretlen — bocsánatot kérek ezért az inparlamentáris kifejezésért — taknyosokat kézigránátokkal, bombákkal, revolverekkel és egyéb gyilkos eszközökkel látnának el és biztatnának arra, hogy szálljanak szembe az egész világot átformáló új eszmével. A népügyész azt szeretné, ha bűnbánatot tartanának és beállnának azok közé, akik dolgoznak.

Népbíró Urak, önök vissza fognak emlékezni Szálasinak az utolsó szó jogán tartott felszólalására. Sok — mondjuk így — értelmetlenséget mondott Szálasi, egy pontban azonban igaza volt. Igaza volt, amikor azt mondotta, hogy: Kérem, a háború nem 1944. október 15-én indult meg és nem én indítottam meg. A háború még 1941 júniusában kitört, Horthy jóvoltából. Ezért Horthyt terheli a felelősség. Miért nem áll itt Horthy Miklós is?

A népügyész is azt kérdezte és azt kérdezi, hogy miért nem áll itt Horthy Miklós is? És nemcsak egyedül ő, hanem vele együtt mindazok is, akik vezető pozícióban az úgynevezett szegedi gondolatot itt hatalomra juttatták és vezető pozícióban, mint miniszterek, államtitkárok, és legalábbis nemzetgyűlési képviselők mindent elkövettek azért, hogy a szegedi gondolat Magyarországon 25 éven keresztül olyan állapotokat teremtsen, amelyek Európában páratlanok voltak és amelyek Magyarországon a szociális és gazdasági haladást nem 25 évre, hanem sokkal többre, sokkal hosszabb időre visszavetették.

Azt mondhatná Kovarcz Emil: Nem értem, hisz népügyész úr, a kihallgatásom során is előadtam már, hogy Horthyval szembekerültem és a jegyzőkönyv tanúsága szerint is olyan védő kirendelését kértem, aki nem reakciós. Horthyval én szembenálltam, harcoltam ellene.

Önmagában az, hogy a politikai életben részt vevő személyek között nézetel-

térés van, nem jelenti azt, hogy ideológiai szempontból is szembekerültek volna. Kovarcz Emil nem volt hajlandó Baky Lászlóval kezet fogni, ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a Magyar Nemzeti Szocialista Párt Hungarista Mozgalom, a Szálasi Párt, valamint a Pálffy—Baky-féle Magyar Nemzeti Szocialista Párt egymással ideológiailag is szembekerült volna; hiszen október 15-én Pálffy lett a földművelésügyi miniszter. Igen élesen szembenálltak Imrédy Bélával, ez azonban nem jelenti azt, hogy a Megújulás Pártjával ideológiailag is szembenálltak volna, hiszen az október 15-i kormányban Rajniss kultuszminiszter lett, sőt, a kormányzótanács tagja. Szembenálltak emberekkel, akik hatalmon voltak, de nem azért, mert eszmei síkon kerültek szembe velük, hanem azért, mert a hatalmat akarták; és amikor a hatalmat megkapták és totális hatalomhoz jutottak, akkor ezek a személyi ellentétek már korántsem voltak olyan lényegesek...

4

A magyar főbűnösök és a népügyészek mellett idézzük a német gyanúsítottakat is: ők hogyan látták Horthy szerepét? Előbb OTTO WINCKELMANN-t, aki — Veesenmayer amerikaiakhoz küldött tiltakozásához hasonlóan — arról írt, hogy Horthy felelősségéhez nem mérhető az övé; azzal érvel, hogy Lakatos és Horthy tettéhez képest elenyésző a „két német" felelőssége.

1944. október 15-én a fiatal Horthyt elfogta a Sicherheitspolizei. Az ügy előzményei a következők: ha nem tévedek, Zágrábon keresztül az a hír érkezett a Sicherheitspolizeihoz, hogy Budapesten egy Tito-megbízott, vagy -követő és az ifjú Horthy közt találkozás történt. Azt hiszem, hogy ez a találkozás 1944 augusztusában volt. Az hírlett, hogy Horthy maga is részt vett ezen. Ezt azonban még ma sem hiszem. Amikor azután hír érkezett, hogy az ifjú Horthy egy újabb találkozást akar létrehozni, Himmler azt a parancsot adta, hogy ezt rendezzék meg egy nem valódi Tito-emberrel. Az volt az utasítás, hogy a Sicherheitspolizei azután avatkozzék be, hogy Horthynak bizonyítékkal lehessen szolgálni, hogy Németország elárulása még családján keresztül is folyik. A találkozás 1944. október 15-re volt előirányozva. Amikor engem október 13-án von dem Bach tábornok leváltott, a német Sicherheitspolizei parancsnokának Budapesten — Gottsteinnak — azt mondtam, hogy ehhez az akcióhoz a hozzájárulást a minden meghatalmazottsággal felruházott von

dem Bach generálistól kell bekérnie. Megmondtam, hogy nem tudom, hogy von dem Bach beleegyezik-e, és hogy az akció a tervekkel, melyeket részleteiben nem ismerek, beleillik-e. Megmondtam, hogy én, ahogy ő is tudja, az idő szerint szolgálaton kívül vagyok, és ezért nem illet meg engem, hogy von dem Bachhal beszéljek, továbbá megmondtam, hogy a lábam miatt majdnem mozgásképtelen vagyok. Ahogy később megtudtam, von dem Bach megadta a hozzájárulást. A fiatal Horthy elment a találkozóra abban a biztos tudatban, hogy egy megrendezett találkozásról van szó. A találkozásra nagyobb készültséget vitt magával, többek között a várőrség egy századát, amelyet az Erzsébet híd alatt állítottak fel. Rögtön a találkozás után lőttek. Klages kriminalkomiszszár három haslövést kapott, amelybe bele is halt. Az a tény, hogy a Sicherheitspolizeinek sikerült a fiatal Horthyt és kíséretét legyűrni, véleményem szerint csak a következő körülményeknek tudható be: amikor az első lövések elhangzottak, odaszaladt a várőrség előbb említett százada. A Sicherheitspolizei egyik tagja elébük szaladt és azt kiáltotta: „vissza! itt lőnek" és megfelelő jeleket adott nekik. Erre a század visszavonult. Ugyanezen nap délutánján Horthy egy tisztet küldött hozzám és arra kéretett, igyekezzem elintézni, hogy fiát szabadon bocsássák, és kijelentettem hogy erre képtelen vagyok. Megmondtam, hogy engem Berlinben őrültnek tartanának, ha ilyen kéréssel jönnék, azok után, hogy Horthy néhány órával azelőtt bejelentette kiugrását a szövetségből...

...Ha tagadom is, hogy a fegyverszünet megakadályozásában részt vettem volna, mivel ezekben a napokban véletlenül von dem Baché volt a vezetés német részről — én ki voltam kapcsolva — mégis meg kell állapítanom, hogy véleményem szerint Horthy és Lakatos feladata volt, hogy a fegyverszünet mellett kitartsanak. Vörös délután már egy paranccsal gyakorlatilag feloldotta Horthy parancsát, mely szerint szüntessék meg a harcot, éjjel azután Horthy készségével, mellyel beleegyezett lemondásába, és Lakatos közvetítésével Horthy és a német követ között a fegyverszünetet teljesen feladták. És most két német feleljen azért, Horthy, Lakatos és kormánya pedig nem...

VEESENMAYER a deportálásokkal összefüggő felelősség esetében akár koronatanú is lehetett volna a vád képviseletében. Úgy véljük, hogy a Horthy ügyében 1946. június 17-én tett rendőrségi vallomása, amikor már gyanúsítottként nyilatkozott, kortörténeti dokumentum.

Jegyzőkönyv folytatólag felvéve 1946. június 17-én.

A jegyzőkönyv 17. oldalán f. hó 14-i vallomásomban előadtam, hogy az október 15-i Horthy-proklamáció visszavonását követelték a német katonai körök. Greiffenberg ilyen értelmű követelésére telefonáltam Vörös Jánosnak, majd Greiffenberg vele közvetlenül tárgyalt, melynek eredményeképpen Vörös János volt az, aki az első Horthy-proklamációt hatálytalaníttatta. Eljáró rendőrtiszt felhívására, hogy miképp láttam és látom én az 1944. október 15-i eseményeket és milyen véleményem alakult ki róla, előadom a következőket:

Először is vannak különböző meggondolások, amiket Horthy és emberei véleményem szerint nem gondoltak meg kellőképpen, illetőleg tévesen értékeltek.

1. Számos egybehangzó jelentés szerint, úgy a magyar lakosság tekintélyes része, mint a honvédség számos csapatteste, a háború folytatása mellett voltak Magyarországnak a kelet ellen való védelme céljából.

2. Ezt a beállítottságot eredményezte egyrészt az ember húzódozása a „cserbenhagyástól", másrészt az oroszoktól való széles körű félelem.

3. Egyrészt alábecsülése a németek információinak a háborúból való kilépésre irányuló, folyó igyekezeteknek, másrészt túlbecsülése a németek rendelkezésére álló tartalékoknak és hatalmi eszközöknek, melyekkel ilyen veszélyek ellen védekezni tudtak volna.

Azonban a történelem elegendő példával szolgál, amikor nem a számszerűség és a tömegek hozzák meg a döntést, hanem más faktorok, amiket Horthy, Lakatos és munkatársai 1944. október 15-ének keresztülvitelénél nem vettek figyelembe, vagy legalábbis nem eléggé, mégpedig:

1. Azt a döntő jelentőséget, amit egy bátor és csak a nemzet érdekeit szolgáló vezetés úgy elhatározó erő, mint magatartás és példamutatás szempontjából jelent.

2. Az eskü jelentőségét általában és különösen a katonák esetében. Amennyiben Horthy és Lakatos ezt a két faktort pozitívabban és magasabbra értékelték volna, semmi esetre sem kellett volna ügyüket október 15-ének estéjén elveszettnek tekinteni. Lehetséges, hogy saját bizonytalanságuk tekintetében erre a beállítottságukra csábította őket.

Azonkívül Lakatosnak, mint tapasztalt tisztnek, tudnia kellett volna, milyen gyenge lábon állnak a német tartalékok és az egész utánpótlás. Egy kis előkészített frontszakasz, amelyet az oroszok áttörtek volna, elegendő lett volna, hogy az egész magyar keleti frontot veszélybe döntse. A Horthy-proklamáció után bekövetkezett sürgető követelések, amelyek a német vezérőrvezetőség részéről fennálltak, bizonyíthatják, hogy milyen rendkívül komolyan vették azt a szempontot a fronton és a hadtápterületen működő honvéd-

ségre való kihatás tekintetében. Még abban az esetben is, amire számítani lehetett, ha tekintélyes magyar seregtestek megtagadták volna Horthy parancsának a teljesítését, hogy a német frontbajtársakat ne árulják el, mégis a parancs visszavonásának hiánya sok tekintetben bomlasztólag és bénítólag hatott volna a magyar csapatok összességének harci akaratára.

A magyar nép tradíciója sok tekintetben katonai természetű. Ennek a természetnek azonban integráns része az eskü. Ahhoz, hogy az esküt megszegjék, kell egy minden fölött álló, ellentétes világnézetből fakadó beállítottság, mellyel a legritkább kivételektől eltekintve sem katona, sem tiszt nem szokott rendelkezni.

Ha Horthy, az egykori admirális, bátran és határozottan akciójának élére lépett volna, ha saját maga beszélt volna a rádióban, és ha kinyilvánította volna elhatározottságát, akár törik, akár szakad, úgy az ő személyére letett esküneк jelentősége és súlya egész másképpen jutott volna érvényre. Ő azonban éppen ellenkezőleg, hűtlen lett a régi tengerész szokáshoz, mely szerint a kapitány szükség esetén a parancsnoki hídon lobogó zászlóval, hajójával együtt elmerül. Horthy kormányzó volt, hajója az egész magyar nemzet, miért hagyta ott önkéntesen, saját elhatározásából, miért árulta el és miért hagyta cserben saját legszorosabb munkatársait?

1944. október 15-e eseményei megítélésénél mindig újból párhuzamot kell vonni Horthy és Moscardó, az Alcazar védőjével a spanyol polgárháborúban. Elismerem, hogy a hasonlat talán sántít, mégis lényegében a párhuzamok egész sora megmutatkozik.

Ott egy egyszerű, ismeretlen tábornok mintegy kastélynak a parancsnoka, amely az ő védelme által lett a nemzeti csoport szimbóluma.

Itt egy egész nemzet cserbenhagyása, ámbár az, aki ezt tette, ellentengernagy volt és egy negyed évszázad óta Magyarország államfője. Ott az öntudatlan, büszke és minden formájában hősi feláldozása az ellenség által fogságba vetett, halálraítélt és az átadás megtagadása folytán főbelőtt fiúnak. Itt korai és önkéntes lemondás hivatalról és méltóságról, ezen felül kinevezése egy miniszterelnöknek, aki ellen ugyanaz a személy odáig harcolt és lelke legmélyén elutasított csak azért, hogy fiának semmiképpen se veszélyeztesse életét, megkímélje, családjához visszavezesse. Ott kitartás egy majdnem kilátástalan helyzetben, itt korai feladása egy nagyon rosszul szervezett akciónak, amelynek ennek ellenére is voltak bizonyos esélyei. Ott hűség, itt árulás. Ott a haza, itt a száműzetés.

Egy későbbi történelemírás feladata lesz, hogy 1944. október 15-e felett értékítéletet mondjon. Egy azonban biztos, hogy Horthy neve ezen a napon elvesztette utolsó csengését is, és egyidejűleg ez a Horthy volt az, aki végered-

ményben a régi feudális-kapitalista uralmi rendszer első ápolója és védője volt, aki ezen a napon saját múltjának felszámolója lett.

Így Horthy 1944. október 15-én először szövetségeséhez, azután saját népéhez, végül önmagához hűtlen lett. Horthy magatartása és kudarca 1944. október 15-én, amely kudarc és magatartás vonatkozik szűkebb körére is, egyike volt azoknak a mély és lényeges okoknak, amiért a fegyverszünet, melyre igyekeztek, ellenkezőjébe csapott át. Horthy tévedései sem annyira nem kielégítő munkatársak kiválogatásán alapulnak, sokkal inkább eredményei egy évtizedekig tartó folyamatnak, amely a nép és a vezetői elidegenedésének jegyében állott. Így talán október 15-nek lefolyása egy történelmi, egy szükséges és szervesen meghatározott disszonáns végakkordja volt egy így vagy úgy túlhaladott rendszernek.

Vallomásomat önként tettem, és német nyelven adtam elő, azt az engem kihallgató rendőrtiszt magyar nyelven diktálta jegyzőkönyvbe, majd a hites német tolmács visszafordította anyanyelvemre. Ha megjegyzéseim voltak a fordításra vonatkozólag, azok mindenkor tekintetbe lettek véve és kívánságomra a legközelebbi kihallgatás alkalmával jegyzőkönyvbe foglaltattak úgy, hogy a jegyzőkönyv aláírása alkalmával megvan a biztonságérzetem, hogy a jegyzőkönyv azt tartalmazza, amit anyanyelvemen előadtam.

Felvette:

Takács Péter Pál	*dr. Balassa Erik*	*Veesenmayer*
r. őrgy.	r. őrgy.	gyanúsított
	hites tolmács	

A totális diktatúra hónapjai

1

Kedves jó Szüleim! Bpest, 1931. okt. 4.

Nagyon köszönöm a jókívánságokat és az ezekhez mellékelt édességeket. Mindkettőnek hasznát fogom venni. Az egyik szellememet, a másik testemet fogja serkenteni.

Köszönöm, hogy figyelmeztettetek arra, hogy okt. 4. is van a világon, mert a jó Istenke látja lelkemet, teljesen elfelejtettem volna ezt a személyemmel kapcsolatos nevezetes dátumot.

Engedjétek meg, hogy elkésve bár, de én is jókívánságaimat tolmácsoljam apának azzal a kijelentésemmel: „Seit nur ruhig, die zwei Fraun werden es schon tun."

Ne haragudjatok, hogy oly ritkán írok. Hogy apa kedves soraira eddig nem válaszoltam, azonban annyi meglepő dolog ért engem, hogy az események gyors sodrában nem volt alkalmam arra, hogy Nektek kimerítő képet adhassak a lepergett eseményekről.

Felhasználom ezt az alkalmat, hogy nevem napja, helyesebben a Ferik névnapja alkalmával, részletesen elmondjak mindent, hogy mint eddig is könnyíthessek magamon.

Bevezetésül annyit, hogy f. é. augusztus 25-vel életemben fordulóponthoz érkeztem. Erről fogok beszélni.

Augusztus 25-én fenn voltam a HM. VI—1. osztályában, hogy a határvédelemmel kapcsolatos súlyos kérdésekben döntést kapjak a hadműveleti osztályban. A tárgyalást éppen befejeztem, midőn szólt a telefon és engem Rátz tábornok úr sürgősen magához hívatott. Én átmentem a VI—4. osztályba és útközben úgy gondoltam, azért hívat magához, hogy velem a nála levő tanulmányomról beszéljek. (Megjegyzem, ez a tanulmányom a Magyar Katonai Szemle novemberi számában fog megjelenni és folytatása a már megjelent tanulmányomnak.) Amikor megérkeztem az osztályba, Rátz tábornok úr már

várt és azzal a meglepő kérdéssel fordult hozzám: „Te meg mit csináltál?" Nagyon bambán nézhettem reá, mert mindjárt folytatta is: „Gömbös kegyelmes úr meghagyta nekem, hogy kerítselek elő téged, és a vezérkari főnököddel és a parancsnokoddal egyetemben vezesselek elő. Várd meg itthon nálam a két urat és gyertek azután együtt fel a HM. úr előszobájába, én előre megyek." Ő tényleg elment, magával vitte a minősítményemet, én meg vártam a Decleva ezredesre és a Megay kegyelmes úrra. Kb. 11 h 30 lehetett, amikor hárman felbaktattunk a HM. úr előszobájába. Ottan már várt reánk a Rátz tbk. úr. Pár percre, hogy megérkeztünk, kinyílt Gömbös dolgozószobája, ő maga jött ki és behívatta magához először a három urat, nekem meg azt mondta: „Szálasi, te maradj még". Fél óra hosszat tárgyaltak, azután újra nyílt az ajtó, Gömbös jött ki és mondta: „Gyere be, Szálasi". Szálasi bement azzal a gondolattal, hogy mi az ördögöt akarnak tőle. Az előszobában levő emberek úgy bámultak rám, mint a borjúk az új kapura.

Gömbös kezet fogott velem, szívélyesen üdvözölt és hellyel kínált meg. Öten ültünk az asztal körül. Valóságos kerekasztal-konferencia volt. Befelé nagyokat röhögtem, hogy mi az istennyila ütött ezekbe a jóemberekbe. Megtudtam, amint Gömbös a következőképpen fordult felém. „Azért hívattalak, mert rendőri titkos jelentés szerint te egy politikai összeesküvésben veszel részt, melynek az a célja, hogy a jelenlegi kormányt erőszak alkalmazásával megbuktassa, egy egész új rendszer alapjait rakja le. A Kormányzó Urat ezzel az erőszakos ténykedéssel befejezett tény elé akarjátok állítani és ki akarjátok nála kényszeríteni, hogy ő az általatok benyújtott új kormányt szentesítse. A jelentés szerint Szálasi Ferenc kapitány úr dolgozza ki az összes terveket minden vonatkozásban, ő adja majd meg a legkedvezőbb időpontokat a végrehajtásra és irányítja az egész puccsot, ill. hadműveleti részét. No, mondja Szálasi, igaz ez?

Mialatt beszélt, azt gondoltam, menten lefordulok a székről. A kérdésre azt válaszoltam — amikor első meglepetésemből felocsúdtam — hogy nem igaz az egész. „Akkor meg mivel magyarázod meg azt, hogy neved ilyen súlyos jelentésben szerepel?" kérdezte Gömbös.

Nagyméltóságod! Én a dolgoknak más magyarázatot nem tudok adni, mint azt, hogy én mindenhol, akár bajtársak között, akár polgári társaságokban, véleményemnek őszintén, kertelés nélkül, de a legteljesebb felelősség mellett kifejezést adok. Tudom — és talán ezt lehetne egyedül bűnnek felróni nálam —, hogy katonatiszthez, különösen vezérkari tiszthez mérve a kijelentéseket, ezek szokatlanul élesek. De mint vezérkari tisztnek, mindenkor megvolt és meglesz az önálló véleményem mindazokról a rendelkezésekről, melyeket a kormány kiadott. Türelmetlenségem és az éles hangon való bírálgatásom

onnan ered, hogy meg vagyok arról győződve, hogy a jelenlegi nyomorúságos gazdasági viszonyokon igenis segíteni lehet. Meglehet, hogy ilyen tárgyban beszélgettem valakivel, aki tényleg tagja egy politikai szervezkedésnek és amikor az illető hallotta milyen nyíltan beszélgetek ezekről a kérdésekről, engem a rendőrségnél bejelentett azzal a célzattal, hogy a rendőrség figyelmét az ő szervezkedésükről, egy stróhmann beállításával, elterelje."

„Egyszóval, te azt mondod, hogy semmi összefüggésben nem vagy ezzel a társasággal" mondta Gömbös. „Én ajánlom is neked, hogy hagyjál fel a politizálással. Mert ha mégegyszer ilyen ügyben elém kerülsz, kötelet kapsz a nyakadba." „Nagyméltóságod, ha én kötelet kapok a nyakamba, akkor tudni fogom, hogy azt megérdemeltem." Gömbös: „Azért beszélek veled ilyen baráti és bajtársi alapon, mert mind a három elöljáród (Rátz akkor a szabadságon levő Rődert helyettesítette) egyhangúan kijelentette, hogy a legkiválóbb vezérkari tisztek egyike vagy. Éppen ezért, kár volna, ha politikai dolgok miatt megütnéd a bokádat."

A súlyos kérdés megtárgyalása után elkezdett engem Gömbös faggatni, hogy milyen szervezési munkálataim vannak. A Rátz tbk. úr úgy emlékszik, jelentést tett neki erről. Én megmondottam neki elgondolásaimat, mire azt mondotta Gömbös, hogy a munkámat hozzam el neki az összes kidolgozott tervekkel, mert ő el akarja azt olvasni és a hasznosat belőle át is akarja venni. Velem pedig szervezési kérdésekről fog majd beszélgetni, amint a munkám kezei között lesz. A kihallgatásom után — kb. 1 ½ órát tartott — amint felállottam, hogy letisztelegjek, hozzám jött, jobb karjával magához ölelt és azt mondta: „Ne politizálj, mert bajod lesz belőle. Az én helyembe pedig csak akkor jössz, ha én elmentem. Előbb nem. Na szervusz". Másnap, augusztus 26-án, Rátz tbk. úrnál voltam és vele beszélgettem súlyos három órán keresztül szervezési kérdésekről. Megállapodtunk abban, hogy mindezeket a gondolatokat, adott esetben megmondom Gömbösnek is. Beszéd közben Rátz tbk. úr a következőket mondotta: „Megmondom neked, mi beszélgettünk Gömbössel, mikor nem voltál benn. Gömbös azt akarta, hogy téged azonnal helyezzelek vidékre, hogy kikerülj ebből a politikai társaságból. Erre én azt válaszoltam: kérlek szépen, Szálasinak éppen az a baja, hogy nem jár társaságba, hanem otthon az íróasztala mellett grüblizik és emészti magát mint Marx a padlásszobájában. Ha tehát segíteni akarunk rajta, úgy ellenkezőleg, ki kell rántanunk őt visszavonultságából, mert ha vidékre tesszük, még inkább bajt fog önmagán csinálni. Ezután a beszélgetés után hívott be téged Gömbös. Amikor elmentél, Gömbös a következőket mondotta: „A Szálasival való beszélgetéskor úgy éreztem, mintha tükörbe néztem volna, mintha önmagamat láttam volna, mint vezérkari századost, aki türelmetlen volt és mindent bírált. Egy különbség van

azonban kettőnk között: én nem politizáltam, míg ő politizál. Ezt pedig nem tűröm." Ezt tudtam meg Rátz-tól. A következménye a dolgoknak pedig az, hogy január elsejétől a VI—2. oszt.-ba kerülök és még jövő év folyamán kikerülök katonai attachénak valószínűen Párizsba.

Munkámat már felvittem Gömböshöz, akinek személyesen adtam át. Miután az anya minden körülmények között megismeri gyermekét, akármit is csinálnak vele, így én is megismertem gyermekemet, habár eltorzítva, abban a nyilatkozatban, melyet Gömbös adott, egyrészt a „Magyarország", másrészt a „Reggel" c. napilapnak.

Én haladok az utamon. És az utam az az út, melyet Ti is megjelöltetek számomra leveletekben: „az igazság útja". Verekedni pedig az önzetlenség és tiszta kéz fegyvereivel verekszem.

Ha szabadságra jövök, majd részletesebben beszámolok erről a dologról.

Csókolok mindenkit és maradok hőn szerető fiatok.

Feri

Ui.: A dologról lehet beszélni bárki előtt, mert futótűzként terjedt el a hír. Egyedül azt tartsátok meg magatoknak, hogy a Gömbös honnan szedte nyilatkozataihoz az anyagot, mert ha megtudja azt, akkor tényleg kipofoz a katonáktól.

Mint a levél címzéséből, s tartalmából kiderül, azt 1931. október 4-én egy 35 éves fiatal katonatiszt, SZÁLASI FERENC írta szüleihez. A benne szereplő történet Gömbös alteregójának első politikai szereplésével összefüggő miniszterelnöki kihallgatás, annak tálalása azt mutatja be, hogy egy ambiciózus, szakmailag felkészült katona kikívánkozik a hadsereg zártságából, nyitni szeretne a politika irányába, ahol már — mint megnyilatkozásainak következménye jelzi — ismerik, sőt félnek tőle. Szálasi ekkor még „szerény", még nincs a „Nemzet Akaratának Pártja", még nincs „Cél és követelések", de van már biztos fellépés, s ismerve a környezet képességeit, van perspektíva is. A vezérkarból közben kikerül, pártot alapít, s egyremásra jelennek meg azok a röplapok, amelyek a fennálló társadalmi-politikai berendezést nem balról támadják — mint ahogy az uralkodó osztály megszokta —, hanem szélsőjobbról. Erre felfigyelnek, s az 1937 tavaszán megjelent *„Magyarság hatalmasai"* röplap kiadása miatt 1937. április 15-én, életében először letartóztatják, s csak május elején szabadul. Ezt követően gyorsan peregnek az események, a szélsőjobboldali mozgalom vezetője bíróság elé kerül,

s 1938. augusztus 24-től 1940. január 18-ig fegyházbüntetését tölti. Más adatok szerint összbüntetéssel — korábbi sajtóvétségeit is beszámítva — három évet és 21 napot raboskodott. Mint a Szegedi Börtönigazgatóság 6.675/1940. sz. iratából kiderül, 1940. szeptember 27-én engedték Budapestre, miután Horthy 11-én legfelsőbb kegyelemben részesítette, s elengedték neki a hátralevő tizenegy hónapot és öt napot.

Maga Szálasi személye is az érdeklődés középpontjába kerül, mindent tudni akar a kormány róla. Gömbös egykori titkárát, Szakváry Emilt is utasítják, hogy írja le a néhai miniszterelnök, Gömbös és a volt vezérkari tiszt kapcsolatát. SZAKVÁRY ennek eleget is tett.

A mai napon kapott utasítás alapján legyen szabad az alábbi jelentésemet megtenni.

Néhai vitéz Gömbös Gyula miniszterelnök és Szálasi Ferenc ny. őrnagy közti szolgálati és politikai kapcsolatokra vonatkozólag, mint a miniszterelnök úr volt titkára, az alábbiakban foglalhatom össze jelentésemet:

Gömbös Gyula honvédelmi államtitkársága alatt, majd honvédelmi miniszterségének kezdetén maga köré gyűjtötte a tisztikar kiemelkedő egyéniségeit, akikkel a legkülönbözőbb kérdéseket vitatta meg, s ezen megbeszélések során a kialakult nézeteket és elgondolásokat memorandumok, tervezetek alakjában készítette el. Így kapcsolódott be Szálasi Ferenc vkszt. őrnagy, aki a „Leszerelés alapelvei" és „Az állam kibontakozási terve" c. munkákat végezte el. Gömbös a tervezeteket átvette, áttanulmányozta és megjegyzésekkel látta el. Nekem nem egy ízben szólt ezekről az intelligens, markáns katonai dolgozatokról. Magam ezeket a katonai személyektől származott munkákat nem láttam, de tudom biztonsággal, hogy ezen szerzőket állandóan — legkülönbözőbb beosztásuk dacára — erősen nyilvántartotta.

Szálasi Ferenc Gömbös miniszterelnöknél, titkárságom ideje alatt két-három ízben járt.

Gömbös Szálasit — dacára annak, hogy ő járult hozzá a vezérkar főnökének javaslatához, mely Szálasinak a vezérkarból való kitételét jelentette — nagyon kedvelte és becsülte. Nem egyszer beszélt Szálasiról nekem nagy szeretettel és úgy nyilatkozott, mintha megbánta volna Szálasinak a vezérkarból való kitételéhez való hozzájárulást, mely végül is annak elkedvetlenedése folytán a hadsereg elhagyására vezetett.

Állítólag egy vezérkari tisztekből álló küldöttség járt volna nála, hogy szót emeljen Szálasinak a hadseregben való megmaradása érdekében. Gömbös előttem, bár nem erősített meg abban a hitben, hogy tényleg volt nála tiszti küldöttség, úgy nyilatkozott, hogy „Mégis értéknek kell lenni annak, akiért vezérkari tisztek ennyire exponálják magukat".

Egy alkalommal, mikor Szálasit kérette, az audiencia után így nyilatkozott: „Tudod, ki volt itt?" „Hogyne, hiszen nekem kellett előteremtenem az éjszaka: Szálasi". Gömbös: „Szálasi? Az alteregóm!" „Mennyiben?" kérdeztem én.

„Képviselőként szerettem volna látni a NEP-ben, de a „gazember" úgy nyilatkozott, hogy köszöni a bizalmat, de nem tudja azt elfogadni, mert neki az az érzése, hogy ő (Gömbös) nem fogja tudni végrehajtani programját és akkor neki ki kell lépni a pártból, amelynek zászlójára esküdött a választásnál. Mivel pedig ez lenne az ő első politikai szereplése, nem akarja ezt hűtlenséggel kezdeni". (NEP Nemzeti Egység Pártja.)

Egy Minisztertanács előtt, amikor én a minisztertanácsi szobában voltam jelentéstétel végett elfoglalva, Gömbös miniszterelnök az ott gyülekező miniszterek előtt következőképp nyilatkozott:

„Nem fogunk örökre ezekben a bársony-, vagy bőrszékekben ülni. Fognak következni utánunk. Egy emberrel — figyeljetek — azonban biztosan számolnotok kell, ez: Szálasi Ferenc."

Ezen jelentésemben foglaltakra esküt teszek.

Budapest, 1938. évi április hó 5-én *vitéz Szakváry Emil* s. k.

Amit Szakváry, a nyilas kormány későbbi minisztere Szálasi és Gömbös viszonyáról állít, az 1938 tavaszán még akár fantazmagóriának is tűnhetett. Szálasi mint Gömbös miniszterelnök alteregója? Ki adott ennek akkor hitelt, főleg azt követően, hogy bevonult a szegedi Csillagbörtönbe?

Szálasi Szegeden sokat olvasott, s azt is tudjuk, hogy mit. Megmaradtak azok a pepita füzetecskék, naplócskák, amelyeket oly gondosan vezetett. Ezekből kiderül, hogy írójuk elsősorban a történelemért, a földrajzért és nem utolsósorban Jókai műveiért lelkesedett. Már 1938 szeptemberében kikérte magának a könyvtárból a korszak legjobb történelmi szintézisét, Hóman-Szekfű: Magyar története III. kötetét. 1939-ben sok történelemkönyvet olvas, tanul(?). Így például Seignobos: A francia nemzet őszinte története, Louis Bertrand: Spanyolország története, S. F. Platonov: Oroszország története, I. T. Adams: Amerika eposza, az Egyesült Államok története, A. Savelli: Itália története, W. Crotz: A német nép története és az

Osztrák-Magyar Monarchiáról az akkor oly divatos Bruno Brehm könyveit olvassa.

Aztán 1939 nyarán dr. Péchy Henrik nagy hatással lesz a 9323 számot viselő fegyencre. Könyve, „A történelmi hullám-elmélet és a történelmi jövő kiszámítása" felkelti Szálasi érdeklődését. S párhuzamosan azzal, hogy megkezdi olvasni a Jókai-sorozatot, kezébe kerül a szellemtörténet egyik alkotása, amely a fasiszta ideológiára is hatással van: Alfred Rosenberg könyve a XX. század mítoszáról, „Der Mythus des 20. Jahrhunderts". S az év végén már H. St. Chamberlaintől, a másik neves, s a fasiszta ideológiára ugyancsak hatással levő szerzőtől olvassa a „Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts" (A XIX. század alapjai) első és második kötetét. A magyar történészek további munkái mellett ebbe a sorba illik Spengler A Nyugat alkonyának II. kötete, Gobineau: A renaissance című műve. Állandóan jegyzetel, elképzeléseit leírja, rajzokkal, számokkal illusztrálja. Ha naplójának hinni lehet, száznyolcvanegy könyvet kölcsönzött ki rabsága idején.

A jövőre készülő, elhivatott Szálasi közben persze termel is, dolgozik. Számon tartja, hogy naponta mennyit teljesített, mit végzett.

A börtönből kilépő Szálasit a második világháborúba sodródott Európa fogadja, és egy másféle nyilas mozgalom, mint amelyet még ő indított. A kezdet, 1935 és a szabadulás, 1940 ősze között a Nemzet Akaratának Pártjából Nyilaskeresztes Párt lett. Az egykori és az új program között már jelentős különbségek vannak. Az új már radikálisabb, szélesebb tömegbázisra hat. S Szálasi beszélni kezd, mindenütt és mindent. Hallgatói, hívei azonban mintha egy új Szálasit hallanának: furcsa szóképeket, szóvirágokat, az egyszerű embereknek érthetetlen nyelvezetet használ. Mi történhetett vele? — teszik fel egyre többen a kérdést. Ő pedig politizál, és hatalomra juttatják a végletekig kitartó társaival együtt.

Magyarország határain már elhallgattak a fegyverek. Április 11-én az utolsó visszaszivárgó német katona is elhagyta Nemesmedves körzetét, s nem sokkal ezután 1945. április 17-én a mattsee-i kilátódombon Szálasi összehívta a legszűkebb vezetői garnitúráját. Jegyzőkönyvet is készítettek, s abból az derül ki, hogy a nyilaskeresztes mozgalom vezére, a nemzetvezető egy más világba tévedt. Gondolatai, elképzelései még az irrealitástól is mérhetetlen messzeségbe kerültek, következtetései és vágyai összekeveredtek. Meg-

döbbentő viszont az, hogy a hallgatóság — a minisztertársak még jelen vannak — jegyzetel. S az összetartó gondolat mindennek a végén, a Horthy-féle életmű folytatásaként, *„Magyarország mindig a bolsevizmus ellen fog frontba állani”.*

M. kir. belügyminiszter
Jegyzetek
A mattsee-i kilátódombon 1945. április hó 17-én 16 h 30-kor.
Jelen vannak: Nemzetvezető,
Beregfy, Vajna, Kemény és Szöllősi miniszterek.
Nemzetvezető: Kemény tájékoztatja dr. Jancsuskó tv.t. és Hallert.

1945. IV. 24-én 10 h-kor Mattseen kormányzótanács.
1945. V. 1-én 9.30 h-kor megjelennek Nemzetvezetőnél:
Beregfy, Vajna, Kemény, Jurcsek, Reményi-Schneller, Temesváry, Hennyei, Jancsuskó, Zsakó és dr. Kiss Károly. Ekkor lesz az új kormány eskütétele is.

Szálasi megjegyzi: Roosevelt és Sztálin két részre osztották a világot egymás között. Az osztozkodók egyike meghalt. Ebből szerinte Churchill húzhatja a legnagyobb hasznot. Diplomáciai vonalon e kérdésben fantáziát lát. Németország az angolok felé közeledést találhat. Érdekes Trumannak, az USA elnökének beszédéből az a rész, ahol azt mondja: „A hold és a nap és az összes csillagok ránk zuhannak.” Érdekes lenne szabadkőműves jelentőségét a szavaknak megállapítani. (Szerintem a Hold a legmagasabb fokú — 33. — szabadkőműves nagymesterek és a csillagok a többi Grand Logek nagymesterei, akik természetesen vagy 100%-os zsidó fajúak, vagy ilyen beütésesek, vagy pedig a zsidóknak annyira elkötelezett emberei, kik a zsidó világhatalom megteremtését jelentik. Ha Truman nem zsidófajú, úgy lehetséges, hogy a kijelentésnek félelmes jelentősége van az USA számára is. Megkerestem a német követség és SD vonalát annak megállapítására, vajon szabadkőműves vonalon nem tudnák-e e beszéd értelmét megfejteni? (Megkértem annak megállapítását is, vajon Truman zsidó fajú-e?) Érdekesek Göbbels és Hitler beszéde, valamint Hitler hadparancsa. Hitler állítólag azt mondotta, hogy Berlin német marad, Wien német lesz!
Szálasi megjegyzi, hogy ha a németek az angolszászokkal állanak össze a bolsevizmus ellen, akkor mi is önállóan ezt tesszük s azután el kell szakadnunk, s vissza kell állnunk a Berlin—Róma—Tokió vonalra. Természetes, hogy egy ilyen harc után Angliában is be fog következni a nemzetiszocializmus.

A németnek az ördöggel is szövetkeznie kell, tehát az angollal is, ha meglesz rá a mód, de azután meg kell semmisíteni az angolt.

Anglia felé kihasználható, hogy a Hungarista Birodalom képes egyedül a Földközi-tengert európainak megtartani, mert különben a Szovjet azt lerohanja.
Az USA felé azt kihasználni, hogy a Hungarizmus a magyar területen élő népszemélyiségeket összefogja éppen úgy nemzetiszocialista alapon, mint az USA az ő népeit demokrata alapon.
Spanyolok felé elejteni: Bármint dől el a háború sorsa, Magyarország mindig a bolsevizmus ellen fog frontba állani.

Jeleztük a korábbiakban, hogy a frissen megalakult politikai rendőrség egy-két hetes Eötvös utcai tartózkodás után azt az Andrássy út 60-at vette birtokába, amely korábban a nyilaskeresztes mozgalom központja, a Hűség Háza (HH) volt. Itt dolgozott dr. TIMÁR ISTVÁN ezredes is, s itt állították elébe Szálasit.

Szálasi Ferenc kihallgatásával közel négy hónapon keresztül foglalkoztam. Nem csak azért, mert ő volt a nyilas hatalomátvétel után bekövetkezett szörnyű tragédia fő okozója, hanem azért is, mert érdekelt magának Szálasinak a személye. A hónapokon át tartó kihallgatások eredményét a népügyészség és népbíróság számára egy több mint százhúsz oldalas sűrűn gépelt jegyzőkönyvben foglaltam össze. Egy történész barátom szerint ez a jegyzőkönyv ma is megtalálható megfelelő helyen, és egyes történészek számára rendelkezésre áll. Feleslegesnek tartom, hogy magával az üggyel foglalkozzam, hiszen annak részleteit ez a jegyzőkönyv és a későbbi népbírósági iratok részletesen tartalmazzák.

Meg kell azonban mondanom végre véleményemet Szálasi személyéről, mert ezt eddig senki sem kérdezte meg tőlem.

Dr. Frank László népügyész, aki a Szálasi-perben a vádat képviselte, egy teljes könyvet szentelt a Szálasi-pernek, amelynek első példányát kedves dedikációval nekem ajándékozta. Még a vizsgálat során készült el Szirmai Rezső újságíró és dr. Gartner Pál pszichiáter tollából a „Fasiszta lelkek" című könyv, amely szintén foglalkozik Szálasi „lelkivilágával". A könyv egyébként az én hivatali helyiségemben, jelenlétemben készült. Szirmai, akit az Est lapokból korábban ismertem, hozzám fordult a könyv előkészítésére irányuló tervével, azt felsőbb helyre továbbítottam és hozzájárulást kaptam ahhoz, hogy a két szerző hivatali szobámban, jelenlétemben beszélgetéseket folytathasson Szálasival és több más kimagasló háborús főbűnössel. A könyv önmagáért beszél. A szerzők, különösen Gartner a freudi pszichoanalitikai módszer felhasználásával kérdezgették a háborús főbűnösöket, főleg gyermekkori élmé-

nyeik és nemi életük felől. Így azután a könyv, amely kétségtelenül értékes forrásmunka, némileg eltorzult képet fest az érintett háborús főbűnösökről. Egyébként a könyv készítése közben többször felmerült a kérdés, hogy Szálasi normális-e. Gartner, az óriási gyakorlattal bíró elmegyógyász minden alkalommal kijelentette, hogy Szálasi nem elmebeteg, bár kétségtelenül vannak zavaros nézetei és elképzelései.

A korral eddig foglalkozó történészek Szálasit lényegileg őrültként, elmebetegként mutatják be. Nekem más a véleményem. Szálasinak voltak értelmetlen elképzelései a gyepűkről stb., amelyek közismertek, mégsem volt őrült. Tipikus képviselője volt a Horthy-rendszer katonai drilljében nevelkedett hivatásos tisztek jelentős részének, akiknek politikai koncepciója alapvetően a trianoni béke ellen irányuló nacionalizmuson alapult, ami mérhetetlen szovjetellenességgel párosult. Szálasi volt az első, aki már kihallgatása elején, utalva az amerikaiak fogságában szerzett tapasztalataira, határozottan rámutatott arra, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti szövetség rövidesen ellenségeskedésbe fog átcsapni és azt is állította, hogy amennyiben sikerül neki az akasztófát elkerülni, az amerikaiak még jól fel fogják használni őt a Szovjetunió ellen. Ezt 1945 őszén jelentette ki, amikor a két nagyhatalom közötti együttműködés — némi zökkenőktől eltekintve — még szilárdnak tűnt. Horthyt és a magyar vezető politikusokat Szálasi ostobáknak minősítette és ugyanakkor mérhetetlen elragadtatással nyilatkozott Hitler személyéről és politikájáról. Részletesen nyilatkozott előttem a Hitlernél 1944 decemberében tett berchtesgadeni látogatásáról (ez volt egyetlen találkozása Hitlerrel), amikor Hitler — szerinte meggyőző módon — arról beszélt neki, hogy rövidesen bevetésre kerülnek a német csodafegyverek, és ezek meg fogják fordítani a háború sorsát. Szálasi fanatikus volt a maga módján, de nem őrült.

Megszakítva dr. Timár István fejtegetéseit, szólni kell arról, hogy Adolf Hitler hatvannyolc, 1939 és 1944 közötti tárgyalását ismertette dr. Ránki György. Ezek között szerepel az 1944. december 4-i tárgyalás is, amelyet Berlinben Szálasi Hitlerrel, valamint a német katonai és politikai vezetőkkel folytatott. Ebben a kötetben ezt a megbeszélést a magyar fél oldaláról adjuk közre.

SZÁLASI aprólékos precízséggel, étlapi pontossággal rögzítette élete nagy élményét, találkozását a Führerrel. 1945. október 8-án délután 15 órakor a következőket diktálta:

Kapott felszólításra látogatásomat Hitlernél 1944. dec. 5-e folyamán a következőkben rögzítem, lényegében jó emlékezetem szerint:

Szálasi találkozója a Führerrel

1. Útbaindulás Hegyeshalomról a különvonattal 1944. dec. 4-én 18 óra után. Kíséretemben voltak: Beregfy Károly honvédelmi miniszter, honvédfőparancsnok és a vezérkar főnöke, báró dr. Kemény Gábor külügyminiszter, és a szükséges kísérőszemélyzet. Bruckban a különvonatra szállt az elébem küldött német birodalmi fogadóbizottság öt tagja, neveikre már nem emlékszem. Az út Berlinig zavartalanul folyt.
2. Megérkezésem Berlinbe az Anhalter pályaudvarra 1944. dec. 5-én pontosan 12 órakor délelőtt. A pályaudvaron fogadott engem Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter és törzse. Kölcsönös bemutatkozás után gépkocsival az ún. vendégházba hajtattunk, engem Ribbentrop kísért egy személygépkocsiban. Útközben Ribbentropnak megjegyeztem, általános beszélgetés folyamán, hogy javíthatatlan optimista vagyok természetemnél fogva. Ribbentrop erre

megjegyezte, hogy teljesen jogos optimizmusom és javíthatatlansága, ő is az, tekintettel az általános helyzetre és biztosíthat engem róla, hogy a háborút minden körülmények között és feltétlenül meg fogjuk nyerni.
3. A vendégházba való érkezéskor az egyes szobákban én és kíséretem elhelyezést nyert, Ribbentrop személyére nézve és kíséretével egyetemben a német birodalmi külügyminisztériumba hajtatott, ahol látogatásomat várták.
4. A külügyminiszterem kíséretében és Veesenmayer német birodalmi magyar követ jelenlétében felkerestem Ribbentrop német birodalmi külügyminisztert hivatalos helyiségében. A hivatalos fényképezések és felvételek után Ribbentrop kerek 30 perces előadásban ismertette véleményét a helyzetről. Az ismertetés lényege emlékezetem szerint:
a) A német külügyminisztérium befejezte diplomáciai lépéseit és külpolitikai tevékenységét a külállamok felé, mert a helyzet diplomáciailag annyira letisztázódott, hogy különleges diplomáciai lépések véghezvitelére szükség már nincsen.
b) Számolni kell feltétlenül az ellenséges szövetség három nagyhatalmán belüli ellentétek kiélesedésével, ami azonban addig nem várható, amíg őket Németország, mint közös ellenség összeköti. A német diplomácia és hadvezetés nem is számol az ellenséges szövetségnek még háború alatti szétbomlásával.
c) Egyedül a katonai hadvezetés kezében van a diplomáciai döntés lehetősége is. Véleménye, hogy abban az esetben, ha a német hadvezetés döntő csapását méri bármelyik arcvonal ellen, a sikeres támadás esetén a német támadással súlyosan érintett fél az ellenséges hármas szövetségből valószínűleg ki fog ugrani. Számolni lehet azzal, ha nyugat felé indul a német döntő támadás, hogy akkor Anglia lesz az a fél, amely a háborúból és a hármasszövetségből legelőször ki fog lépni és „kapcsolatot fog keresni az új Európát építő hatalmak felé, már azért is, mert Angliának éppúgy tudnia kell, mint a német diplomáciának, hogy Moszkva és Washington az angol világhatalmat egymás között fel akarja számolni és fel akarja osztani."
Figyelmeztettem Ribbentropot, hogy tisztában van-e a német vezetés Délkelet-Európa, de különösen Magyarország fontos politikai és hadászati helyzetével. Ribbentrop biztosít, hogy mindezt a német vezetés tudja és éppen ezért a délkelet-európai helyzet a német tervekben első helyen áll és elsőrendű fontossággal bír.
5. Ribbentropnál tett látogatás után újra visszamentünk a vendégházba, ahol megvártuk az értesítést, hogy mikor indulhatunk Hitlerrel való találkozásra.
6. 13.30 lehetett, amikor egész kíséretemmel az új kancellária palotájába hajtattunk Hitlerrel való találkozásra. A törzsek kölcsönös bemutatása után Hitler egyik fogadótermében általános beszélgetés és ismerkedés folyt, mely kb. 15 percig tartott.

7. Az ismerkedés után ebéd volt a német birodalmi kancellárián, amelyen kb. 20—25 személy vehetett részt. Erősen kerekded asztalnál ültünk, én szemben Hitlerrel, tőlem jobbra Ribbentrop külügyminiszter, tőlem balra Keitel tábornok, a többi magyar—német urak felváltva foglaltak helyet az asztalnál. Hitler egyik oldalán a külügyminiszterem ült. Az ebéd étrendje emlékezetem szerint a következő volt: erőleves csészében, vadhús vadasan, burgonya, zöldborsó körettel, hecsedlilekvár, bisquit torta-féle, gyümölcs, sajt, feketekávé, italul felszolgáltak bort és pezsgőt.

8. Az ebéd nem egészen egy órán át tartott. Ebéd után Hitler eltávozott Guderiánnal, hogy az arcvonalak helyzetéről tájékozódjék. Addig kísérete és én, kíséretemmel egyik fogadótermében beszélgettünk. Lényegesebb politikai, vagy katonai beszélgetésre azonban sor nem került, feketekávét, szivart és cigarettát és különböző likőröket kínáltak.

9. 16.30 körül kezdődött az értekezlet, amelyen rajtam és Hitleren kívül részt vettek magyar részről Beregfy Károly és Kemény Gábor miniszterek, német részről: Ribbentrop, Keitel, Guderian, és ha jól emlékszem, Schmidt protokollfőnök, vagy talán Meixner. Az értekezleten a következőket adtam elő:

a) Magyarország katonapolitikailag akkor jelent segítség-többletet a német birodalom és hadvezetés számára, ha legalábbis a Tisza-vonalban tud áttelelni hadseregével.

b) Ha a Duna-vonalra kell teljesen visszamennie a magyar honvédségnek, erőforrás adottságai az országnak éppen elegendőek arra, hogy a lakosság és a honvédség, valamint a Magyarországon harcoló német csapatok ellátását biztosítsák, többletet tehát adni nem tud.

c) Amennyiben a Nagykanizsa—Balaton, pilisi hegyek vonalában kell visszavonulnia a hadseregnek, úgy kimondottan és minden tekintetben, tehát hadseregellátási tekintetben is német segítésre szorul, erőforrás adottságait pedig felemészti, anélkül, hogy az elfogyasztásra kerülő részeket pótolni tudná saját erejéből.

d) Miután csak a német hadvezetésnek van áttekintő képe a hadászati helyzetről, csak ő tudhatja, hogy az általam előadottak folytán mely elhatározáshoz és döntéshez kell jutnia.

Hitler válasza:

a) A német hadvezetés tisztában van Magyarország hadászati jelentőségével s helyzetével. Ugyancsak tisztában van azzal, hogy Budapestet politikai és hadászati jelentősége miatt feltétlenül tartani kell. Ezért a német hadvezetés mindent el fog követni, hogy az általános hadászati helyzettel szervesen összefüggésben vezesse a magyarországi harcokat. E célból annyi erőt fog összevakarni, amennyit csak a jelenlegi hadászati helyzetben lehetséges. A

Magyarországon vezetendő hadműveletek három főirányban állíthatók be:
Első főirány a Balaton és Budapest között a Balatontól közvetlenül nyugatra vezető fölökési iránnyal.
Második főirány Budapesten át a Duna—Tisza közében támadva.
Harmadik főirány Budapestről északra csoportosul, a fölökés egyenesen kelet felé a Tiszántúlra. Nézete szerint ez a harmadik főirány a hadászatilag leghatékonyabb. Mindent el fog követni, hogy a nagy hadászati helyzettel szerves összefüggésben Magyarország helyzetén könnyítsen és ha nem is az egész országban, de annak legfontosabb részében csökkentse az orosz hadseregek nyomását. Megjegyzi, hogy 1945 tavasza folyamán, ameddig egész biztosan meg tudja állítani a várt ellenséges téli döntő rohamot, meg tudja kezdeni a felállítandó új magyar hadosztályok bevetésével Magyarország teljes felszabadítását az orosz megszállás alól.
b) Ismerteti, hogy 1944 folyamán a német hadseregnek milyen veszteségei voltak az egyes arcvonalakon. Ezeknek összegét kereken 80 hadosztályra tette. Kijelentette azonban, hogy Németországnak bőségesen áll rendelkezésére személyi tartalék, ennek segítségével az új hadosztályok felállítása legteljesebb ütemben folyamatban van, ha pedig az elkövetkezendő egy hónapon belül nagyobb katasztrófa nem éri egyik arcvonalon sem, az összes páncélos seregtestet 100%-osan ki tudja egészíteni és fel tudja tölteni úgy személyi, mint anyagi vonatkozásban.
c) Kijelenti, hogy a legfontosabb hadüzemei 25—50 méterig a föld alatt dolgoznak, úgy hogy őt egyáltalában nem érdeklik az ellenség bombatámadásai, csak rettenetesen sajnálja a német népnek óriási szenvedéseit és veszteségeit a folyamatos bombatámadások miatt, de biztosan hiszi, hogy a német nép a háborúnak utolsó, döntő hónapjait hősi lélekkel állni fogja és a német hadvezetéssel megadja a lehetőséget a döntő csapás végrehajtására.
d) A német hadvezetés teljes részletességgel ismeri az ellenség hadászati terveit, hadműveleti csoportosulását és támadásának fő irányait. Úgy az orosz, mint az angolszász hadvezetés e tél folyamán akarja a döntő csapást mérni a német népre, mert tisztában vannak azzal, hogy ha a tél folyamán nem gyűrik le a német népet, a háború eddigi menete hirtelen megváltozik az ellenség nagy kárára. A német hadvezetés felkészül mindkét ellenséges támadás méltó fogadására, célja, hogy a döntő támadást lefékezze, az áttörést meghiúsítsa és az ellenség támadó hadműveleteit védelmi hadműveletekbe való átcsoportosításra késztesse. Különösen várja az angolok aachemi nagy támadását, mely alkalommal az angolok felfogása szerint a döntést keresik és akarják kicsikarni. Ő elfogadja ezt a kihívást, és ha az angolok a döntő csatát akarják, úgy azt meg is fogják kapni, de nem azt az eredményt fogják elérni, amit tőle várnak, hanem hatalmas kudarcot fog vallani egész kezdeményezésük.

e) Hitler kifejti általánosságban az új fegyverek hatását. Beszél új tengeralattjárókról, melyek a tavasz folyamán kerülnek bevetésre és összehasonlíthatatlanul nagyobb veszteségeket fognak okozni az ellenséges hajózásnak, mint amit eddig a legjobb hónapokban okoztak a német tengeralattjárók. Az új tengeralattjáró viszont sebezhetetlen. Beszélt egy lövedékről, melyek hatása kimondhatatlanul szörnyűséges és nagy és melynek hordtávolsága független tértől és időtől. Ezt a fegyvert, mint „V" fegyvert említette meg, anélkül, hogy számot adott volna mellé. Beszélt az új repülőgéptípusokról, melyeknek óránkénti átlagsebessége 1000—1200 km között van, és melyeket Düsenflugzeug és Strahlenflugzeug néven illetett. Ugyancsak említést tett az új páncélosokról, páncélelhárító fegyverekről, különösen a páncélökölről, feljavított formájában és amellyel a hadseregnek minden egyes tagját el akarja látni, hogy az ellenség páncélosait egyáltalán ne tudja használni. Kijelentette, hogy nemcsak az új fegyverek vannak meg, hanem ellenfegyvereik is, tehát a védekezés ellenük, mert zsákmányolás esetében könnyű a lemásolásuk.

f) A háborút a legteljesebb bizakodással nézi és feltétlenül biztos a háború győzelmes kimenetelében. A magyar hadseregtől csak azt kéri, hogy ahogyan eddig bátran és elismerésre méltóan harcoltak, tegyék a jövőben is, mert a háborúnak megváltozása a mi javunkra már csak hónapok kérdése.

g) Az általános helyzet ismertetésénél a következő gondolatmenetet fejtegette, ami különösen megfogta figyelmemet: 1939-től 1942-ig a német hadvezetés olyan fegyverek birtokában volt, melyek minőségileg túlszárnyalták minden tekintetben összes ellenségeinek fegyverzetét. Ezért volt lehetséges a villámháborúknak a lefolytatása. 1942-ig azonban Németország ellenségei lemásolva a német minőségi fegyvereket, minőségileg fejlődtek fegyverzetükben, sőt túl is tettek bizonyos fegyverekben rajta és ezt a minőséget még hallatlan mennyiséggel is tetézni tudták úgy, hogy kiegyensúlyozták teljesen a német fegyverek hatását. A német feltaláló szellem azonban nem nyugodott és a német nép kezébe újra új fegyvereket adott, méghozzá a legnehezebb körülmények között, mely új fegyverek minőségileg újra messze maguk mögött hagyják az ellenség összes fegyvereit. Sőt, ha a német új fegyverek az ellenség kezébe is esnek, szalagon való legyártásukig fejlett iparuk dacára évekre lesz szükségük, ezalatt azonban a német hadsereg döntő csapását már régen vezette és az ellenséget döntően meg is verte.

10. Benyomásom Hitlerről: Szellemileg friss, üde, igen élénk és dinamikus ember benyomást tett rám. Összehasonlítást tenni nem tudok előbbi szellemi felkészültségével és beállítottságával, mert most láttam először. Az értekezleten kereken két és fél órát beszélt, beszédjének végén éppen olyan élénken és szellemi frissességgel, mint beszédje elején. Testileg öregedő ember benyomá-

sát keltette bennem. Bal karja reszket, valószínűleg az ellene elkövetett merénylet nyomaként, de ebéd alatt használta rendesen bal kezét is. Kíséretem egyik tagja, aki mögöttünk ment a birodalmi újkancelláriában, megállapította azt is, hogy Hitler egyik lábát, most már pontosan nem emlékszem, hogy melyiket, vonszolja, valószínűleg ugyancsak az ellene elkövetett merénylet utóhatásaként.

11. A Hitlernél történt értekezlet után újra visszatértünk magyar kíséretemmel a vendégházba, mely alkalommal este 19.30 körül előre megbeszélt találkám és tárgyalásom volt Osimával, a berlini japán nagykövettel. Osima vázolta a távolkelet katonai helyzetét térkép alapján. Kijelentette, hogy az amerikaiak betöréseit a japáni védőgyűrű egyes helyeibe el fogják tudni szigetelni és ki fogják tudni küszöbölni. Kijelenti, hogy nem bánják, hogy az amerikai hadseregek közelebb jönnek a japáni szigetországhoz, mert így Japánnak utánpótlási vonalai megrövidülnek és könnyebben tudja a nagy és szükséges anyagszállításokat lebonyolítani. Kínával való katonapolitikai helyzetet úgy jellemezte, hogy ott a helyzet kiegyensúlyozott. Osima tájékoztató ismertetése után megkérdeztem tőle, van-e róla tudomása, hogy a német kormány állítólag lépéseket tett különbéke szempontjából. Osima kijelenti, hogy ezekről a hírekről ő is hallott, és meg kellett állapítani, hogy nem felelnek meg a valóságnak.

Osimának erre a felvilágosítására kijelentettem, hogy közölje hivatalosan a japáni kormánnyal, hogy abban az esetben, ha Németország részéről békeajánlatok mennének egyik vagy másik fél felé, a magyar kormány hivatalosan rögzíteni kívánja, hogy minden erejével azon lesz, hogy egy Berlin, Moszkva, Tokió-tengely kialakulását tegye lehetővé, mert csak ez képezi reális alapját az Európa—Ázsia—Afrika—Ausztrália világföldrész új rendezésének. Osima ezt a kijelentésemet látható nagy örömmel és megelégedéssel fogadta és ígéretet tett, hogy ennek megfelelően fogja a japáni kormányt sürgősen értesíteni. A beszélgetés Osimával kereken 45 percig tartott.

12. Osimával való tárgyaló beszélgetés után vacsorát adtak tiszteletünkre a külügyminisztériumban, melyen Ribbentrop volt a házigazda. Vacsora alatt és a vacsora utáni fesztelen beszélgetés közben én személyemre nézve nem tettem olyan kijelentést, mely lényegében változtatott volna vagy kiegészített volna mindazon, amit itt jelenleg már lefektettem. Kemény Gábor külügyminiszterem beszélgetett hosszasabban Ribbentroppal, amit a berlini látogatással kapcsolatban a többi részletekkel egyetemben írásba foglalt, aminek az iratok között el kell feküdnie. A Kemény Gábor részéről lefektetett irat lényegére sem emlékszem már. Az estebéden együtt maradtunk mindaddig, amíg a különvonat menetrendszerű indulása be nem következett. A vacsora ugyancsak olyan összetételű volt, mint az ebéd.

13. Ribbentrop és kíséretének kíséretében 23 óra előtt pár perccel kihajtottunk az anhalti pályaudvarra és szívélyes búcsúvétel után pontosan 23 órakor a különvonat visszaindult Berlinből Magyarországra. A magyar—német határig német fogadóbizottság kísért bennünket. December 6-án estefele érkezett vissza a vonat Hegyeshalom állomásra.
Hitler környezetében a hangulat igen bizakodó volt és fesztelen. Négyszemközti beszélgetésem Hitlerrel nem volt, ugyancsak Veesenmayer a német követ sem vett részt azon az értekezleten, amelyen Hitler kifejtette nézetét a háborús helyzetről és terveit. Mindebből és magából a tényekből is arra következtettem, hogy a Berlinbe való kiutazásom kimondottan és egyedül csak katonapolitikai megbeszélést célzott Hitler részéről, politikai természetű beszélgetésekre egyáltalán nem került sor...

2

Annak ellenére, hogy Szálasi perének előkészítése még csak a kezdeteknél tartott, csak a nyomozás folyt, az akkor még hivatalban levő gróf Teleki Géza vallás és közoktatásügyi miniszter tiltakozott az igazságügyi szerveknél amiatt, hogy a Zeneakadémián tartandó Szálasi-per rossz hatással lesz a tanulóifjúságra. A korabeli dokumentum tanúsága szerint dr. Ries miniszter „szóbelileg" elintézte a kérelmet...

Nem sokkal a választások után, amikor már nem ideiglenes kormánya volt Magyarországnak, az egyébként grafomániás Szálasi, akinek a politikai rendőrségen is megengedték, hogy naplót vezethessen, a következőket jegyezte fel a népbíráskodásról: *„A népbíróság előtti felelősségre vonás tehát már egészen új alapot kell kapjon, mert az egész nemzetet igazán nem lehet népbíróság elé állítani."* Majd hozzáfűzte: *„de bebizonyosodott, hogy a népbíróság előtti felelősségre vonás nem a nemzet akarata, hanem egy kis csoport erőszakoskodása. Dálnoki Miklós Béla és társai cselekedetei felett a nemzet félreérthetetlenül ítél. Elítélte. Mennie kell. És örülhet annak, ha csak ennél az ítéletnél marad ügye"*. A volt nemzetvezető tévedett, nem egy kis csoport igénye, hanem a nép jogos követelése volt a népbíráskodás. Majd saját perével kapcsolatban azt rögzítette, hogy *„a nemzettel még a Népbíróságokon keresztül sem lehet elhitetni, hogy a veréb feje nagyobb, mint a bagolyé"*. Magyarázatképpen hozzáfűzte még, hogy *„...az ellenünk kezdeményezett perbe a*

jelenlegi kormány és rendszere feltétlenül bele fog bukni, ha az utolsó pillanatban nem ad más fordulatot az egész ügynek, melynek csak egy alapja van: a hangulat! ... a háborús bűnösség és a népellenes cselekmény alapján való felelősségre vonás egyedül és kizáróan a meg nem felelő politikusok félreállítását célozza". Ez igaz; az olyanokét, mint Szálasi!

Magyarországon Szálasi elfogásáról még semmit sem tudtak, amikor ő és társai ügyét a Budapesti Népügyészség 2.200/1945. sz. alatt 1945. május 22-én megindította. Pedig akkor már a magyar határhoz közel levő Mattsee-ben 1945. április 1-től tartózkodó Szálasit, akit május 5-én fogtak el, május 5—7. között a helyszínen, május 7—31. között Augsburg újtelepen, VII. 31—IX. 18. között a salzburgi tartományi fogház 13. sz. zárkájában, IX. 18—X. 3. között pedig Salzburg-Dél, Marcus Campben, az USA büntetőtáborában őrizték. Ezekben a táborokban hallgatták ki, de amikor hazahozták, nem küldtek vele kihallgatási jegyzőkönyveket. Ezért ritka nagy feladatot jelentett perének előkészítése, mert személye az egész nyilas mozgalmat megtestesítette. Ő volt az államfő, s a 170 napos uralommal összefüggő valamennyi lényeges kérdésről számot kellett adnia.

Hallgassuk tovább dr. TIMÁR ISTVÁN fejtegetéseit, emlékeit Szálasiról.

Jól emlékszem vele kapcsolatban egy látszólag jelentéktelen epizódra. Szálasinak külön cellája volt és csizmáját, valamint katonai egyenruháját, amin már természetesen nem volt rangjelzés, naponta szenvedélyesen tisztogatta. A kihallgatásokon ragyogóra suvickolt csizmában és nagyon tisztán felöltözve jelent meg, ellentétben más háborús főbűnösökkel, akik külsejüket mind jobban elhanyagolták, holott nekik is módjukban lett volna testüket és egyenruhájukat tisztán tartani. Egyik alkalommal Szálasit — utasításomra — olyankor vezették fel hozzám, amikor az udvaron hatalmas esőzés következtében mély sár volt. Szálasi nyakig sárosan jelent meg és felháborodva közölte, hogy az őrök nem adtak neki időt a tisztálkodásra. Márpedig neki nagyon kellemetlen, hogy előttem, egy ezredes előtt, ilyen állapotban kell megjelennie. Megnyugtattam, hogy emiatt nem haragszom, üljön le és folytassuk a kihallgatást. Ő azonban többször visszatért erre a szerinte súlyos „tiszteletlenségre", ami jól mutatta, hogy milyen mérhetetlenül mélyen gyökerezett benne a katonai drill.

Szálasi egyébként azon ritka kivételek közé tartozott, aki általában nem habozott elismerni a tényeket, sőt gyakran olyan részleteket is feltárt, amelyek

akkor még nem voltak ismeretesek előttem. Mégis egy kérdésben megmakacsolta magát, mégpedig az asszonyok bécsi országúti halálmenetével kapcsolatban. Ismételten azt állította, hogy erre nem adott utasítást, sőt csak akkor szerzett róla tudomást, amikor felesége, Lutz Gizella november vége felé autón meglátogatta vidéken élő szüleit, és hazatérőben találkozott a bécsi országúton halálba hajszolt menettel. Szálasi vallomása szerint felesége tájékoztatása után azonnal intézkedett, hogy szüntessék be ezt az akciót, amit szerinte az ő tudta nélkül mások kezdeményeztek és hajtottak végre. Bár Szálasi szörnyű bűnei mellett ez a kérdés természetesen eltörpült, mégis utánanéztem és megállapítottam, hogy valóban közvetlenül a Szálasi által közölt dátum után szüntették be a budapesti zsidó nők bécsi országúti gyalogmenetét. Így úgy tűnik, hogy ebben a kérdésben is a valóságnak megfelelően tett vallomást.

Figyelemre méltó, hogy Veesenmayer Takács Péter Pál rendőr őrnagy előtt 1946. június 13-án tett vallomásában egészen azonos módon vallott a zsidók novemberi gyalogmenetéről. Persze azt állítja, hogy előre nem tudott semmiről, de „érdekes módon" ő is a feleségétől szerzett róla tudomást, aki november végén két-három ízben járt Hédervárott (ezt a helységet jelölték ki Veesenmayer számára evakuálási helyként) és onnét hazatérve „sírva" szaladt be, hogy az úton milyen szörnyűségeket tapasztalt a zsidókkal kapcsolatban. Vallomását így folytatta: „miután... munkatársaim feleségem beszámolóját alátámasztották, felhívtam Vajnát (Vajna Gábor volt a nyilas belügyminiszter — T. I. megjegyzése) telefonon, aki közbelépésemre pozitív formában reagált és emlékezetem szerint leállította a további gyalogmeneteket. A zsidókérdés további alakulásáról tudomásom nincs, mert december 6-án végleg elhagytam Budapestet stb."

E kérdésben Szálasinak és Veesenmayernek a vallomásai között feltűnő azonosságok mutatkoznak: mind a ketten állításaik szerint feleségüktől szereztek tudomást a tényekről és mindkettő ugyanúgy intézkedett: közbelépett és leállította a további gyalogmenetet. Természetesen nincs kizárva, hogy tényleg párhuzamosan intézkedtek, de az már természetesen 1946-ban sem volt megállapítható, hogy a további gyalogmeneteket ki állította le, mert Veesenmayer vallomása olyan időpontban történt, amikor Szálasin az ítéletet már végrehajtották. (Nem hivatalos véleményem már 1946-ban is az volt, hogy ebben a kérdésben sem Szálasi, sem Veesenmayer nem mondott igazat, mert mindketten kezdettől fogva tudtak a bécsi országúton történtekről, és a szörnyűségek leállítását a hadihelyzet, a szovjet csapatok gyors előrenyomulása tette szükségessé.)

Mindez természetesen semmit sem von le Szálasi büntetőjogi és politikai felelősségéből...

SZÁLASI FERENCET dr. Timár István először 1945. október 5-én hallgatta ki. Személyi adatainak felvételekor foglalkozását így adta meg: „nemzetvezető". Tekintve, hogy alkotmányosan választották meg, jelenleg (1945 októberében) is annak tartja magát. A vele szemben ismertetett jogszabályokat nem ismerte el, s az Ideiglenes Nemzetgyűlést úgy aposztrofálta, hogy az nem a „magyar nép szabad akaratából ült össze". Előbb Horthyval való kapcsolatáról vallott, majd a németekhez fűződő „élményeit" ecsetelte.

Gyanúsított kihallgatásáról
jegyzőkönyv.
Készült: Budapest, 1945. október 5-napján,
délelőtt 10 órakor SZÁLASI FERENC gyanúsított kihallgatása alkalmával.
Gyanúsított kérésére — Az eljáró tisztviselő intézkedése folytán a kihallgatás mint hatósági tanúk jelenlétében teljesíttetik, történik.
Idézésre megjelent — Az előállított gyanúsított személyes viszonyaira nézve megkérdeztetvén előadja:
1. Családi neve (esetleg mellékneve): *Szálasi*
2. Utóneve (több utónév közül az,
melyen különösebben szólítják, alkalmazandó): *Ferenc*
(férjes, vagy özvegy nőknél férjük teljes neve is felveendő)
3. Atyjának családi és utóneve: *néhai Szálasi Ferenc*
4. Anyjának családi és utóneve: *Szakmári Erzsébet*
5. Születési ideje: *1897. év jan. hó 6. nap.*
6. Születési helye:
    község (város) *Kassa* *vármegye*
    község (város) *kerület* *ország*
(16 éven aluli gyanúsítottól megkérdezendő, hogy melyik lelkészi hivatalnál vagy anyakönyvi kerületben anyakönyvezték.)
7. Családi állapota: (Nős férfinél a feleség neve): nős (Lutz Gizella)
8. Honossága: *magyar*
9. Községi illetősége:
    község (város) *Budapest* *vármegye*
    község (város) *kerület* *ország*
10. Lakhelye: Visegrádi-köz 6.
11. Vallása: *r.k.*
12. Kora: *48 éves*
Jegyzőkönyv gyanúsított első kihallgatását követő nyomozás során (B.P. 163. §)

13. Foglalkozása (állása, hivatása)
Tüzetesen megjelölendők
a) közszolgálatnál minőség, díjazás, eskütétel, véglegesség v. ideiglenesség — *Magyarország nemzetvezetője (Feltett kérdésre jelenti, hogy véleménye az, hogy alkotmányosan választották meg és jelenleg is annak tartja magát.)*
b) kiskorúaknál és magánszolgálatnál (az alkalmazás és foglalkozás minősége)
c) indítványos bűncselekménynél (az alkalmazás állandósága, díjazás minősége, fölmondás)
d) önálló keresettel nem bíró asszonyoknál a családfő foglalkozása
14. Vagyoni viszonyai:
(esetleg ingatlan birtok) — *vagyontalan*
15. Katonasági viszonyai: — *vezérkari őrnagy volt, de lefokozták, rendfokozat nélküli honvéd*
16. Szellemi műveltsége: — a) ír és olvas?
b) magasabb iskolai képzettsége? *katonai hadiiskolát végzett*
17. Anyanyelve: *magyar*
18. Az örökösökre át nem szálló címek, rend- és díszjelek:
19. Terhelt által vitt gyámság vagy gondnokság:
20. Előző büntetések: — *három évi egy hónapi és huszonhárom napi fegyházbüntetés (11 hónap és 15 nap kivételével büntetést letöltötte, további büntetését amnesztia folytán 5 évi próbaidőre felfüggesztették.)*
21. A gyanúsítottnál netán felismerhető testi vagy szellemi fogyatkozás:
Személyazonosságának megállapítása után közöltetik terhelttel, hogy a magyar nép terhére elkövetett háborús bűnösséggel gyanúsíttatik. Gyanúsított figyelmeztetvén védőválasztói jogára, felvilágosíttatván a védő kirendelésének módozatairól és az ingyenes védelem esetéről, kijelenti:
Védőt választani kíván és listát kér azokról a védőkről, akik — a) Védőül választom

rendelkezésére állnak, hogy gondolkodási idő után azok közül védőt választhasson.

ügyvédet.

b) Ingyenes védő kirendelését kérem.

c) Nem kívánok védőt.

Eljáró rendőrtiszt gyanúsítottal közli, hogy a Magyar Nemzetgyűlés által törvényerőre emelt 81/1945. M. E. számú rendelet alapján háborús bűnösséggel van vádolva, mire gyanúsított kijelenti, hogy a vád alapját képező jogszabályokat nem ismeri, de már most kijelenti, hogy azokat nem ismeri el törvényeseknek, mert a Nemzetgyűlés nem a magyar nép szabad akaratából ült össze.

Szálasi Ferenc

Fentiek folytán gyanúsított az ellene indított bűnvádi eljárást nem ismeri el jogosnak. Nem ismeri el a hatóságokat sem illetékesnek arra, hogy vele szemben eljárjanak.

Feltett kérdésre előadom, hogy Horthy kormányzóval személyesen 1921-ben találkoztam először Hajmáskéren, amikor ő meglátogatta az ottani alosztálytiszti tanfolyamot, amelynek akkor hallgatója voltam és megszólított, hogy hol szereztem kitüntetéseimet.

1944. évet megelőzőleg éveken keresztül tettem kísérletet arra, hogy Horthy személyes kihallgatáson fogadjon, de erre csak 1944. május 3-án került sor, amikor négyszemközt kb. 2 órás személyes kihallgatáson fogadott. Ez alkalommal részletesen tájékoztattam a belpolitikai helyzetről, amelyet akként ítéltem meg, hogy az akkori Sztójay-kormány nem alkalmas arra, hogy a magyar nemzet függetlenségét a németekkel szemben megfelelően megvédje, mert nézetem szerint a március 19-i német lépés teljesen felesleges volt, hiszen a katonai szerződések a németek hadmozdulatait a magyar területen amúgy is biztosították a legteljesebb mértékben és így egyes német vezető körök tájékozatlanságának vagy hamis tájékozottságának, valamint a nagy német birodalom erőszakos megalkotására irányuló csoport-törekvéseknek kellett betudnom azt, hogy Magyarország március 19-én német megszállás alá került. A lényegét és célját ennek a lépésnek imperialista célkitűzésekben látom. Horthy kormányzónak akkor javaslatot is tettem a kibontakozásra. Javaslatom lényege az volt, hogy a magyar nép szempontjából egyedül helyes út a kibontakozásra az lenne, ha a kormányzó és a nemzet együttes akaratából az általam vezetett mozgalom venné át a hatalmat. Ez alkalommal felhatalmazást kértem a

kormányzótól arra, hogy egyrészt külpolitikailag különösen a németek felé kezdeményező lépéseket tehessek, másrészt pedig belpolitikailag a miniszterelnök irányában tehessek kezdeményezést. Horthyt arra is kértem, hogy hatalmazzon fel arra, hogy írásban vagy személyesen neki eljárásomról és ennek eredményéről jelentéseket tehessek. Horthy azt válaszolta, hogy mindig úgy fog cselekedni, ahogyan ezt az alkotmányos többség kívánja, mint ahogy a múltban is ezt tette. Ugyanakkor felhatalmazott, hogy az általam javasolt kezdeményezéseket megtehessem és erről jelentéseket tegyek.
Horthy a beszélgetés során kijelentette, hogy Sztójayt a németek követelésére bízta meg kormányalakítással, egyébként személyét ilyen nehéz helyzetben nem tartja alkalmasnak az ország vezetésére, egyébként azonban a Sztójay-kormány politikáját Horthy előttem nem helytelenítette.
Közbevetőleg jegyzem meg, hogy a március 19-e utáni kormányalakítás előkészítésében engem és mozgalmamat egyáltalában nem vették figyelembe, ebben semmi részünk nem volt. Ennek dacára szükségesnek tartottam, hogy néhány nappal később három nyilaskeresztes párti képviselő útján Ambrózy kabinetirodai főnöknek tudomására hozzam, hogy továbbra is változatlanul hűséggel vagyok a kormányzó személye iránt, ugyanígy a párt és mozgalom is, és kértük, hogy ezt jelentse a kormányzónak.
Feltett kérdésre a németekkel való kapcsolataimról a következőket vallom: 1940-ben a börtönből való szabadulásom után megbízást adtam Ruszkay Jenőnek, hogy a német nemzetiszocialista párttal ideológiai alapon vegye fel a kapcsolatokat, mert szükségesnek ítéltem, hogy a német nemzetiszocialista párt és a magyar hungarista mozgalom között kapcsolatok létesüljenek ideológiai alapon. Ez azonban nem sikerült, mert a németek szerint a hungarizmust akkor már túlhaladták az események és a németek azt kívánták, hogy én a hungarizmussal hagyjak fel, vegyem át elvben és gyakorlatban a német nemzetiszocializmusukat, amire én nem voltam hajlandó. Ez az oka annak, hogy a németek ellenszenve alakult ki, sőt ellenségeskedés velem és a mozgalommal szemben. 1944. március végén dr. Budinszky László útján felkeresett dr. Walton Ágoston budapesti ügyvéd, aki közölte velem, hogy ő régi híve a hungarizmusnak, de eddig nem vett részt erőteljesebben e mozgalomban és előadta, hogy össze akar hozni Veesenmayerrel, akit régebben ismer. A találkozó április 3-án jött létre, amelyen rajtam és Veesenmayeren kívül résztvettek Feine nagykövetségi tisztviselő, dr. Walton Ágoston, Csia Sándor. Ez a találkozás inkább bemutatkozó jellegű volt. Veesenmayer közölte, hogy ő nemcsak követ, hanem a német birodalom meghatalmazottja, módjában van nemcsak a kormány hivatalos tagjával, hanem az ország minden pártjával érintkezni és így állapodtunk meg abban, hogy a jövőben szükség szerint találkozni fogunk.

Ennél a pontnál meg kell szakítanunk az október 5-i nevezetes jegyzőkönyv közlését, s át kell adnunk a szót Veesenmayernek, akit ugyancsak kihallgattak a Szálasival folytatott találkozásairól. Veesenmayer fontosnak találta azt is közölni kihallgatóival, hogy Szálasi az első találkozón már a következőket mondotta: „...*a nemzetiszocialista világnézetet és programot mint alapvető gondolatot Európa részére elfogadja és ezt megfelelő módon Magyarországon átveendőnek és bevezetendőnek tartja, ha uralomra fog kerülni*".

Az 1945. november 4-én felvett jegyzőkönyvben VEESENMAYER megismerkedésük történetét mondja el.

...1943-ban, amikor Budapesten jártam, nem találkoztam Szálasi Ferenccel és pártjának tagjaival sem vettem fel az érintkezést. Az volt ugyanis Berlinből az utasításom, hogy a német és magyar kormányok közötti jó viszonyt a Szálasiékkal való érintkezés felvételével ne rontsam meg. A német csapatoknak Magyarországra történt bevonulása után, 1944 április elején — a napra nem emlékszem, az Úri utcában, a volt német követségen ismerkedtem meg személyesen Szálasi Ferenccel. Ezt a találkozót úgy én, mint Szálasi Ferenc kezdeményezte. Dr. Walton Ágoston és Szentirmay Félix, akiket már korábbról ismertem, már előzőleg szemrehányásokat tettek nekem, hogy Szálasit nem is ismerem. Arra most már nem emlékszem határozottan, hogy én fordultam-e először Szálasihoz azzal, hogy keressen fel, vagy ő terjesztette elő dr. Walton útján, aki a találkozót létrehozta, ilyen irányú kérelmét, de úgy vélem, hogy ő kérte, hogy fogadjam. Ez a találkozó körülbelül fél-háromnegyed óra hosszat tartott. A német kormánytól az volt a megbízásom, hogy az összes magyar politikai pártokat és mozgalmakat ismerjem meg közelebbről, helyesebben erre nem volt határozott utasításom, hanem ezt én mint követ feladatom körébe esőnek tartottam. Ebben a vonatkozásban tartottam szükségesnek Szálasi Ferenccel, mint a nyilaskeresztes mozgalom vezérével a megismerkedést. Ez a találkozó arra az időpontra esett, amikor Sztójay Döme akkori miniszterelnök felvetette azt a gondolatot, hogy az összes pártokat — ideértve a nyilaskeresztes pártot is — egységbe kell tömöríteni. A találkozón jelen volt Szöllősi Jenő, dr. Walton Ágoston, még néhányan, akiknek a nevére már nem emlékszem. Bizonyos, hogy jelen volt a megbeszélésen az én személyes előadóm, Rekowsky.

Szálasi úgy ezen a találkozón, mint későbbi megbeszéléseink során mindig jegyzeteket készített és említette nekem, hogy ő a megbeszélések anyagát naplójában lerögzíti.

Eljáró rendőrtiszt tanú elé tárja Szálasi Ferenc naplójának azt a részét, mely szerint tanú ezen első találkozásuk során hangsúlyozta, hogy ő nemcsak német követ, hanem egyúttal Hitler személyes teljhatalmú megbízottja Magyarország számára.

Szálasinak ez a megállapítása félreértésen alapult. Én a magyar kormánnyal szembeni viszonyban kizárólag követ voltam. Mint követ, az általános szokásoknak megfelelően, összes utasításaimat a német külügyminisztériumtól kaptam meg. Teljhatalmú megbízottakat Hitler csak azokba az országokba küldött, amelyekben a közigazgatás német kezekben volt. Az ilyen teljhatalmú megbízottak utasításaikat közvetlenül Hitlertől, vagy a német belügyminisztertől kapták, vagy mástól, de erről Magyarország esetében nem volt szó. Az a körülmény, hogy én mégis a „Gesandter und Bevollmächtigter des Deutschen Reiches in Ungarn" címet viseltem, csak német vonatkozásban bírt jelentőséggel, és azt a célt szolgálta, hogy a Magyarországon működő német katonai hatóságokkal szemben nagyobb súllyal léphessek fel. A rend kedvéért megjegyzem, hogy Winckelmannak olyan megbízatása volt, amely szerint Himmlertől közvetlenül kapta utasításait és e célból külön olyan rádióállomással is rendelkezett, amely közte és Himmler között a bármikori közvetlen érintkezést lehetővé tette. Meg kell jegyeznem, hogy Szálasi uralomra jutása után kifejezte azt a kívánságát, hogy ő a magyar állam részéről nemcsak követet, hanem teljhatalmú megbízottakat is akar küldeni Németországba, én azonban kijelentettem, hogy ezt nem lehet. Szálasi akkor hivatkozott arra, hogy én áprilisi első találkozónk alkalmával azt mondtam, hogy erre csak akkor volna lehetőség, ha magyar csapatok vonulnának be Németországba, helyesebben tartózkodnának német területen és 1944 novemberében Szálasi azzal indokolta ezt a kívánságát, hogy most magyar csapatok tartózkodnak kiképzés céljából Németországban, mire én azt feleltem, hogy ezt a kérdést nem nekem, hanem a berlini magyar követnek kell német illetékes körök előtt tisztázni...

Nem érdektelen jelezni, hogy Szálasi első kihallgatása Horthyval és részben a németekkel, Veesenmayerrel volt összefüggésben, míg második alkalommal Hitlerrel kapcsolatos emlékeiről faggatták. Az ebben az időszakban hazaszállított többi főbűnöst viszont az ő szerepéről kérdezték ki. Ezekről a vallomásokról, azok tartalmáról folytak a kihallgatók között az esti értekezletek, s a kiértékelést követően döntöttek a másnap felteendő kérdésekről, újabb tanúk elővezetéséről stb. Miről vallott még SZÁLASI október 5-én?

Május 3-a után, személyesen csak augusztus 29-én találkoztam Horthyval, a találkozás délután fél 6-tól 6-ig tartott és még ugyanaznap este 8 órakor megjelent a Lakatos-kormány kinevezése. Ennél a találkozásnál figyelmeztettem Horthyt, hogy a közvélemény olyan tervekről értesült, amelyek ellentétben állanak a fennálló tételes joggal. Ezt a megállapításomat arra alapítottam, hogy Lakatos tábornok értesülésem szerint már júliusban megbízást kapott Horthytól egy katonai kormány megalakítására, olyan időpontban tehát, amikor még más kormánya volt az országnak. Horthy azt válaszolta, hogy egyrészt fennálló törvény biztosítja részére a rendeletek alapján való kormányzást, másrészt pedig a parlamentarizmus szép dolog békében, de háborúban Anglia és Amerika sem ragaszkodnak hozzá, és most az ország olyan helyzetben van, hogy a katonáké a szó, egy cél van, hogy Magyarországot az ellenség katonai leigázása alól mentesíteni kell. Határozottan vallom, hogy Horthy augusztus 29-én ezen az állásponton volt, hogy a háborút Magyarországnak minden rendelkezésére álló eszközzel folytatnia kell és ezért nevez ki katonai kormányt.

Ezen beszélgetés során felvetettem azt a gondolatot, hogy engedje meg nekem Horthy, hogy mielőtt dönt, személyesen menjek el Hitlerhez és igyekezzem áthidalni azokat a súlyos ellentéteket, amelyek Hitler és Horthy személye között március 19-e óta felmerültek. Ennek megértéséhez rá kell világítanom arra, hogy Veesenmayerrel történt április 3-i tárgyalásom után ő Kurt Hallert küldte hozzám a hungarizmus tanulmányozására, és ennek a kapcsolatnak az eredményeként a németek augusztusban már tudatában lehettek annak, hogy az én mozgalmam az ország minden társadalmi rétegét felöleli és ezért láttam akkor személyemet alkalmasnak arra, hogy Hitlernél közvetítsek. Erre feljogosított Horthy május 3-i felhatalmazása is, hogy a németek felé önállóan külpolitikai kezdeményezéseket tehetek. Horthy azt válaszolta, hogy egyetért javaslatommal, de várjak egy hónapig, mert nézete szerint addigra a viszonyokban olyan változás áll majd be, amely az én elhatározásomat is befolyásolni fogja. Utóbbi megjegyzésbe tulajdonképpen sok minden belemagyarázható. Ehhez szükséges rámutatnom arra, hogy már júliusban az én kezdeményezésemre Sztójay kérdést intézett Horthyhoz az iránt, hogy nincs-e kifogása az ellen, ha pártom képviselői belépnek a kabinetbe, miniszteri tárcákat vállalnak, mire Horthy Sztójay útján velem közölt válasza az volt, hogy ez ellen nincs kifogása, mert bennünket becsületes embereknek tart.

Május 3-i beszélgetésünk során szóba került a zsidókérdés is. Akkor Horthy azt mondotta, hogy vannak egyes zsidók — említette például Budai-Goldbergert, akiket kivételezni kell, mert hasznot hajtottak a magyarságnak, de általában a zsidóság nagy tömegei — úgy fejezte ki magát, hogy proletárzsidók sorsa nem

érdekli, ezekre nézve helyesnek tartja, ha kikerülnek a nemzet testéből és nem fognak azon tovább élősködni. Tudomásom szerint Horthy e nézetét a későbbiek folyamán is, mások előtt is gyakran hangoztatta, sőt már korábban is ez volt az álláspontja. A proletárzsidókkal szemben a kivételezendő zsidókat arisztokrata zsidóknak nevezte.

Horthyval ezután már csak október 16-án találkoztam, mégpedig egyszer a délelőtti, egyszer a délutáni órákban. Ezek a találkozások egy Werbőczy utcai épületben folytak le, amely épület emlékezetem szerint régebben angol követségi épület volt. A találkozások előtt Lakatos tábornoktól és Veesenmayertől arról értesültem, hogy Horthy német védelem alá helyezte magát. Ezt helyesbítem akként, hogy erről a találkozás előtt csak Veesenmayertől értesültem, Lakatos ezt csak pár nappal később közölte velem, amikor eljött hozzám a miniszterelnökségre, búcsúlátogatás céljából. Már nem tudok pontosan visszaemlékezni, hogy a közlés szerint Horthy saját kérelmére, vagy Lakatos javaslatára, vagy Horthy és Lakatos együttes elhatározására történt Horthynak német védelem alá helyezése. Lakatos előttem határozottan kijelentette, hogy Horthyval szemben semmiféle kényszert nem alkalmaztak.

Veesenmayerrel történt előzetes megbeszélés után kerestem fel Horthyt azzal, hogy addig, amíg alkotmányos keretek között nem fog dönteni a nemzet és az ország vezetéséről, járuljon hozzá ahhoz, hogy én a vezetést ellássam. Horthy ehhez minden ellenvetés nélkül hozzájárult, azonban látszott rajta, hogy emberileg meg van indulva és rosszul esik neki, hogy az események idáig fajultak. Figyelmeztetett arra, hogy az ország rendkívül súlyos helyzetbe jutott és így minden elhatározásomat alaposan fontoljam meg, mert a magyar nemzet életéről van szó. Felhívta figyelmemet arra is, hogy a zsidókérdés tekintetében a fennállott rendelkezések értelmében járjak el. A korábbiakra tekintettel és Horthy szófűzéséből azt kellett megállapítanom, hogy ez alkalommal is csak a kivételezendő zsidókra gondolt és nem a zsidóság szélesebb rétegeire.

Feltett kérdésre válaszolom, hogy Horthy közvetlen környezetéből nem volt olyan személy, aki velem és a mozgalommal olyan kapcsolatban állott volna, hogy adatokat szolgáltatott volna részünkre. Kijelentem azonban, hogy ha lett volna ilyen személy, akkor is erre a kérdésre a választ megtagadnám, mert ez a mozgalom belső életére vonatkozik. Egyébként azért is megtagadnám erre a kérdésre a választ, mert a magyar bűnvádi perjog értelmében ehhez jogom van.

Október 16-án Horthyval mindkét alkalommal csak kb. öt-öt percig tartott találkozásom.

A Lakatos-kormány uralomra jutása után az összes pártok működését betiltották. Ennek dacára a pártok munkájukat tovább folytatták. Felmerült ekkor az

A nyilas „testvérek" — a mozgalom

a gondolat, hogy esetleg személyemmel szemben erőszakhoz nyúlnak. Ez a veszély nemcsak velem szemben állott fenn, hanem a kormánypárttól a kommunistákig az összes pártok vezetőivel szemben. Ezért a németek felajánlották, hogy védelembe vesznek és első ízben szeptember elején a Szent Márton utcában tartózkodtam néhány napig németek védelme alatt. Innét azonban elmentem, mert ezt túlzott óvintézkedésnek minősítettem. Szeptember utolsó napjaiban újabb idegességi hullám hatása alatt a német követség épülete melletti épületben helyezkedtem el, majd innét átkerültem a Werbőczy utcába, ahol a német fegyveres SS épületében tartózkodtam egészen október 15-ig. Ebben az időben főleg Kurt Haller útján tartottam fenn a kapcsolatot a németek felé és ők közölték velem, hogy ha esetleg merényletet követnének el velem szemben, vagy fogságba ejtenének, úgy ez rendkívüli vesztesége volna a hungarista mozgalomnak.

Meggyőződésem szerint az október 15-i eseményekre — különösen ilyen formában — nem került volna sor, ha az ezt megelőző időben szabad mozgá-

somban nem lettem volna gátolva. Augusztus 29-e után Horthyval minden személyes kapcsolatom megszakadt. Annak dacára, hogy információim szerint Horthy szeptember közepétől kezdve — augusztus 29-i személyes találkozásunkkor hangoztatott és nézetem szerint feltétlenül őszinte álláspontjával szemben különösen tanácsadóinak befolyására és régóta tapasztalt ingatagsága folytán — már külön utakon akart járni, szilárd elhatározásom volt, hogy megkísérlem szándékától eltéríteni, és ezért a németeknél töltött idő alatt több ízben üzeneteket intéztem Horthy feleségéhez és menyének édesanyjához azért, hogy Horthy fogadjon. Ezek a kísérleteim azonban eredménytelenek maradtak és így érkeztek el az október 15-i események.
A kormányzó október 15-i szózatáról a Werbőczy utcában értesültem a rádióból. Arra, hogy ez az esemény be fog következni, már korábban is el voltam készülve, de arra nem, hogy ez ilyen formában megnyilvánul...

Szálasi Ferenc

A SZÁLASI-per tanácsvezetőjének, az Endre-per vezető bírájának, dr. Jankónak az asztalán az összesítő jegyzőkönyv mellett ott feküdt ez az első kihallgatási jegyzőkönyv is. Az abban foglalt személyi adatokat ellenőrizve tette fel egymást követve a kérdéseket.

Elnök: *Apja neve?*
Szálasi: Néhai Szálasi Ferenc.
Elnök: *Anyja neve?*
Szálasi: néhai Szakmári Erzsébet.
Elnök: *Foglalkozása?*
Szálasi: Magyarország nemzetvezetője! *(felmorajlik a hallgatóság).*
Elnök: *Csend legyen!... Tehát önnek ez a mániája még mindig tart. (emeltebb hangon) De talán nem is mánia ez, hanem egy rossz tréfa a nemzettel! Vagy arcátlanság? Majd rá fog jönni a válaszra. Feleljen: büntetve volt?*
Szálasi: Kérem, én itt védekezési jogomnak... (*elnök közbevág*)
Elnök: *Feleljen! Ez nem védekezés, ez arcátlanság.*
Szálasi: Kérem, én bejelentek bírói elfogultságot.
Elnök: *Megteheti... Volt büntetve? Mi miatt, mikor?*
Szálasi: Igen, az 1921:III törvénycikk alapján.
Elnök: *Mire büntették?*
Szálasi: Háromévi fegyházra, 1938—40-ig...
Védő: Tekintetes Népbíróság, előterjesztést kívánok tenni, Szálasi Ferenc

Magyarország nemzetvezetője

kirendelt védőjeként. Kérem az elfogultsági kifogás tárgyában határozatot hozni, tekintettel arra, hogy Szálasi Ferenc ezt a kifogást megtette már.
Elnök: *Mit ért, védő úr, ez alatt, hogy elfogultsági kifogás, hogy mellőzni kéri az én tanácsvezetői beosztásomat?*
Védő: Igen. Kérek engedélyt arra is, hogy Szálasi Ferenc ezt személyesen előterjeszthesse.

(*Ezt követően a bíróság tagjai néhány perces egymás közötti megbeszélést folytatnak halkan, amely a felvételen csak foszlányokban érthető. Feltehetően az indítvány perjogi esélyeit vitatják meg.*)
Elnök: *A népbíróság ezt a védő úr által előterjesztett kérelmet a Büntető Perrendtartás 68. szakasz 2. bekezdésében foglaltak értelmében visszautasítja, mert a hivatkozott rendelkezések szerint: a főtárgyalásnak megkezdése után, az ezeknél eljáró bíróval szemben, csak kizáró okok érvényesíthetők. Minthogy azonban, ez, amiről szó van, nem kizáró ok, hanem elfogultsági kifogás volna, akarna lenni, a népbíróságnak nincs módjában más rendelkezést hoznia, mint e szakasz alapján a kérelmet, mint az eljárásnak ebben a szakában, törvénynél fogva kizártat, hivatalból visszautasítani.* (tetszésnyilvánítás) *Csendet kérek!... Március 19-e önt hol találta, Szálasi Ferenc?*

Szálasi: Tanácselnök úrnak egy bejelentéssel tartozom, mielőtt a kérdésére...
Elnök: *Arra feleljen, amit kérdeztem!*
Szálasi: A védelmemnek a legteljesebb megbénítását látom és kizáró okot látok...
Elnök: *Megértette, mit mondtam?*
Szálasi: Igen, megértettem.
Elnök: *Ha akar valamit, engedélyt kér rá!*
Szálasi: Akkor kérek engedélyt arra, hogy kifejthessem a kizáróokra teendő indítványomat.
Elnök: *Nem engedem meg, mert a kizárási kérelmét a népbíróság hivatalból visszautasította. Az eljárásnak ebben a fokában ez többé diszkusszió tárgyává nem tehető. Vegye tudomásul.*
Szálasi: Akkor viszont a tanácselnök úrnak meg kell mondanom, hogy akkor mint mániákus, mit feleljek?
Elnök: *Ezt önnek kell tudnia.*
Szálasi: Nem, mert se tanácselnök úr, se én nem tudjuk meghatározni, hogy mániákus vagyok-e vagy nem?
Elnök: *Talán elmeorvosi megfigyelését kéri saját magának? Na látja, ez már egy egészen épkézláb gondolat lenne az ön részéről. (tetszésnyilvánítás) Csendet kérek!*

„Mint mániákus, mit feleljek?..."

Szálasi: Nagyon helyes! Mert tanácselnök úr nem szakembere ennek és nem elmeorvos ül a népbíróságnak az élén.
Elnök: *Kéri vagy nem kéri, hogy a népbíróság elmeorvossal megvizsgáltassa önt?*
Szálasi: Ez már a népbíróságra tartozik. Kérem, hogyha mániákusnak tartanak engem, az én vallomásomtól függ embereknek az élete, akkor tessék megfelelőképpen beállítani a dolgokat.
Elnök: *Megint nagy hősként viselkedik.*
Szálasi: Egyáltalán nem, én nemzetem érdekeit tartom szem előtt! (*a hallgatóság felmorajlik*)
Elnök: *Csendet kérek!... Vádat megértette?*
Szálasi: Igen, megértettem.
Elnök: *Bűnösnek érzi magát?*
Szálasi: Nem!
Elnök: *Nem. Tehát hol találta önt március 19-ének az időpontja?*
Szálasi: Kérem először ezt a kérésemet elintézni, amit a tanácselnök úr...
Elnök: *Ismételten figyelmeztetem, fegyelmi rendszabályokhoz fogok nyúlni önnel szemben! Megmondtam, hogy itt a kérdésről tovább nem tárgyalunk.*

A különben erős idegzetű dr. Jankó megdöbbent ezen a magatartáson. S tulajdonképpen Szálasi már ebben az első pillanatban megkezdte szélmalomharc-szerű, de mindent megpróbáló védekezését. Láttuk, hogy már első rendőrségi kihallgatásakor a népbírósági rendelet, majd törvény ellen emelt kifogást, most foglalkozásának ügyével kizökkentette a tanácsvezetőt, s azonnal elfogultságot jelentett be. Ez az időhúzó taktika nem vált be, Jankóban emberére talált. Naplójába 1946. január 5-én ezt jegyezte be: *„a magyarországi népbíróságok — eddigi tapasztalataim szerint — visszaélnek a nép nevével, a bíróság tekintélyével, jogtudásával és törvénytiszteletével. Az egésznek szervezésszaki kiegészítése hihetetlenül rossz, célszerűtlen és nélkülöz minden elfogadható józan és természetes jogi alapot”*. Ehhez csak annyit, hogy saját perében éppen ő volt az, aki nem tisztelte a magyar törvényeket, mert nem is fogadta el azokat. Pontosan az ő ügyét tették későbbre, hogy minden szempontból jól előkészítsék. Az alapvető cél az volt, hogy a vádlottak maguk ismerjék be a tények bizonyító ereje hatására bűneiket, s a természetes jogi alap már 1942 óta ismert volt. Az 1945. februári magyar rendelet csak követte a nemzetközi elvárásokat.

3

Térjünk vissza oda, ahol Szálasi abbahagyta, október 15-höz. EDMUND VEESENMAYER vallomása erről így szól:

Az október 15-i események előzményéhez először azt kell előadnom, hogy kis idővel megelőzően Skorzeny, dr. Wolff fedőnévvel Budapestre jött és az október 15-e előtti héten Bach SS Obergruppenführer és Rahn követ, aki nálam a német követségen nyert elszállásolást. Rahn követ, mint a vezér különleges megbízottja érkezett. Október 15-én (vasárnap) délelőtt Rahnnal együtt Winckelmannhoz lettem hívatva, aki nagy vonalakban informált minket a fiatal Horthy feltehető akciójáról. 12 órára a Várba lettem rendelve a kormányzóhoz. Horthy Lakatos és két magasrangú tiszt jelenlétében fogadott és elsősorban tiltakozását fejezte ki fia ügyében és közölte velem, hogy még meg kell gondolnia, hogy nem tart-e fiáért cserébe engem túszként a várban. Közöltem vele, hogy félig sem tartom helyesnek ezt az elhatározását, és utaltam egy ilyen lépés következményeire, minden felelősséget elhárítva magamról, amely hasonló lépés következményeképpen minden körülmények között fennállna. Horthy közölte velem azt az elhatározását, hogy azonnal érintkezésbe lép a Szövetséges Nagyhatalmakkal, hogy Magyarország részére a fegyverszüneti feltételekről tudakozódjon. Szerinte, ebben az irányban már lépések vannak folyamatban, és útban vannak ennek megfelelő parancsok is a magyar csapattestek felé. Mint mondotta, aznap koronatanácsot tartott és azon eme végső és megváltoztathatatlan elhatározását közölte, mire a kormány lemondott, de ő visszahelyezte pozíciójába. Én közöltem Horthyval, hogy közlését tudomásul veszem és azt haladéktalanul továbbítom a Külügyi Hivatalnak. Magam azonban ilyen fontos kérdésben nem bírok joggal a válaszadásra, mindazonáltal utaltam arra, hogy eljárása homlokegyenest ellenkezik a Magyarországgal kötött szerződéssel és az előző hetekben többszörösen nekem adott ígérettel, amely szerint semmi lényeges nem fog történni abban az irányban, amely egy külön lépés lenne a német kormánytól, anélkül, hogy a Birodalmi kormány előzőleg még időben információt ne kapna. Továbbá azt a kérdést is feltettem, hogy elhatározása a magyar parlament, a felsőház és a kormány beleegyezésével történt-e és bírja-e azoknak jóváhagyását.

Utaltam továbbá arra is, hogy eljárása homlokegyenest ellenkezne a hagyományos német—magyar fegyverbarátság szellemével és tárgyilagosan véve a német hadsereg elárulását jelentené, amely úgy harcolt és vérzett Magyarországért is, mintha német földet védett volna meg. Továbbá feltettem azt a

kérdést, amely szerint kétlem, hogy ez az elhatározása találkozna a magyar nép akaratával is, hogy ezt a lépést a jövő szempontjából is meg kell gondolnia, mert a történelemírás lesz csak valóban pártatlan bíró, és nevét Horthy admirális nevével is össze fogja kötni. Horthy kitérő válaszokat adott nekem és hangsúlyozta, hogy a fiával történt eset óta nem lép többé vissza ettől az elhatározásától. Befejezésül kértem Horthyt, hogy haladéktalanul fogadja a vezér különleges megbizottját, Rahn követet, amibe bele is egyezett. A megbeszélés körülbelül 15—20 percig tartott. Elbocsátásom után a vár udvarán körülbelül negyedóra hosszat fel lettem tartóztatva távozásomban, és csak határozott protestálásom következtében — a várőrség egyik tisztjénél — hagyhattam el, Lázár tábornok határozott utasítására a várat.

Körülbelül 13 óra tájban jelent meg Rahn követ Horthynál, aki mint később velem közölte, nyomatékos szavakkal tárta Horthy elé esetleges eljárásának következményeit. Horthy kifejtette neki, hogy mélyen meg van rázva, nem akart Románia módjára Németország árulója lenni és félénken el akarta kenni az egész ügyet. Amidőn Rahn visszatért, hogy közölje velem beszélgetésük eredményét, egy idő óta rádión keresztül már hallható volt Horthy fegyverszüneti feltételek iránti kérésének közvetítése.

Ezzel kilátástalanná vált az a kísérletünk, hogy Horthyt továbbra is befolyásoljuk, és a délután folyamán Berlinből értesítést kaptunk, hogy másnap reggel hat órakor megindulnak az ellenrendszabályok. Én személyesen utasítást kaptam, hogy zárjam be a követséget és a város körletén kívül katonai védelem alá helyezzem magam, és hogy gondoskodjak a Nemzeti Szövetség exponált tagjai biztonságáról és elhelyezéséről.

Ezt az utasítást nem hajtottam végre, mert magasabb kötelességemnek éreztem egy hatalmi összetűzés elkerülését — hacsak lehetséges — és nem akartam egy módot sem elmulasztani, hogy politikai eszközökkel egy elviselhető megoldást találjak mind a két fél számára. Ettől eltekintve is, nem tartottam összeegyeztethetőnek egy német diplomata becsületével a követséget elhagyni, mielőtt az utolsó kísérlet meg nem történt, hogy a szerencsétlenséget, melyet jönni láttam, ki ne kerüljük, mégpedig azt, hogy német és magyar katonák egymás ellen harcoljanak. Így a délután folyamán arra használtam fel időmet, hogy a Nemzeti Szövetség exponenseit, a német követség és SS Obergruppenführer Pfeffer-Wildenbruch által elfoglalt épületekben biztonságba helyezzem, hozzávetőleg harminc—negyven ember vette igénybe szolgálatunkat, közöttük Szálasi, Kemény, Bárdossy, Mecsér, Jurcsek, Jaross, Rátz és mások.

Este fél kilenc körül felhívott Lakatos és bejelentette magát hozzám és külügyminiszterét Hennyeyt, azzal a megjegyzéssel, hogy igen fontos ajánlato-

kat akar tenni. A találkozás a Német Követségen meg is történt. Lakatos közölte velem, hogy a fejleményektől meg volt lepve és azokkal nem ért egyet. Közölte egyben, hogy megfontolandóvá tesz mindent, hogy egy összetűzést, amely félő és kikerülendő mellőzzünk, és megkérdezte, hogy német részről melyek a kívánságok. A megbeszélésen részt vett Rahn is. Még a megbeszélés ideje alatt ért oda az a közlés, hogy a Várhoz vezető feljáratok el lettek aknásítva, mivel praktikusan meg lettem fosztva szabadságomtól. Ezt közöltem Lakatossal és felvilágosítottam arról, hogy ilyen körülmények között nem folytathatom a tárgyalásokat. Lakatos a közlés valódiságát nem akarta elhinni, de jelenlétemben azonnal telefonon érintkezésbe lépett a várparancsnoksággal, ahonnan megerősítették az előbbieket. Ezután Lakatos és Hennyey a várba hajtottak, és megígérték a zárlat feloldását, amely hajnali egy vagy két órakor be is következett. Lakatos közölte velem, hogy szeretné, ha meglátogatnám, mert Horthy megbízásából igen fontos közlései lennének. Erre helyettesemet, Feine titkos tanácsost küldtem el Lakatoshoz.

Időközben Rahn követ felhozta Szálasit Winckelmann hivatalába, hogy nagyobb biztonságban legyen és ott maradt vele együtt. Magam egy magyar katonatiszt segítségével azonnal megszerveztem a vár őrségét (a tiszt Lázár parancsára jelentkezett nálam). Segítségemre volt két német utásztiszt, akik a még hátralevő aknák felszedését, a vár feljáratához vezető utaknak megtisztítását intézték és magam Keményt és másokat, személyesen a magam által vezetett autón Winckelmannhoz vittem biztonságba, miközben Hallert azzal biztam meg, hogy a többi magyart biztonságban vigye el a várból. Reggel két óra tájban megszerveztem a német követség evakuálását a Svábhegyre, miközben magam a vezér Greiffenberghez intézett újabb parancsa ellenére, hogy a követségről távozzak el és helyezzem magamat biztonságba, néhány megbízható követségi alkalmazottal a német követségen maradtam. Feine ekkor visszatért Lakatostól a következő ajánlatokkal:

1. Horthy hajlandó lemondani és családjával és közvetlen környezetének néhány emberével Németországba biztos védelembe menni.

2. Hajlandó a kormányt visszahívni és egy a birodalmi kormánynak megfelelő kormányt kinevezni.

3. Kéri fiát mielőbb szabadon bocsátani.

Azonnal összeköttetésbe léptem telefonon Ribbentroppal (német katonai telefonon) és reggel öt óra 15 perc körül megkaptam az első és második ponthoz a beleegyezést.

A legnagyobb sietséggel azonnal tárgyalni kezdtem telefonon Lakatossal és Bachhal abban az irányban, hogy mindkét oldalon adják ki a parancsot a nem tüzelésre, ami nagy nehézségek árán sikerült az utolsó percben, miután a

tervezett német intézkedéseket a várnak katonai megszállására vonatkozóan nem lehetett többé feltartóztatni. Öt óra 30 felé elküldtem Feinét Lakatoshoz azzal az utasítással, hogy Lakatost kérje haladéktalanul hozzám, hogy együtt elmenjünk abból a célból, hogy Horthyt még hat óra előtt felkeressük és biztonságba helyezzük. Lakatos 5 óra 45 felé eljött. Beszálltam hozzá a kocsiba, és együtt, a kocsiban állva a várhoz mentünk és sikerült nehézségek árán néhány perccel hat óra előtt Horthyhoz megérkezni. Horthy már kabátban volt, Lakatos és én elkísértük a kocsinkhoz és elhelyeztük őt kíséret mellett Pfeffer-Wildenbruch hivatalában, ami a legközelebb volt — és a lehető legnagyobb biztonságot nyújtotta. Ezután Lakatossal együtt, felvonuló német páncélosok között elmentünk a Nunciaturára, hogy meggyőződjünk Horthyné, menye és unokája jólétéről, és hogy megnyugtató közléseket tegyünk. Az ő különös biztonságára ott hagytam Feine titkos tanácsost és ezután Lakatossal együtt elmentem a Miniszterelnökségre, hogy törődjek az ott levő kormánytagok és hozzátartozóik biztonságával. Azután visszavittem Lakatost Horthyhoz és elmentem a követségre, hogy a szükséges intézkedéseket megtegyem, azt ismét munkaképessé tegyem és jelentést tettem a Külügyi Hivatalnak. A délelőtt folyamán megbeszéléseket folytattam Szálasival és Lakatossal, közvetítettem egy megbeszélést Horthy és Szálasi között, kora délután ismét tárgyaltam Lakatossal, azután beszéltem Horthyval, mindezek a megbeszélések a kormány újjáalakítását tárgyalták. Horthy hajlandó volt ajánlatának első és második pontját teljesíteni, de feltételül megszabta fiának visszaadását. Rahn követnek szintén megbeszélése volt Horthyval hasonló tárgyban. Ribbentroptól ígéretet kaptunk arra, hogy az ifjú Horthyt Németországban átadják édesapjának. Ezt október 17-én közöltem Horthyval, aki erre egy Lakatos, Rahn által és általam a Nemzeti Szövetség mértékadó férfiaival folytatott megbeszéléseiben felajánlott írásbeli lemondási nyilatkozatot aláírt, amelyben egyidejűleg Szálasit az új kormány vezetőjének kinevezték. Horthy egyetlen kételye az volt, hogy vajon fiát tényleg vissza fogja-e kapni. Rahn és én erre szavunkat adtuk, bízva a Ribbentrop által kapott meghatalmazásban. Erre Horthy két példányban eszközölte az aláírást, az eredetit megkapta az új kormány.

Emlékezetem szerint Horthy szerdán, október 18-án különvonattal Bajorországba utazott, az én képviseletemben ezen az úton Feine kísérte, aki később jelentette nekem az utazás tervszerű lefolyását.

Október 16-tól 18-ig egyidőben folytak a megbeszélések a kormányalakítás tekintetében, melyet abban a szellemben vezettem, hogy a Nemzeti Szövetség tagjainak bizonyos száma, fontos reszortokat vegyen át (Jurcsek, Jaross, Reményi-Schneller, Rajniss, Hellebronth és mások). Ami a Külügyminiszté-

A hatalom első percei

rium vezetését illeti, szerettem volna Kemény helyébe tapasztalt diplomatát, azonban ebben a pontban Szálasi Keményhez ragaszkodott. Minden más intézkedést mind a régenstanács, azután Szálasi egyedül tett meg...

Ezt a veesenmayeri október 15-i képet jól kiegészíti dr. *Jankó és Szálasi „vitája"*. Ebben a „nemzetvezető" kifejtette az alkotmányosságról vallott felfogását. Négy évtized távlatából is megdöbbentő, hogy Szálasi mennyire visszaélt a fogalmakkal, mennyire képtelen volt felfogni, hogy hatalomra kerülését kívülről irányították. A német segítséget Veesenmayer egyértelműen feltárta.

Szálasi viszont megkérdőjelezte Horthy azon jogát, sőt alkotmányellenesnek tartotta, amely az új kormány, a Lakatos-kabinet kinevezésével függött össze.

Elnök: *Lényegében mit közölt Ön ekkor?*
Szálasi: A belpolitikai helyzetről beszéltünk és közöltem, hogy a Hungarista Mozgalom — Nyilaskeresztes Párt nem fogja tétlenül nézni a kormányzónak ezt a törvényellenes és alkotmányellenes fellépését és kezdeményezését.
Elnök: *Naplóbejegyzések utalnak arra, hogy Ön alkotmányellenesnek tekintette a Lakatos-kormány kinevezését is. Miért? Miért látott ebben alkotmánysértést?*
Szálasi: Mert a kinevezés előtti tárgyalásokat a Kormányzó egyáltalán nem folytatta le az egyes pártokkal, hanem saját maga kezdeményezéséből egyszerűen kinevezte Lakatost.
Elnök: *De kényes volt Ön az alkotmányosság terén! Ezt a kényességet megtarthatta volna végig, mindenféle vonatkozásban.*
Szálasi: Ez meg is történt a Hungarista Mozgalom részéről.
Elnök: *Óh, igen!*

A Szálasi-korszak történetét tanulmányok, monográfiák, dokumentumkötetek, s magának a „magyar Führernek" a naplója tették ismertté. Visszaemlékezett a „zöld árra" az egykori népügyész, Frank László is.

Könyvünkben csoportosítjuk mondanivalónkat, hogy a nyilas korszak atrocitásai, gazdasági bűncselekményei, jogtipró igazságszolgáltatása egy-egy részletét érzékeltessük. Előbb a budapesti zsidók kálváriájáról.

A Szálasi-per dokumentumai szerint a nemzetvezető azt a döntést hozta, hogy — Horthyhoz hasonlóan — nem kíván a zsidókérdéssel foglalkozni azután, hogy kialakított a zsidók megkülönböztetésére csoportokat. Ezek Szálasi szerint:

— külföldi menleveles zsidók
— kölcsönzsidók Németországban
— Magyarországon egyelőre visszamaradó zsidók gettóban
— mentesített zsidók
— egyházi személyek
— zsidójogú külföldi állampolgárok.

Akár akart foglalkozni ezzel a kérdéssel, akár nem, ez elsősorban nem tőle függött. Október 18-án egy régi „ismerős" tartózkodott Budapesten: Adolf Eichmann. Róla táviratozott Veesenmayer Berlinbe, jelezve azt is, hogy megkezdődtek a kilengések, gyilkosságok, s tervbe vették a deportálás folytatását, azaz mint VEESENMAYER fogalmaz: „a vidéki akció befejezéseként." Őt idézzük.

A politikai helyzet változásával a zsidókérdés is új stádiumba jutott. Itteni legfelsőbb SS és rendőrparancsnok javaslatára és a Biztonsági Rendőrség vezetőjének parancsára ma visszatért Budapestre Eichmann Obersturmbannführer, aki a magyar hatóságokkal megkezdte tárgyalásait arról, hogy ötvenezer munkaképes zsidó férfi munkaszolgálatra, gyalogmenetben útba indítandó a birodalomba, további munkaképes budapesti zsidók azonnal a város körüli katonai erődítési munkákhoz vezénylendők; az összes többi zsidót városszéli gettószerű táborokba kell összegyűjteni. Tegnap óta budapesti zsidók ellen egyéni kilengések és gyilkosságok is napirenden vannak, amit az új kormány megszüntetni szándékozik.

További törekvés arra irányul, hogy a részben még közvetlenül az acvonal közelében bevetett zsidó munkaszolgálatosok keményebb őrizetére és biztonsági rendszabályokra hozzanak megfelelő intézkedéseket.

Az új kormány hivatalos közleményei az eddig kivételezett zsidókat ismét csillag viselésére kötelezik. Büntetés terhe mellett vonatkozik ez azokra a zsidókra is, akik a Horthy-kiáltvány után a csillagot önhatalmúlag letették, illetve azt zsidóházakról eltávolították. Végül tervbe vették, hogy a vidéki akció befejezéseként az eddig kivételezett vagy bujkáló zsidók és félvérek ellen is eljárnak.

A Szálasi-per főtárgyalásán tett tanúvallomást a Budapesti Izraelita Hitközség ügyvezetője, DOMONKOS MIKSA. Elbeszélése alapján feltárult a fővárosi gettó élete, a benne éltek tragédiája. A vallomásnak azt a részletét idézzük előbb, amely a külföldre történt elhurcolásokig kíséri nyomon az eseményeket.

Elnök: *A főtárgyalást újból megnyitom. Kérem Domonkos Miksa tanú vallomását.(Domonkos Miksa tanú a bírói emelvény elé lép és az elnök kérdésére felsorolja személyi adatait, amelyek szerint 56 éves, izraelita hitközség ügyvezetője, érdektelen. A hamis eskü következményeire vonatkozó elnöki figyelmeztetés tudomásul vétele után az alábbi vallomást teszi.)*

Elnök: *Ügyvezető úr a nyilas uralom alatt a zsidó hitközségnél vagy a zsidó tanácsnál töltött be valami tisztséget?*

Domonkos: Igenis, már a nyilas időt megelőző korban a zsidó tanácsnál, mint előadó működtem, a nyilas idő alatt pedig ügyvezető voltam a zsidó tanácsnál.

Elnök: *Fő vonásokban akarom csak kihallgatni Önt. Meg tudná-e mondani, a nyilas uralom alatt szerzett-e megbízható értesüléseket arról, hogy hány főnyi zsidóságot szállítottak el Budapestről?*

Domonkos: Budapestről körülbelül 100 000 főnyi embert szállítottak el abban az időben.

Elnök: *Ezt miből állapította meg?*
Domonkos: Ezt abból tudom, hogy a nyilas idő előtt Budapesten 220 000 zsidó volt.
Elnök: *Ezt a 220 000-es számot miből állapította meg?*
Domonkos: Ezt a számot ismerem azon idők statisztikáiból. Tudom, hogy a gettóban 69 000 ember maradt meg, tudom, hogy a védett házakban mennyi maradt meg, végeredményben tudom azt, hogy Budapesten körülbelül 100 000 zsidó ember volt akkor, amikor Budapest felszabadult.
Elnök: *Tehát körülbelül 100—120 000 embert szállítottak el?*
Domonkos: Körülbelül annyira tehető.
Elnök: *Mikor folytak ezek az elszállítások?*
Domonkos: Ezek az elszállítások elkezdődtek már október 16-án, egészen kis csoportokban. A reá következő napokban...
Elnök: *Várjon. Ezeket a kis csoportokat kik szedték össze?*
Domonkos: A kis csoportokat nyilasok szedték össze házakban, vagy az utcán.
Elnök: *Nyilas pártszolgálatosok?*
Domonkos: Pártszolgálatosok, igen.
Elnök: *Hová vitték ezeket?*
Domonkos: Ezeket rendszerint előbb valami gyűjtőhelyre vitték, először Budapesten csoportosították tereken, például a Tisza Kálmán téren, a Tattersaalban, az óbudai iskolában, azután már tömegesen a téglagyárban.
Elnök: *És hova vitték ezeket Budapestről?*
Domonkos: A téglagyárból majdnem kivétel nélkül Hegyeshalom felé, a bécsi országúton.
Elnök: *Már a kisebb csoportokat is?*
Domonkos: Már a kisebb csoportokat is.
Elnök: *Ezt honnan tudja ügyvezető úr?*
Domonkos: Ezt onnan tudom, hogy egyrészt hozzám futottak be a jelentések, amelyeket rendőri közegek adtak le a zsidó tanácsnak, másrészt mi, akik abban az időben...
Elnök: *(félbeszakítja) Rendőri közegek abban az időben jelentést adtak le a zsidó tanácsnak arról, hogy elszállítást nyertek emberek?*
Domonkos: Igenis, alantas rendőrközegek, sokszor saját maguktól.
Elnök: *Nem hivatalosan történtek ezek a jelentések?*
Domonkos: Nem hivatalos jelentések voltak.
Elnök: *Azután a nagyobb csoportok elszállítása mikor kezdődött?*
Domonkos: A nagyobb csoportok elszállítása kezdődött körülbelül október végén.
Elnök: *Ezeket is az egyes csillagos házakban szedték össze?*

Domonkos: Ezeket is a csillagos házakban szedték össze.
Elnök: *Kik szedték össze?*
Domonkos: Pártszolgálatosok.
Elnök: *Hová vitték őket?*
Domonkos: A legelső időkben bevitték két nagy zsinagógába, amelyek a gettó területén voltak, ahol 6000 embert szoktak összpontosítani és onnan 5—6000 embert teljes kifosztás után kivittek a hegyeshalmi úton, illetve előbb rendszerint a téglagyárba és onnan a hegyeshalmi úton, a határ felé.
Elnök: *Hogyan vitték el azt a körülbelül 100 000 embert?*
Domonkos: Ezeket fokozatosan vitték el, jelentős részüket ezen az úton, a téglagyáron keresztül, gyalogmenetekben Hegyeshalom felé. Más csoportokat, kisebb részüket bevagonozták, például a Józsefvárosi pályaudvaron, de ezt megelőzőleg úgynevezett sáncos *(sáncásó)* századokat alakítottak, amelyeknek tagjait először a Tattersaalban sorozták, összeállították és elvitték, később ezeket is részben kiszállították az országból.
Elnök: *Milyen korosztályok voltak ezek az elszállítottak?*
Domonkos: Korosztályra egyáltalán nem voltak tekintettel.
Elnök: *Szóval össze-vissza volt?*
Domonkos: Ahogy jött.
Elnök: *És kinek a döntésétől függött hogy kiket, mennyit és mikor visznek?*
Domonkos: Kezdetben egészen rendszertelenül összefogdosták az embereket és elvitték, azután rendeletek jelentek meg, amelyek bizonyos korhatárt állapítottak meg, ez a sáncásókra vonatkozik, végeredményben azonban minden válogatás nélkül, gyermekektől az aggokig, betegeket és nyomorékokat egyaránt vittek.
Elnök: *Mikor fejeződött be ez a szállítás, a Budapestről való elvitel, akár vagonokban is?*
Domonkos: Tanácselnök úr, szállítások tulajdonképpen mindaddig voltak, amíg nyitva volt az ostromgyűrű Budapest körül. Mindaddig történtek ilyen kiszállítások.
Elnök: *Szóval már a gettó felállítása után is?*
Domonkos: A gettó felállítása után is.
Elnök: *A gettóból vittek egyes csoportokat?*
Domonkos: A gettóból keveset, hanem a gettón kívüli részekből, az úgynevezett védett házakból.
Elnök: *Ezt is a nyilas pártszolgálat csinálta, vagy a fegyveres nemzetszolgálat?*
Domonkos: Ezt a fegyveres nemzetszolgálat csinálta.
Elnök: *Ismét kérdezem: mindezt honnan tudja?*

Domonkos: Minderről határozott tudomásom van, tapasztalatból tudom, ezekben az ügyekben akkor cselekvő tényező voltam.
Elnök: *Ön tapasztalta, látta, hogy például vittek embereket?*
Domonkos: Magam is láttam.
Elnök: *Maga is látta és jelentést kapott.*
Domonkos: Magam is láttam, jelentéseket kaptam, beosztásomnál fogva szabad mozgási lehetőségem volt.
Elnök: *Az Ön kezébe futottak be ezek a jelentések?*
Domonkos: A szálak lényegében hozzám futottak össze.
Elnök: *Ön hivatalánál fogva ismerte a jelentéseket és saját ellenőrzéséből is ismerte a helyzetet?*
Domonkos: Igen.
Elnök: *És hová vitték ezeket az embereket? A határon túlra?*
Domonkos: Ezeket kivitték a határon túlra, és ezeknek az embereknek a legnagyobb része azokba a haláltáborokba került, ahonnan nem jöttek vissza.

4

A budapesti zsidók legnagyobb részét Mauthausenbe hurcolták. Ott volt már 1944. május 20-tól az a nyíregyházi orvos is, dr. KLÁR ZOLTÁN, aki tanúságot tett mindarról, ami ott történt, nemcsak a zsidókkal, hanem az oroszok, s más nemzetek fiaival szemben is. A legborzalmasabb azonban az orosz és a magyar zsidók helyzete volt. Tanúvallomására 1946. február 21-én került sor.

Elnök: *Dr. Klár Zoltánt kérem.*
dr. Klár Zoltán a bírói emelvény elé áll. Taps a hallgatóság körében.
Elnök: *Tanúként lesz kihallgatva, csak a tiszta igazat vallja, mert vallomására esküt kell tennie és a hamis esküt a törvény súlyosan bünteti.*
Ezután az elnök kérdésére a tanú előadja, hogy 52 éves, izraelita vallású, nős, nyíregyházi születésű, budapesti lakos, orvos, rokonságban, perben, haragban a vádlottakkal nem áll.
Elnök: *Orvos úr, mit tud ez ügyben? Orvos úr Mauthausenben volt október 15-ét követően?*
Klár Igen.
Elnök: *Azt kérdezem, hogy október 15-ét követően micsoda hírek érkeztek Mauthausenbe Magyarországról, amikor tehát a szállítmányok már a nyilasuralommal voltak kapcsolatban?*
Klár: Október 15-e után először körülbelül november 20-án érkezett az első

szállítmány Mauthausenbe. Ezek nem zsidók voltak, hanem a sopronkőhidai fegyháznak voltak a lakói. Körülbelül nyolcvanan érkeztek, és ezektől tudtuk meg először azt a változást, ami az országban történt. Ez volt az a szállítmány, amely személyvonattal érkezett, személykupékban a sopronkőhidai fegyházból és ezek életfogytiglanra elítélt fegyencek voltak, akiknek azért kellett onnan eltávozniok, hogy helyet adjanak a politikai elítélteknek, akiket Szálasiék odaszállítottak.

Elnök: *Ezek mi miatt voltak elítélve?*

Klár: Ezek Sopronkőhidán voltak fegyencek, közönséges gyilkosok.

Elnök: *Azután a következő szállítmány?*

Klár: A legelső zsidószállítmány Mauthausenbe január 8-án érkezett.

Elnök: *Egyenesen Magyarországról?*

Klár: Egyenesen.

Elnök: *Hány ember volt?*

Klár: Kétezerháromszáz ember érkezett január 8-án, s körülbelül a fele egyenesen vonatszállítmányként jött Budapestről, másik részét pedig Hegyeshalomtól hozták vonaton, ezek pedig Hegyeshalomig gyalog indultak el. Körülbelül ezerhétszáz embert szállítottak ezekből abba a kórházba, amelynek én voltam az orvosa az úgynevezett Russen-lagerben.

Elnök: *A következő szállítmányok mikor jöttek?*

Klár: A következő január 16-án érkezett, körülbelül másfélezer ember. Ez volt a második nagyobb szállítmány.

Elnök: *Azután következett?*

Klár: A következő érkezett január 28-án.

Elnök: *Hány fő volt?*

Klár: Körülbelül hétszáz. A következő nagyobb szállítmány jött február 16-án, ez körülbelül kétezerháromszáz fő volt.

Elnök: *Azután?*

Klár: A legnagyobb csoport április 3-án reggel érkezett, ez körülbelül hatezer fő volt. Ezek már nem a kórházba jöttek, hanem a részükre külön készült úgynevezett Zelt-lagerbe.

Elnök: *Ez az utolsó szállítmány volt?*

Klár: Nem, április 4-én még néhány ezer érkezett, úgyhogy április 11-ig körülbelül 18—20 000 munkaszolgálatos zsidó érkezett a Zelt-lagerbe.

Elnök: *Ezek mind budapesti zsidók voltak?*

Klár: A januáriak csaknem kizárólag budapesti zsidók voltak. A februáriak már keverve voltak olyanokkal, akik a nyugati határszélen munkaszolgálatot teljesítettek. Ezeket hozzácsapták a budapesti zsidókhoz. Az áprilisiak kizárólag munkaszolgálatosok voltak, akik a nyugati határszélen a legutolsó pillanatig munkát végeztek.

Elnök: *Ezek német kísérettel érkeztek?*
Klár: Igen.
Elnök: *Milyen állapotban voltak ezek? Csak röviden.*
Klár: A január 8-i szállítmányról akarok beszámolni.
Elnök: *Általánosságban tessék, ne szállítmányonként.*
Klár: Oly röviden mondom el, amilyen röviden pusztultak el ezek a szerencsétlen emberek. Január 8-án érkezett az első budapesti magyar zsidó szállítmány. Én az előző év június 6-a óta voltam ennek a barakknak az orvosa, ez alatt tíz- és tízezer zsidó deportált érkezett meg a kórházba, de egyetlen alkalommal sem érkeztek meg oly siralmas állapotban, mint a január 8-i zsidók. Amit most mondok, azt közvetett úton tudtam meg. Amíg a nyári szállítmányokat a csendőrök bevagonírozták és egyenesen vonaton mentek a különböző koncentrációs táborokba, addig ezek a Budapestről elszállított zsidók gyalogosan tették meg az utat Hegyeshalomig, a legpokolibb körülmények közt. Nyilas gyerekek kísérték, akiknél szinte rendszer volt a gyilkolás, mintha egy betanított módszerről volna szó. Voltak olyanok, akik napokon keresztül várakoztak Hegyeshalmon és csak azután csatlakoztak újabb és újabb csoportokhoz. Mégis egyöntetűen mondták el azt a szörnyű bánásmódot, amit velük szemben tanúsítottak. Akik gyalog jöttek és különböző időpontban indították el őket, egyöntetűen mondták el, hogy reggelenként rapportot tartottak velük, hogy ki érzi magát betegnek? Természetesen jelentkeztek jóhiszeműen, hisz eddig elképzelhetetlen volt az egész világon, hogy ha valaki betegnek jelentkezett, ne kapott volna ápolást. Ellenben ezeknek a sorsuk az volt, hogy ezek a nyilas gyerekek szó nélkül lepuffantották őket, mint a verebeket, amint azt valamikor a németek csinálták. *(nagy mozgás és zaj a hallgatóság körében.)*
Elnök: *Szóval ezt az érkezettek panaszolták.*
Klár: Igen. Most elmondom, hogy milyen módon érkeztek meg. Száz és száz tetű minden emberen, lerongyolódva, kiéhezve, félig megfagyva. Körülbelül 25 fok volt az átlagos hőmérséklet. Csupa fagyos sebbel, csonttá-bőrré lefogyva.
Elnök: *Férfiak, fiatalok, öregek?*
Klár: Minden korabeli fiatal, és öreg.
Elnök: *És milyen volt az elhelyezésük Mauthausenben?*
Klár: A barakk kétszáznegyven ember befogadására volt alkalmas és az átlagos létszám január 8-tól fogva ezerkilencszáz—kétezer volt.
Elnök: *Kétszáznegyven helyett?*
Klár: Kétszáznegyven személy befogadására szolgált rendes körülmények között, úgy, hogy akkor is egy priccsen kettőnek kellett feküdni.
Elnök: *És hányan voltak abban a barakkban, amelyben orvos úr teljesített szolgálatot?*

Klár: Abban a barakkban, amelynek statisztikája most már feldolgozva rendelkezésre áll, bizonyíthatóan átlag nyolcvanhět centiméter széles deszkapriccsen öt-hat, sokszor hét embert kellett összepréselni, hogy valahogy fekvő állapotba kerüljenek. Most méltóztassék elképzelni, hogy három ember feküdt hosszában, azután jött szélességében egy ember, majd másik kettő, ezekre rájött keresztbe öt, hat, esetleg hét. Elképzelni is szörnyűség.
Elnök: *Ez a létszám a nyilaséra alatt kiszállítottakból került ki, vagy régibbek is voltak?*
Klár: Január 8-ig nem érkezett ilyen tömegben magyar zsidó szállítmány.
Elnök: *Abban a barakkban mind január 8-a utániakról van szó?*
Klár: Igen, csak erről az időről számolok be.
Elnök: *Mi volt a halálozási százalék?*
Klár: Öt héten belül kilencvennyolc százalék. *(Mozgás a hallgatóság körében.)* Öt héten belül a barakk létszáma kipusztult.
Elnök: *Elhaltak, vagy elgázosították őket?*
Klár: Elhaltak az ottani nyomorúság következtében.
Elhelyezésük olyan volt, hogy mikor január 8-án megérkezett ez a tömeg, elszállásolásuk képtelenség volt, ott feküdtek a cementen és például azon a helyen, ahol az orvosi vizsgálati helyiség volt, az ágyak széjjelhúzva, ott egymásfél méternyi magasságban feküdtek egymáson a hullák.
Elnök: *És a többi barakkban milyen volt a helyzet? Látta saját maga?*
Klár: Saját magam jártam az egész telepet, nemcsak a Russen-lagert. Itt különböző barakkok voltak, zsidó barakk volt a hetes, a többi árja barakk volt.
Elnök: *Az a kétszáznegyven személy befogadására szolgáló barakk, amelyben kétezer ember volt, magyar barakk volt. A többit is látta?*
Klár: Igen.
Elnök: *Ott is hasonló volt a helyzet?*
Klár: Nem, ott csak két-három, áprilisban négy-öt ember volt az ágyban.
Elnök: *Ez tehát nem volt annyira tömött?*
Klár: Kivéve az orosz és zsidó barakkokat, ez volt a két fő ellenség. Az orosz foglyok elhelyezése volt a legállatibb, mert ezeket gyűlölték a legjobban.
Elnök: *Az elhalálozás a többi barakkban mennyi volt?*
Klár: Semmi esetre sem volt olyan, mint nálam, de csak az volt a különbség, hogy öt hét, vagy tíz hét. Az elhalálozást a nálunk levő szörnyű állapotok gyorsították meg, ez az orosz barakknál sem volt jobb, a többinél az élettartam nem volt több, mint tíz hét. Legutóbb, mikor Endre László tárgyalása alkalmával kihallgattak, helytelenül mondtam be, de most itt vannak a jegyzeteim. Május 15-ről is be tudok számolni...
Elnök: *Általánosságban tessék, nincs szükség a részletekbe belemenni.*

Klár: Ezt az egyet kívánnám elmondani. Május 15-én 11 000 ember volt a létszáma a Russen-lagernek. 11 700 ember részére 25 kiló lisztet és 75 kiló zúzott burgonyát főztek. Ez volt a 24 órai táplálkozása 11 000 fogolynak, tehát a mai kalóriaszámítás szerint száz embernek egy napi táplálékára sem elegendő.
Elnök: *Elgázosítás volt?*
Klár: Csak április végén volt. Mauthausenben zsidót nem gázosítottak el, de elgázosítottak másokat.
Elnök: *Ez nem érdekel bennünket, csak a magyarországiak.*
Klár: Az elpusztítás másik módszere volt az úgynevezett kék autó, amiről még soha nem beszéltek, először jelent meg a táborparancsnok vallomásában. Ez egy autóbusz volt, amely körülbelül kétszer akkora volt, mint a régi utasautóbuszaink a körúton, befogadóképessége százkilencven ember lehetett összezsúfolva, fala körülbelül fél méter volt. Ezt én egyedül láthattam meg. Egyedül vagyok életben azok közül, akik ilyen berakást végignéztek, mert mindenki elpusztult, aki segédkezett. Ide százkilencven embert zsúfoltak be, félórányi járása alatt beeresztették a gázt az autóba, a külső ablak is csak csinált ablak volt, és fél óra múlva már vitték őket a krematóriumba, tehát ott égették el őket. Ez is elgázosítás, de nem a gázkamrában.
Elnök: *Számos emberrel csinálták ezt?*
Klár: Nálam körülbelül kétszáz magyar zsidó van feljegyezve.
Elnök: *Mikor történt ez?*
Klár: Egészen végig, májusig minden héten.
Elnök: *Hány esetről van szó?*
Klár: Hány autó-transzportról?
Elnök: *Azt tetszik mondani, hogy egybe belezsúfoltak száznyolcvanat.*
Klár: A létszám százkilencven. A bezsúfoltak nemzetiségi létszáma körülbelül akként mondható, hogy 70%-át képezték az oroszok és zsidók, míg 30%-át többi nemzetiségből válogatták.
Elnök: *Milyen alapon került kiválasztásra a kétszáz magyarországi zsidó? Minek köszönhették ezek borzalmas sorsukat?*
Klár: Meztelenül elvonultatták őket az SS orvos előtt. Egyszerű módszer volt. Bejött a barakkba az SS orvos, meztelenül kellett előtte végigmenni — különben is meztelenül feküdtek —25 C°-os hidegben —, egyet intett az SS orvos, az a halált jelentette.
Elnök: *Milyen alapon folyt a kiválasztás?*
Klár: Tisztán és kizárólag az ő gusztusára volt bízva. Vagy az is volt, hogy végigszalajtották az embereket az udvaron, mint lóvásárlásnál a lovakat. El kellett szaladni az SS-ek előtt és aki nem tudott megfelelően szaladni, már intett, annak a számát felírták és belekerült az autóba.

Elnök: *Van kérdésük a népbíró uraknak?*
Ügyész uraknak? Védő uraknak?
dr. Klumák védő: Mikor került ki tanú úr Mauthausenbe?
Klár: 1944. május 20-án.
Klumák védő: Budapestről?
Klár: Budapestről. Először a Fő utcai fogházba, onnan Lanzesdorfba vittek és onnan Mauthausenbe.
Klumák védő: Akkoriban mikor kiment, ezt a Sztójay-kormány foganatosította. Számszerűleg értve enyhülést, vagy súlyosbodást jelentett a nyilasok érája? Milyen százalékát vitték ki a zsidóknak a Sztójay-kormány alatt és milyen százalékát Szálasi alatt?
Klár: Csak azt tudom mondani, hogy azok közül, akik január 8-a óta kijöttek és akiknek 99 és fél százaléka elpusztult, egyetlenegyet sem kellett volna kiszállítani, hisz bebizonyítható, hogy június óta nem jött zsidó, csak akkor kezdődött újra a zsidószállítmány, mikor október 15-én átvették ezek az urak a hatalmat. Ezek közül egynek nem kellett volna kijönni és elpusztulni. Azután méltóztassék megengedni, hogy október 15-e után, attól a pillanattól kezdve, amikor januárban megkezdődött ez a magyar zsidószállítmány, nekünk még nehezebb helyzetünk volt. Hisz megvetettek voltunk úgyis, de kétszeresen szenvedtünk mint magyar zsidók, mert még az SS is gyűlölt bennünket, mert egyedül voltunk szövetségeseik és ezáltal meghosszabbodott a háború. Gyűlöltek fokozottabban, mert egyedül harcoltunk a németekkel. Amikor jöttünk, akkor még elnézést tapasztaltunk a többi fogoly részéről, szeretettel bántak velünk és külön gondoskodás tárgyát képezte a zsidó barakk. De attól az időponttól kezdve, hogy egyedül maradt a szövetséges magyar nemzet, az utolsó sorba kerültünk, ketten maradtunk, az oroszok és a magyar zsidók, e két rétegnek kellett elpusztulni. Miután az ügyvéd úr kérdezte, hogy milyen súlyosbodást szenvedett minden egyes ember, aki október 15-e után jött és elpusztult, azok azt hiszem, hogy ennek a rendszernek az áldozatai. *(Taps a hallgatóság körében.)*
Elnök: *Van kérdés? Ha nincs, a megesketés kérdésében kérek indítványt.*
Népügyész: Kérem.
Elnök: *Védő uraknak van észrevételük? (Nincs)*
Elrendeli a népbíróság a megesketést. (Tanú az esküt leteszi.)
Köszönöm. Eltávozhat. (Taps a hallgatóság körében.)

A kék autó története, a mauthauseni pokol után adjuk vissza a szót DOMONKOS MIKSÁNAK. Ő a budapesti gettót minősítette Dante poklának.

Elnök: *A gettót mikor állították fel?*
Domonkos: A gettót emlékezetem szerint november végén állították fel.
Elnök: *Mekkora helyen létesítették? Hány főnyi lakosság lakott azon a helyen, ahol a gettót berendezték?*
Domonkos: Eredetileg, mielőtt a gettósítás történt, ott körülbelül 20 000 ember lakott. 40 000 emberre méretezték a gettókat. Azok a beszélgetések, amelyek az akkori belügyminiszter szervei és a zsidó tanács között folytak, oda tendáltak, hogy 40 000 embert fognak a gettóba beszorítani. A zsidó tanács akkori megállapítása szerint ez a szám túlságosan magas volt, mindazonáltal amikor már a 40 000-et behozták, fokozatosan gyors tempóban 10 000-es további csoportokat hoztak be, úgyhogy a végén a gettót érintő sok mindenféle támadás, értem alatta: bombatámadás és a gettót érintő sok egyéb baj után 69 000 ember maradt benn, természetesen a 69 0000 ember úgy volt ott összeszorítva, hogy valóságos Dante pokla volt a gettó.
Elnök: *És a halálozási arányszám, hogy volt?*
Domonkos: A halálozási arányszám kolosszális volt, több okból. Elsősorban azért, mert a gettó élelmezése megoldhatatlanná vált, főképpen azért, mert a nyilas pártszolgálatosok megakadályozták még azoknak az élelmiszereknek a behozatalát is, amelyeket Budapest székesfőváros hivatalosan utalt ki, vagy amelyeket a semleges követségek juttattak a gettó éhezőinek. Azután azért, mert nem lévén férőhely az óvóhelyekben, 60—70 000 ember elhelyezése az óvóhelyeken képtelenséggé vált, a gettó lakosainak nagy része kénytelen volt a lakásokban elhelyezkedni, és az ostrom következtében természetesen rendkívül sokan pusztultak el. De elpusztultak nagyon sokan más okból is. Ugyanis, volt a gettó lakosságának egy olyan része, akik eredetileg már útban voltak a halálmenetekben Hegyeshalom felé és azokat az elgyengülteket, akiket nem lőttek le, valahogyan visszaírányították. A zsidó tanács igen körülményesen, fuvarokkal visszahozta őket, ezek azonban olyan leromlott állapotban voltak mind, hogy úgy hullottak, mint a legyek. Volt rá eset, hogy a tanácsi székház udvarán egy nap húsz—harminc halott is feküdt. Ezek a halottak, akik ott feküdtek, kivétel nélkül mind olyanok voltak, akiket a téglagyár irányából kocsikon hoztunk vissza, és vagy a kocsin, vagy amikor megérkeztek, ott haltak meg. A házakban pedig természetesen ugyancsak óriási volt a halálozás a gettó területén. Azonkívül előfordult, hogy a pártszolgálatosok az utcán lőttek agyon embereket, és egy esetben egy pogromszerű megmozdulás volt, amikor egy éjszaka negyvenhárom embert lőttek agyon egy óvóhelyen.
Elnök: *És abból a 69—70 000 emberből végeredményben mennyi halt meg a felszabadulásig?*
Domonkos: 69 000 ember maradt a felszabadulásig. A gettó állománya folyton

változott. Változott egyrészt azért, mert bejöttek a németek, és a pártszolgálatosok segítségével még elvittek munkára olyanokat, akik még valamennyire munkaképeseknek látszottak. Másrészt azonban állandóan hoztak be további lakókat. Igaz, hogy főleg gyermekeket hoztak be tömegével, mert megrohanták a gyermekmenhelyeket.

Elnök: Mégis, mennyi halott volt a nyilasuralom alatt a gettóban?

Domonkos: Hogy mennyi volt, azt voltaképpen pontosan azért nem lehetett megállapítani, mert olyan állapotok voltak, amikor temetetlen hullák százával feküdtek, és amikor temetni tudtunk, akkor nem számoltuk, de általában feltehető, hogy volt naponta háromezer halott is.

Elnök: *Naponta? De ez nem minden napra esett?!*

Domonkos: Igen gyakran fordult elő ez a halálozási szám.

Elnök: *De november közepén állították fel a gettót és akkor január közepe volt. Az mondjuk 45 náp. 45 napig naponta háromezer halott? Ezek szerint, majdnem másfélszázezer halottnak kellett volna lenni.*

Domonkos: Tanácselnök úr, ez a nagy halálozási szám természetesen később esett.

Elnök: *Van-e megbízható adat arról, hogy az egész idő alatt a gettó területén hány haláleset történt?*

Domonkos: Nincs megbízható adat, de számításunk szerint 20 000 emberre is tehető.

Elnök: *Milyen alapon tetszik ezt számítani?*

Domonkos: Ismertem annak idején a temetkezési berendezést. Egy olyan szükség-temetkezési intézetet állítottunk fel a gettó területén, és annak a jelentéseiből tudom.

Elnök: *A nyilas pártszolgálatosoknak városszerte elkövetett zsidóüldözéseiről tud valamit?*

Domonkos: Tudom azt, tanácselnök úr, hogy október 16-án, már az első napon kezdődtek a rendszeres gyilkosságok. Tudom azt — nekem jelentették —, hogy október 16-án délelőtt a Dohány utca egyik házában lelőttek nyolc embert, és azután megakadályozták a mentőket abban, hogy menteni menjenek abba a házba és segítséget nyújtsanak azoknak a szerencsétleneknek. A mentők három ízben telefonáltak nekem, abban a hiszemben, hogy én olyan hatósági szerv vagyok, aki segíteni tud rajtuk. Harmadszorra jelentették, hogy végre bejutottak abba a házba, de közben meghaltak a sebesültek. Így kezdődött október 16-án és így ment az egész városban, valamint a menetekben, ahol a fegyveres kísérők azokat az embereket, akik kidőltek, lelőtték a helyszínen. Végeredményben azt kellett tapasztalnunk — személyes tapasztalatunk és számtalan jelentésből tudjuk —, hogy az utak mentén, ahol ezeket a halálmeneteket vitték, az utakat halottak szegélyezték.

Elnök: *Budapest területén a Duna-parti kivégzésekről tud?*
Domonkos: Azokról csak annyit tudok — azokban az időkben szabad mozgási lehetőséggel bírtam —, hogy a védett házak lakóit ismételten, többször elvitték a Duna-partra, elvitték az Andrássy út 60. számú úgynevezett Hűség Házába és rengeteg embert lőttek agyon; számokat nem tudok.
Elnök: *Ezt honnan tetszik tudni?*
t mondtam, hogy onnan tudom, hogy mi szoros érintkezésben voltunk a semleges követségek egyik-másikával, így elsősorban a svéd követség akkori titkárával, Wallenberg Raoullal, aki ezeket az eseteket ellenőrizte, azonkívül magamnak is voltak szerveim...
Elnök: (félbeszakítja) Igaz-e, hogy ezt a Wallenberget is a nyilasok ölték meg?
Domonkos: Nem hiszem, tanácselnök úr, Wallenberg megvolt a végén, még az utolsó napokban is, úgy hogy minden valószínűség szerint azután tűnt el.
Elnök: *Szóval a semleges követségektől kapott jelentésekből tudja?*
Domonkos: Azokból is, és a városban mozgó, saját közegeim jelentéseiből, valamint személyes tapasztalataimból. Itt tisztelettel bejelentem, tanácselnök úr, hogy abban az időben, illegálisan honvéd századosi egyenruhát viseltem és ilyenformán tudtam állandóan közlekedni a városban.
Elnök: *Szóval maga is tapasztalt ilyen kivégzést?*
Domonkos: Én magam láttam.
Elnök: *Saját szemével hány ilyen esetet látott?*
Domonkos: Saját szememmel azt láttam, hogy az Opera előtt, az Opera kávéház előtt egy napon nyolc embert lőttek agyon, 5 perccel az előtt, hogy arra jártam. Amikor odaérkeztem, már a halottakat láttam a földön, a lövések után kerültem oda, másodmagammal voltam.
Elnök: *Mikor volt ez?*
Domonkos: Ez körülbelül december legvégén lehetett.
Elnök: *Azután személyesen hol látott még?*
Domonkos: Személyesen láttam itt a Zeneakadémia előtt a téren talán tíztizennyolc embert.

5

S itt újból félbe kell szakítanunk a budapesti gettóra és zsidóellenes terrorra vallomást tevő ügyvezetőt. A Zeneakadémia előtt elkövetett vérengzés szóba került a Pálffy Fidéllel szemben lefolytatott tárgyaláson is. A per politikai ügyésze, RÓNAI MIHÁLY ANDRÁS emlékeit idézzük most fel.

Pálffy Fidél, a nyilas kormány földművelésügyi minisztere

Amikor a Pálffy-féle főtárgyalásra került sor a Zeneakadémián, ez '45 decemberében volt, ott Szálasit kihallgatták tanúként, ami elég nagy szenzáció volt. Ott állt, egy magasan zárt lódenkabátban, a bilgeri csizma kilátszott alóla, jól kipúderezve, és hát a népbírók mind nekiestek, itt van a Szálasi, most kérdezgessük. És elhalmozták mindenféle kérdéssel, aminek nem is volt köze a Pálffy-ügyhöz, úgy hogy én elhatároztam, hogy ha rám kerül a kérdés sora, én csak szigorúan az ügyre vonatkozóan kérdezem. Amikor az utolsó népbírónak az utolsó kérdése az volt, hogy van-e Önnek tudomása arról, hogy az ön emberei itt Budapesten gyilkolódtak, gyilkoltak, erre kereken azt mondta, hogy „ilyesmiről nincs tudomása". Itt aztán elszakadt bennem ez a szándék és bármennyire nem akartam, egy mégis patétikus jelenet kerekedett belőle. Nem bírtam ki, és mikor rám került a kérdezés sora, mindjárt ezután, azt mondtam neki: Nézze, én nem mint ennek a pernek a politikai ügyésze, hanem mint magánember, mint magyar író és újságíró, informálom Önt, hogy az Ön emberei, az Ön uralma alatt, itt az épület előtt, amelyben tárgyalunk, itt a Liszt

Ferenc téren meggyilkolták apámat, anyámat, öcsémet és apósomat. És még nem tudom hány embert. Most is itt vannak elásva. Ennek az információnak a birtokában kérem válaszoljon a népbíró úr kérdésére.

A reagálása annyiból állt, hogy egy lépéssel hátrált, és azt mondta, *„sajnálom"*. Ennyi volt a Szálasival való találkozásom.

Domonkos Miksa számos atrocitásnak volt tanúja a budapesti ostrom alatt. A korábbiakról jelentésekből értesült. Ezek éppúgy zajlottak a gettóban, mint kórházakban, magánlakásokban, utcákon, tereken. Ezekről vallott 1945. szeptember 6-án írásban KUN ANDRÁS, minorita szerzetes.

1943. december 5-én a kézdivásárhelyi Minorita Rendházból Budapestre jöttem, hogy itt olasz irodalmat tanulva, és olasz és latin nyelvekből leckeórákat adva, a keresett pénzből szüleimet támogathassam. Nem mintha szüleim rászorultak volna, mert hiszen édesapám már 62., édesanyám pedig 58. életévében volt, s az előző években mindketten súlyos operáción estek keresztül, s mint egész életükben nehéz munkában megtört embereket akartam a további fáradalmaktól felmenteni, ami nemcsak hogy nem sikerült, de meggondolatlan lépéseimmel teljesen tönkretettem őket.

A Váci út 16. szám alatt, 1944 márciusában vagy áprilisában beiratkoztam a Nyilaskeresztes Pártba, az országépítésbe. Beiratkozásom Szálasinál kapott kihallgatásommal kezdődött. Megkérdeztem a pártvezetőt az Egyházzal kapcsolatos állásfoglalásáról és mikor azt a választ adta, hogy a párt eltörölné a papi birtokokat, a papi nőtlenséget részben és a reverzálist — azt mondtam, hogy tagja vagyok a pártnak. Így iratkoztam be az országépítésbe. 1944. október 15-ig körülbelül két-három gyűlésen vettem részt, ahol a különböző hivatásrendekről és ezek betartásáról volt szó, már előre kidolgozott tervrajz szerint. A pártban ekkor már a hatalomátvételi előkészületek a Pasaréti út 10. számú villában folytak, mikor én oda szeptember utolsó napjaiban dr. Kőfaragó Gyelnik Vilmos magántanártól, az országépítés vezetőjétől meghívást kaptam. A villát német katonák őrizték és jelszóra lehetett bemenni. Ekkor a röpcédulázás már javában folyt. Ezek rendezésével, nagy íves terv és munkalapok vonalazásával és az adatok beírásával foglalkoztam. Október 15-én aztán átvettük a hatalmat.

A nagyobb propaganda szempontjából papi ruhába öltözködtem, karomra nyilas karszalagot, derekamra pedig pisztolyt öltöttem, és a pisztollyal a kézben én is az autókat leállítók közé álltam és minden arra jövő, vagy menő, akár katonai, akár személyi gépkocsit, még a külföldi képviseleteket is leállítottuk

és a párt szolgálatába igénybe vettük. Ettől kezdve körülbelül november közepéig, mint egy őrült, megittasodva az örömtől, lótottam-futottam minisztériumokból minisztériumokba, minden mozzanatot látni szerettem volna, mindenütt ott szerettem volna lenni. Különösen a propagandára jártam legtöbbet, mert inkább ebben az irányban akartam mozogni, felhasználva a reverenda nagyszerűségét, propagandisztikus célokra. Szívvel-lélekkel szolgálatába akartam állani a mozgalomnak. Társadalomgazdasági, szociális célok vezettek. Mindenképpen fel akartam emelni, segíteni akartam az elnyomott, alsóbb magyar rétegeken. Sajnos, nem megfelelő időben vettük át a hatalmat, jobban mondva nem jó helyen tapogatóztam, de ragadott az Olaszországban hosszú éveken át felszívott fasizmus, melynek áldozata lettem végérvényesen Magyarországon.

Megjegyzem még, hogy körülbelül szeptember első felében a Magyar Zeneszerzők, Szövegírók és Zeneműkiadók Szövetségénél kaptam állást a Gerlóczy utcában, elég szép fizetéssel, mely később 8—900 pengőre emelkedett. Hatalomrajutás után, amikor a nyilas Sámy Zoltán zenei kormánybiztos a szövetség főtitkárát, dr. Russát, baloldali felfogása miatt felmentette állásából, a helyébe engem nevezett ki.

November vége felé kezdtem ritkábban mutatkozni a szövetségben, míg teljesen el nem maradtam és egészen átadtam magamat a párt szolgálatának. Innentől kezdődnek borzalmas tetteim.

Eleinte meg sem mertem nézni a kínzásokat, majd bekíváncsiskodtam a „Védelem és megtorlás" szobájába, majd elcsúszott az első pofon, a második, míg végleg a lejtőre lépve nem volt többé megállás. Tüzet és átkot lihegtem minden ellen, ami zsidó, vagy vele kapcsolatos.

Fantáziámat nagyon felcsigázták az újságokban, folyóiratokban megjelent, ellenük szóló propagandacikkek, meg a Göbbels-féle rádiópropaganda, és az, hogy Nagy-Budapest körül lett zárva és a gyűrű mind egyre szűkebbre szorult, közben a rádió egyre bömbölte: tartsatok ki, felmentésetekre jövünk, már el is indultunk. Hittünk benne egészen az összeomlásig. Csodás fegyvereket vártunk. Becsaptak bennünket, mint még soha.

Bukásom leginkább akkor kezdődött, amikor az összes katonai és nyilas vezetőrétegek elhagyták a főváros területét és így fej nélkül maradva, fejetlenség lett úrrá felettünk. Ekkor szabadultak fel, szabadgyeplő szárra eresztve, a szunnyadó legvadabb emberi indulatok, melyek alvófélben mindnyájunknak közös, szomorú hagyatékai, éppúgy, mint a betegségek, melyekre való hajlamosságuk alapcsírái mindenkiben kivétel nélkül megvannak, csak alkalom kell rá, hogy a csírák életerőre kapjanak, míg végre dühöngő és romboló formát öltenek azzal a különbséggel, hogy míg ezekre általában van orvosság, leg-

alábbis megpróbálkoznak rá gyógyírt szerezni, a mi nagy betegségünkre már nem volt orvosság, mert eltávoztak az orvosok, a fejesek, akik durva kelevényeinket kioltották volna, akik irányváltoztatásra bírtak volna bennünket.

Embertelen örvénylések ragadtak bennünket, ész nélkül rohantunk vesztünkbe. Hazánk iránti, el nem vitatható, kezdeti nagy szeretetünket az ordító propaganda idegen utakra terelte, míg végül a fegyveres ellenségnél is ádázabb ellenségnek tekintettük a zsidót. Alvó szenvedélyeim a XII. Városmajor u. 37. számú párthelyiségben ébredtek fel körülbelül november utolsó felében. A párt nem sokkal előbb költözött oda. Vajha soha közelünkbe ne jöttek volna! Mikor a Városmajor utcai párthelyiségbe kezdtem látogatásokat tenni, melyek később éjjel-nappali tartózkodást eredményeztek, eleinte nem vettem részt úgynevezett kiszállásokban, sem razziákban, ezeket csak akkor tettem, amikor az első pofonok a párthelyiségben elcsúsztak, majd durva ütlegeléssé fajultak.

Egyszer, egy délelőtt folyamán, hazafelé menet, a Csaba utca és Városmajor utca sarkához érve, a Városmajor utcán sok zsidót kísértek hosszú menetben, melyet megpillantva, a következő hangos megjegyzést tettem: „vonulnak a zsidók batyuval a hátukon Jeruzsálembe!" Erre ugyanazon a sarkon, körülbelül harmadmagával, a menetet nézők közül a Csaba utca 7/a-ban, a földszinten lakó kúriai bíró — neve nem jut eszembe — a következőket mondta: „nem szégyelli magát egy katolikus pap, így nyilatkozni?" Erre én irtózatos dühbe gurultam, elkezdtem őt szidalmazni, mindennek lehordani, majd rendőr jött, felírta nevünket. Közben nyilasok is összefutottak, letartóztatták a rendőrt, kit később elengedtek. Le akarták tartóztatni a kúriai bírót is, de az lakásába futott, mi utána, de egy általam ismeretlen rangosabb nyilas közbelépésére nem kísértük be.

Körülbelül két hétre rá, biztatásomra és vezetésemmel ismét megjelentünk, hogy bekísérjük, de ő már elutazott, állítólag Sopronba. Csak a felesége és a család voltak otthon. Házkutatást tartottunk. Emlékezetem szerint semmit sem vittünk el. Ha a férjét elkapjuk, súlyos verést kapott volna.

Egyik este Bokor Dénes vezetésével megjelentünk Delmár Walter Hűvösvölgy tájékán levő villájában, hol állítólag zsidókat bújtattak. Házkutatást tartottunk, mely semmit sem eredményezett. Delmár Waltert, feleségét és leányát azonban saját gépkocsiján, három-négy rádiójával beszállítottuk a Városmajor utcai párthelyiségbe, hol pár napot töltöttek. Tudomásom szerint, bántódás nélkül tértek vissza lakásukba, saját kocsijukon. Rádióik azonban a párt részére vissza lettek tartva.

Szintén egyik este, vezetésemmel megjelentünk Bajor Gizi művésznő Pilsudszky úti villájában, szintén zsidók után kutatva, de senkit sem találva, hosszú kutatás után visszavonultunk. Emlékezetem szerint senkit és semmit el nem vittünk.

A Városmajor utcai kórház udvara Budapest felszabadítása után

Másik alkalomkor meg a Városmajor utcai kórház kiürítésével foglalkoztunk. Bokor és Megadja vezetésével berohantunk, ordítozva és szitkozódva ütöttük-vertük őket, minden értéküket elvettük, s körülbelül száz-százötven embert, nőket és férfiakat, öregeket és gyermekeket, ott a helyszínen, közönséges puskákkal, pisztolyokkal és géppisztolyokkal kivégeztünk. Ágyban fekvőket az ágyban, az erősebbeket és járni tudókat pedig az épület különböző helyiségeiben. Az értékeket és ruhanemőt átvittük a párthelyiségbe és nyilas, és arra rászorult családoknak, enyhe ellenérték fejében kiosztottuk. Ezt az épületet később, 1945 január valamelyik napján, a Csepelről hozzánk csatlakozott úgynevezett csepeli vidékrol (körülbelül két-kétszázötven) a Városmajor utca védelmére kiküldött alakulat emberei felgyújtották.

Egyik napon azután behatoltunk az Új-Szent János Kórházba és az előbbiekhez hasonlóan, durva ütlegelések és szitkok után, részben ott, részben a Városmajor utcai pártházból a Duna partjára kísérve, kivégeztünk körülbelül nyolcvan-száz embert, vegyesen férfiakat és nőket, öregeket és gyermekeket.

1945. január 12-én vagy 13-án Pokorny vezetésével a Krisztina körúton levő Pozsonyi kávéház tulajdonosánál jelentünk meg. A pincéből és a tulajdonos lakásából élelmet (cukor, kávé, liszt, stb.) meg bort és pezsgőt és ékszereket vittünk el. Ekkor történt, hogy míg mi kutattunk, Szabó Jenő nagy kiabálására a kávéház termébe mentem, hol Szabó már erősen ütlegelt egy embert, akit szökött és hazaáruló zászlósnak minősített, mire én is ütlegekkel halmoztam el, majd kivittük az udvarra, hol már Szabó összegyűjtötte a lakókat. További ordítozásaira mondtam neki, hogy ne sokat komédiázz, lődd agyon a hazaáruló bitangot. Már dördült is a pisztoly, az áldozat pedig elvágódott, de a lövés egy másik halottat is eredményezett, kit név szerint nem ismerek, de szakaszvezető vagy őrmester lehetett. Szabó ezután a még ki nem szenvedett zászlósra három lövést leadott és parancsot adott a ház légoltalmi parancsnokának, hogy a meghaltakat eltemessék.

1945 január valamelyik napján tíz-tizenkét pártszolgálatos, vezetésemmel, berontottunk a Nagyatádi Szabó és Paulay Ede utca sarkán levő zsidó védett házba, és onnan négy-ötszáz zsidót, fiatalokat és öregeket, durva szitkok, ordítozások és ütlegelések közepette bekísértünk az Andrássy út 47. számú párthelyiségbe. Ott mindenüket elvettük, majd alsó ruháikba meghagyva, a Duna partjára vittük és a Dunába lövöldöztük őket. Az épület másnapra, általam ismeretlen okok következtében kigyulladt és leégett.

1945. január 12-13-án, szintén vezetésemmel, megrohantuk a Maros utcai zsidó szanatóriumot, hol körülbelül nyolcvan-száz személyt, a kerthelyiségben parancsomra kivégeztünk, az értékeket és ruhaneműket, meg öt ápolónőt, egy keresztény, körülbelül 20—24 éves fiúval a Németvölgyi út 5. számú párthelyiségbe vittük, hol szörnyű kínzások és vadállati megbecstelenítések után, a nőknek gumibottal a méhükbe vájkálva, a fiút pedig péniszénél asztalhoz szegezve, majd lerántva, az udvaron kivégeztük. E megnevezhetetlen barbárságot én magam követtem el...

December utolsó felében lehetett, mikor vezetésemmel megjelentünk a Döbrentei út 10. számú házban, és az első emeleten egy francia követségi zsidó családhoz csengettem be, honnan a háromtagú családot, sok ékszert, ruhaneműt és élelmet, meg italt a Városmajor utcai pártházba vittük. Őket nagyon megvertük, a tudomásom szerint sorsuk a halál volt. Kivégzésükben nem vettem részt.

Január 18-án történt a következő: körülbelül negyedmagammal, a Németvölgyi út egyik épületében, a pártháztól feljebb és balra, megrohantunk egy nevén ismeretlen orvos-alezredest, kit szörnyű ütlegelések között a pártházba vittünk, majd igazoltatása után szabadon bocsátottunk.

Január 18-án történt szintén a következő: körülbelül huszadmagammal, a Karácsony Sándor utca sarki épület pincéjéből, honnan cirka húsz tagú rendőrtiszti csoportot, köztük tisztviselőket, pisztolyukat elvéve, bekísértük a Németvölgyi úti párthelyiségbe. A pártszolgálat vezető miután őket leigazolta, szabadon bocsátotta. Erre én Pokornynak szigorú parancsot adtam visszahozatalukra, aki huszadmagával be is hozta őket, a tisztek védelmére kirendelt másik húsztagú rendőrcsoporttal együtt. Mikor bejöttek, dühvel nekik rontottam, egy őrnagyot és feleségét arcul ütöttem, majd feltartott kezekkel géppisztoly őrizet alá vetettem őket. Utána bevittünk a szobába egy főhadnagyot, kit igen megvertünk és összerugdostunk. Ekkor történt, hogy Megadja és vezetése alatt álló nyilas társai, a Hűség Házából, mely velünk szemben volt, reánk rontottak, a rendőröket kiszabadították, engem letartóztattak és másnap átszállítottak a Várba, hol húsz napot őrizetben töltöttem, míg ellenem az eljárás folyamatban volt.

Körülbelül január első napjaiban történt, hogy vezetésemmel, az Andrássy úthoz nem messze levő egyik mulató pincéjében megjelentünk, hol lefoglaltunk körülbelül 1500 üveg legkülönbözőbb italt, melynek egy részét elvittük, másik részét pedig a németek vitték el tulajdonukba.

Január 16-a körül történt, hogy a Németvölgyi úttól jobbra eső egyik utcában behatoltunk egy villába Pokorny vezetésével, ott körülbelül húsztagú lakosságot, feltartott kezekkel az udvarra állítottunk, bent nagy kutatást tartottunk, sok élelmet és ruhanemőt elvittünk, én egy mérnököt arcul ütöttem, másnak tudomásom szerint nem történt bántalmazása.

Innen átmentünk egy szemben levő villába, hol szintén nagy kutatást tartottunk. Igen sok piperecikket elvittünk (kölnivizet, fogpasztákat, filmeket stb.), egy vagy másfél teherautóra valót, meg egy értékes fényképezőgépet, és beszállítottuk a párthelyiségbe.

December utolsó felében történt, hogy feljövet az Andrássy út 60-ba, az egyik szobában találtam egy tartalékos századost, kit zsidónak minősítettem, többedmagammal szörnyen megvertem, majd kilenc-tized magával a pincébe vittük, és hetet közülük ott ki is végeztünk az én irányításommal és közreműködésemmel.

Decemberben lehetett, amikor Bokor, Megadja és én, másokkal megjelentünk a Ferenc körút egyik épületében, ifjabb Morell lakásán, hol nagy kutatást tartottunk, miközben megérkezett idősebb Morell, akit nagy örömmel fogad-

tunk, mert tulajdonképpen őt kerestük. Mindkettőjüket megvertük, majd vezetésemmel négyen-öten, idősebb Morell lakására mentünk, honnan hosszú idő múlva, két pénzkazettával, sok arany ékszerrel és ezüst tárgyakkal (edényekkel), s körülbelül 100—120 000 pengővel az ifjabb Morell lakására visszahajtottunk, míg végre tőle is elszedett ékszerekkel és többezer pengővel, mindkettőjüket a Városmajor utcai párthelyiségbe vittük. Ott még tovább vallattuk és ütlegeltük őket, további értékek után kutatva. A fiatalabb Morellt azután elengedtük, az öregebbiket visszatartottuk, további vallatásoknak kitéve többi értékei után, míg végül egy padlásszobába zártuk, ahonnan nyilván az oroszok odajutása után kiszabadult.

A Németvölgyi úton január 16—18. között több pince átkutatásában vettem részt, honnan több zsidót állítottunk elő a párthelyiségbe, kiket megvertünk, kiknek további sorsáról azonban, minthogy 19-én le lettem tartóztatva, semmi felvilágosítással szolgálni nem tudok.

Bokorékkal még sok utcai razziát tartottunk, honnan sok szökött katonát, vagy magát igazolni nem tudó fiatalembert szedtünk össze, kiket felszerelve kiküldtünk a frontra.

Igen sok, nem általam behozott zsidó megverésében és úgynevezett „kinyírásában" vettem még részt, kikről számot adni nem tudok.

December hónapban részt vettem még a Budakeszi úton levő, egyik katolikus nevelőotthonban (talán Szent Margitról nevezett leányotthon) bujkáló körülbelül hatvan-hetven zsidó megvexálásában, kik közül többet megvertünk, majd mindannyiukat el akartuk hajtani, de felsőbb parancsra, már az útról visszavittük őket. Közülük később a Városmajor utcában felismertem egy nőt, kit átadtam nyomban az arra jövő pártszolgálatosoknak. Később hallottam, hogy a nőt a Dunaparton, vagy az óbudai téglagyár felé vezető úton agyonlőtték.

December utolsó napjaiban lehetett, amikor párthelyiséget keresve, a Krisztina körúton, a régi Horvát-kerttel szemben, egy öt-hatemeletes palotába mentünk be, és az első emeleten egy hatszobás lakásba csengettünk be. Mindenkit leigazoltattunk. Az egyik személy zsidónak bizonyult, akit magunkkal hurcoltunk, és emlékezetem szerint, még aznap este, a Városmajor utcai pártház kertjében, miután megvertük, a pártszolgálatosok kivégezték.

Hatalomrajutás után, az Endresz György téren egy zsidót tartóztattam le, ki főhadnagyi ruhába volt öltözve. Nagy csődület támadt, a népből többen kiválva, meglincseltük az áldozatot, akit a Werbőczy gimnáziumban székelő pártszolgálatosoknak adtam át édesanyjával együtt, ki vele volt, kiknek azonban további sorsáról nem tudok.

Még december elején, a Kékgolyó utca elejéről hurcoltunk el három nőt a Városmajor utcába, kiket ha nem tévedek, a pártszolgálatosok sok mással együtt, az óbudai téglagyárba kísértek. További sorsukról nem tudok.

November második felében történhetett, amikor a Kékgolyó utca elején, valamelyik épület pincéjében, nagy mennyiségű lábbeli anyagot és körülbelül ötven pár kész bilgeri csizmát fedeztünk fel, honnan a nyersanyagot részben, a csizmákat egészében a párthelyiségbe szállítottuk, és a pártszolgálatosoknak kiosztottuk.

Január közepén, óriási bombázások közepette a Déli pályaudvarról ötvenhatvan mázsa bőranyagot foglaltam le és szállítottuk be a Németvölgyi úti párthelyiségbe, mely anyagok további sorsáról nem tudok.

Ugyancsak január elején történt, hogy többedmagammal megjelentünk a Keleti pályaudvarhoz tartozó, a Ruggyantagyár mögötti pályaudvaron, hol pártszolgálatosok és harctérre vonulók részére sok bőrkabátot, bőrmellényt és nadrágot foglaltam le és szállítottuk teherautón az Andrássy út 47. szám alatti párthelyiségbe.

Pardon! Január elején körülbelül huszadmagammal, megint a Déli pályaudvaron megszállottam a pályaudvar parancsnoksági épületét, hogy annak parancsnokát, egy ezredest — nevét nem tudom már — azon feljelentésre, hogy elszabotálta a pályaudvaron vesztegelő vagonok tartalmát, letartóztassam. Nem kaptuk ellenben meg, és így eredménytelenül tértünk vissza.

Legjobb tudomásom és lelkiismeretem szerint, tettemet papírra vetettem. Ha mégis valami elkerülte volna figyelmemet, s teherként háramlik vállamra, megtört szívvel és lélekkel ismerem el Isten és emberek előtt, mindenkitől bocsánatot kérek.

Kelt, Budapest, 1945. szeptember 6.

P. Kun András
minorita szerzetes
áldozó pap

Szálasi tartotta a szavát: senkit sem fogadott, senkivel nem tárgyalt a zsidókérdésben. Budapesten és környékén, a hegyeshalmi országúton folyt a vér, temetetlen holttestek jelezték az utak árkát, ismeretlen emberfoszlányok emlékeztettek arra, hogy nemcsak háború, hanem nyilas terror is van. DOMONKOS MIKSA vallomása utolsó részében erről szólt.

Elnök: *Ezek miatt a visszaélések és súlyos atrocitások miatt megkíséreltek Önök az akkori nyilas uralmon levőkhöz fordulni?*

A vádlottak a tanúvallomásokat hallgatják

Domonkos: Minden emberileg lehető módot megragadtunk, az első naptól kezdve az utolsó napig mindazokat a hatósági fórumokat ostromoltuk, szóval, telefonon és ha kellett táviratokkal, amelyek elérhetők voltak számunkra. Meg kell azonban mondanom, hogy soha egyetlenegy esetben, bennünket annak a kormánynak felelős minisztere fogadni nem volt hajlandó és amikor egyszer megtörtént, hogy telefonon véletlen következtében összekapcsoltak bennünket Vajna Gábor akkori belügyminiszterrel, akkor otthagyott bennünket a telefonnál és mást küldött a készülékhez. Szálasi Ferencet pedig ismételten és többször kerestük. Szálasi Ferencnek komoly kapcsolata, összeköttetése volt a zsidó tanács egy tagjával a múltakból; erre való hivatkozással nála kihallgatást kért és kértünk, azonban Gömbös Imrédos, aki az ő államsegédje volt, mindig azt a sztereotíp választ adta, hogy a nemzetvezető zsidókérdésben egyáltalán nem tárgyal. Vajna Gáborral csak a szervein keresztül tudtunk tárgyalni, elsőnek Ferenczy alezredesen keresztül, később Solymosin keresztül.
Elnök: *Egyszer azonban sikerült őt elkapnia telefonvonalnál?*
Domonkos: Vajna Gábort egyszer elkaptuk a telefonnál, azonban ő azonnal letette a kagylót, illetőleg továbbadta a telefonkészüléket.

Elnök: *Nincs több kérdésem. A népbíró uraknak? (nincs) Az ügyész uraknak? (nincs) A védő uraknak? (nincs) A vádlottaknak kérdésük vagy észrevételük? (nincs) A megesketés tárgyában indítvány?*
Népügyész: Indítványozom.
Védők: Nincs ellenvetésünk.
Elnök: *A bíróság a tanú megesketését elrendeli.*
(Domonkos Miksa tanú ismételt törvényes figyelmeztetés után leteszi az esküt.)...

6

A fővárosi zsidóság honi és külföldi tragédiája azonban csak része volt az egész magyar tragédiának. Mauthausen cementjén politikai foglyok éppúgy sinylődtek, mint a származásuk miatt elhurcoltak. Baloldaliak éppúgy mártírhalált haltak, mint a származásuk miatt üldözöttek. S Szálasi ezekért mindössze annyit tudott mondani, hogy *„sajnálom"*.

A nyilaskeresztes mozgalom hatalomra jutván rendeletek tömkelegét adta ki, a háború további folytatásáért mindent elkövetett.

A honvédelmi minisztert BEREGFY KÁROLY-nak hívták. Ő a Katonapolitikai Osztályra került. Első kihallgatásainak egyikén, október 18-án részt vett Pálffy György is. A felvett *jegyzőkönyvből* idézzük e sorokat:

Pálffy: *Tudja, hogy bíróság elé fog kerülni?*
Beregfy: Nem tudom.
Pálffy: *A népbíróság elé kerül. Mit gondol, milyen sorsot érdemel?*
Beregfy: Felmentést.

Ha nem volna oly tragikus mindaz, ami ennek a volt honvédelmi miniszternek a tevékenységéhez kötődik, még mosolyra is húzódhatna a száj. Így csak a kéz szorul ökölbe, ha e válasz mögé képzeljük a nyugatra hurcoltakat, a szovjet tankok ellen küldött tizenéveseket, a sáncásás során legyilkoltakat. Beregfy KORNIS PÁL elé került, aki így emlékezett a kihallgatásokra, a vádlott szellemi képességeire:

Az első komolyabb ügy, melyet nekem, magamnak kellett levezetnem, Beregfy Károly és Gömbös Ernő ügye volt. Miért, miért nem, utóbbit, aki különben a nyilas Honvédelmi Minisztériumban Beregfynek volt közvetlen beosztottja, a háborús főbűnösök első csoportjával hozták haza. Teljesen jelentéktelen figura volt, érdekes legfeljebb az volt benne, hogy nagyon öntudatosan vallotta nyilasnak magát (kisnyilasnak persze). Lényegében csak azt bizonyította, mennyire törvényszerűen vezetett apjának, Gömbös Gyulának útja 1944. október 15-ig.

Beregfyvel más volt a helyzet. Ő a Szálasi-per vádlottja volt, Vajnával, Csiával, Szöllősivel, Gerával és Kemény Gáborral együtt állt a Jankó-tanács előtt. A Zeneakadémián majdnem egész februárban folyt a per.

Beregfy kihallgatása nem volt könnyű feladat. Egyrészt kevés adat állt akkor rendelkezésre. Múltjában tulajdonképpen konkrét bűnöket nem lehetett találni. Hadiakadémiai tanár volt (ezen máig is csodálkozom), hadtestparancsnok, végül 1944 nyarán az 1. magyar hadsereg parancsnoka. Azért nem lehetett felelősségre vonni, mert a szovjet támadás idején gyávának bizonyult, azért sem, mert nevetséges dolgokat művelt. Még a Szovjetunióban mesélték az 1. hadseregtől átjöttek, vagy fogságba esettek, az Igaz Szó is írt róla, hogy a magyar hadsereg parancsnoka színvonalban nem különbözik egy számvevő őrmestertől. Kicsinyes dolgokkal foglalkozik, tulajdonképpeni feladatát nem is érti. Akkor ez némi túlzásnak tűnt. A valóságban kiderült, hogy ezek a vélemények túlbecsülték Beregfy képességeit. Egyszerűen hihetetlen, hogy egy, még a Monarchiában nevelkedett magasrangú tiszt ilyen primitív lehetett. Volt egy notesza — nem tudom megmaradt-e, de kortörténeti dokumentum lehetett volna —, abban olyan bejegyzések, előjegyzések, amik elképzelhetetlen, hogy egy hadseregparancsnok vezérezredestől származzanak. Pedig tőle származtak. Ez azonban miért fájt volna nekünk? Ha Horthynak jó volt vezérezredesnek, miért ne lett volna jó nekünk vizsgálati fogolynak? Legfeljebb egyet kell megemlíteni: látszott, hogy ebben a műveletlen, primitív emberben óriási rosszindulat, gyűlölet lakozik. Ennél talán csak a gyávasága volt nagyobb. Állandóan imádkozott, könyörögve, hogy valamiképpen ússza meg ezt az egész ügyet. Semmi felelősséget tetteiért nem vállalt, mindenért, az általa aláírt parancsokért, felkoncolási hirdetményekért, totális mozgósításért, különbíróságának tevékenységéért is Szálasira hárította a felelősséget, mint akit szolgálatra kötelezett a „Hadúr", a rendelkezésére kényszerült katona.

Egészen váratlanul, december végén, január elején nem gondolt segítség érkezett. Kaposvárról jelentkezett egy volt közvetlen beosztottja, egy, akkor nekem semmit nem mondó nevű civil, hogy szívesen ad felvilágosítást Beregfy miniszteri tevékenységére vonatkozóan. Így ismerkedtem meg Király Béla

Beregfy miniszter megszemléli Budapest védvonalait

vezérkari századossal, aki nyugatról hazatérve, és az ellenőrzést elkerülve, Kaposváron telepedett le és ott valami jelentéktelen polgári foglalkozást választott. Meg kell mondjam, Király Béla kitűnő megjelenésű, ragyogó képességű, igen képzett katona volt, így váltotta meg átszállójegyét az új hadseregbe. Az ő segítségével, vallomásai alapján sikerült Beregfy ellen a vizsgálatot úgy lezárni, hogy nem lehetett kétséges az ítélet.

1944 októberében Budapesten, a II. Margit körút 85. szám alatt, ideiglenes székhellyel megkezdte működését, az alig két hét alatt megszervezett, és félelmetes „hírnevet" szerzett Vezérkari főnök III. Bírósága. Vezetője dr. Dominich Vilmos hadbíró őrnagy, helyettese dr. Borsos Elek azonos rangfokozatú katonatiszt volt. S működött egy másik bíróság is, melynek tevékenységével összefüggésben hallgatták ki Hajnácskőy Lászlót a Szálasi-perben. Az 1946. február 21-i főtárgyalásnak azt a részét ismertetjük, melyben a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága vezetőinek tragikus sorsáról volt szó. Kiss Jánosék és Bajcsy-Zsilinszky Endre utolsó napjait idézték HAJNÁCSKŐY szavai.

...Népügyész: *Ön elnöke volt az úgynevezett „a nemzet totális mozgósításával és harcbaállításával megbízott m. kir. tárcanélküli miniszter mellé beosztott tábornok bíróságnak" abban az ügyben, amikor az a disszidált külképviseleti személyek ügyében ítélkezett és a bűnösséget megállapította, de a büntetés kiszabása nem történt meg, mert a vádlottak távol voltak. Igen?*
Hajnácskőy: Igen.
Népügyész: *Legyen szíves megmondani, ki volt az a tábornok, akinek a bírósága volt ez? Ennek ez volt a neve: a Kovarcz mellé beosztott tábornok.*
Hajnácskőy: Nem tudom.
Népügyész: *Milyen törvény, vagy rendelet állította fel ezt a bíróságot? Hogyan keletkezett ez a bíróság?*
Hajnácskőy: Nem tudom.
Népügyész: *Hát kitől kapott Ön utasítást vagy megbízást, hogy ebben a bíróságban, ennél az ügynél elnököljön?*
Hajnácskőy: A honvéd városparancsnokságtól.
Népügyész: *Mikor kapta?*
Hajnácskőy: Előtte való napon.
Népügyész: *És név szerint kitől?*
Hajnácskőy: Nem tudom.
Népügyész: *Írásban kapta?*
Hajnácskőy: Írásban.
Népügyész: *És nem érdeklődött, hogy miféle bírósági ügyben bízzák meg elnökléssel?*
Hajnácskőy: Az nem volt rajta az íráson.
Népügyész: *Szóval nem tud róla. Más esetben nem elnökölt Ön ilyen bíróságnál?*
Hajnácskőy: Ja, harmadiknál?
Népügyész: *Szóval az volt a vezérkar főnökének harmadik bírósága?*
Hajnácskőy: Én úgy értettem, hogy „harmadik bíróságot" méltóztatott mondani.
Népügyész: *Nem. Ennél a bíróságnál más ügyben nem elnökölt?*
Hajnácskőy: Nem. Voltam főtárgyaláson ülnök és voltam elnök is, azonban a tábornok, aki aláírta, illetve jóváhagyta az ítéletet, az Feketehalmy-Czeydner, a honvédelmi miniszter helyettese volt.
Népügyész: *Azt mondja tehát, hogy volt elnök is, volt ülnök is.*
Hajnácskőy: Igen.
Népügyész: *Ennél az ügynél volt elnök, amikor a távollevők ügyében ítélkeztek?*
Hajnácskőy: Ebben elnök voltam.
Népügyész: *És milyen ügyben volt ülnök?*

Hajnácskőy: A Kiss János-féle ügyben.
Népügyész: *Hol folyt le ez a tárgyalás?*
Hajnácskőy: A Margit körúti katonai büntető intézet tárgyaló termében.
Népügyész: *Emlékszik erre a tárgyalásra?*
Hajnácskőy: Melyikre?
Népügyész: *A Kiss János-félére.*
Hajnácskőy: Igen.
Népügyész: *Emlékszik-e arra, hogy ott a vádlottak mögött géppisztolyos pártszolgálatosok, katonák vagy nemzetszolgálatosok álltak?*
Hajnácskőy: Nem nemzetszolgálatosok, vagy pártszolgálatosok, hanem a nemzeti számonkérőktől volt ott körülbelül három padsornyi. Három padsorban ültek ott, közöttük tisztek is. Volt három-négy tiszt. A parancsnok nem volt ott, csak a helyettese, azután Radó százados, de a többit nem ismertem.
Népügyész: *Fegyveresen?*
Hajnácskőy: Oldalfegyverük volt, az kétségtelen. Ott ültek a tisztek az első sorban és mögöttük a többiek, vagy három sorban.
Népügyész: *Kaptak-e a tárgyalás előtt valamilyen utasítást arra, hogy mi legyen az ítélet?*
Hajnácskőy: Én nem kaptam semmiféle utasítást, sőt Vajna Gábor mentesíteni akart az alól, hogy ezen a tárgyaláson részt vegyek.
Népügyész: *A kirendelést Ön megint a városparancsnoktól kapta?*
Hajnácskőy: Igen.
Népügyész: *Kik voltak még ülnökök, Önön kívül kik vettek még részt ezen a tárgyaláson?*
Hajnácskőy: Vargyassy altábornagy, azután Dominich hadbíró-őrnagy...
Népügyész: *(közbevág) Ő volt a tárgyalásvezető?*
Hajnácskőy: Igen. Az ügyész dr. Simon százados volt.
Népügyész: *Hány vádlott volt ebben az ügyben?*
Hajnácskőy: Tizenegy.
Népügyész: *Mennyi ideig tartott a tárgyalás?*
Hajnácskőy: Két napig.
Népügyész: *Védőjük volt a vádlottaknak?*
Hajnácskőy: Volt, de volt közös védő is.
Népügyész: *Emlékszik-e arra, hogy a tizenegy között Bajcsy-Zsilinszky is szerepelt-e?*
Hajnácskőy: Szerepelt, de mivel a parlamenttől a kiadatás nem érkezett meg, az ő ügyét elkülönítették.
Népügyész: *Szóval letartóztatásban volt Bajcsy-Zsilinszky, sőt tárgyalásra is vitték, annak ellenére, hogy mint országgyűlési képviselőt még nem adták ki?*

Hajnácskőy: Igen.
Népügyész: *Nem észlelték, hogy ez törvényellenesség? Nem gondolták, hogy nem elkülöníteni kellene, hanem szabadlábra kellene helyezni?*
Hajnácskőy: Én a tárgyalás előtt megkérdeztem dr. Dominichot, hogy Bajcsy-Zsilinszkyt kiadta-e a parlament. Mondtam neki, csak nézzen utána. Amikor átolvasta az aktát, akkor meg sem nyitotta a tárgyalást azonnal, hanem táviratozott a parlamentnek a kiadatási ügyben.
Népügyész: *Amikor tanácskozásra vonultak vissza ítélethozatal végett, mennyi ideig tartott a tanácskozás?*
Hajnácskőy: Legalább másfél óráig.
Népügyész: *Egyik bíró sem kapott semmilyen helyről bizonyos útmutatást az ítélkezés szempontjából?*
Hajnácskőy: Hogy azok kaptak-e, azt nem tudom. Én nem kaptam.
Népügyész: *Nem is beszéltek erről?*
Hajnácskőy: Előttem nem beszéltek erről semmit. Voltak azonban bizonyos jelenségek, amelyek bizony nyomasztólag hatottak.
Népügyész: *Legyen szíves mondja el ezeket a jelenségeket.*
Hajnácskőy: Ilyen volt először az, hogy ott ült a Nemzeti Számonkérő Szék. Még előzőleg a tárgyalás előtt tudomást szereztem arról, sőt maga a Nemzeti Számonkérő Szék is hangoztatta, hogy a tárgyalási jegyzőkönyveket, amelyek zárt borítékban az iratok mellett őrzendők, felnyitják és megnézik, hogy ki, mire, hogyan szavazott. Előfordult például egy eset, amikor egy, valami rangban fiatalabb tisztnek az ügyéről volt szó. A részletekre határozottan már nem tudok visszaemlékezni. Ennek a tisztnek a terve volt a hidaknak a robbanóanyagoktól való mentesítése, és a szovjettel a kapcsolat felvétele. Erre statáriális tárgyalást tűztek ki. Itt azonban a bíróság magát illetéktelennek nyilvánította, így tehát nem hozhattak halálos ítéletet sem. Ennek következtében a Nemzeti Számonkérő Szék a szavazóbírót, vagy az elnököt — arra határozottan nem merek vallomást tenni — elfogta.
Népügyész: *Tudtak Önök erről a tárgyalás előtt?*
Hajnácskőy: Én tudtam róla és a befolyása alatt voltam. De ezen kívül az én osztályomról szukcesszíve hét tisztet fogtak el.
Népügyész: *Kik?*
Hajnácskőy: Részben a németek, részben a Nemzeti Számonkérő Szék. Utolsóként éppen a tárgyalás előtti napon történt Korondy és Nyerges századosok elfogása. 4-én fogták el őket. Vitéz Kudar ezredest, akit azután a németek ki is végeztek, 2-án fogták el.
Népügyész: *Ez a tárgyalás december 5-én, 6-án és 7-én volt?*
Hajnácskőy: Hatodikán és hetedikén.

Népügyész: *Két napig tartott?*
Hajnácskőy: Igen. Ezek mind kihatással voltak rám. Ezenkívül két tisztemet, akiket áthelyeztettem a működő hadsereghez, állandó figyelés alatt tartották és ezt akkor tudtam meg.
Népügyész: *Ezek szerint Ön akkor nem érezte magát szabad és független bírónak?*
Hajnácskőy: Nem.
Népügyész: *Az ítéletet Feketehalmy-Czeydner írta alá?*
Hajnácskőy: Valószínű. Én nem láttam.
Népügyész: *A kegyelemre ajánlást kihez kellett felterjeszteni?*
Hajnácskőy: Szintén Feketehalmy-Czeydnerhez.
Népügyész: *Ő döntött benne?*
Hajnácskőy: Ő döntött. De elfogadta azt, amit a bíróság javasolt.
Népügyész: *Szóval, akit a bíróság kegyelemre javasolt, azoknak a kegyelmi kérvényét Feketehalmy-Czeydner elfogadta?*
Hajnácskőy: Elfogadta, de hogy, milyen módozatok között, azt nem tudom.
Népügyész: *Arról nem érdeklődtek, hogy ez a bíróság tulajdonképpen micsoda bíróság, és mi a törvényes alapja?*
Hajnácskőy: A régi alapja megvolt. Bocsánatot kérek, én azt hiszem itt tévedés van. Én úgy tudom, hogy Budapest körülzárása után alakult a totális mozgósítási miniszter mellett egy különbíróság, amely azután később Kőhidán működött, és ahol — nem tudom határozottan —, egy Sipos, vagy hasonló nevű tábornok volt beosztva.
Népügyész: *Szóval Ön úgy tudja, hogy Kiss János és társai ügyében a vezérkar főnökének bírósága ítélkezett?*
Hajnácskőy: Igen.
Népügyész: *És a disszidensek ügyében?*
Hajnácskőy: Ezek azok.
Népügyész: *Itt vannak az iratok, amelyekben világosan az áll, hogy ez ennek a totális mozgósítási miniszternek a bírósága. Tanácselnök úr minden bizonnyal...*
Hajnácskőy: *(közbevág)* Ezt ma hallottam először.
Népügyész: *Melyik tárgyalás volt előbb, a disszidenseké vagy Bajcsy-Zsilinszkyé?*
Hajnácskőy: A disszidenseké.
Népügyész: *Akkor már...*
Hajnácskőy: *(közbevág)* Nem tudom.
Népügyész: *Szóval Ön nem tudja, hogy tulajdonképpen milyen bíróságban működött. Nincs több kérdésem.*

Dr. Nagy Vince, a Szálasi-per politikai ügyésze

Politikai ügyész: *Ugyanezzel a Zsilinszky-féle üggyel kapcsolatban kérdezem, hogy Ön, mint elnök, aki betekinthetett az iratokba, tud-e arról felvilágosítást adni, hogy ott mi volt...*

Hajnácskóy: *(közbevág)* Én nem tekintettem be az iratokba.

Politikai ügyész: *Akkor honnan, például a zárt tanácskozásról nem tudja-e ki volt ennek a mozgalomnak — magyarul mondva — besúgója, a titkos feljelentője?*

Hajnácskóy: Erről nem tudok. Engem a nyomozás során többször kihallgattak ebben a vonatkozásban. Amit én tudtam, az összes adatokat mind kiszolgáltattam a rendőrségen. Valami fiatalabb tiszt lehetett, csak ennyi támpontot tudtam adni. Többet nem.

Politikai ügyész: *A zárt tanácskozáson egymás között nem került szóba, hogy ki tett olyan értékes szolgálatot az akkori Szálasi-rendszernek, hogy ezt feljelentette?*

Hajnácskóy: Nem. A bizalmi ember nem volt bent a tárgyaláson. Nem tartózkodott bent.

Politikai ügyész: *Köszönöm, nincs több kérdésem.*
Elnök: *Van indítvány a megeskedtetés tekintetében?* (A politikai ügyész indítványozza és dr. Fekete védő kéri.) *A népbíróság a meghiteltetést elrendeli...*

A nyilas bíróságok sorra hozták a súlyosabbnál súlyosabb ítéleteket, de ez számban eltörpült a mindennapos gyilkosságok, kilengések mellett. Akkor, amikor Debrecenben már közel egy hónapja elfogadta a kormány a népbírósági rendeletet, mikor Budapest már tíz napja szabad volt, s húsz napja már túl voltak az első néptörvényszéki tárgyaláson, akkor tartottak Kőszegen Szálasiék koronatanácsot. Ezen VAJNA GÁBOR belügyminiszter beszámolt a Budapesti Nemzeti Bizottság létrejöttéről, az 1945. február 2-i, a nemzetvezető rendeletére tartott razzia „eredményéről", valamint a külpolitikai helyzetről: a jaltai konferenciáról. S említést tett a néptörvényszékekről is.

Pesten megalakul a „Budapesti nemzeti városi bizottság", melyet képviselnek:

A „Kommunisták Magyarországi Pártja", az úgynevezett „Béke Párt", a „Szociáldemokrata Párt", a „Független Kisgazda Párt", a „Kettős Kereszt Szövetség" (Legitimista Párt). Ez az úgynevezett „Magyar Front", mely még október 15-ét megelőzően szervezkedett, s melynek egyik vezetője Tildy Zoltán. Ennek a bizottságnak első dolga volt Sztálinnak üdvözlő táviratot küldeni.

A debreceni álkormány intézkedik a közoktatás megreformálására, melynek szerintük az a célja, hogy az úgynevezett „reakciós fasiszta" eszméktől megtisztítsák a „tanmenetet".

Igen kiválóan működik a déli végeken a csáktornyai és muraszombati csendőrnyomozó csoport, melyeknek a partizán szervezkedések elhárítása fő feladatuk. Ezek is több mint ezer partizánt tettek ártalmatlanná s igen sok hadianyagot gyűjtöttek össze.

Jelentem, hogy a zsidókérdés és cigánykérdés maradéktalan, drákói rendezését megkezdtem, amit e két nemzetidegen faj magatartása tett szükségessé.

A Nemzetvezető rendeletére a február 2-i razzia eredménye: 996 katonaszökevény, 2325 irányítás nélkül lézengő katona, 4125 behívó parancsnak eleget nem tett egyén, 64 hadiüzemi munkás, 5 partizán, 5 olasz, 9 orosz, 1 német katonaszökevény, 2 lengyel, 10 román hadifogoly, 129 lézengő munkaszolgálatos, 6 idegen állampolgár, 2 zsidó és 2 munkakerülő, ezenfelül sok fegyver és egyéb hadianyag. A felkoncolások száma: 150...

A belügyminiszter koronatanácsi tájékoztatója 1945. II. 23-án.

Külpolitikai helyzet.

Külpolitikai vonalvezetésünkben a legutóbbi koronatanács óta változás nem állott be. 1945. II. 12-én azonban, mely napon Buda összelőtt kőtengere között elnémultak a fegyverek, külpolitikánkat megerősítette: a közös harc, az együttesen kiontott vér, a hősi kiállás szétválaszthatatlanul összekovácsolták a magyar—német szövetséget. „Bűnös Budapestünk" romhalmazából születik egy új világ, a nacionalizmus és szocializmus világa.

Külpolitikailag megemlítem Jalta városában megtartott úgynevezett krími konferenciát, melyen Sztálin, a vörös cár, Churchill és Roosevelt irányításával a külügyminisztereken, vezérkari főnökökön és nagyköveteken kívül, szakemberek egész tömege vett részt. Elhatározták Németország szétverését, megszállását és szükség esetén egész nemzedéken át való ellenőrzését. A „Háromhatalom" fegyveres erejével külön megszállási zónákat, ellenőrzési koordinátákat határoztak meg. Cél a német militarizmus és nácizmus megsemmisítése.

Döntöttek a kártalanítási kérdésekben, melyeket Németországnak kell vállalnia.

Nemzetközi szervet állítanak fel a béke biztosítására.

Egyeztették demokratikus alapon politikájukat és gazdasági elgondolásukat, az Atlanti Bulla elveinek megfelelően.

Határoztak Lengyelország és Jugoszlávia sorsáról is.

Úgyszólván mindenben Sztálin akarata győzött, és Anglia, de Amerika is csatát veszített, úgy, hogy ha minden úgy menne ahogyan gondolják, Európa kultúrája és műveltsége kérlelhetetlenül a vörös bolsevizmus barbárságában semmisülne meg. Nem veszi észre Anglia, hogy életével játszik, vakon megy el a Führernek 1945. I. 31-én, a nemzeti szocializmus 12. évfordulóján tartott beszéde és intése fölött, melyekben mindezekre rámutatott. Nem veszik figyelembe a Führer törhetetlen hitét, a német nép egységét, harci szellemét, a németek és a mi meggyőződésünket, hogy ebben a harcban velünk együtt a német nép fog győzni, mely annyi áldozatot hozott Európa kultúrájáért és a „kereszténységért".

Bár nem egészen külpolitikai vonatkozású, de mégis idetartozónak kell vennünk az úgynevezett „Debreceni Magyar Nemzeti Kormány" ténykedéseit is. Jellemzően elsősorban a „néptörvényszékek" felállítását rendelte el, melyeket 1919-ből ismerünk. Ezeknek — Valentiny Ágoston ottani állítólagos igazságügyminiszter szerint is — az a céljuk, hogy a háborús bűnösöket és azokat, akik a magyar nép ellen vétettek, megbüntessék. Ahhoz, hogy ez mit jelent, nem kell különösebb kommentár, láthatjuk ezt a román, a lengyel, a finn és a többi balti államok sorsából...

Szólni kell még arról is, hogy nemcsak az emberi élet, hanem a tulajdon, az ország vagyona ellen éppúgy, mint a magántulajdon ellen is támadtak a nyilasok. Erről vallott VAJNA GÁBOR a budapesti politikai rendőrségen.

A Brennbergbányán összegyűjtött értékek kiszállítása Németországba. E vagyonnal kapcsolatosan az volt Szálasi döntése, hogy ha ez nem okvetlenül szükséges, nem szabad az ország területéről kivinni. Mikor 1945. március elején a helyzet komoly lett, Toldy Árpádot utasítottam, hogy tegyen meg minden lépést, hogy a szállítmány mielőbb kijuthasson Németországba. Kérésemre Veesenmayer német követ eljárt, s közölte, hogy az értékek számára a német szervek Bad Halleint jelölték ki, ahol biztonságos helyet lehet találni. Úgy Toldy, mint magam is naponta sürgettük a központi szállításvezetőséget vagonok és főleg mozdony kiutalása és irányítása végett. Napról napra halogatták. 1945. március 28-án Brennbergbányán jelentette Toldy Árpád, hogy mozdony még nincs, de Veesenmayernél van egy úr, az Omnipol német kft. igazgatója, aki hajlandó garancia mellett 5—10% ellenében a vonatot Németországba kivinni. Menjek be a német követhez. Valóban ott találkoztam ezzel az igazgatóval. Én megmondottam, hogy a megállapodás részleteivel nem foglalkozom, arra Toldynak felhatalmazást adtam. Állapodjék meg vele. Toldynak megmondottam, hogy igyekezzék minél lejjebb menni a százalékkal, de a megállapodást azonnal meg kell kötni, mert úgy látszik, üzlet nélkül nincs szállítás. Egyébként nem fogjuk ezt az erkölcstelen szerződést a magunk részéről betartani, mert majd Himmlernél eljárok és diplomáciai ügyet csinálunk belőle. Így jutott ki a vonat március 30-án és szerencsésen befutott Halleinba. A briliánsokat és rúdaranyakat két traktor-vontató segítségével Toldy gépkocsikon szállította. Ezeket Wienben le is foglalták, majd Veesenmayer közbelépésére kiengedték. Halleint közben bombázták, s ezért kívánatos volt egy újabb hely kijelölése. Így utaltak ki helyet hivatalosan Landeckben. A vonat elindult, de egy bombatámadás miatt elakadt Vörgltől mintegy 8 km-re. Míg Toldy a tehergépkocsikkal befutott Landeckbe. Ekkor utasítást adtam arra, hogy ha légitámadások miatt a vonat veszélyeztetve volna, úgy az értékek, melyeknek a föld nedvessége nem ártalmas, a vasúti pályatesttől mintegy 3—400 méterre elásandók és a csendőrség és pénzügyőrség ott őrizze tovább.

Hain Péternél régebbi bűnügyi letétből (egyik része a portugál követségi ügyből származik, jórésze Gábor ékszerész és több társának tulajdona volt) maradt néhány mázsa értékes holmi. Minthogy ezek szállítása lehetetlen volt, elrendeltem, hogy a mintegy három mázsa ezüstöt Gmunden környékén biz-

tonságba kell helyezni, s a könnyen szállítható értékeket át kell adni Toldy őrizetébe, mint letétet. Ez megtörtént. Mivel Toldyhoz nem lehetett már elszállítani, elrendeltem, hogy nyugta, ellen-nyugta ellenében az értékeket adja át Erpfendorfban Csomay Miklós zalai főispánnak, akit egyben megbíztam a zsidó értékeket szállító vonat ügyeinek felülvizsgálatával, mivel oly jelentést kaptam, mintha Toldy meg akarna szökni. Ez történt 1945. március 30-án Erpfendorfban bei St. Johann in Tirol. A nyugták Hain Péternél és Csomaynál megtalálhatók. Egy példányt én is kaptam, de ez irataim közül hiányzik, valószínűleg az amerikaiak vették magukhoz, mikor zsidó vagyon ügyében kihallgattak s azt felszámolták. Én Freisingben kihallgatásomkor kértem, hogy az átvételhez vigyenek el engem is, de ez nem történt meg, s így az értékek pontos átadásáról, átvételéről nem tudok részleteket, csak később közöltek az amerikaiak annyit, hogy rendben van.

1945. március végén Toldy jelentése szerint a következő értékek lettek elszállítva Brennbergbányáról Németországba: 110 láda színarany, rudakban 55 mázsa súlyban. 8 láda briliáns, arany, platina, zafir, rubin, gyöngyök 4 teherkocsin. 1360 láda ezüst 18 vagonban. Órák, arany töltőtollak stb., nagy mennyiségben szétosztva a vagonokban, hogy légitámadás esetén ne vesszen az összes egyben oda. 8 vagon különféle értékekkel, melyek Brennbergbányán még nem rakattak ki s nem kerülhettek feldolgozásra. 14 vagon szőnyeg Kőszegen, 2 vagon szőnyeg és szőrmeáru Kőhidán. A kőszegi szállítmányt nem sikerült elindítani. Egyébként emlékezetem szerint 22 000 darab perzsaszőnyeg volt kiszállítva.

A kiszállítást eszközlő Omnipol kft. egy Beszedla nevű igazgatója nekem 1944. november 23-án tett egy fegyverszállítási ajánlatot a rendőrség és csendőrség részére. Akkor ő a következő címet adta meg: Budapest, Zrínyi utca 15. szám. Telefon: 114-035 és 113-286. Ez adatok azonban csak a pesti cím. Sopronban is volt irodájuk. Úgy tudom, hogy a kft. az SS-nek volt egy titkos érdekeltsége. Nem tudom, hogy nem áll-e a Weiss-konszern ügyével is összefüggésben?...

A milliós értékek mellett Szálasinak a Szent Korona elhurcolására is volt gondja. *Martin Himler* ezzel kapcsolatban hallgatta ki SZÁLASIT.

Miért hozta a Szent Koronát magával?

Magyarországon a Szent Korona és az államfő elválaszthatatlanok egymástól. Az én jogom és kötelességem volt arra vigyázni, nehogy ellenséges kezekbe kerüljön.

Őrizet alatt hozta azt ki?
Igenis. A korona őrségével megbízott fegyveres kíséret vigyázott rám mindenütt és minden pillanatban.
Maga adta nekik az utasítást, hogy a páncél ládát az amerikai parancsnokságnak átadják?
Igen, biztonságba kellett azt helyeznem, azonkívül itt nem volt többé biztonság.
Szóval biztonság céljából adatta át az amerikai parancsnokságnak?
Igen, erre már feleltem.
Felelt és hazudott, amit egy nemzetvezetőtől nem vártam. Miért vétette ki a koronát a páncél ládából, mielőtt az üres ládát rábízta az amerikai hadseregre?
Mert az amerikai hadsereg közt is idegen kezekben lett volna.
S miért akarta félrevezetni az amerikai parancsnokságot? Miért hazudott, amikor egy pillanattal előbb azt állította, hogy a koronát nekik átadta?
Nem akartam tudatni, hogy hol őrizzük a Szent Koronát.
Miért nem ásatta el a páncél ládával együtt? Mire való volt a csalási kísérlet?
Annak akartam elejét venni, hogy a koronát kutassák.
A cinkosai nem azt vallják. Szerintük maga zavarba akarta hozni Amerikát, mikor később, mint maga azt remélte, a ládát visszaadják, a korona hiányozni fog belőle. Igaz ez, vagy nem?
Tiltakozom ez ellen a hang ellen. Nem cinkosaim, hanem alattvalóim voltak, akik az amerikaiak előtt a korona hollétét felfedték.
De azt beismeri, hogy még ennek a kihallgatásnak a folyamán is hazudott, amikor azt állította, hogy a koronát megőrzés végett adatta át az amerikai hadsereg parancsnokságának?
Nem ismerek be semmit, mert csak vádlottakra lehet ezt a kifejezést használni.

7

1945 októberében becsukódott a Hűség Háza pincéjének cellája Szálasi és társai háta mögött. Újra itthon volt, közel egy évvel hatalomra kerülése után. A 39-es pincezárka lakója itt is olvashatott. Ez a könyvtár ugyan más volt, de nem tagadták meg tőle az olvasás lehetőségét. Mint feljegyzéseiből kiderül, 1945 decemberében Péter Gábortól megkapta Rákosi Mátyás *„A magyar jövőért"*, valamint a Magyar Szovjet Baráti Társaság kiadásában megjelent *„A szocialista Tanácsköztársaságok Szövetségének alaptörvényealkotmánya"* című köteteket. Rákosi könyvéről ezt jegyezte fel:

„vannak egyesek, akik azt vizsgálják, hogy milyen más lenne a helyzet, ha én október 16-án átvéve a hatalmat, 20-án megkezdtem volna a különtárgyalásokat a Vörös Hadsereggel. Ha ez megtörtént volna, nem lenne ez a sorsom. Érdekes kiszólások és elszólások ezek. A háborús bűnösség és népellenes cselekedet ismérve tehát csak ebben csúcsosodik."

Szálasi sok mindent nem értett, a népbíróság tevékenységét sem, Rákosi könyvét sem. Egyet tudott: bírálni, kritizálni, s mindezt „szeretett nemzete" érdekében. Hogy ez a „szeretet" mennyit ért, arról mások is meggyőződhettek...

1956 után Nyugatra menekült egykori hívei mély megrendüléssel írtak Szálasi borzalmas helyzetéről a Hűség Házában. Marschalkó-Fiala: *Vádló fejfák* című könyvéből idézünk.

Rövid szemle után mindenkit levezettek a börtönné átalakított pincébe, ahol a falakról még csurgott a víz és mint később az egyik micisapkás, géppisztolyos őr mondotta, olyan egészségtelen volt a levegő, hogy még a tetvek és a poloskák is elpusztultak. Szálasi Ferencet közvetlenül a feljáró melletti ablaktalan, alig két négyzetméter nagyságú falnyílásba tették és ajtaja előtt állandó őrséget tartottak. Nyilván azért került oda a feljáró mellé, mert a hideg őszi időben minden éjjel egy szál ingben felvezették az udvarra és ott reggelig sétáltatták külön meghívott közönség előtt. A pincében, a gyönge villanykörtével megvilágított folyosón a pesti külvárosok legaljából toborzott suhancok látták el az őrség szerepét. Mélyen az arcukba húzott sapkával, szovjet katonazubbonyban, bilgeri-csizmával a lábukon olyan látványt nyújtottak, aminőt addig csak az orosz forradalom napjaiban készült fényképeken láthattunk. Szálasi zárkájánál valamivel jobb hely jutott Bárdossynak, Imrédynek és a többieknek, mert az ő ablakuk előtt legalább udvarra nyíló légakna volt. Minden takaró és szalmazsák nélküli fapriccseken helyezték el őket, de aludni nem lehetett, mert az őrök megállapításával szemben, ezrével nyüzsögtek a poloskák és a tetvek. A siralmas helyiségekhez hasonló volt az élelmezés is. Naponta egyszer adtak enni, darab kukoricakenyeret s egy rossz bádog konzervdobozban valami ismeretlen anyagból készült meleg löttyöt. Mosdásról vagy egyéb tisztálkodásról szó sem lehetett.

Fiala és társa legjobb cáfolata: Szálasi Ferenc fogságban írt naplója, melyből közöljük az 1945-ös ősz és tél szerinte legfontosabb budapesti történéseire vonatkozó reflexióit, valamint 1946. március 1-i

A nyilaskeresztesek fellegvára: a Hűség Háza

bejegyzését. A nemzetvezető feljegyzései annak az embernek a kritikája, aki — mint dr. Timár említette — igen őszinte is tudott lenni, s bár elvakult, de nem őrült volt. Egy valamivel nem tudott megbékélni: a népbíróságggal, sem Bárdossy, sem a többi per bíráival. SZÁLASI bírálatát megörökíthette és most közreadjuk.

1. Indulás reggel repülőgépen Marcus Camp-ből — Salzburgtól D-re 4-5 km — Budapestre. Budapestre érkezés, fogságbavetés a Hűség Háza pincéjében. Este első tájékoztato kihallgatás a politikai rendőrség vezetője előtt.
2. Egész nap fényképezés.
3. Délelőtt első lényegbevágó kihallgatás. Este második lényegbevágó kihallgatás. Mindkettő a politikai rendőrségen.
4. Délután fényképezés. A budapesti szövetségközi bizottság orosz tagozatának egyes tisztjei megtekintenek a pincezárkában. Utána tolmács segítségével beszélgetés az orosz tisztekkel, a Vörös Csillag orosz katonai szaklap tudósítói. Lényegében ideológiai és katonapolitikai kérdések. Igen érdekes volt.
5. Délelőtt folytatólagos lényegbevágó kihallgatás a politikai rendőrségen. Kora délután vezető kommunista személyiség látogatása nálam is a pincezárkában. Beszélgetés igen érdekes volt. Lényegében ideológiai és gyakorlati politikai vonatkozású...

XI. 12. Délelőtt: Újra rajzolnak, gúnyrajz.
Délután: Leváltották a pártpolitikai őrséget a Hűség Háza pincefogdájában rendőrséggel és rendes fogházőrszemélyzettel.

X. 13. Délután: Kihallgatásom Pálffy Fidél szerepére nézve a Pártban, a Kormányban, a Hatalomban. — Angolszász interjú a pincezárkában, amerikai kérelem hozza: ne csak bűntény után nyomozzanak, hanem lássák meg az új világnézetet is, mert ha nem látják meg, az emberiség még nagyobb bűntényt fog elkövetni, mint tette, állítólag most. Az újságíró kérdésére, mi az új világnézet, felelet: Jézus Krisztus tanának, a nacionalizmus és a szocializmus tényeinek gyakorlati élet összhangján épülő új földgömbrend. Feljegyezte mindkét megjegyzésemet.

X. 14. Pszichológiai orvosi vizsgálat a délután folyamán, tartalma kereken három órán át...

X. 17. Délelőtt mozielőadás a német kegyetlenkedésekről, az úgynevezett haláltáborokban...

X. 20 16—17h 10' zárt gépkocsiban Budapest romrészeinek megtekintése az osztályvezető és az alosztályvezető kíséretében. Útvonal: Andrássy út — Károly király körút — Múzeum körút — Vámház körút — Ferenc József híd — Budai dunapart — Hunyadi János út — Vár — Halászbástya — Királyi Vár — Dísz tér — Szent György tér — Széll Kálmán tér — Margit krt — Margit híd budai hídfő, Budai Dunapart — Ferenc József híd — és vissza a Hűség Házba, mint induláskor.

X. 21. Délután újra jöttek hungaristák Németországból. Éjszaka is jöttek több csoportban, de úgy látszik Magyarországról, mert nem az én pincerészemben helyezték el őket. A ma délután érkezettek az én lakónegyedembe jöttek. 19-en voltak...

X. 23. Délután kihallgatásom fajantropológiai szempontból...

X. 27. Délután megmutatja nekem Péter Gábor vezérőrnagy a budapesti körutunk alkalmából készített fényképfelvételeket. Mindegyik — mint felvétel — igen jól sikerült...

X. 28. Délután Péter vezérőrnagy értesít, hogy jövő héten kedden vagy szerdán Bárdossy László bírói tárgyalása lesz, melyen mint tanú részt fogok venni. Kér egy inget egyik politikai detektíve számára emlékül, nem baj ha zöld színű is. Nincs ellene kifogásom...

X. 29. Délután újra hoztak Németországból vagy 10—15 testvért. Felvilágosításkérés egyes személyekről, akiket Németországból hoztak. Eddig vagy nyolcvan személyt hoztak haza Magyarországra Németországból. Ezek közül vajon hányan érezték, hogy őt kiadták az amerikaiak a magyar kormánynak? Mert én nem éreztem. Én csak azt éreztem, hogy hála Istennek újra itthon vagyok.

A budapesti „körút" egyik képe

Hazajöttem volna ugyanis akkor is, ha nem adnak ki. De magammal hoztam volna a Németországba települt egész nemzetrészt is.

X. 30. Délelőtt tanúvallomásom a Bárdossy László dr. perben, a népbíróság előtt. A tárgyalás a Zeneakadémián, fél ház mellett. Kihallgatásom talán 15—20 percet vett igénybe. Velem voltak még mint tanúk: Antal István dr. és Baky László. Zárt tehergépkocsival vittek oda és hoztak vissza. (Péter osztályvezető úrnál kihallgatáson Bárdossy-perrel kapcsolatos benyomásaimról.)

Ma volt az első tárgyalás a háborús bűnösség kérdésében. Vádlott Bárdossy László v. miniszterelnök. Tárgyalás a Zeneakadémián. Fél ház, mérsékelt érdeklődés.

Mint tanút hallgattak ki. De úgy viselkedtek velem szemben, mint vádlottal és nem mint tanúval. Rajtam próbálták ki szellemességüket. Újra megkeresztelt[illegible] a hallgatóságból elneveztek: Gyilkos! Áruló! Akasztófára való! Gazember! Piszokl[illegible] és így tovább, de csak gyéren, a nézőközönség között már előre [illegible]ott egyesek, legalábbis ez az érzésem. A közönség nagy része nem érezte át a tárgyalás komolyságát. Pontos tanúvallomásról szó sem lehetett. Mindig [illegible]szakadt a népbíróság elnöke valamilyen megjegyzéssel.

Benyomásom: véleményem lesújtó. A tárgyalás menete mélyen sérti a magyar nemzet tekintélyét és méltóságát. Tényleg népbíróság, de a lynch-bíróság értelmében és nem abban, ahogyan a népbíróságot tényleg elképzelhették. Ha így fog ez tovább folytatódni, úgy a bírói tárgyalásból komolytalan előadás lesz, melyen a vádlottól kezdődően mindenki mulatni fog, csak Nemzetünk fog sírni.
Ez nem demokrácia. Ha pedig az, úgy nekem nem kell sem elölről, sem hátulról, vegye be, aki akarja. És ha ez így van a többi vonalon is, úgy Nemzetünk hamarosan véget fog ennek a méltatlan játéknak vetni.
Még azt sem mondták, hogy Bárdossy tulajdonképpen mivel van vádolva. Szégyelltem magamat, de nem magam miatt. A ma történtek alapján még boldogabban megyek a bitófa alá, ha kell és még visszavonhatatlanabbul vallom, hogy egyedül és kizárólag csak a Hungarizmusban meglátott erkölcsi, szellemi és anyagi igazságok képesek halálosan szeretett Nemzetemet az élet útjára állítani és rajta tartani...
Vajon nem gondolt-e a népbíróság arra, hogy mit fog ugyan a külföld a mai tárgyaláshoz szólni, mely külföld egészen biztosan elküldötte megfigyelőit a mai napra is, úgy gondolja talán a népbírósági elnök úr, hogy ilyen perrendtartással elő fogja segíteni Magyarország elismerését a felé a külföld felé, melynek a magyar kormány elismerésére tett lépései — életérdeke a magyar nemzetnek. Gondolja az illető, hogy a mai nap elősegítette, hogy a külföld rokonszenvét a szilárduló Magyarország felé fordítsa? Vagy a magyar kormány talán egyáltalában nem is akarja, hogy Oroszország kivételével bárki más kormány elismerje? Nagyon furcsa dolgok mindezek...

X. 31. Este beszélgetés amerikai kiküldöttekkel ellenállásomról és a velem szembeni bánásmódról az osztályvezető jelenlétében. Panaszra mind ez ideig ok nincs, ellátás a viszonyokat tekintve jó, bánásmódra panasz nincs, eddig nem bántalmaztak egy ujjal sem...

XI. 8. Délután személyek megnevezése fénykép után.
Viszontláttam csomagjaimat, kivehettem szappant, törülközőt, egy inget, egy rövid alsónadrágot, egy zsebkendőt, egy pár hosszú férfiharisnyát, amerikai WC-papírt.

XI. 10. Délután beszélgetés Rákosi Mátyásról az osztályvezetővel az alosztályvezető jelenlétében. Rákosi Mátyás alkalmas-e miniszterelnöknek. Én nem jöhetek tekintetbe, mert már egyszer elrontottam. Osztályvezető nagyon meg van hűlve.

XI. 11. Délután rendkívül érdekes beszélgetés egy amerikai újságíróval, ideológiáról, politikáról, jelenlegi politikai helyzetről, saját kilátásaimról, az osz-

tályvezető, még egy idegen úr és egy tolmács-ügyész jelenlétében. A beszélgetés két órán át tartott.

XI. 14. Délelőtt részletes kihallgatás családi vonatkozásban, szülőkről, nagyszülőkről, testvérekről, családszármazásról, családban előforduló betegségekről, halál okáról, tulajdonságokról lélektani kivizsgálás szempontjából.
Megint hoztak testvéreket, de bizonytalan, hogy amerikai, vagy angol kiadatás-e. Ha angol, úgy az angolok is elismerték a kormányt, ami lényeges helyzetváltozást is jelent. Felfogásomon a kormányt illetően azonban a legkevésbé sem változtat....

XI. 19. Délelőtt tanúkihallgatásom az Imrédy-perben a Zeneakadémián. Láttam Veesenmayert, Csiát, Gerát és Gál Csabát, valamint dr. Walton Ágostont. Szembesítés dr. Walton Ágostonnal, eredménytelen, megmaradok a naplóban levő tény mellett.
Ma tanúkihallgatáson voltam délelőtt $11^h45'$-ig $11^h15'$-től az Imrédy-perben. Ugyancsak nagy a különbség a Bárdossy-tárgyalást vezető bíró és eközött a bíró között. Igen szépen vezeti, szaktudása és alaki tudása kétségtelen, nyugodt a tárgyalás menete. Egyszóval, óriási haladás az előzőhöz képest. Ha ez így megy tovább, a bírói tárgyalások elé bizonyos higgadtsággal lehet nézni. A bíróság összeállítása is mintha más lett volna. Politikai perekben politikai szakbíróság kell és nem esküdtbíróság, melynek tagjai azt sem tudják megítélni, mi a politika és mi ennek útja, módja és eszköze. A mai tárgyalásból is következtetni lehet a belpolitikai helyzetre és alakulására. Igen érdekes.
Délután az egyiket, zöld ingeim közül az osztályvezető kérelmére elkérik tőlem a bűnügyi múzeum számára, természetesen oda adom, rájuk bízom melyiket veszik el. Ráírhatják: ebben hajtották rajta végre a halálos ítéletet. A nemzet mást fog ráírni, ezt: Miattunk, értünk, velünk...
Eddig X. 3. óta talán kettőszáz-kettőszázhúsz személyt hozhattak. Ezek mind háborús bűnösök? Nevetséges.

X. 23. Mosásra kiadtam: 3 zöld inget, 2 alsónadrágot, rövidet, 1 készlet (2 db) hálóöltözetet, 1 db jägering, 1 db térdkendő, 1 db zsebkendő, 1 pár fekete hosszú férfiharisnya, 1 pár drapp rövid harisnya, 1 pár kapca — összesen 13 db.

XI. 24. Este osztályvezető rendel maga elé. Értesít, hogy cipőjavításomat engedélyezi, erősebb villanykörte beszerelését a zárka világításra engedélyezve. A Szovjetunió története, a Bolsevista párt története és a Sztálin titkári beszámolói engedélyezve. Közli, hogy a jövő héten Kiss Ferenc és Rajniss Ferenc tárgyalása lesz, utána az enyém következik, de lehet, hogy ezt meg fogja előzni Baky László és dr. Endre László tárgyalása. Megmondtam, hogy vádiratot mind a mai napig nem kaptam, készülni nem tudok, így kénytelen

...egy zsebkendő

lesznek megtagadni a vallomásomat az előkészületi lehetőség túlrövidsége miatt, ígéri, hogy segít ezen.

XI. 25. Este az osztályvezetőnél, érdeklődik hogylétem iránt, mutat egy levelet, melyet egy hungarista írt neki, melyben megköszöni neki, hogy jól bánik velem. Érdekes tünet, egy ismeretlen hölgy és férfi voltak még jelen a beszélgetésnél.

XI. 26. Délelőtt osztályvezető értesít Ihász őrgy. révén, hogy a tárgyalásom időpontját kitolták, nem úgy és olyan sorrendben fogják elővenni, ahogyan tervezték, hanem időt adnak elegendőt, hogy komolyan felkészülhessek rá. Ezt a hírt igazán nagy örömmel vettem. A pol. rendőrség igen derekas munkát végezhet.

XI. 28. Este Ihász őrgy. útján étkezés javítást kértem. Ígéretet tett.

XI. 29. Ov. felvette kéréseimet és a lehetőség határain belül fel fogja javítani az ellátásomat. Egyelőre ígéretet kaptam, naponta 500 gr. (kenyérre) krumplicukorra, aminek a legjobban örülök.

XII. 1. Délelőtt folyamán Rajniss Ferenc főtárgyalásán mint tanú. Ma Rajniss Ferenc főtárgyalására a Zeneakadémiára tanúkihallgatásra vittek Veesenmayer és Winckelmann társaságában, akiket a bíróság ugyancsak mint tanúkat idéztetett.

Benyomás: Az elnöklő bíró igen jó benyomást tett, kimondottan szakbíró. A politikai ügyész lehetetlen viselkedésű. Fogalma nincs a politikáról, a közjogról, a per anyagáról, kimondottan hatásvadász. Éppen olyan mélyen sértő a magatartása, mint a Bárdossy-per elnöklő bírájának. Úgy kezelt engem, mintha én lennék ebben a tárgyban a vádlott. A külföld felé minden esetre igen rossz benyomás születik meg, ha ilyen férfiak meggondolatlanságukkal zavarják a tárgyalás szakszerű menetét. Az ülnökök mint eddig, teljesen laikusak. Nem is tudom, hogyan merészelnek ezek a férfiak ítéletet mondani.
Szokott megkeresztelésem ma elmaradt. Az utcán — visszamenet a Hűség Házába — kiabált valaki a gépkocsiba felém valami „gyilkos" összetételű szót...
Kenyéradag ma délelőtt egyharmadra csökkent, talán 50—60 grammra. Megtudom, hogy november 28-án reggel a folyosón a pincesorban hivatalos látogatást tett ismeretlen úr, aki az Osztv. kíséretében jött és betekintett zárkámba is, a belügyminiszter Nagy Imre volt. Kijelentette, hogy nagyon szépen rendbehoztak a Hűség Házában mindent. Érdekes és tanulságos kijelentés.

XII. 3. Kihallgatást félbeszakították, mert kijelentettem, hogy fizikai képtelenség miatt nem vagyok szellemileg abban az állapotban, hogy vallomást tudjak adni. Osztv. étkezésjavítást ígért, és megkérdezte mit szeretnék. Felsoroltam mindent, amit már egyszer megmondtam. Zárkámba szalmazsákot kaptam, úgyhogy hónapok után újra puha fekhelyem van. Testileg leromlottam, de még bírom, remélem mindaddig legalább, amíg a főtárgyalásom lesz. Igen komolyan készülődöm rá. Este népügyészi kihallgatás. Népügyész tájékoztatása szerint e hó közepéig elkészül a vádirat, január közepe táján lesz a főtárgyalás. Iratokba, az összesekbe betekinthetek a Markó utcában, oda fognak mindig vinni, ügyvédet is vehetek. Bíró állítólag a Bárdossy-tanács bírája lesz, ügyész dr. Vincze és még egy Népügyész. Pótlék: 3000 gr. kenyér, belőle két szelet margarinnal megkenve, egy db. hagyma.

XII. 4. 500 gr. kenyér reggel pótléknak. Délután 4 db középnagyságú sültkrumpli pótléknak. A fehérnemű visszajött a mosásból. Szépen mosták. Új mosásra leadok: 1-1 db zöld ing, alsónadrág, hálóing, dörzstörülköző, lepedőzsák, zsebkendő, 1-1 pár fekete férfi hosszúharisnya és drapp rövid gyapjúharisnya...

XII. 6. Pár nap óta a rendőrőrszemélyzet fegyelmében határozott rosszabbodás, lazulás és szétesés jelei mutatkoznak. Hangosak éjjel-nappal, fütyülgetnek, dalolgatnak, énekelnek, topognak, tánclépésben mennek, csettintenek, dzsiggelnek órák hosszat őrhelyeiken, nincsenek tekintettel, hogy őrhelyen vannak és előszobában, az ő magaviseletük döntő az új demokrata rendszer

megítélésénél. Már éjszakákon át alig alszom hangoskodásuk miatt, nappal viszont nem tudok miatta dolgozni. Ma szóltam az ügyeletes nyomozónak, hogy belátom, hogy az urak unatkoznak őrhelyeiken, de úgy gondolom, hogy ez nem hatalmazza fel őket, hogy szabályellenesen viselkedjenek, mert úgy gondolom, hogy jelenleg is érvényben kell legyenek szabályok az őrszemélyzet számára, nemcsak a rabok magatartására nézve. A nyomozó teljesen megértette jelentésemet, egyetértett velem és ígérte, hogy rendezni fogja ezt a kérdést. Nézetem: nagyon rosszul, zűrzavarosan, rendszertelenül mehetnek künn a politikai életben a dolgok, ugyanilyen szétesésben, lazulásban lehetnek, ami azután kihat az egész életre, a rendőrségre és a szolgálatukra. Ha javulás nem fog mutatkozni, egyenesen az osztv. elé megyek, hogy a fennálló rendeleteknek minden irányban és vonatkozásban szerezzen érvényt.
Délután engedéllyel rendbeszedtem a bőröndöm tartalmát és mindent újra elrendeztem. Most legalább tudom, mennyi maradt meg a nagy katasztrófa után eddig. Szegényebb anyagiakban sem lettem, mert eddig is szegény és igénytelen voltam. De gazdag lettem. A földkerekség leggazdagabb embere. Élni is fogok vele.
A német őrizetesek szalonnát, sajtot, vajat, kenyeret kapnak. Forrás ismeretlen.

XII. 7. Ma újra kértem délelőtt folyamán az ügyeletes nyomozót, hasson oda, hogy az őrszemélyzet részéről megnyilvánuló állandó dudolászás, fütyülgetés, topogó tánclépések, csettintések megszűnjenek, mert nem tudok dolgozni. Megint ígéretet kaptam. A demokráciában ilyen fegyelmezetlenség és neveletlenség úgy látszik a rendes életforma, szokványos és az a szabadság lényege is. Undorító! Délután 20 perces séta a Hűség Háza udvarán Ihász őrgy. társaságában...

XII. 10. Délelőtt a Zeneakadémián Budinszky László dr. főtárgyalása a népbíróság előtt, mint tanút hallgat ki a bíróság. Csendes, gyér látogatottságú tárgyalás. Elnök erélyes szakbíró.
Ma nem kaptunk az étkezéshez kenyeret. Sztrájkolnak a pékek, megélhetést követelnek. A sztrájkot biztosan a MKP kezdeményezte. Politikai és nemzetközi politikai háttere lehet. Nagyon erőteljesen mennek neki Tildynek, hogy megbuktassák, hogy a Dél-Keleteurópa kulcsterületét jelentő Magyarország olyan kormányt kapjon, amilyen Moszkva világpolitikai kezdeményezésének a legjobban megfelel. Az eredmények minden nappal fényesebben és erőteljesebben igazolják a hungarizmust és személyemet.

XII. 11. Tegnap este 20-24-ig és ma reggel 4 óra utántól a szolgálatban levő nyomozó olyan hangos és kíméletlen magaviseletet tanúsított, hogy megint

nem tudtam aludni. Reggel 6 óra után kikopogtam és megmondtam az ajtóm előtt álló rendőrnek, hogy mondja meg a nyomozónak, hogy Ihász őrnagynak meg fogom jelenteni, hogy nem tudtam a lárma miatt aludni. A nyomozó a zárka ablakához jött és félrevágott sapkával a fején, beszólt durva hangon a zárkám ablakán: Mi baja van? Csak annyit feleltem: Majd Ihász őrnagy úrnak jelentem meg. A nyomozó: Jól van, — megjegyzéssel a zárkaablakot bevágta, nem tört össze, mert fából van és nem üvegből...

Délelőtt magához rendel az osztályvezető és újra kérdi egy idegen nő és férfi jelenlétében, hogy milyen kívánságaim vannak. Újra előadtam kérésemet, kenyér, zsiradék, hagyma, burgonya, krumplicukor iránt, amit megígért.

Bejelentettem nála a tegnap esti és a ma hajnali lármás esetet a nyomozóval, orvoslást ígért. Az osztályvezető egy angol képeslapot mutatott, a Picture Post egyik számát, amelyben megjelent rólam két fénykép a megérkezésemkor való megbilincselés a repülőtéren és amint a pol. rend. Ov. szobájába lépek. Ov. megjegyzi, hogy az angol lapok is foglalkoznak velem. Figyelmeztet, hogy holnap talán tanúkihallgatásra kerülök a bíróság elé, készüljek fel rá, hozzam magamat rendbe.

XII. 12. Reggel készülök a bíróság előtti tanúkihallgatásra, valószínűleg Pálffy Fidél ügyében, de félóra múlva lemondták azzal, hogy egyelőre tárgytalan.

Délelőtt újra fel kell készülnöm bírósági tanúvallomásra. Talán mégis megtartják Pálffy tárgyalását.

A városban és az országban éhség kell hogy legyen. Itt is érezzük nagyon is. Kapok néha valami pótlékot, az igen tartalmatlan étkezéshez, mely áll reggel egy üres zupából, rántott leves, délben kb. 150 gr. kenyér és burgonyaleves, este burgonyaleves, mindkettő igen hosszú lében némelyikben alig pár burgonyaszelet. Az étkezés maga nagyon ízletes. Ellenben semmi tartalom benne nincs. Én így vagyok. Fogolytársaim azonban még rosszabbul. Ők reggel kapnak zupát, utána már csak este burgonyalevest és egy szeletke kenyeret, mely talán 100 gr. súlyban. A legjobban vannak ellátva a németek, akiket úgy látszik külön látnak el igen kívánatos pótlékokkal. Ennek alapján tényleg meggondolás tárgyát kellene már képezze, hogy a tárgyalásokat tovább folytassák-e, vagy pedig nem lenne-e célszerűbb felfüggeszteni azokat mindaddig, amíg az ellátási viszonyok megjavulnak és a vádlottak teljes védekezési állapotban lesznek. Állandó éhségeik és a fogyás teljesen lerontja egészségi állapotukat, nemcsak testileg, hanem szellemileg és lelkileg is. Nem tudja gondolatait védelmére összpontosítani, mert állandóan elvonják gyomorkívánságai és kimondottan kellemetlen éhínségei...

Étkezési pótlékként: 2 kg kenyér egy hétre, 4 db hagyma egy hétre, 100—150 gr. margarin egy hétre.

Tanúkihallgatásomat újra lemondták a mai napon. Nem tudom, mi lehet az oka. Talán nem tudnak úgy végezni az egyes tanúkihallgatásokkal, melyek az enyémet megelőzik, ahogyan tervezték, ezért ez a bizonytalanság...
Étkezési pótlék 4 db sült burgonya.

XII. 13. Reggel fel kell készülnöm bírósági tárgyalásra. Valószínűen a tegnap elmaradt tanúkihallgatásomra kerül sor a Pálffy-ügyben. Bírói tárgyalás. Délelőtt tanúkihallgatásom a népbíróság előtt Pálffy Fidél tárgyalásán. Nagyon gyér és gyenge közönség, legfeljebb ötvenen. A tárgyalásvezető bíró a legteljesebb elfogultsággal vezeti a tárgyalást, engem is nem mint tanút, hanem mint vádlottat hallgat ki. Pár éles összecsapásom volt vele. A bíró magatartása még a jelenlevő politikai vezetőrendőröknek is feltűnt.

Délutáni étkezési pótlék 3 db sült burgonya...

A Pálffy-féle tárgyalásról igen lesújtó kép maradt vissza bennem. A politikai ügyész mint „privát ember" szólt hozzám olyan dolgokban, amelyek nem tartoztak a tárgyaláshoz, az elnöklő bíró nem kifogásolta, hogy bírói tárgyalás alatt nincs privát mondanivaló.

XII. 13. Ma Luca nap. Ki, milyen székre fog vajon ülni ezen a napon és milyen szék mellé fog ülni a világpolitikában, erre igen kíváncsi vagyok. 1946 év ezekre a kérdésekre valószínűen érdekes feleletet fog adni.

XII. 14. Tegnap óta vacsorára csak üres rántottleves. Ezzel az ellátás igen erősen visszaesett és számomra, aki még pótlékot is kapok és délben levest, elérte azt a szintet, amit a Marcus Campban kaptunk, többi fogolytársam pedig éppenséggel alájasüllyedt a salzburgi tartományi fogház szeptemberi, augusztusi ellátási szintje alá, tehát ahol kimondottan éheztünk és csak az augusztus közepe utántól engedélyezett csomagbeadásokkal tudtuk a lelket egymásban tartani... A napszakok beosztása az eseménynaplóban: reggeli előtt reggel, reggeli és ebéd között délelőtt, ebéd s vacsora között délután, vacsora után este. Reggeli 9 óra felé, ebéd 12—12,30 között, vacsora 16,30—17,30 között. A kenyeret mindig elteszem és 20 h felé eszem meg megsózva.

Napi beosztásom, amit eddig kialakíthattam magamnak: ébresztő reggel 5 és 7 óra között, aszerint, hogy mennyien vagyunk pincezárkában, utána egy óra szobatorna, ledörzsölés, lazító gyakorlatok, munka felváltva sétával a Hungarizmuson és gondolatok jegyzése, esetleges kihallgatások, bírói tárgyalások, ebéd után séta, utána zárkatakarítás egy órán át, misén, felváltva séta vagy kihallgatások, vacsora után munka vagy kihallgatások, séta. 20 h-i váltással lefekvés. Reggel, délben, este és minden étkezés előtt és után ima, amit összeállítottam a helyzetemnek megfelelően.

Borotválkozás alkalom szerint, vagy bírói kihallgatások napjait megelőzően. Minden hétfőn a ruháimat hozom rendbe, minden kedden zárka-nagytakarítást rendezek, különösen a nedves falak és penészgombák eltávolítása és letörlése. Minden pénteken önmegtartóztató fegyelmezés, hogy az állandó éhségérzésemet valahogyan fegyelmezzem, ami azonban igen nehezen megy.
Az eseménynaplómat az esemény megtörténte után, lehetőleg okvetlenül utána egészítem mindig ki.

XII. 15. Reggeli mosakodás után még a mosdóhelyen hirtelen nagyon rosszul lettem, azt gondoltam, azonnal elájulok. Hamar visszamentem a zárkámba. Itt kivert a hideg. Egész délelőtt rázott, utána erős lázt kaptam. Az orvos megvizsgált, nem szólt semmit. Ultraseptilt és Eucarbont rendelt. Ágyban maradtam. Nagyon jól esett az ágy. A nap folyamán háromszor kerestek kihallgatásra. Betegségemre való tekintettel elmaradt. Egész nap egyszer kaptam két Eucarbont. A többi elmaradt. Hogy miért, nem tudom.
Délután az osztvez. volt zárkámban egy polgári ismeretlen úrral, akit államtitkárnak szólított. Ez érdeklődött a bánásmód iránt, amit változatlanul kifogástalannak minősítettem. Felvetette a kérdést, mit szólok a demokráciához mindezek után. Válaszom: véleményt mondani még nem tudok, mert eddig csupán négy nedves falból álló pincezárkát láttam és kaptam belőle. Válaszom nem tetszett. Távol állott tőlem, hogy ilyen kérdésre tetszetős választ adjak.
Étvágyam rendes. Sőt nagyon is rendellenes, mert igen nagy az éhségem. Étkezési pótlék három sültburgonya.

XII. 16. Igen erős főfájásom van. De úgy érzem, el fog múlni. Reggel és délelőtt ágyban maradtam. Jólesett nagyon. Éreztem, túl vagyok a bajon. Zárkarendet teremtettem. Étkezési pótlék három sült burgonya. Délelőtti kenyéradagomat elkérték, hogy odaadják egy fogolytársamnak, akinek elfelejtettek adni, holnap, hétfőn, vissza fogom kapni. Várom a hétfőt.

XII. 17. Reggel varrótűt, fehér, fekete cérnát, körömollót és ráspolyt kértem, ezenkívül kihallgatást az osztv-nél, személyes szóbeli kérelmek előadására. Szeretném magamat rendbehozni a karácsonyi és az újévi ünnepekre. Remélem, sikerülni fog. Betegségem úgy látszik amilyen hamar és gyorsan jött, éppúgy el is múlott. Friss vagyok. Ma már újra tornáztam...
Délután idegen polgári egyének tekintettek be kíváncsiskodva a pincezárka kémlelőablakán, Csillag százados vezetése alatt voltak. Értesítést kapok, hogy holnap reggel 8-ra legyek készen bíróság előtti tanúkihallgatásra a Zeneakadémián, hogy kinek a tárgyalásán, azt nem mondották meg. Majd megtudom legkésőbb a tárgyalóteremben. Étkezési pótlék három sültburgonya.
Este 18,45—19-ig szokványos séta...

XII. 18. Kértem karácsonyfagyertya égetését a pincezárkámban, valamint rózsafüzér használatának engedélyezését, ugyanerre az időtartamra. Ihász előjegyezte, ígérte, hogy jelenti az osztv.-nek, de nem ígérheti, hogy minden kérésem teljesül. Kértem, hogy legyen szószólóm, hogy minden kérésemet teljesítsék. Este rendes 15'-es séta. Idő enyhe, száraz, derült...

XII. 19. Délután étkezési pótlék: 1000 gr. kenyér, egy fél hétre, 3 db hagyma egy hétre, négy db sültburgonya, a másik 1000 gr. kenyér a másik fél hétre egy-két napon belül jön, zsiradék egyelőre nincs, majd megsürgetem, hogy legyen. Újra hoztak Németországból magyarokat, talán 6—8-an lehetnek.
Esti sétát eső miatt nem vettem igénybe. A HH pincefogdájának több mint százas magas létszáma lefogyott talán harmincra, hála az Istennek.

XII. 20. Délután beszélgetés két pszichológussal, akik az igazságügyminisztertől engedélyt kaptak, hogy velem, mint magánemberrel nem hivatalosan beszélgethessenek. Megmondtam nekik, ha nem hivatalosan jönnek, úgy az az én legszemélyesebb jogom, hogy rendelkezésükre állok-e vagy sem, és velem akkor senkisem rendelkezhet. Megkértem őket, hogy a velem lefolytatott beszélgetésről csak az én engedélyemmel közölhetnek a nyilvánossággal bármit. Ígérték, hogy a sajtóban nem fog semmi megjelenni, hogy tudományos feldolgozásra és így kiadásra is fog kerülni, azt sejttették. Erre is azt mondtam, hogy előzőleg engem kérdezzenek meg, hogy állást foglalhassak. Ígérték, hogy még visszatérnek erre a kérdésre. A beszélgetés igen érdekes volt, felölelte a lélektani vizsgálat minden terét. A beszélgetésnek ezekben a napokban folytatása lesz.
Az osztv. maga elé rendelt és újra felvette a karácsonyi ünnepekre vonatkozó kéréseimet, melyeket Ihász őrgy. úrnak már előadtam. Ígéretet tett, hogy a belügyminiszternél eljár, hogy édesasszonyommal szent estén találkozhassam és vele beszélgethessek.
Esti sétát eső miatt nem vettem igénybe.
Este már megkaptam a rózsafüzért, édesasszonyom fényképeit, a zöld sált. Nagyon nagy az öröm bennem.
Étkezési pótlék 1000 gr. kenyér, 150 gr. margarin, 4 db sült burgonya. Megint hoztak NO-ból magyarokat. Talán tízen lehetnek. Kíváncsi vagyok, meddig fog ez még tartani, ez a játék a háborús bűnösökkel és ezekkel a kihallgatásokkal.
Nagyon kíváncsi vagyok, meg fog-e valaki emlékezni rólam karácsony és az évforduló nagy ünnepein úgy, hogy az hozzám is eljusson, le a pincezárkámba.

XII. 21. Délelőtt: étkezési pótlék 3 db sültburgonya, megkaptam a tűt és a fekete cérnát, a fehéret keresik és ígérték. Rendbehozom dolgaimat az újesztendőre.

Este rendes séta 18,30—18,45-ig. Olvad.

XII. 22. Délelőtt szóbeli kihallgatásom Olaszi Sándorra nézve, szerepe a pártban, mozgalomban és a hatalomban. Megkapom a karácsonyfagallyat, szépen díszítve vattával, piros-fehér vékony szalaggal, egy cserépbe erősítve. Nagyon boldog vagyok. Ráakasztottam azonnal É. asszonyomtól kapott rózsafüzért és alája támasztom ugyancsak a tőle kapott fényképet. Három viaszgyertya is van rajta, ahogy kértem: apa, Tita, Bélus világossága. Nagyon örülök. Jan. 13-ig marad így a zárkámban az Örök élet, az Örök igazság és az Örök világosság. Étkezési pótlékként kaptam talán 500 gr. krumplicukrot. Legalább valami édesség is van karácsonyra. Idő derült, szép.
Délután étkezési pótlék 3 db sültburgonya. Kértem ötöt, ahogyan azt Ihász őrgy.-al megbeszéltem. Ígérték. Kértem, hogy ne mindig hidegen és egészen elégve hozzák, ígérték. A szakács úgy látszik eleget tesz a rendelkezéseknek, de akinek érte kell mennie, nem törődik vele és úgy hozza, ahogy éppen eszébe jut.
Este újra hoztak Németországból fogoly testvéreket. Nem tudom, mennyit, de nem jöhettek sokan.
A sétát nem vettem igénybe, elfoglaltam magam a zárka karácsony előtti nagytakarításával.

XII. 23. Ma még a sötétség napja, holnap már az Örök világosság napja. A reggeli leves ma feltűnően sűrű és tartalmas volt. Úgylátszik az országban dúló nagy éhínségre és ínségre nem tudnak minden nap egyenlő és előírt adagot kiutalni a konyhának. Az ellátás változatlanul igen ízletes, csak roppant tartalmatlan. A pótlékok dacára állandóan a legnagyobb üresség érzése van bennem. Ezért is van az, hogy minden nap evésről álmodom és ha nem foglalatoskodom, azonnal elővesz az éhség érzése, minden gondolatom az evés. Étkezési pótlék 5 db sültburgonya.
Este a rendes séta, idő igen kellemes, enyhe, kissé ködös.

XII. 24. Karácsony előnapja. Sokan, nagyon sokan panaszkodnak ezen a napon. Én nem. Még soha annyira élesen nem volt tudatomban mint ma, hogy az igaz élet, a nagy igazság és a tiszta világosság van mindabban, amiért mi szenvedünk. Ma újra világosodik. Újra a világosodás és a teljes világosság felé halad a természet, de az emberi világ is. Hála az Egek Urának és az Örök világosságnak, hogy az új életnek ezt a kezdetét megérthetem.
Délelőtt Péterfi Gedeon rk. pap jött lelki vigaszt adni, aki a papnevelde gondnoka. Nagyon megörültem neki. Nálam volt a zárkámban. Felhasználtam az alkalmat és meggyóntam. Talán 3/4 órán át beszélgettünk lelki dolgokról. Nagy megvilágosodás is lett bennem. Péterfi ugyancsak kijelentette, hogy a

zsidó nép Krisztus megölése óta már nem választott nép, mert kijelentette, hogy nekünk nincs királyunk csak császárunk és a zsidó nép nem más, mint antitézise a keresztény tézisnek, hogy mindig figyelmeztesse a kereszténységet, mikor van az igazság útján. Ez nagyon fontos. Fontos az a kijelentés is, hogy az Ószövetségnek csak a Krisztus részéről elfogadott részei tartoznak a Törvénybe. Nagyon roppant sokat tanultam ebből a beszélgetésből. Tőle megtudtam, hogy az új hercegprímás október óta Mindszenty József, a veszprémi püspök, akivel kapcsolatosan el kellett járnom, még mint Nemzetvezetőnek. Ismert Ottó-párti legitimista. Érdekes, hogy a Vatikán személye mellett döntött. Kértem P. G.-t, adjon be nekem Újszövetséget és pár rk. könyvet. Meg is ígérte. A karácsonyest délelőttje igazán szép, jó és igaz kezdete lett a nagy ünnepnek...

Ihász őrgy. értesít, hogy a feleségemmel való találkozás nem lehetséges az osztv.-n kívülálló okok miatt. Tudomásul veszem a döntést. Nagyon fáj. Mindenhol és mindenkor együtt lehettek ezen a napon a szeretettek, csak éppen ezen a karácsonyon ez az egyedüllét. De hiszem és tudom, hogy 1945 karácsonya az utolsó lesz abból a szempontból, hogy keserű mellőzés legyen csak azért, mert eszes, felelős emberek nem mernek felelősséget vállalni egyszerű emberi tettekért. Ennek dacára az a karácsony, az 1945-ös, az egész emberiség, de különösen a magyar nemzet első igaz karácsonya Jézus Krisztus születése óta, mert ezen indult el tényleg és visszaparancsolhatatlanul az Igazság, a Világosság és az Élet, hogy birtokába vegye az egész földgömböt és végleg elkergesse a hazugságot, a sötétséget és a halált évezredes hatalmukból. Édesasszonyom, az Úr Jézus Krisztus legyen veled ezen a Szent Estén, adjon Neked is Világosságot, lelki erőt és kitartást, hogy velem együtt lásd és élvezd mindazt a jót, igazat és szépet, amit a hungarizmusban megláttam és börtöneimen keresztül meg akarok valósítani Isten, a Nemzet és a Család dicsősége, nagysága és boldogságára. Ámen. Étkezési pótlék 5 db sültburgonya.

Délután karácsonyi vacsora, két tál étel: rántott leves és hosszú lére eresztett krumplileves, vagy inkább főzelékféle. Mindkettő igen ízletes volt.

Este rendes séta. Utána karácsonyi gyertyagyújtás a zárkámban. Három viaszgyertyát meggyújtottam. A karácsonyfán a rózsafüzér, alatta legszebb életajándékom: édesasszonyom fényképmása. Mindenkire gondolok, elsősorban és utolsósorban édesasszonyomra és mindazokra, akik velem együtt szenvednek az igazságért és valamennyiük ebben a tudatban boldogok. A karácsonyfa alatt megbocsájtottam minden ellenségemnek. És a karácsonyfa alatt kívánom, hogy halálosan szeretett Nemzetem megkezdje útját az Új Életbe, a karácsony örök igazságában és az örök világosság segítségével. Békesség legyen minden jóakaratú embernek és dicsőség legyen az Úristennek azok

részéről, akiket igazságuk miatt üldöznek. Magamnak nem kívánok mást, mint bölcsességet, békességet, bátorságot és Istentől nem több segítséget, mint amennyit eddig kaptam tőle és akkor a hungarizmus el fogja vezetni Nemzetemet megérdemelt céljába.

XII. 25. Reggel 9,30 kezdettel Péterfi Gedeon misét mondott a földszinti zárkafolyosó 13-as zárkája előtt. Mise alatt szent áldozás volt. Én is megáldoztam és majd mindannyian. Részt vettek az összes rk. őrizetesek. Szentbeszéd igen tartalmas és szép volt. A villany — amióta itt vagyok, tehát hónapok óta — mindig rosszul működik, de eddig komolyan nem láttak hozzá, hogy megjavítsák. A karácsonyi ünnepek alatt botrányos volt már. Vagy itt, vagy ott kialudt, vagy újra felgyúlt. Úgy látszik, nincs egész Budapesten valamirevaló szakember, aki meg tudná csinálni. Idegeskednek miatta, de a baj megszüntetésére, látható eredménnyel nem cselekszenek semmit. Ez is érdekes tünete ennek az érdekes rendszernek, ebben a szegény országban, mely úgylátszik mostan bőven termeli az erkölcsi-szellemi-anyagi-, valamint politikai-gazdasági-társadalmi szegénylegényeket.

A HH pincezárkájában reggel, délben és este a következő imákat mondom, amióta itt vagyok: Édesasszonyom kitartásának megerősítésére: Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy; Ellenségeimért és bíráimért, hogy megvilágosodjanak: Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy; A „háborús bűnösök" kitartásáért és ennek megerősítésére: Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy. Ezt a négy fohászt és imát mindig összefoglalom a végén a következő fohászkodással: Úristen, segítsd Édesasszonyomat, szeretőmet, feleségemet, kislánykámat Ámen! Erzsébet Anyámat, Katalin Anyámat, szeretteimet, Ámen! Nemzetemet, hungaristáimat, híveinket, a velünk rokonszenvezőket és mindazokat, akik jóakarattal és tiszta szándékkal akarják velünk együtt megvalósítani az újvilágot, Ámen! Úristen adj Magyarországon mindenkinek annyit ételből, italból, ruházatból és hajlékból, amennyit nékem juttatsz, hogy ebben az országban senki ne éhezzen, fázzon, ne szomjazzon és ne legyen hajléktalan, Ámen! Úristen, segíts engem és adj nekem bölcsességet, békességet, bátorságot, Ámen! Édes Jó Apa, édes jó Tita és édes Jó Bélus, édes jó Anyika, segítsetek és járjatok közbe, hogy a hungarizmus célkitűzései megvalósuljanak és ezeket én valósítsam meg, Isten, a Nemzet és a család dicsőségére, nagyságára és boldogságára, Ámen! Ámen! Ámen! Úristen, Jézus Krisztus Szent Lélek és Szűz Mária, segítsétek édesasszonyomat és engem, adjátok, hogy kettőnk boldogsága jelentse egyúttal Nemzetünk boldogságát is és hogy kettőnk boldogtalansága jelentse egyúttal Nemzetünk boldogtalanságát is, Ámen! Ámen!

Az egyes étkezések előtt a következő fohászt mondom el: Úristen, mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és adj Magyarországon mindenkinek étel-

ből, italból, ruházatból és hajlékból annyit, amennyit nekem juttatsz, hogy ebben az országban senki ne éhezzen, ne szomjazzon, ne fázzon és ne legyen hajléktalan. Ámen! Az egyes étkezések után ugyanazt, mint előttük, de megelőzően: Úristen, köszönöm neked a reggelit, ebédet, vacsorát.
Ezek a mindennapi imáim és fohászaim ténylegesen nagyon jól esnek és végtelenül megnyugtatnak, de igen nagy erőt és serkentést adnak sorsom elviselésére...
A karácsonyfám három viaszgyertyáját meggyújtottam. XII. 24, 25, 26-án az esti séta után, még meg fogom gyújtani XII. 31-én. 1946. I. 1., 6, és 13-án. I. 14-vel visszaadom a karácsonyfagallyat...
XII. 28. Tanúkihallgatáson a bíróság előtt a délelőtt folyamán a Jaross—Endre—Baky ügyben. Az elnöklő bíró mániákusnak nevezett, mert foglalkozásként nemzetvezetőt adtam meg. A bíró neve Jankó Péter. A tárgyalás lapos volt. A bíró és az esküdtek nem uralták az anyagot. Baky László viselkedése nagyon jó volt. A Zeneakadémián volt a tárgyalás, igen kis érdeklődés mellett, legfeljebb hetven személy. Feltűnő, hogy ilyen nagy perben, mint a Jaross—Endre—Baky-féle, melynek a főanyaga a zsidók deportálása lehetett, ilyen kis érdeklődés nyilvánult meg. Az egész tárgyalás teljesen lapos volt. A bíró, Jankó elvitatta tőlem a jogot, hogy bírálatot mondhassak a jelenlegi állapotokról. Válaszom: az elnök nem engedi meg, hogy olyan választ adhassak mint tanú, melyet lelkiismeretem előtt is képviselni tudok és ahogyan lelkiismeretem tőlem megköveteli. A bíró meghökkent erre a kijelentésemre. Baky támogatását a németek részéről, ugyanis párhuzamba akartam hozni Moszkva támogatásával egyes személyek felé a jelenlegi kormányban. Főtárgyalásomon erre még vissza fogok térni. Máskülönben is olyan bírói kijelentések hangzottak el, melyek a legteljesebb elfogultságot jelentik Jankó úr részéről a perben állókkal szemben. Remélem, hogy a Jaross—Endre—Baky védők mindezt fel fogják használni semmisségi okok szempontjából.
Délelőtt kérésemre megkaptam a hiányzó két adag kenyeret, ami abból keletkezett, hogy négy napon át csak féladagot kaptam. Ma éppen nyolc hónapja, hogy édesasszonyomat oltár elé vezettem és hogy a menyasszonyi csokrot letettük ketten a Zell am Hof-i kegykápolna oltárára. Ez volt ugyanis nászutunk: a Mattsee-i Stiftskirche-ből a Zell am Hof-i Gnadenkirche-be, gépkocsin, talán öt percre a tó másik oldalán.
Este sétára nem mentem. Étkezési pótlék öt sült burgonya.
Létszámunk a pincezárkában örvendetesen apad. Remélem már vége van ennek a kiadatási komédiának, mely csak azért van, hogy legyen valami. Égbekiáltó igazságtalanságok vannak. Éppen ilyen nagyok az igazságok is, melyekkel szemben megnyilvánulnak...

A Szálasi-per népbírái

XII. 31. Délelőtt rendes adag sültburgonya mint étkezési pótlék. Este rendes séta. Idő igen szép, ködös.
Úristen, adj az emberiségnek, nemzetemnek és szeretteimnek jobb, igazabb, szebb újesztendőt. Add, hogy 1946-ban a hungarizmus célkitűzései megvalósuljanak és hogy alapvetésüket én végezhessem, Isten, a nemzet és a család dicsőségére, boldogságára.
Édesasszonyom, köszönöm életed eddigi esztendeit, köszönöm serkentéseidet és kérlek, maradj tovább mellettem, bármilyen nehéz is lesz életünk útja. Az Úristen erősítsen meg és ezt az erőt add nekem tovább és serkents Nemzetem szolgálatára, mint ahogyan eddig tetted.
Nemzetünk szolgálatában meg lehet halni, de elfáradni soha!

Végül hadd közöljük a *nemzetvezető naplójából* 1946. március 1-i feljegyzését:

Január 23-tól a mai napig, tehát több mint egy egész hónapon át nem jegyeztem semmit... A mai nappal lezáródott a főtárgyalásom. Ítélet: kötél általi halál. A mai naptól kezdődően az Úristen előtt állok. De összehasonlíthatatlanul nyugodtabban, mint dr. Jankó tanácselnök, aki az ítéletet hozta. Nem akarok se vele, se az ítélettel foglalkozni, annyira tele vagyok undorral és megvetéssel. Ez a bíróság nem ítélt, hanem gyilkolt. Halálosan szeretett Nemzetem rövidesen fel fog menteni. Meggyőződésem, hogy haló poraim elégtételt fognak kapni. Ma megcsináltam végrendeletemet is. Politikai végrendeletet külön nem csinálok, Utolsó szó jogán.

A magyar nép nevében

A nyomozati munka lezárult. A népügyészségek elkészítették a vádiratokat. A tárgyalásokat megtartották. Az ítéletek elhangzottak. A nem jogerős ítélet ellen a vádlottak és védőik fellebbezhettek, a jogerős ítélet után kegyelmet kérhettek.

Az ítélethozatal előtt a vádlottak szólhattak az utolsó szó jogán. Az önvizsgálat jogát nem vette el tőlük senki. Azt is kifejthették, hogy mit miért tettek, s arról is szólhattak, hogy miképp látják a jelent és a jövőt. Egyiküket sem korlátozták beszédében, volt aki egy délelőttöt is átbeszélt, volt, aki alig pár szót mondott. Egyesek megbánták tettüket, mások dacosan vállalták a — magukra erőltetett — hős vagy mártír szerepét. Megtehették. Bármily patetikus szavak hangzottak el a vádlottak ajkáról az utolsó szó jogán, ott volt a rombadöntött ország, s ott volt a perekben bizonyított cselekmények sora, mint ellenpont. S azok mérlegelésekor a felelősség bűnné változott.

A háborús főbűnösök tárgyalásai Bárdossy, Imrédy, Endre és társai, Grassy és Zöldy, Szálasiék, Sztójayék, Feketehalmy—Czeydner... majd Jány, sorrendben következtek. Ezeknek a pereknek a végakkordjait idézzük fel a dokumentumok és a visszaemlékezések segítségével.

A hadbalépés, a háborúban történt fokozottabb részvétel és más bűncselekmények miatt elítélt BÁRDOSSY miniszterelnök az utolsó szó jogán elmondott beszédében áldozathozatalnak minősítette sorsa alakulását. Nem ismerte el bűnösségét, végig kitartott a revízióért életét feláldozó felelős magyar politikus alakjának vállalása mellett. Beszédéből idézünk:

Ha élek azzal a joggal, amit a peres eljárás — azt hiszem — a világ minden részében biztosít a vádlottnak, hogy kérdések gátja és feleletek nyaktilója nélkül szabadon szóljon a maga ügyében azokhoz, akik ítélni akarnak felette —, ha mondom élek ezzel a joggal: nem a magam védelmében teszem! Sem az ellenem megindított eljárás első szakaszában, sem a főtárgyalás során nem védekeztem, mentségeket nem kerestem, enyhítő körülményekre nem hivatkoztam, a felelősséget magamról elhárítani nem akartam. Tudom, hogy felelősséggel tartozom és megértem, ha a népbíróság levonja felelősségem legvégső következtetéseit. De az ellen tiltakozom, hogy bűnösnek minősítsenek. A bűnösség és felelősség lényegében két különböző fogalom. Egyiknek a másikhoz nincsen köze. A bűnösben a szándékosan és tudatosan elkövetett rossz várja a megtorlást, az ország ügyeiben vállalt felelősség levonása a politikai szükségesség kérdése, amelyet a viszonyok és körülmények szerint kell, illetőleg lehet alkalmazni. De akárhogyan legyen is, nem védekezem, mert az a meggyőződésem, hogy ez után a szörnyű vihar után, amely annyi fiatal életet tört össze, annyi családot szórt szét, annyi értéket pusztított el, valóban nincs jelentősége annak: hogyan alakul a sorsuk és mi lesz azokkal, akiket most itt felelősségre akarnak vonni. Ma nincsen fontos más, csak a béke...

A vesztesek sorsát a győztesek érdeke szabja meg...

Hadd mondja önöknek egy búcsúzó ember, hogy a romok közt ne az ellentétet keressék, ne azt, ami elválaszt, hanem azt, ami összeköt. Ökölbeszorított kézzel nem lehet építeni, gyűlölködő szívvel nem lehet gyógyítani. Belátom, hogy a jogosan felgyűlt indulatokat és a keserűségeket le kell vezetni. Módot kell találni arra, hogy a lélek megkönnyebbüljön, csak azért, hogy a fájdalmából felocsúdó lélek visszakerüljön a nemzet egységéhez. Semmiféle áldozat nem lesz nagy, mely ide vezet, ha az áldozathozatal módjának nincs is köze az igazságszolgáltatáshoz.

Hat hónap nehéz testi és lelki szenvedései után, a megalázás szándékának folyton kitéve, itt állok tiszta és nyugodt lelkiismerettel. Csak a fejemet hajlítja le, csak a szívemet tölti meg annak a fájdalomnak a tenger keserűsége, amely ezt a szerencsétlen nemzetet érte. Most, kérem teljesítsék önök a kötelességüket...

Megkapó gondolatok, művészi kifejezés. Bárdossy viselkedésére, vitakészségére ez volt a jellemző a per folyamán. De éppen szellemi színvonala súlyosbítja amúgy is mérhetetlenül nagy felelősségét, bűnösségét. Hiszen e képességek birtokában a legrosszabb ügy szolgálatába szegődött és azt szolgálta a világégés legvégéig.

A karhatalmi alakulat parancsnoka, Falus György minden ítéletvégrehajtásnál jelen volt. Ő mondta el, hogy a „kivégzést mindig öt fegyveres végezte; ezek az állványról vették le fegyvereiket, az ötből egyben vaktöltény volt, hogy ha valakit később lelkiismeretfurdalás érne, akkor arra gondolhasson, hogy ő volt az, aki vaktölténnyel lőtt. Hárman céloztak mellre, ketten pedig a fejre."

Bárdossy ítélete első fokon, másodfokon kötél általi halálra szólt. Utolsó éjjel a Nemzeti Főtanács kegyelemből golyó általi halálra változtatta az ítéletet. FALUS GYÖRGY idézi fel az utolsó órák, percek eseményeit.

Az ítéletek megszülettek. Ezek végrehajtására szintén jeggyel lehetett bejutni, s a magyar törvények értelmében ítéletvégrehajtáson azon a helyiségben, ahol maga az ítéletet végrehajtják, csak férfiak tartózkodhatnak, nők nem jöhettek be. Óriási tömeg volt minden ítélet végrehajtásánál a Markó utcai börtönnek az udvarában.

Az első ítéletet Bárdossy Lászlón hajtották végre, a volt miniszterelnökön. Mi, az előző este siralomházba kísértekkel együtt, ott tartózkodtunk az épület-

Bárdossy utolsó pillanatai és szavai...

ben már, és vigyáztunk. Bárdossy egyetlen pillanatig sem mutatott megbánást, továbbra is gőgösnek és dacosnak mutatta magát, ő golyó általi halálra lett ítélve. Négy levelet írt, nem tudom, hogy pontosan kinek, s az összes kívánsága az volt, hogy reggel a feleségével reggelizhessen. Ezt teljesítettük a részére, megreggeliztek, a négy levelet átadta a feleségének, hogy kézbesítse ki, és felállva annyit mondott a feleségének, hogy majd a mennyországban találkozunk. Ezzel kiment és még a bitófa előtt és alatta állt, mert ezeket cölöpként használták, de nem engedte odakötözni magát, s nem engedte bekötni a szemét sem. Ő végig a rendíthetetlen harcost játszotta, annyit kiabált, hogy „Isten mentsd meg Magyarországot ezektől a banditáktól". Ez a cél és tűzparancs között történt.

Bárdossy László volt magyar miniszterelnököt 1946. január 10-én kivégezték.

IMRÉDY BÉLA hasonló véleményt képviselt mint Bárdossy, ő is a miniszterek felelősségét hangsúlyozta.

A vádat megértettem, az 1848. III. t. c.-re hivatkozom, amely a miniszterek felelősségéről szól, s amelynek értelmében csak az országgyűlés vonhatja felelősségre a minisztereket azokért a cselekedetekért, amelyeket ebben a minőségben követtek el. Tudatában vagyok annak, hogy mint politikus, felelősséggel tartozom a nemzetnek és ezen felelősséget vállalom is. Bűnösnek azért nem érzem magam, mert amit tettem, lelkiismeretem szerint és jószándékkal cselekedtem, ha az eredmények nem is igazoltak.

A dilemmát, hogy felelősség vagy bűnösség terheli a háborút megelőző időszak egyik legismertebb politikusát, Imrédy Bélát, a népügyész is felvetette vádbeszédében. SULYOK DEZSŐ-t idézzük:

Felvetődik még az a kérdés, lehet-e volt miniszterelnököt és politikust egyáltalán felelőssé tenni ezekért a cselekményekért, és ha lehet, milyen bírósági hatáskörrel és illetékességgel történjék felelősségre vonása. A 81. sz. rendelet, amelyet az 1945. VII. t. c. törvényerőre emelt, világosan megmondja, hogy igenis, felelőssé tehetők a volt miniszterek a háború folyamán elkövetett háborús és népellenes bűncselekményeikért és ezekért a bíróság vonhatja őket felelősségre. Az első nemzetgyűlés, amely ezt a rendeletet törvényerőre emelte, a nép szuverenitását fejezte ki, de megerősíti ezt azóta újabb történelmi esemény: Magyarországon demokratikus választások voltak, olyan tiszta választások, amelyek talán egyáltalában nem voltak még ebben az országban.

Ezek a demokratikus titkos választások megadták az országnak az új nemzetgyűlést és ennek pártjai képviselőiből megalakult az új magyar kormány. Az új magyar kormány pedig konkludens tényeivel igazolja, hogy ezt a népbírósági rendeletet teljes egészében fenntartja, érvényesnek ismeri el. Ha pedig a rendelet érvényben van, kétségtelenül a hatáskörre és illetékességre vonatkozó szabályok is érvényben vannak, Imrédy Béla tehát ez előtt a bíróság előtt tartozik számot adni tényeiért és e bíróság joggal és törvényszerűen vonhatja felelősségre elkövetett cselekményeiért. Ami végül ennek az ügynek erkölcsi hátterét illeti, hogy egyáltalán szabad-e büntetőjogi úton felelősségre vonni egy politikust, volt minisztert, erre csak igennel válaszolhatunk.

A felelős miniszter ezúttal legyen valóban felelős miniszter, ez ne maradjon papíron levő frázis. Könnyű volt eddig hivatkozni arra, hogy a történelem ítélőszéke előtt felelnek cselekményeikért. Ez a történelmi ítélőszék a papirosból ezúttal lépjen ki a valóságba.

Azok közül, akik már ide kerültek és még ide fognak kerülni, mindenekelőtt Imrédy Bélát tartom a legnagyobb bűnösnek. A többiek, például Szálasi Ferenc, képzetlen katona volt, akinek értelmi képességei messze alatta maradnak a vádlott értelmi képességeinek. A vádlott értette a módját, hogyan kell mega mögé sorakoztatni a közvéleményt.

Imrédy Béla szemét bekötötték...

Ha arra kell felelnem, vajon enyhítő körülményt látok-e a vádlott javára fennforogni, azt mondanám, van egy bizonyos enyhítő körülmény, kétségtelen, hogy bizonyos lelki defektus észlelhető a vádlottnál. Ez pedig elvitathatatlanul az a szubjektív érzés, amelyben saját származása terén van. Nem hiszem, hogy ő csak akkor értesült származásának körülményeiről, amikor azt a kormányzó előtt politikai ellenfelei felfedték. Meggyőződésem, hogy már korai gyermekkorától kezdve ismerte származásának titkát és ezért benne mindig bizonyos lelki félszegség uralkodott, és ez taszította és vitte őt előre olyan utakra, amely utakra talán sohasem tévedt volna, ha ez a körülmény nem lett volna meg. A bíróság bölcsességére bízom, hogy a szubjektív felelősség mértékét, ezt a defektust mérlegelve megtalálja azt a büntetési tételt, amely a bűn súlyához leginkább alkalmazható és az elkövetett bűnnel egyenértékben áll. Kérem a Népbíróságot, találja meg ezt a büntetési tételt és ezzel szolgáltasson elégtételt az egész országnak, a magyarság egész közvéleményének.

Szolgáltasson elégtételt ennek a teremnek láthatatlan közönsége felé. Jelen vannak itt azok a magyarok, akiknek semmi leszámolnivalójuk nem volt az orosz néppel és mégis örökre ott maradtak a Don mentén. Itt vannak e terem láthatatlan hallgatói körében azok a munkaszolgálatosok is, akiket én kint láttam Oroszországban, akik tízesével fagytak meg egy-egy reggelre az orosz pajtákban a táplálatlanságtól, kiéhezettségtől és ruhátlanságtól. Amikor a pesti zsidó hitközség küldöttsége Bartha Károly, akkori honvédelmi miniszternél járt és azt kérte, hogy ezeknek a zsidó munkaszolgálatosoknak részére ruhát szállíthassanak ki az orosz harctérre, ő azt a cinikus választ adta: minek, hiszen fűti őket a hazafiúi lelkesedés tüze. Amikor aztán 30 kiló alá süllyedtek testsúlyban, az emberi törvények szerint másnapra meg kellett fagyniok, meg kellett halniok.

Itt vannak azok a fiatal gyerekek is, akiket mint leventéket hurcoltak ki az országból és akiket minden kiképzés nélkül bevetettek a németországi harctereken akkor, amikor már minden összeomlott: Ezek a fiatal gyerekek sohasem térnek vissza, s velük együtt kiesett az ország életéből egy nemzedék, amelyet pótolni nem lehet. Mindezek az emberek most itt vannak és elégtételt kérnek. Kérem a Tekintetes Népbíróságot, adja meg ezt az elégtételt, mert a magyar nép még száz esztendeig azért fog szenvedni, nélkülözni és verejtékezni, mert akadt Magyarországon egy ember, aki Shylocknak született, de aki minden áron és minden úton keresztül nemzetes úr akart lenni...

S a népbírák megadták az elégtételt. Hiába nyilatkozott Imrédy úgy, hogy nincs bűntudata, hiába fejezte ki oly költőien, hogy „akinek egy történelmi Niagara zuhatagában, egy világrengés katarzisában

nincs igaza — az alul marad". Igaz, hozzátette még — s ez már akár szarkasztikus megjegyzésnek is hat, s Imrédy szellemiségét jelzi —, hogy *„Én nem ítéltem volna magamat halálra."*

A Budapesti Népbíróság golyó általi halálra ítélte Imrédy Bélát, s 1946. február 28-án végezték ki.

Az elítéltek éltek azzal a jogukkal, hogy kegyelmi kérelmet terjeszthetnek elő. ENDRE LÁSZLÓ, a deportálásokért legfelelősebb magyar bűnösök egyikének védője is ezt tette.

Endre és Baky utolsó útja

Tekintetes Népbíróság!

Háborús és népellenes bűntettek miatt halálbüntetésre ítélt dr. Endre László kirendelt védője a Nbr. 7. §-a alapján

k e g y e l m i k é r e l m e t

terjesztek elő és kérem a tekintetes Népbíróságot, méltóztassék kegyelmi kérelmemet az iratokkal együtt a Nemzeti Főtanácshoz való juttatás céljából az Igazságügyminiszter Úrhoz felterjeszteni, ahol is tisztelettel kérem, méltóztassék dr. Endre László elítélt javára kegyelmezési jogot gyakorolni és a kiszabott halálbüntetést életfogytig tartó fegyházra átváltoztatni.

Tisztelettel:
Szentmiklósi István
kirendelt védő

A kirendelt védő kérelmét nem teljesítették. Endre László és Baky László kötél általi kivégzésére 1946. március 19-én került sor. Volt miniszterük, Jaross Andor április 11-én nyerte el méltó büntetését.

Négy évvel borzalmas bűncselekményeik elkövetése után, 1946 elején hirdettek ítéletet *Grassy József* és dr. *Zöldy Márton* perében. A főtárgyalás közönségét megdöbbentette az az arcátlan hang, amelyet ZÖLDY használt a fellebbezés bejelentésekor.

...a cselekmények tárgyi súlyával és a vádlottak alanyi bűnösségének fokával egyedül a halálbüntetés áll arányban. (Éljenzés és taps a hallgatóság soraiban.) Csendet kérek! — Ez az ítélete a népbíróságnak. Ügyész úr, tessék nyilatkozni.
Népügyész: Tudomásul veszem az ítéletet.
Elnök: *Grassy, tessék nyilatkozni az ítéletre. Tudomásul veszi az ítéletet?*
Grassy: Fellebbezést jelentek be. *(Felkiáltások a hallgatóság soraiban: Gyáva! — Egy közbeszóló: Meghalni nem tudott!)*
Elnök: *Miért fellebbez, mert ártatlannak érzi magát?*
Grassy: Mert az ítélet indokolásában bizonyos tévedések vannak. *(Zaj a hallgatóság soraiban)*
Elnök: *(Zöldyhez) Másodrendű vádlott, nyilatkozzon.*
Zöldy: Fellebbezést jelentek be.
Elnök: *Miért?*
Zöldy: Mert ártatlannak érzem magam. *(Felháborodás a hallgatóság soraiban. Felkiáltások: Gyilkos!)*

Elnök: *(Grassyhoz) Elsőrendű Grassy József vádlott, hallotta az ítéletet?*
Grassy: Igenis.
Elnök: *Kíván kegyelmet kérni?*
Grassy: Igen.
Elnök: *(Zöldyhez) Másodrendű dr. Zöldy Márton vádlott, hallotta az ítéletet?*
Zöldy: Igen.
Elnök: *Kíván kegyelmet kérni?*
Zöldy: Igen.
Melléki és Vési védők: Csatlakozunk.
Elnök: *A bíróság a kegyelmi kérelem tárgyában zárt ülésben fog határozni. El lehet távozni. (A vádlottakat elvezetik. Felkiáltások a hallgatóság részéről: Gyáva kukacok!)*

(A főtárgyalás du. 12 óra 40 perckor végződött.)

A kegyelmi kérelmeket elutasították, de Grassyt és dr. Zöldyt később Jugoszláviában végezték ki.

A volt miniszterelnökök elnyerték méltó büntetésüket, a hírhedt újvidéki parancsnokok és az Endre-per elítéltjei is már a siralomházban voltak, amikor 1946. március 1-én ítéletet hirdettek *Szálasi Ferenc* és *társai* perében.

...Végezetül a népbíróság, bár ez nem tartozik a szorosan vett ítélethez és indokolásához, mégis intő szavát küldi azok felé, akik a most elítélt vádlottaknak nagyobb bűnt el nem követett, félrevezetett áldozatai. Nyíljék meg a szemük a magyarság igaz érdekeinek látására, lássák meg, hogy a nemzet kártevői voltak, akiket követtek. Ezt az ítéletet először nem is a népbíróság, hanem a lelkiségében népéhez megtért két egykori nyilas vezető, Szőllősi Jenő és Kemény Gábor mondta ki. Szólítson ez az ítélet mindenkit a lerombolt Magyarország egy szívvel, egy lélekkel, közös munkával leendő felépítésére!
Népügyész. Az ítéletben megnyugszom.
Politikai ügyész: A népbíróság bölcs és igazságos ítéletében megnyugszom. A felmentések miatt nem kívánok fellebbezéssel élni.
Elnök: *Ennek következtében, hogy a népügyész és politikai ügyész urak az ítéletben megnyugodtak, tekintettel arra, hogy a bűnösség megállapítása vádlottakkal szemben csupán a rendelet 11. §-ában foglaltak alapján történt, fellebbezésnek helye nincs. Ennek következményeként az ítéletet jogerősnek nyilvánítom. (Taps a hallgatóság soraiban.) Csendet kérek! Vádlottak, tessék egyenként a mikrofonhoz lépni! Szálasi Ferenc, folyamodik kegyelemért?*

„Folyamodik kegyelemért?"
„Igen"

Szálasi: Igen.
Elnök: *Vajna Gábor! Folyamodik kegyelemért?*
Vajna: Igen.
Elnök: *Beregfy Károly! Kér kegyelmet?*
Beregfy: Igen.
Elnök: *Szőllősi Jenő! Kér kegyelmet?*
Szőllősi: Igen.
Elnök: *Gera József, kér kegyelmet?*
Gera: Igen.
Elnök: *Csia Sándor! Folyamodik kegyelemért?*
Csia: Igen. Kegyelmet kérek.
Elnök: *Kemény Gábor! Kegyelmet kér?*
Kemény: Igen.
Elnök: *Védő urak?*
Dr. Zboray védő: Tisztelettel Szálasi Ferenc védelmében kegyelmi kérvényt terjesztek elő, éspedig két irányban. Elsősorban, kérem a kiszabott halálbüntetésnek kegyelmi úton elzárás büntetésre való átváltoztatását. Ezt azzal indokolom, hogy beteg. Másodsorban, amennyiben a halálbüntetés nem volna megváltoztatható, kegyelmi úton, golyó általi halálra való átváltoztatását kérem arra való tekintettel, hogy katonatiszt és az egész tárgyaláson nem merült fel olyan adat, amely szerint a cselekményt aljas indokból követte volna el.

Tisztelettel kérem a népbírósági ítélőtanácsot, méltóztassék azt az álláspontot elfoglalni, hogy méltó a kegyelemre, és méltóztassék a kérelmet felterjeszteni a köztársasági elnök úrhoz.
Dr. Klumák védő: Vajna Gábor védelmében ugyanezzel a kéréssel fordulok a népbírósághoz kegyelemért, és kérem, ne méltóztassék elzárni vádlottat attól, hogy a magyar köztársaság elnöke nyilatkozzék, méltó-e a kegyelemre.
Elnök: *Beregfy Károly védője?*
Dr. Klumák védő: Szintén kegyelemre kérem felterjeszteni.
Elnök: *Szőllősi Jenő védője?*
Dr. Gregus Andor védő: Szőllősi Jenő részére kegyelemért folyamodom és esedezem, éspedig azon indoknál fogva, amit a népbíróság az ítélet kihirdetésével kapcsolatban is megállapított, nevezetesen, hogy ő és Kemény Gábor ezeknek a vádlottaknak relatíve a legártatlanabbjai, vagy legkevésbbé bűnösei *(zaj a hallgatóság soraiban).*
Azon kívül, kérem tisztelettel, méltóztassék megengedni, hogy írásban is benyújthassam a kegyelmi kérvényt.
Elnök: *Gera József részéről?*
Dr. Kiss védő: Tisztelettel kegyelmet kérek Gera József részére, illetve annak felterjesztését, mert egyrészt Gerának az alanyi bűnössége az ítéletben kifejezésre jutó szempontoknál fogva is lényegesen kisebb a többi vádlottakénál, másrészt töredelmes megbánása, amelyet az utolsó szó jogán adott elő, valószínűvé teszi, hogy komolyan és valóban szándékában áll a tévedését jóvátenni, és dolgozni a nemzet érdekében. Bátor vagyok a kegyelmi kérvényt még azzal is indokolni, hogy épp az ország érdekére figyelemmel, rendkívül fontosnak tartom, hogy bár a vádlottak cselekményének tárgyi következménye kétségen felül áll, minthogy a történelem számára ítélkezik a népbíróság, ne vonassanak egy ítélet alá, és legyen szabad utalni védőbeszédem ama részére, hogy zárjuk ki mindazt az ítéletből, ami a németekre emlékeztet, amit úgy jellemeztem, hogy gleichschaltolás.
Elnök: *Csia Sándor védője?*
Dr. Kramer védő: Dr. Csia Sándor nevében is kegyelmi kérvényt terjesztek elő, és utalok arra, amit az ítélet indokolása is magában foglal, hogy ennek a vádlottnak cselekményei a tárgyi súly szempontjából kisebb jelentőségűek, mint a többieké. Utalok arra is, hogy erkölcsi súlyát a bűncselekménynek nem képezheti az, hogy pusztán egy címmel ellátott kinevezést kapott. Arra való tekintettel is kegyelmet kérek, mert felesége és kisebb leánygyermeke van.
Elnök: *Kemény Gábor védője?*
Dr. Geiringer védő: Méltóztassék megengedni, hogy írásban is benyújthassam ezt a kegyelmi kérvényt, amelynek lényeges indokolása az, hogy Kemény

Gábor az egyetlen a vádlottak és elítéltek közül, aki tízezrek és tízezrek életének megmentéséhez jelentős segítséget nyújtott a védett házak kijelölésével, a menlevelek számának felemelésével, és hogy a Bécsi útról tízezrével hoztak vissza közreműködésével a halálos útra masírozó egyéneket. Ezek alapján méltóztassék a kegyelmi kérvényt pártolólag felterjeszteni a köztársasági elnök úrhoz. Méltóztassék megengedni, hogy ezt a kegyelmi kérvényt Kemény Gábor rögtön alá is írhassa...

A nemzetvezető, aki naplójában még azt írta, hogy boldogan megy a halálba, kegyelmet kér.

Szálasiék esetében a legsúlyosabb ítélet született. Ez felelt meg mind a feltárt bűncselekményeknek, ez esett egybe minden józanul gondolkodó állampolgár elképzelésével és igazságérzetével. Hisz Bárdossy azért volt háborús bűnös, mert Magyarország belépését a második világháborúba vezető állásban kifejtett tevékenységével elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett. Mások azért lettek háborús bűnösök, mert a fegyverszünet megkötését erőszakkal vagy befolyásuk kihasználásával igyekeztek meggátolni. A nyilas mozgalom hatalomra juttatói hasonló bűncselekményt követtek el, s abban vezető állásuk ugyancsak háborús bűntettnek minősült. A népbírósági rendelet 11. §-ában, a háborús bűnök tételes megfogalmazásában olvasható az is, hogy a megszállt területeken elkövetett törvénytelenségek, a nemzetközi jog súlyos megsértése, megkínzások, törvénytelen kivégzések mind-mind háborús bűncselekmények. Miként a sajtóban, rádióban vagy egyéb úton elkövetett uszítás is háborús bűncselekménynek minősült. Az itt felsorolt számos eset közül Szálasiék többet magukénak mondhattak.

Ügyükben jogerős ítéletet hirdetett ki dr. Jankó Péter, a kegyelmi kérelmeket felterjesztette a NOT-hoz, s ott a Bojta-tanács kapta meg. BOJTA BÉLA erre így emlékezett vissza memoárjában.

A Szálasi-ügy kegyelmi eljárás keretében került hozzám.

Csaknem valamennyi háborús bűnös a népbírósági törvények több rendelkezését sértette magatartásával. Jogi szempontból az volt a felfogásom, hogy senki sem lehet „többszörös" háborús bűnös, hanem csak „háborús bűnös". A jogi egység fogalma, amely az általános büntetőjog területén rendkívül széles vitára ad alkalmat, a népbíráskodásban egyszerűsödött. A legsúlyosabb cselekménybe kell beolvasztani mindazt, amit bele lehet vonni, és az általam vezetett Tanács kezdettől fogva ezt az egységesítő gondolatmenetet érvényesítette.

Természetes volt ez előttem azért is, mert a népbíráskodás gyors kívánalmai lehetetlenné tették az apró kérdésekkel való foglalkozást. Ha egy háborús bűnösnek oly cselekménye megállapítható, amelyre például halálbüntetést lehetett kiszabni, akkor a jog valódi szellemével ellentétesnek minősül olyan kisebb kérdések hosszú és huzamos tárgyalása, amelyeknek a súlyos büntetési tételhez semmi közük nem volt. Megjegyzem, hogy a magyar törvényhozás ezt az elvet korábban már a népbíráskodás előtt alkalmazta és módot adott a vád képviselőinek, hogy egyes eseteket, amelyek a döntést már nem befolyásolják, kihagyhassanak a vádemelés köréből. Különösen szembetűnő volt ennek az előnye a háborús és népellenes bűntetteseknél, akikre vonatkozólag azonban az előbbi egyszerűsítés nem volt alkalmazható. Még világosabb ellentmondás volt az az eset, amikor valamelyik háborús bűnös az úgynevezett 11. §. alá eső legsúlyosabb cselekmények valamelyikét követte el. A törvény ezekben az esetekben kizárta a fellebbezési jogot, tehát ha a vádlottat halálra ítélték, csak a kegyelem kérdésében kellett dönteni. És ha az első bíróság elutasította a kegyelemre való kérelmet, úgy az ítéletet két órán belül végre kellett hajtani. Az első bíróságok gyakran éppen azért, hogy a felelősséget elhárítsák, azt a kényelmes álláspontot foglalták el, hogy halmazatot állapítottak meg, a 11. §-on kívül eső más enyhébb cselekményekben is bűnösnek mondották ki a vádlottat és ezáltal megnyílt a fellebbezés lehetősége. Ez egyértelmű volt azzal, hogy előnyösebb helyzetbe került az a háborús bűnös, aki a törvény több rendelkezését sértette, azzal szemben, aki csupán a 11. §. alá eső bűntettben volt részes. Olyan esetben, ha a 11. §. és más törvényhely szerint is megállapították a bűnösséget, úgy kellett értelmezni a törvényt, hogy helye van fellebbezésnek. Ilyen esetben összbüntetést szabott ki a bíróság, és nem lehetett tudni, hogy melyik cselekmény miatt van a halálbüntetés kiszabva. Éppen ezért, ilyenkor az elsőbíróság ítéletét teljes egészében felülvizsgáltuk. Útmutatást adtunk azonban: ha a 11. §-nak kirívó és kétségtelen alkalmazása forog fenn, és halálbüntetés pusztán ezen az alapon kiszabható, a többi cselekmény súlytalanná válik.

Úgy emlékszem, a Szálasi-ügy volt az első, amelyben a népbíróság első fokon ezt az elvet magáévá tette. Szálasi Ferencet, Szöllősi Jenőt, Kemény Gábort, Csia Sándort, Vajna Gábort már csak a 11. §. szerint mondták ki bűnösnek. Az első bíróság ezek közül Kemény Gábort, Szöllősi Jenőt és Csia Sándort kegyelemre ajánlotta éspedig az első kettőt egyhangúlag. Ennek az állásfoglalásnak az volt az előzménye, hogy Kemény Gábor és Szöllősi Jenő a hosszú első fokú tárgyalás során megtagadták a nemzeti szocializmust, szembefordultak Szálasi Ferenccel és szinte versenyeztek a volt „nemzetvezető" diszkreditálásában. Az elsőbíróságnak az volt az álláspontja, hogy ez a „megtérés", a nemzeti szocializmusnak ez a „megcsúfolása" rendkívül fontos és bíróilag értékelendő.

Az elsőbíróság állásfoglalását teljesen tévesnek találtam. A nemzeti szocializmus megtagadása ekkor már teljesen közömbös volt, mert a nácizmus megbukott. Nem volt szükség arra, hogy ezt a szembehelyezkedést bárhol is a magyar társadalom felhasználja és a nemzeti szocializmus bukásáról nem ilyen módon kellett — Szöllősi és Kemény nyilatkozatainak felhasználásával — bizonyságot szolgáltatni.

A bűnvádi perrendtartásnak van egy paragrafusa, amely szerint minden olyan kegyelmi ügyet, amelyet az államfőhöz felterjesztenek, a Kúria is elbírál, és abban kegyelmi véleményt nyilvánít. Ez volt az a jogcím, amelynek analógiája útján az iratokat hozzánk felterjesztették. A törvény egy másik paragrafusa alapján az egységesen tárgyalt ügyek nem különíthetők el semmiféle szempontból, mert a felsőbíróságnak joga van ugyanazon az alapon nemcsak a kifejezetten hozzáutalt személyek ügyeire, hanem jogerőre emelkedett összefüggő részekben is álláspontot foglalni. Ezért Szálasi Ferenc és Vajna Gábor halálbüntetését sem lehetett végrehajtani mindaddig, amíg a kegyelemre ajánlott személyek ügyében döntés nincs. Az első fokú többhetes főtárgyalás után hirtelen sürgőssé vált egyesek előtt az ítélet mielőbbi végrehajtása. Holott ezt a szempontot már az ítélkezés menetében is érvényesíthették volna.

Egy hétfő délelőtt, a Szálasi-ítélet kihirdetését követő napokban jelentkezett nálam az első fokú per egyik bírája. Kifejtette előttem, hogy különböző oldalról sürgetik a Szálasi és Vajna ellen hozott ítélet végrehajtását, ezért mielőbb el kell bírálni a Szöllősi Jenő, Kemény Gábor és Csia Sándor kegyelmi javaslatát. A bíró felajánlotta, hogy a kegyelmi döntés tanácsülésén előadja az ügyet, mivel — nézete szerint — az ügyiratok rendkívüli terjedelme gyors döntésünket aligha tenné lehetővé. Nagyon meglepett ez az ajánlkozás, hiszen nincs oly törvényes rendelkezés, amely az első fokú bírónak a fellebbviteli eljárásban való ilyen közreműködését megengedné. Sőt, a törvény egyes rendelkezései kifejezetten tiltják ezt. Szubjektíve is furcsának találtam az esetet. Megkérdeztem az illető bírót, mikor tudná hozzám felterjeszteni az iratokat. Közölte, hogy még aznap este, mert már írásban van foglalva az ügy minden része. Kértem, hogy este 7 óráig küldje el lakásomra az iratokat. Az ügydarabot valóban este 7 órakor meg is kaptam. Az iratok tartalma többezer oldal volt. Körülbelül reggel 5 órára fejeztem be tanulmányozását, ekkor már az ügy lényegének ismeretében voltam. Maga az ügyalap köztudomású tényeket is magában foglalt, de ezektől függetleníteni kívántam magam. Másnap korán reggel, 7 órakor bent voltam hivatalomban és leültem gépelni kegyelmi határozatunkat. Ebben a legélesebben támadtam meg az elsőbíróság állásfoglalását. „A magyar nép elleni merénylet"-nek minősítettem, ha a vádlottak valamelyike kegyelmet kapna. Kifejtettem azt is, hogy ez esetben semmi

értelme a további bíráskodásnak, mert hiszen a többi háborús főbűnös tevékenysége egészen súlytalan az ő kimagasló felelősségükhöz viszonyítva. Aránytalanságot pedig semmiféle szempontból nem voltam hajlandó tűrni. A kegyelmi javaslat élesen fejezi ki Szőllősiék felelősségét, és ha jól emlékszem, használtam olyan kifejezést is, hogy kegyelem esetén a magam részéről a bíráskodásban való további részvételt megtagadom. Délelőtt 10 órára hívtam össze a Tanácsot. Közben ismét jelentkezett nálam az ügy első fokú bírája és megkísérelte felhívni figyelmemet Szőllősi és Kemény Gábor kegyelmének indokolt voltára, méltatta annak politikai jelentőségét és ismét felajánlotta, hogy kész az ügy megismertetésében közreműködni. Természetesen elhárítottam ezt. 10 órakor a Tanács összejött és a kegyelmi véleményt az én szövegezésemben magáévá tette. Még aznap délelőtt felküldtük az igazságügy-minisztériumba. Ugyanaznap este volt alkalmam beszélni Ries Istvánnal, aki — természetesen nem ismerve az előzményeket — nem értette azt az agresszivitást, amely ez alkalommal szokatlanul nyilvánult meg a kegyelmi véleményben. Az igazságügy-minisztérium sem tudta kivonni magát az éles állásfoglalás hatása alól és Ries miniszter megjegyezte: „ezt jól elintéztétek", amiben kifejeződött az is, hogy állásfoglalásunk minden ellenkező gondolatot és enyhébb elbírálást lehetetlenné tett.

Szálasiék a siralomházba kerültek. Miután megjött a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék hozzájárulása a kivégzésekhez, azaz Szálasiékra Nürnbergben — mint tanúkra — nem tartottak igényt, megnyílt a lehetőség arra, hogy a korabeli jogi szakkifejezést használva, „a törvény szigorának szabad folyást" engedjenek.

FALUS GYÖRGY modja el emlékeit Beregfy és Szálasi utolsó óráiról:

Akik abban az időben éltek, nagyon jól emlékezhetnek erre a névre, hogy Beregfy Károly. Akit egyébként Berger Károlynak hívtak, és német származású volt, bár ő '19-ben jelentkezett vörös katonának, mint vezérkari százados, de utána Szálasi legkedvesebb híve lett, és a németek legjobb barátja. Ő volt a honvédelmi miniszter. Emlékeznek sokan még a fölhívásra, hogy Beregfy Károly azonnal jöjjön Budapestre.

S Beregfy jött, és felhangzottak az ő felhívásai is: a katonaszökevényeket fel kell koncolni. Aki ellenáll, aki kommunista, aki ellenséges propagandát terjeszt, aki nem hisz a német győzelemben, fel kell koncolni, fel kell négyelni, le kell szúrni, meg kell ölni.

...és a tömeg nem szabadította ki...

Es ennek a Beregfy Károlynak szembe kellett néznie a halállal. Azért, amit tett, és amit oly hittel vallott magáénak egészen addig, amíg a bíróság előtt felelnie nem kellett ezért.

Szólt nékem utolsó este, hogy szeretne beszélni az ítéletvégrehajtóval. Megkérdeztem, hogy miért. Őneki beszéde van vele. Halálraítélt, utolsó kívánságokat teljesíteni kell, ítéletvégrehajtó bement hozzá, s nevetve jött ki tőle. Hát mondom, mit akart magától? Azt mondja, azt kérte tőlem Beregfy Károly, aki fölkoncolt, felnégyelt, megöletett mindenkit, hogy olyan legyen a halála, vigyázzak, amikor végzek vele, hogy ne legyenek fájdalmai. Hajlandó érte bármit nekem adni. Mondtam neki, hogy mije van magának már? Azt mondja, hogy van még, ez a jó bilgeri csizmám, ezt elviheti, ha fájdalom nélkül fogok meghalni. Ez volt Beregfy Károlynak az igazi arca....

...A közönség általában bekiabált a kivégzéseknél, de talán a legérdekesebb volt a Szálasi-féle kivégzés. Ez a teljesen megzavarodott elméjű hóhér az utolsó percig, még a siralomházban is abban reménykedett, hogy őt a magyar nép imádja, és bálványozza, és ki fogja szabadítani az utolsó percben a börtönből.

A börtönudvarban, ahogy állunk az udvar közepén, jobbról volt egy kis kijárat, onnan vezették be az elítélteket a bíró elé, aki ismertette, hogy nem kapott kegyelmet, átadta az ügyésznek, az ügyész átadta az ítéletvégrehajtónak.

Szálasi úgy lépett ki az ajtón, emelt fővel, hogy most, az a tömeg, amelyik éjjel rajongott, amelyik őt imádja, és nemzetmentőnek tartja, az kiszabadítja. Mintha az ott levő tömeg megérezte volna ezt. Elkezdtek ordítani, hogy gyilkos, vérengző, rabló, bandita, gazember. Két lépést jött előre, és úgy összerogyott szinte, hogy meg kellett fogni őt és úgy kísérni a bíró, az ügyész elé, majd pedig a bitófa alá.

Beregfy, Gera, Szálasi és Vajna ítéletét 1946. március 12-én, Csia, Kemény és Szőllősi ítéletét egy héttel később, 19-én hajtották végre.

A Sztójay-kormány tagjai közül Jaross belügyminiszter ügyét Endréével és Bakyéval együtt, Antal István igazságügyminiszter perét külön tárgyalták. Az egykori Gömbös-titkárt, Szakváry Emilt eredetileg ugyancsak ebben a bűnügyben kívánták felelősségre vonni, végül más megoldást választottak, s nem került a magyar „Quisling-kormány" vádolt tagjai közé.

A kabinet-perben az egykori miniszterelnököt, Reményi-Schneller Lajos volt pénzügyminisztert, Rátz Jenő volt honvédelmi minisztert, miniszterelnök-helyettest, Szász Lajos volt közellátási minisztert golyó általi halálra ítélték, míg Kunder Antal volt kereskedelmi miniszter életfogytiglani fegyházat kapott. Az utolsó szó jogán — szemben Bárdossyval és Imrédyvel — SZTÓJAY legalább megtört:

...Szálasi sorsa beteljesedik

...Talán az erőszakkal szembe kellett volna szállni. Lehetséges, a mai időben úgy ítélik meg a helyzetet, de akkoriban ez másképpen látszott, egy nagy tragédia játszódott le már akkoriban. És mindazokat, akik kormányzatom alatt súlyos fájdalmakon mentek át és súlyos veszteségeket szenvedtek, akik életüket vesztették — mindezt a kormány nem tudja jóvátenni, én sem, talán életemmel sem. De hogy a legőszintébben és a legsúlyosabban gondolok vissza arra az időszakra, erről kérem a tisztelt Népbíróságnak meggyőződve lenni, és meggyőződve lenni arról is, hogy ha a helyzet megismétlődnék és némileg jobban lehetne látni a jövőbe, másképpen cselekednék.

Kérem a tisztelt Népbíróságot, fogadja köszönetemet, hogy alkalmat nyertem arra, hogy ezen tényeket és ezen gondolataimat előadhattam. Én egészségileg megtörve, lelkileg súlyosan megrázkódtatva és megtörve állok a tisztelt Népbíróság előtt.

Az „örökös" pénzügyminisztert, Reményi-Schneller Lajost 1946. július 1-én, míg miniszterelnökét augusztus 24-én végezték ki.

Az amerikai hatóságok Feketehalmy-Czeydner Ferencet később adták ki. Őt kötél általi halálra ítélték 1946. március 22-én.

FEKETEHALMY-CZEYDNER kegyelmet kért.

Köztársasági Elnök Úr!

A budapesti népbíróság háborús és népellenes bűntett miatt Nb. XVII. 1532(1946.) sz. alatt kötél általi halálra ítélt.

Azon kéréssel járulok ezért Elnök Úr elé, hogy:
méltóztassék a halálbüntetést legmagasabb kegyelmi tényével szabadságvesztéssé átváltoztatni. Amennyiben Elnök Úr eme kegyelmi tényt velem szemben nem gyakorolná, úgy kérem, hogy a halálbüntetés rajtam, mint hosszú szolgálatot eltöltött katonán, golyó által hajtassék végre. Kérem ezt azért is, mert gégerákom következtében megoperált beteg vagyok.

Ítéletében azonban a végső szót — mint ismert — nem Magyarországon mondták ki: Jugoszláviában 1946. november 6-án végezték ki, s nem golyóval, mint szerette volna. Ügye — a hivatalos eljárásnak megfelelően — Magyarországon megszűnt.

A Sztójay-kormány perében nem szerepelt Jurcsek Béla miniszter, mert 1945 áprilisában egy amerikai bombatámadás során életét vesztette. Szálasi Ferenc és társai ügyében nem szerepelt Budinszky, Hellebronth, Kovarcz, Pálffy, Rajniss, Szakváry miniszterek neve sem. Őket külön-külön perekben ítélték el.

Hellebronth Vilmos és Szakváry Emil - miniszterek ügyéről megemlékezett dr. Bojta Béla is. Emlékiratából kiderül, hogy nem mindig a megtorlás vezérelte a bírákat, s hiába volt közöttük elvi egyetértés, hogy a Szálasi korszak minisztereinek felelősségét, bűnét csak a halálos ítélet egalizálhatja, ennek ellenére Hellebronth és Szakváry esetében különbséget tettek.
BOJTA BÉLA sorait idézzük.

Hellebronth Vilmos a Szálasi-kormányban tárca nélküli miniszter volt. Feladata a háborús termelés fokozása. Természetes, hogy 1944. október 15-e után az akkor már sokfelől elzárt, nyersanyaghiányban szenvedő Budapest termelésének fokozása különböző erőszakos cselekményekre adhatott alkalmat, Hellebronth ilyen irányú megbízatása azonban inkább propagatív, mint kivitelező lehetett. Mégis november havában a hadianyaggyárak és különösen a repülőgépipar kitelepítése lényegében ehhez a cselekvési körhöz tartozott.

Hellebronth Vilmos kinevezése előzetes tudta nélkül történt. Katonai szolgálatot teljesített, nem volt párttag. A rádióból tudta meg megbízatását. Kinevezésének elfogadása a lázadás folyamatához és befejezéséhez tartozott, mert hiszen ez akkor vált véglegessé, amidőn a kormány apparátusa teljessé vált.

Az elsőbíróság tizenöt évi fegyházbüntetésre ítélte.

Az ítélkezés alkalmával éreztük, hogy személyiségét és tevékenységét másként kell megítélni, mint a Szálasi-kormány többi tagjának felelősségét. Ezt az eltérést ki is tudtuk fejezni annál a kegyelmi javaslatnál, amelyet az általunk hozott halálos ítélet után előterjesztettünk.

Emlékszem arra, hogy a tanácskozás alkalmával volt olyan bíró, aki már az ítéletnél ki akarta fejezni az előbb érintett mennyiségi, sőt minőségi differenciát és az ítélkezéskor csupán az lebegett előtte, hogy kegyelmi javaslatunk amúgy is érvényesül.

A Szabad Nép 1946. szeptember 18-i száma „Kivégzés előtt újabb négy háborús főbűnös" jelentette, hogy többek között Hellebronth Vilmos halálos ítéletének végrehajtására sor kerül és a köztársaság elnöke legfelsőbb elhatározásával megengedte, hogy az igazságszolgáltatás rendes lefolyása akadálytalanul bekövetkezzék.

Itt meg kell említenem: eredetileg határozottan azt az álláspontot foglaltuk el, hogy a Szálasi-kormány valamennyi tagja halállal kell, hogy bűnhődjék. A lázadás oly mérhetetlen károkat okozott, hogy a felelősség megítélésénél — akármilyen enyhítő körülmények jelentkeztek — a halálbüntetésnél enyhébb megoldásra nem adtak lehetőséget. Az első eltérés ebben a vonatkozásban

Szakváry Emil ügye volt. Szakváry nem volt párttag, mint iparügyi tisztviselő került a tárca élére. Megállapítható volt, hogy jelentős akadályokat gördített az ipar kitelepítése elé és ebben a vonatkozásban jelentős eredményeket ért el. Első fokon tíz évre ítélték, tanácsom ezt a büntetést életfogytiglanira súlyosbította. Valamennyiünk érzése az volt, hogy a halálbüntetés — szemben az eredetileg felállított alapelvvel — ebben az esetben túlzott lett volna. Egyébként is abban az időben a Szálasi-kormány valamennyi tagja — Hellebronth és Szakváry kivételével — elvette már büntetését. Valamikor a statáriális bíráskodás körében érvényesült az az elv, hogy ha az elrettentés céljára a statáriális ítéletek már elegendő biztosítékot szolgáltattak, úgy a közvád nem tartotta indokoltnak, hogy valamennyi további ügyet is, még ha azonos feltételek állottak is fent, statáriális bíróság elé vigye. Ebben az esetben nem elrettentésről, hanem megtorlásról volt ugyan szó, a Szakváry-ügyben a bíróság kifejezést is adott ennek az előbbi alapelvnek.

A Hellebronth-féle ügyben tehát nemcsak az ítélet hozatalánál felmerült körülmények, de a közbejött Szakváry-ügy is bizonyos mértékben gondolkodásra késztetett és az 1946. június 12-én hozott ítéletnek szeptember 19-ére kitűzött végrehajtása érzésem szerint az ügyek közötti arányosság elvét érintette. Kora reggel olvastam a végrehajtásra vonatkozó közlést, amely szerint Hellebronth Vilmost aznap reggel 9 órakor kivégzik.

Nem tudtam megnyugodni a javaslatunk ellenére történő kivégzésben, és érintkezésbe léptem azokkal a szervekkel, amelyek a kegyelmi ügyben álláspontot foglalnak. Sikerült az előbbi ellentmondást érzékeltetnem és azt, hogy ha magával Hellebronth Vilmossal szemben jogtalanság nem is történhet, mert hiszen a törvény halálbüntetés kiszabására lehetőséget biztosít és felelőssége a büntetés ilyen neméig is felér, mégis bizonyos szempontok (a Szakváry Emil-ügyben kifejtett állásfoglalás stb.) már nem indokolják eléggé az ítéletnek végrehajtását.

Az 1946. október 11. napján kelt legfelsőbb újabb elhatározás a halálbüntetést életfogytiglani szabadságvesztés-büntetésre változtatta.

Az utolsó, háborús főbűnös pernek minősíthető tárgyalást Jány Gusztáv ügyében tartották. A vádlott katonásan viselkedett, amint az a főtárgyalási *jegyzőkönyvből* kiderül.

...Védő: Miután fellebbezési jogom kizárt, az ítéletet tudomásul veszem.
Vádlott: Miután fellebbezési jogom kizárt, az ítéletet tudomásul veszem.

Jány: „Nem kérek kegyelmet!...

Végzés

Népbíróság az ítéletet jogerősnek nyilvánítja.

Tudomásul véve.

Tanácsvezető ezután a Bp. 497. §. 1. bek. értelmében megkérdezi elítéltől, hogy kíván-e kegyelemért folyamodni?

Elítélt: Nem kérek kegyelmet, mert azzal bűnösségemet ismerem el.

Védő: Kegyelemért folyamodok.

Népbíróság ezután zárt tárgyaláson meghozta a külön szövegezett kegyelmi véleményt. Majd nyilvános ülésen a tanácsvezető felszólítja a védőt, hogy a halálra ítélt érdekében három nap alatt kegyelmi folyamodványt nyújtson be...

Jány sorsa sem lehetett azonban más, mint a 2. magyar hadsereg keresztje alatt vagy jeltelen sírban nyugvó katonáinak. Az ítéletet 1947. november 28-án végrehajtották.

A múlt kísértő emlékei között hadd idézzük a Szálasi-tárgyalás bölcs, polgári indíttatású politikai ügyészét, dr. NAGY VINCÉ-t, akinek a szavai máig visszhangzanak:

Hiszen éppen ez a szégyenletes, hogy akadtak magyar emberek, németbarát kormányférfiak személyében, akik odaálltak az ő szolgálatukba, kiszolgáltatták ezt az országot, ennek sokezer ifját, gyermekét, felnőtt férfiát, hogy elvérezzenek a Don-kanyarnál, Voronyezsnél és Magyarország területén, csak azért, hogy ennek a megbolondult festőlegénynek a csizmája alá tiporhassa Németország Magyarországot és a többi országot.

Tisztelt Népbíró Urak! Én szeretném, ha az én gyenge hangom, a magyar nép elkeseredésének megafonján keresztül, a békeértekezletek tárgyalótermébe is eljutna. És ott odakiálthatnám, éppen ennek a gondolatnak a társítása kapcsán, hogy: döntőbírák, nagyhatalmak, ti, akik minket csatlós államoknak és egy bűnös országnak néztek. Hát hadd mondjam én már meg — a sok országos és politikai meakulpázás és mellverés után —, amikor mindenki azt mondja ma is, bűnösök voltunk, bűnösök voltunk! Hát én az ellenkezőjét mondom. Nem voltunk bűnösök! Ez az ország nem volt bűnös! Ez a nép már a második háborúba hurcoltatott bele, akarata ellenére. Nem bűnös! De bűnösök ezek az emberek, akiket ki kell, hogy dobjon a magyar nemzet lelkéből és emlékezetéből.

Mélyen tisztelt Népbíró Uraim! Önök ítéljenek a tételes törvények és lelkiismeretük szerint a legsúlyosabban; én pedig ezt az erkölcsi érzéknek, a felelősségtudatnak és nemzethűségnek teljes hiányában szenvedő kalandor társaságot átadom a jelenkor és utókor teljes megvetésének!

FORRÁSMUNKÁK

(A kötetben publikált vallomásokat, peranyagokat, dokumentumokat, jegyzeteket, valamint az idegen nyelvből és gyorsírásból áttett anyagokat a rendelkezésünkre álló eredeti források alapján, szöveghűen közöljük. Az egyes naplórészletek, dokumentumok dőlt betűs, zárójeles betoldásai a szerzőktől származnak.)

Dokumentumkötetek

— Vádirat a nácizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez

1. 1944. március 19.—1944. május 15. A német megszállástól a deportálás megkezdéséig
   szerk.: ***Benoschofsky Ilona*** és ***Karsai Elek***
   Bp., 1958, MIOK kiad.
2. 1944. május 15.—1944. június 30. A budapesti zsidóság összegyűjtése
   szerk.: ***Benoschofsky Ilona*** és ***Karsai Elek***
   Bp., 1960, MIOK kiad.
3. 1944. május 26.—1944. október 15. A budapesti zsidóság deportálásának felfüggesztése
   szerk. és a bevezető tanulmányt írta. ***Karsai Elek***
   Bp., 1967, MIOK kiad.

— „Fegyvertelen álltak az aknamezőkön" I—II
Dokumentumok a munkaszolgálat történetéhez Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: ***Karsai Elek***
Bp., 1962, MIOK kiad

— A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933—1944. Összeállították és sajtó alá rendezték, a bevezető tanulmányt írták: ***Ránki György, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Lóránt*** és ***Juhász Gyula***
Bp., 1968, Kossuth

— ***Halmosy Dénes:*** Nemzetközi szerződések 1918—1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései
2. átdolgozott és bővített kiadás Bp., 1983, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Gondolat

— Hitler hatvannyolc tárgyalása 1934—1944 I—II. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal. A bevezető tanulmányt írta, a műbe foglalt dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette: ***Ránki György***
Bp., 1983, Magvető

— Horthy Miklós titkos iratai
Sajtó alá rendezte: ***Szinai Miklós*** és ***Szücs László***
Bp., 1965, Kossuth

— Magyarország és a második világháború Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez Szerkesztette és az előszót írta Zsigmond László

— Az iratokat összegyűjtötte és a bevezető tanulmányokat írta: ***Ádám Magda, Juhász Gyula, Kerekes Lajos***
2. kiad. Bp., 1961, Kossuth
— ***Szakály Sándor:*** Három dokumentum a 2. magyar hadsereg doni katasztrófájához
Hadtörténelmi Közlemények, Bp., 1981. 4. sz.
— Ítél a történelem. Az Imrédy-per. A vád, a vallomások és az ítélet.
A Magyar Országos Tudósító és a Magyar Távirati Iroda hivatalos kiadásaiból szerkeszti ***Ábrahám Ferenc—Kussinszky Endre***
Bp., 1945, Híradó Könyvtár
— A magyar vezérkar főnökének (Vörös János — a szerk. megj.) háborús magánnaplója az 1944. évből
A bevezetőjét írta, jegyzetekkel ellátta: ***Gosztony Péter***
— Szálasi naplója. A nyilas mozgalom a II. világháború idején. Összeállította: ***Karsai Elek.***
Bp., 1978, Kossuth
— Sárga könyv. Adatok a magyar zsidóság háborús szenvedéseiről 1941—1945.
Összeállította: ***Vihar Béla.*** Bp., é.n. Hechaluc kiad.
— ***A. Sajti Enikő—Markó György:*** Ismeretlen dokumentum az 1942. januári délvidéki razzia résztvevőinek peréről (1943. december 14. — 1944. január 14.)
Hadtörténelmi Közlemények, 1985. 2. sz.
— ***Lévai Jenő:***
1. Fekete könyv a magyar zsidóság szenvedéseiről
Bp., 1945, Officina
2. Szürke könyv magyar zsidók megmentéséről
Bp., 1945, Officina
3. Fehér könyv. Külföldi akciók zsidók megmentésére
Bp., 1946, Officina

— **A nürnbergi per vádbeszédei**
Bp., 1955, Szikra
— ***Himler Márton:*** Így néztek ki a magyar nemzet sírásói. A magyar háborús bűnösök amerikaiak előtt tett vallomásainak hiteles szövege
New York, 1958, St. Marks P. Co.
— ***Saly Dezső:*** Szigorúan bizalmas. Fekete könyv 1939—1944
Bp., 1945, Anonymus
— Weichs tábornagy 1944-es magyarországi naplója
közzétette: ***Gosztonyi Péter***
Új Látóhatár, München, 1984. 1. sz.
— ***Benoschofsky Ilona:*** Rendszer, de őrület van benne. Szálasi Ferenc naplójából
in: MIOK Évkönyv 1983/1984, Bp., 1984, MIOK kiad.

Egyéb kiadványok, feldolgozások, tanulmányok

— Munkásmozgalom-történeti lexikon
2. javított és bővített kiadás, szerk.: ***Vass Henrik, Bassa Endre*** et. al.
Bp., 1976, Kossuth
— A második világháború története X.
Bp., 1981, Zrínyi
— Az 1944. év históriája. História Évkönyv 1984.
szerk.: ***Glatz Ferenc***
Bp., 1984, Lapkiadó V.
— A Horthy-rendszer megítéléséről. A „Pártélet" kerekasztalai
in: Történelmi utunkról
Bp., 1985, Kossuth

— ***Beér János:*** Széljegyzetek a háborús főbűnösök peréhez
Társadalmi Szemle, Bp., 1946 jún. Szikra, I. évf. 6. sz.
— ***Berend György*** dr.: A népbíráskodás. Schulteisz Emil előszavával, Szeged, 1948, A. U. Szegediensis
— Nürnberg 1946. Emlékek és tanulságok
írta és összeállította: ***Bokor László*** et al.
Bp., 1982, MAFILM HDF és Interpress K.
— ***Julian Borsányi*** Das Rätzel des Bombenangriffs auf Kasschau 26. Juni 1941.
München, 1978, R. Profenig
— ***Randolph Braham:*** The Destruction of the Hungarian Jewry
New York, 1964
— ***Randolph Braham:*** The Politics of Genocide. The Holocaust in Hungary
New York, 1981
— ***Buzási János:*** Az újvidéki „razzia"
Bp., 1963, Kossuth
— ***Fiala Ferenc*** és ***Marschalkó Lajos:*** Vádló bitófák. A magyar nemzet igazi sírásói
h.n., é.n., a szerzők kiadása
— ***Frank László*** dr.: Zöld ár
Bp., 1975, Zrínyi
— The Göbbels Diaries
New York, 1948, ed. by L. P. Lochner
— ***Gideon Hausner:*** Ítélet Jeruzsálemben. Az Eichmann-per története
Bp., 1984, Európa
— ***Hennyey Gusztáv:*** Magyar erőfeszítések a második világháború befejezésére
A bevezetést és a jegyzeteket írta: Andreas Hillgruber
Köln, 1965, Széchenyi kör
— ***Horthy Miklós:*** Emlékirataim
Buenos Aires, 1953
— ***Juhász Gyula:*** Magyarország hadbalépése Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok ellen
Történelmi Szemle, Bp., 1965. 1. sz.
— ***Juhász Gyula:*** Magyarország külpolitikája 1919—1945
Bp., 1969, Kossuth
— ***Juhász Gyula:*** Az ellenforradalmi rendszer külpolitikája Gömbös miniszterelnökségétől a sikertelen fegyverszüneti kísérletig
Doktori értekezés, Bp., 1977
— ***Juhász Gyula:*** A második magyar hadsereg a Donnál. Megjegyzések Sára Sándor filmjéhez
Népszabadság, Bp., 1983. február 12.
— ***Karsai Elek:*** Ítél a nép
Bp., 1977, Kossuth
— ***Friedrich Karl Kaul:*** Az Eichmann-ügy
Bp., 1965, Kossuth
— ***Korom Mihály:*** Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a fegyverszünet (1944—1945)
Bp., 1981, Akadémiai K.
— ***Kossa István:*** Dunától a Donig
Bp., é.n., Athenaeum
— ***Kovács Imre:*** A megszállás anatómiája
Új Látóhatár, München, 1969, 4. sz.
— ***Dr. Kováts Istvánné:*** Visszapillantó tükör
Bp., 1983
— ***Lackó Miklós:*** Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935—1944
Bp., 1966, Kossuth

— ***Lakatos Géza:*** Ahogyan én láttam (visszaemlékezések)
München, 1981, Auróra
— ***Lévai Jenő:*** A Margit körúti vészbírák. Vádirat Babós József, Dominich Vilmos és hadbíróprobékjeik ellen
Bp., 1945, Légrády Testvérek
— ***Lévai Jenő:*** A fekete SS „fehér bárónya"
Bp., 1966, Kossuth
— ***Lukács Tibor dr.:*** A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945—1950
Bp., 1979, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Zrínyi
— ***Major Ákos dr.:*** Igazságszolgáltatás — jogalkalmazás — politika
1928—1978. I—II. kézirat, 3. pl. Zinner Tibor birtokában
— ***Markos György:*** Vándorló fegyház
Bp., 1971, Magvető
— ***Nagybaczoni Nagy Vilmos:*** Végzetes esztendők 1938—1945
Bp., é. n., Körmendy
— ***Ölvedi Ignác:*** Kassa bombázásáról. Adatok, dokumentumerejű történetek, kérdőjelek és legendák
Repülés, Bp., 1983/11-12, 1984/1-2
— ***Ránki György:*** Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről
Bp., 1964, Kossuth
— ***Ránki György:*** 1944. március 19.
2. átdolgozott és bővített kiadás, Bp., 1978, Kossuth
— ***Iván T. Berend—György Ránki:*** Ungarn und die „Lebensraum"-Politik des deutschen Faschismus an der Schwelle des zweiten Weltkrieges
Berlin, 1978, Akademie Verlag
— ***Ránki György:*** A magyar holocaust
Élet és Irodalom, Bp., 1982. június 18.
— ***Ránki György:*** A vonakodó csatlós — vagy az utolsó csatlós in: Ránki György: Mozgásterek, kényszerpályák. Válogatott tanulmányok,
Bp., 1983, Magvető
— ***Ránki György:*** A német megszálláshoz vezető út
Kortárs, Bp., 1984, 11. sz.
— ***Ránki György:*** Mozgástér és kényszerpálya. A Dunavölgyi kis országok a nemzetközi gazdaság és politika rendszerében (1919—1945)
in: A két világháború közötti Magyarországról. Vélemények/viták:
Bp., 1984, Kossuth
— ***Ries István dr.:*** A népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú és az azt kiegészítő 1.440/1945 M. E. számú rendelet szövege és magyarázata.
Az előszót írta: dr. Major Ákos
Bp., 1945, Politzer Zs. és fia
— ***Róna Péter:*** Számonkérés. „A magyar háborús főbűnösök a nemzet ítélőszéke előtt" (Történelmi dokumentumfilm forgatókönyve)
Bp., 1983, MAFILM HDF Stúdió (kézirat)
— ***Rozsnyói Ágnes:*** A Szálasi-puccs
2. átdolgozott kiadás, Bp., 1977, Kossuth
— ***Sipos Péter:*** Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja
Bp., 1970, Akadémiai K.
— ***Szálasi Ferenc:*** Cél és követelések
Bp., 1935, A NAP kiadványa
— ***Száraz György:*** Egy előítélet nyomában
Bp., 1976, Magvető
— ***Száraz György:*** A magyar zsidóság tragédiája 1944-ben in: Magyarország 1944-ben
Bp., 1984, Kossuth

— *Száraz György:* Negyven év után
Élet és Irodalom, Bp., 1984. augusztus 17.
— *Teleki Éva:* Nyilas uralom Magyarországon. 1944. október 16.—1945. április 4.
Bp., 1974, Kossuth
— *Tilkovszky Lóránt:* Teleki Pál. Legenda és valóság
Bp., 1969, Kossuth
— *Vigh Károly:* Ugrás a sötétbe
Bp., 1984, Magvető
— *Simon Wiesenthal:* A gyilkosok közöttünk járnak. Bukarest, 1970, Politikai K.
— *Zinner Tibor:* Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez
Történelmi Szemle, Bp., 1979, 3-4. sz.
— *Zinner Tibor:* Háborús bűnösök, népbíróságok
História, Bp., 1982, 2. sz.
— *Vida István—Zinner Tibor:* Népbírósági perek Magyarországon. 1982. januári rádióműsor
in: Jogtudományi Közlöny, Bp., 1983. július
— *Zinner Tibor:* Adalékok az antifasiszta számonkéréshez és a népi demokrácia védelméhez, különös tekintettel a Budapesti Népbíróságra
in: Budapest Főváros Levéltára Közleményei '84
Bp., 1985, BFL kiad.
— *Zinner Tibor:* Az ellenforradalmi tettek, a háborús és népellenes bűncselekmények számonkérése
Honvédelem Bp., 1985, 11. sz.
— *Zinner Tibor:* A magyar nép nevében! Népbíróságok — igazoló bizottságok
Magyar Nemzet, Bp., 1985. február 4.
— *Zinner Tibor:* Háborús bűnösök perei, internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945—1949 között
Történelmi Szemle, Bp., 1985. 1. sz.
— *Zinner Tibor:* A háború és a fasizmus maradványainak felszámolása és a néptömegek spontán magatartása, különös tekintettel a népbíróságokra és az igazoló bizottságokra
Kézirat, Bp., 1980
— *Zinner Tibor:* A Horthy-Magyarország fasiszta maradványainak felszámolása az 1940-es évek második felében, különös tekintettel az ország fővárosára
Kézirat, Bp., 1981, BFL őrizetében
— *Zinner Tibor:* Ítélt-e a nép? A magyar háborús és népellenes bűnösök kiadatása
Kézirat, Bp., 1983
— *Zinner Tibor:* Gondolatok a bíráskodás és a politika viszonyáról a felszabadulást követő évtizedben I. r.
Kézirat, Bp., 1985, Az MSZMP Politikai Főiskolája és az Igazságügyi Minisztérium őrizetében

A kötetekhez felhasznált népbírósági perek, dokumentumok

Bárdossy László
Feketehalmy-Czeydner Ferenc
Ferenczy László
Grassy József és Zöldy Márton dr.
Dr. Imrédy Béla
Jaross Andor és társai
Jány Gusztáv
Kun András

Meskó Zoltán
Rajniss Ferenc
Szálasi Ferenc és társai
Szombathelyi Ferenc
Sztójay Döme és társai
Edmund Veesenmayer
Werth Henrik
Otto Winckelmann, valamint
Horthy Miklós nürnbergi kihallgatása

A népbíráskodásban részt vettek visszaemlékezései
Dr. Bojta Béla
Dr. Bölöny József
Dr. Décsi Gyula
Falus György
Kornis Pál
Dr. Kovács Kálmán
Dr. Major Ákos
Marosán György
Dr. Réczei László
Rónai Mihály András
Dr. Tímár István
Dr. Újhelyi Szilárd

A Lapkiadó Vállalat könyvei:

LÉVAI BÉLA:

Vízválasztó

GOMBÓ PÁL:

Hasad a tudatom

MOLDOVA GYÖRGY:

Méhednek gyümölcse

Tartalom

I. kötet

Meditáció előszó helyett 5
Elöljáróban 15
A szereplők bemutatkoznak 17
A népbírósági rendelet megalkotása 48
Akasztás az Oktogonon 74
Ahol kihallgatták a gyanúsítottakat 82
Kiadatások, az első kihallgatások 107
A főbűnösök pereinek politikai ügyészei 135
A boldogtalan népek kötelessége 142
Csatlakozás az antikomintern paktumhoz 148
Imrédy Béla és a zsidótörvények 155
A megszegett örök barátsági szerződés 160
Egy elsikkasztott sürgöny 170
Az ürügy: Kassa 193
Harcban az angolszászokkal is 203
Kik voltak felelősek a hadüzenetekért? 211
Az újvidéki megtorlás 233
A 2. hadsereg becsülete 299

Tartalom

II. kötet

Veesenmayer és „az új rend” 5
A magyar Endlösung 69
A magyar Szent Korona nevében 139
A kormányzó felelőssége 157
A totális diktatúra hónapjai 193
A magyar nép nevében 285

A szedés a Ságvári Nyomdában készült

Révai Nyomda Egri Gyáregység

Felelős vezető: Horváth Józsefné dr. – 86 4665 30 000

I–II. kötet ára: 158,– Ft

A magyarországi 1945–1950 közötti népbírósági perek anyagából összeállított könyv eredeti iratokat, korabeli fotókat, a történelmi számonkérésben közreműködők eddig jórészt publikálatlan visszaemlékezéseit, valamint az eseményekkel összefüggő történelmi dokumentumokat dolgozza fel.